J. V. Voorpe.

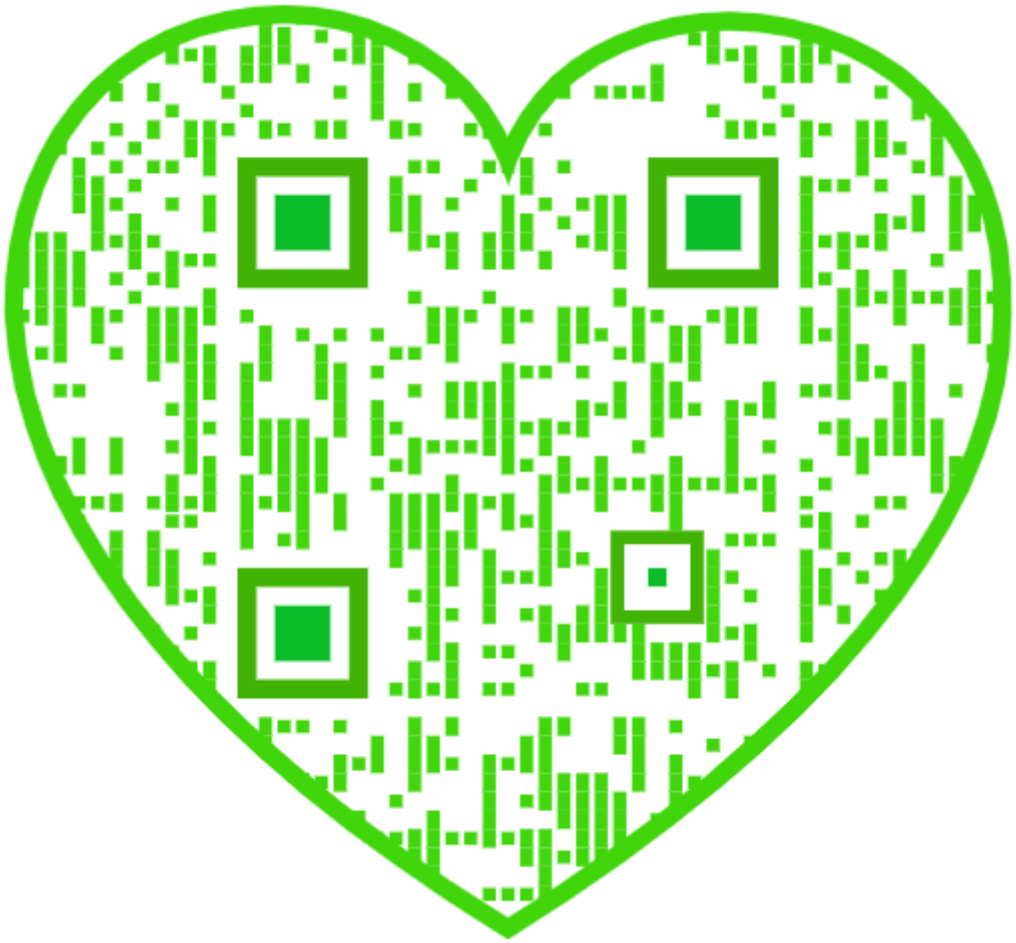

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

GIJSBREGHT VAN AEMSTEL

D'ONDERGANG VAN ZIJN STAD EN ZIJN BALLINGSCHAP

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

INLEIDING TOT GIJSBREGHT VAN AEMSTEL.

„Het bouwen van den nieuwen Schouburg," zoo vertelt Brandt, „op kosten en tot voordeel van 't Wees- en van 't Oudemannenhuis, die in den jaare MDCXXXVII werdt voltooit, ontstak hem met lust om dat gebou in te wijden met iet dat de stadt en burger moght behaagen. Hij verkoos de verwoesting van Amsterdam en ballingschap van Gysbreght van Aamstel, naa de doodt van Graaf Floris den vijfden voorgevallen. Dit Treurspel was 't eerste, dat op den nieuwen Schouburg ontrent de Kersdagen des zelven jaars (want de Poëet stelde dat de verwoesting op Kersnacht was geschiedt) ten tooneele werdt gevoert: niet zonder tegenmorren van eenigen, die 't zochten te weeren, en etlijke daaghen ophielden; om dat hij de Roomsche kerkzeden, naar eisch des tijdts, daar in ten toon stelde. Naa 't vertoonen mosten de dichtkundige liefhebbers bekennen dat ze groot genoegen schepten, en dat hij 't in de kunst ver hadt gebracht. De Dichter hadde dit Treurspel aan den Gesant Hugo de Groot opgedraagen; die zijn genoegen en oordeel over 't werk hem bekent maakte in den volgenden brief.

Mijn Heer.

Ik houde mij seer verplicht aan U. E. beleeftheit en groote genegentheit tot mij, de welke schier alleene, immers nevens weinigen van die landen, zoekt te verzoeten mijne geleden zwaarigheden, en te vergelden mijne onbeloonde diensten. Ik heb uwe gaven en werken altijdt ten hoogste gewaardeert. Zoo ik van dit werk zoude zeggen dat ik gevoele, zoo zoude

ik mogen verdacht zijn of ik de eer die mij is geschiedt door de toe-eigening daar door zoude willen erkennen, 't welk ick noch daar mede mochte op andere wegen en zie te konnen doen na behooren. Bij anderen wil ik wel spreken van de gelukkige uitkiezing van deze in der daat waarachtige maar bij U. E. schoon gecierde geschiedenisse, de stadt van Amsterdam daar dit werk is gemaakt en vertoont, eigenlijk toekomende; de zeer welvoegende schikkinge van alle deelen van het eerste tot het laatste, wijze leeringe, teere hartroerige, vloeiende, doch welverknochten vaarzen. Bij U. E. zal ik niet anders zeggen, dan dat ik Amsterdam, voor gelukkig houde indien daar veele zijn die dit werk na zijne waarde konnen schatten. De Coloneesche Oedipus van Sophocles, de biddende Vrouwen van Euripides, hebben Athenen nooit grooter eer aangedaan dan Amsterdam hier mede geniet. Ende alzoo ik vertrouw dat dit werk onsterffelijk is, zoo durf ik daar uit verhoopen, 't geen mij mijne eigen werken niet en derven toezeggen, dat mijn naam zal blijven levende in een stadt, die ik altijdt ten hooghsten heb geeërt. Groote dankbaarheid ben ik U. E. schuldigh, de welke ik in mijn hert onverzeert wil bewaaren, tot dat ik, eenige gelegenheit vinde om de de zelve met er daadt te doen blijken.

Tot Parijs den 28 May MDCXXXVIII.

U. E. dienstwillige en dankschuldige

H. DE GROOT.

Aan den Professor Vossius schreef de Gesant van dat treurspel, Vondel heeft mij vriendtschap gedaan dat hij een treurspel van treffelijken inhoudt, voeghelijke schikkinge en overvloedige welsprekenheit aan mij, als eenigen smaak hebbende in zulke dingen, heeft toege-eigent. Ook verheugh ik mij dat mijn naam, op wat wijze het ook zij, bij u luyden wordt levendig gehouden. Twaaren onverstandige menschen, die in

een treurspel, handelende van een geschiedenisse, al drie hondert jaaren geleden, het vertoonen van de gewoontens dier tijden niet wilden toelaaten: even-als eens die van Geneven, die in den Franschen druk van Cominoeus [1]) overal daar verhaalt dat de koning van Vrankrijk ter misse ging, het woordt avondtmaal in de plaats van misse stelden. Ook hebben zich Aeschylus, noch Euripides niet geschaamt den aanschouweren de Barbarische godsdiensten te vertoonen: d' eerste in zijn treurspel van de Persen, d' ander in zijn Iphigenia in Tauren. Doch daar uit kan men zien hoe weinig zij zijn, die van zulke dingen wel konnen oordeelen."

De Groot's verdediging is o.i. volkomen afdoende. Toch willen wij den lezer de tegenstrijdige verklaring van twee bekende Vondelkenners omtrent dit punt niet onthouden; Dr. Sterck schrijft, o.a.:

„Ernstig bezwaar werd tegen de opvoering gemaakt door de predikanten. Zij zonden een commissie naar de regenten van het Weeshuis, die als belanghebbenden bij de opbrengst van de opvoering veel invloed konden uitoefenen op de keuze der stukken, om hen aan te manen, dat zij zouden verhinderen de „verthooninge van de superstitiën van de paperije als misse en de en de andere ceremoniën." Maar te vergeefs. Ook een daarna bij Burgemeesteren ingediend beklag trof geen doel, want de Heeren verklaarden er zelf wel voor te zullen zorgen, „dat hetgene soude mogen passeeren meer soude strecken tot bespottinge van het pausdom als tot onteeringe van de Christelijcke religie." Zoo werden de predikanten met een kluitje in het riet gestuurd.

Toch was het van Vondel een gewaagd stuk, om te midden van het protestantsche Amsterdam op het tooneel te doen verschijnen een echt klooster, een prior en een kloosterbroeder, een bisschop in vol pontificaal

[1]) Phillippe de Commines (± 1500), die in zijn Memories waardevolle gegevens omtrent Lodewijk XI en Karel VIII geeft.

en een geheelen stoet van nonnen die kerkelijke liederen zingen inplaats van de psalmen van Dutheen, en roomsche taal spreken, die men anders slechts in 't geheim in schuilhoekjes durfde voeren.

„Het stuk is rooms als een altaar," zegt Gerard Brom, en het is een krachtig bewijs voor Vondels veranderde inzichten."

Daarentegen zegt Dr. Leendertsz:

„Dat sommige predikanten Vondel van „papisterij" beschuldigden, bewijst niets: dat was een heel gewoon schimpwoord voor andersdenkenden; op de Synode te te Dordrecht werd het zelfs van alle Remonstranten gezegd. Omgekeerd noemt Vondel in zijn hekeldichten de Contra remonstrantsche predikanten „papen". Maar de predikanten klaagden voornamelijk, dat er Roomschen kerkplechtigheden vertoond zouden worden en — hoe vreemd het schijne van menschen, die zelf vast staan in hunne overtuiging — zij vreesden, dat hun schapen dadelijk zouden gaan wankelen in hun geloof, zoodra zij iets van een andere richting te zien of te hooren kregen.

In de voorspelling van Rafael in het laatste bedrijf laat Vondel den engel zeggen:

Want d' opperste beleit zijn zaecken wonderbaar.
De Hollandsche gemeent zal, eer drie hondert jaer
Verloopen, zich met maght van bondgenooten stercken,
En schoppen 't Roomsch autaer met kracht uit alle kercken, enz.

Deze regels zijn afdoende. Wie een afgezant des Hemels zoo iets laat zeggen, is niet Roomsch en heeft geen Roomsche sympathieën. En verder: „Dat Vondel zelf later, toen hij Roomsch was geworden, deze regels hinderlijk vond, al kon hij ze natuurlijk niet meer schrappen, blijkt wel daaruit, dat hij ze trachtte te verzoeten door aan het einde van de profetie in te lasschen:

Valt u 't verwoesten der godtsdienstigheit te lastigh,
Volhardt bij 't out geloof en Godts altaar standvastigh,
Op 't spoor der ouderen, u moedigh voorgetreên,
Zoo draeft men reght naer Godt, door alle starren heen."

„Wij bouwden dit treurspel op de gedachtenis, ons bij de schrijvers en de faem daer van nagelaeten; en stoffeerden en bekleedden de zaeck naer de goude vrijheit der edele poëzije," zegt Vondel in zijn opdracht aan Hugo de Groot. Hij noemt dus de bron, waaruit hij putte, niet met name, maar het is niet moeilijk, die te vinden. Op de vraag welke die bron dan wel was gaan sommige geleerden nogal uitvoering in.

Wat Van Lennep meedeelt [1]), slaat minder op de bronnen, die Vondel heeft gebruikt dan wel op die, welke Van Lennep zelf heeft gebruikt.

„De stof van het treurspel is ontleend [2]) aan een verhaal van Beka, waarmede de overlevering overeenstemde. Dit verhaal behelst, dat Gijsbreght van Aemstel, na den dood van Graaf Jan I, binnen Amsterdam is teruggekeerd en de stad rondom heeft bevestigd met houten bruggen en torenburchten; maar dat de Haarlemmers en Waterlanders hem verdreven, en de bruggen en sterkten tot asch verbrand hebben." De historische critiek op dit verhaal, die Van Lennep heeft, doet in dit verband niets ter zake.

„Met kwistige hand heeft... de dichter de verzieringen aangebracht, waardoor hij begreep, den luister van zijn dichtstuk te kunnen verhoogen" [3]).

Voorts waagt hij een vermoeden over Vondel's bronnen. „Vondel *schijnt* bij de voorstelling van Gijsbreght en de zijnen gevolgd te hebben de geslachttafel der Heeren van Aemstel, door W. van Gouthoeve opgesteld... *Mogelijk* heeft hij ook het geslacht-

[1]) Werken van Vondel III, p. 339.
[2]) *Ontleend*, door wien? door Vondel? of door Vondel's bron? Van Lennep laat dit listiglijk in het midden.
[3]) v. L. III, p. 340.

register dier Heeren, dat door Buchelius is samengesteld, nagezien. De dichter heeft alzoo gebruikt wat hem ten zijnen tijde ten dienste stond."

In zijn aanteekeningen noemt Van Lennep alle bronnen, die hij zelf gebruikt heeft. De lezer moet blijkbaar maar uitzoeken, welke Vondel gekend en niet gekend heeft.

Hetzelfde vermoeden, dat Beka de hoofdbron is geweest, vinden we (als zekerheid) in de uitgave van Meyer [1]); „wat de hoofdfeiten betreft, den terugkeer van Gijsbreght van Aemstel, en diens verdrijving, deze heeft hij ontleend aan wat er toen bekend was: een verhaal van Beka en een overlevering. Is het later gebleken, dat het niet gebeurde met Gijsbreght zelf, maar met zijn zoon Jan, dan is het dus niet zijn fout, dat hij het den vader toeschrijft."

En ook Diferee [2]) is van deze meening. „De dichter.. koos als voorbeeld het tweede boek van den Eneas van Virgilius, waarin de ondergang van Troje zoo treffend wordt verhaald. Maar de stof voor zijn treurspel ontleende hij aan een verhaal uit de kroniek van Beka."

Dr. J. F. M. Sterck is in zijn „Leven van Vondel" dezelfde meening toegedaan.

Een uitgebreider onderzoek heeft Terwey [3]) ingesield. Ook hij waagt niet te twijfelen aan Van Lennep's meening, dat Beka de hoofdbron is geweest. Maar daarnaast wijst hij op Gouthoeven met de volgende woorden: „Maar waar Beka onzen dichter in den steek liet, daar kon de groote Kroniek van Holland, meer bekend onder den naam van Divisie-kroniek, hulp bieden. Of nog beter: „D'oude Chronycke van W. van Gouthoeven... Deze kroniek is ongetwijfeld de hoofd-

[1]) Gysbrecht van Aemstel, uitg. door C. H. Ph. Meyer. 8e druk, 1917, p. XVIII.

[2]) J. V. Vondels Gysbrecht van Aemstel, ingeleid en toegelicht door H. C. Diferee. 1923.

[3]) Gijsbrecht van Aemstel, uitg. door T. Terwey, 1890. Wij gebruiken de zesde uitgave (1921) door C. G. N. de Vooys, die Terwey's studie geheel intact heeft gelaten.

bron geweest, waaruit Vondel geput heeft. . . Dit komt nog duidelijker uit, wanneer men weet, dat ook de feiten (die Beka noemt) bij Gouthoeven zijn opgeteekend."

Inderdaad heeft Vondel alles gevonden in een werk over Vaderlandsche geschiedenis, dat in zijn tijd de rol van handboek speelde. Het is volledig getiteld:

D'oude Chronijcke ende Historien van Holland (met West-Vriesland) van Zeeland ende van Wtrecht. Van nieus oversien, vermeerdert, verbetert ende verciert met eenighe Geslachtregisteren ende Genealogyen der voornaemster Edelen, mitsgaders Steden, Dorpen, Heeren-Huysen, ende andere beschrijvinghen van Hollandt. Door W. van Gouthoeven. Beginnende vanden Jare onses Heeren 449 tot dit teghenwoordigh jaer 1620. Tot Dordrecht ghedruckt bij Peeter Verhaghen 1620.

De volgende uittreksels mogen dit illustreeren:

Blz. 330. „Onder ander des Graefs oude Ridderen was een genaemt Gerrit van Velsen, daer groot verdriet af quam, als ghy sult hooren. Door raet van sommigher Heeren hadde Graef Floris den broeder van desen Heer Gerrit doen onthoofden, ende hielt Heer Gerrit self bij na een geheel iaer ghevangen: maer de sake wel ondertastende, bevonde hij inder waerheyt, dat Heer Gerrit ontschuldigh was in tgene hem opgeleyt werde: Weshalven de Graef hem seer verheven heeft boven andere Heeren, om hem weder te trecken tot syner vrientschappe."

Echter daarna onderhield Floris V, volgens dit verhaal althans, dat goeden grond mist, een van haar kant ongewenschte liefdesbetrekking met de vrouw van Velsen.

„. . .ende van dien dage voort en quam Heer Gerrit niet weder te Hove, overleggende dagh ende nacht hoe hy desen laster ende schoffierigheyt soude wreken; des hy raet sochte aen sijns wijfs vader heer Harman van Woerden, die ooc niet wel vergeten mocht den

grooten overdaet die aen syne dochter bedreven was, ende begreep eenen grooten haet op den Lantsheer: Ende dese twee brochten Heer Gijsbreght van Aemstel, die een slecht out man was, daer toe, dat hy mede bewillighde ende raet gaf in de verraderye des Graven van Hollant." Dan volgt het verhaal van den moord hetwelk overbekend is.

Blz. 331. „Nu laet ons hooren vander wrake die om des Graven doot ghedaen worde. Dese moort ende ondaet wert terstont geschreven aen veel Heeren ende Princen die Grave Floris maghen waren, ende sonderling aen Graef Jan van Avennes van Henegouwe, ende Ian sijn Soon, dat sy hastelick quamen, ende beleyden het Huys Cronenburg mede, also Gerrit van Velsen de moordadige verrader daer op was met eenige ander syn complicen. Doch sijn schoon-vader HeerHarman van Woerden en was daer niet: Deze is in vremde landen gereyst, ende heeft balling slant sijn leven gheeyndicht in grooter armoeden ende kattivicheyt. Desghelijcx Heer Gijsbreght van Aemstel, die van Gerrit van Velsen bedrogen ende verleyt was, heeft ooc in sijn ouderdom sijn Vaderlant moeten derven, ende is in vremde Landen mede gevlucht, alwaer hy van sijne vrienden onderhouden worde tot dat hy starf: Ende beyde deser goeden worden haer alle benomen, als verbeurt ende vervallen aen de Graeflicheyt"... „Daer namen sy Gerrit van Velsen, die den Graef doot gesteken hadde... Desen worde groote sware pijnen aen gedaen boven eenich ander, want hy wert al levent ende naect in een tonne gesloten die met scharpe Nagelen ende spijkeren vol gheslaghen was, ende worde also alle de stede van Leyden door over alle de straten gherolt. Ende na dese ende veel andere sware pijnen, wort hy al levende op een rat geset, ende onthooft. Ende alle dat hem ten negenden lede aenginc wort ghedoot ende op raden geset, ende vele worter uyt den lande verdreven ende verjaecht". (*Gijsbrecht Vs. 50*)

„Alsoo dat hier om niemant inden Lande van Hollant en bleef die van harer wapen waren, ende daer bleef menich man te lande waert voor huysman sitten, ende gaf schot ende bottinghe omdat hy niet lijden en dorste dat hy dien van Aemstel, of van Woerden, oft van Velsen bestont, of daer af gecomen waer, ende alsoo bleef sijn Edeldom verloren, ende alle de Edelen die in Hollant waren, ende dese dry Verraders bestonden, moesten haer wapen neder legghen, ende die niet meer voeren: Aldus sijn dese wapenen tot noch toe yemants verboden te voeren." (*Gijsbreght Vs. 121—123*)

Blz. 323. „Goeswijn van Aemstel, Proost van sinte Johans tot Wtrecht, wert na Bisschop Otte eendrachtelijck gecoren de xxxvij. Bisschop van Wtrecht; hij was een simpel man die niet veel besorcht en was om der kercken saken, waerom dat Bisdom in corten tijden seer verstoort ende gebroken wert dat wijlen eer by Bisschop Otten tijden so seere verhooget was geweest. De mannen ende besorgers vanden Bisdomme die des Bisdoms saken oorber ende welvaren aenmercten, vergaerden een generale capittel op dat sy gemeen sprake hebben mochten vanden orber des Bisdoms. Ende tot desen Capittel quamen die Edele Coninc Willem van Roomen, heer Pieter de Caputio diaken Cardinael, heer Coenraet van Hoesteden Aertsbisschop van Ceulen. Ende in deser Heeren tegenwoordicheyt stont Heer Goeswijn van Aemstel, ende resigneerde ende gaf over in handen des Conincx ende des Cardinaels dat voorseyde Bisdom. Ende dese Heer Goeswijn hadde dat Bisdom berecht ontrent twee jaar." (*Gijsbreght vs. 121—123*)

Blz. 323. „Van de groote Victorie die Bisschop Henric hadde tegen den Heeren van Aemstel ende van Woerden.

Als nu heer Gosewijn van Aemstel af geset was vanden Bisdom, soo moeyde dit seer den heere van Aemstel ende den heere van Woerden, ende begrepen eenen grooten haet ende nijt tegen den Bisschop om

haers afgesetten neve willen. Ende overdroegen metten Grave van Gelre ende verbonden hen dat geheel Bisdom met branden ende rooven te bederven, maer de Bisschop sette hem manlic ter were, met een deel sijner dienstmannen... (blz. 325) ende ving de Heeren van Aemstel ende van Woerden, dien hij vast liet binden ende deedse besijden synen peerde leyden, ende quam ontrent de Vespertijt met grooten victorie ende zege in de stadt." (*Gijsbreght vs. 125—127.*)

Blz. 329. Alsser uit Jaer MCCCXXXVII tusschen Johan van Zyrick Bisschop van Wtrecht (de XI) ende de heeren Gijsbreght van Aemstel ende Harman van Woerden om 't Slot Vredelant, ende 't Slot Montfoort geschil geresen was, soo datse, tot de wapenen waren ghecomen: so heeft Graef Floris des versocht sijnde vanden Bisschop, die de nederlaech hadde ghehat, ende scheen wel het meeste gelijc te hebben, dese twee Heeren van Aemstel ende Woerden ontseyt, ende heeft Vredelandt belegert, daer Aernout van Aemstel Heere Gijsbreghts broeder met volc van wapenen op lach. Graef Floris hadde Heer Costijn van Renesse met de Zeelanders ontboden: twelck als Heer Gijsbreght vernomen hadde, is den Zeelanders bij Loenen te gemoet gegaen, ende daer wert seer gevochten, doch de Zeelanders wonnen vromelijc den strijt. Daer bleven doot vele vrome wapenturiers ende mannen van oorloge: onder andere bleef daer de Heere van Bromo, Heer Gijsbreght van Aemstel werde gevangen, met veel van den sijnen. Heer Arnout van Aemstel heeft terstondt na desen misval syns broeders hem in des Graven handen op ghegeven... Ten lesten isser een vrede ghemaeckt: Als dat Gijsbreght van Aemstel ende Harman van Woerden, op de verbeurtenisse van alle hare goeden, ende borgen daer voor te setten, beloofden getrouwelicken, dat sij hen voortaen tegen den Bisschop van Wtrecht, noch tegen den Graef van Hollant niet en souden versetten... Ende hier mede heeft Graef Floris uyt Vorstelicker edelheyt uyt sijner

herten geset alle haet ende nijt ende alle dat hem was misdaen: Want hij heeft Gijsbreght van Aemstel ende Harman van Woerden tot syne heymelicke ende secrete Raden ghenomen."

Blz. 354. Na den Graven doot quam Gijsbreght van Aemstel ende begreep weder dat stedeken van Aemstelredam, ende begon dat met houten brugghen, vesten ende toornen te stercken ende vast te maken. Die van Haerlem metten Waterlanders dit vernemende zijn met alle haer macht uytgetogen, ende hebben den voorsc. Gijsbreght uiten lande ghejaeght ende verdreven, ende stakent vyer int stedeken, ende verbrande alle die bruggen ende houten toornen tot asschen toe: ende slechten ende brakent voort af."

Voor allerlei bijzonderheden, zooals bij voorbeeld de namen der ridders, die bij Gijsbreght in de stad waren en de ridders die in het schip met hout verborgen waren, heeft Vondel hetzelfde boek geraadpleegd. Hij nam daarbij de namen van ridders die tijdens Floris V geleefd hebben en deelde ze in volgens de partij die ze gekozen hadden. Dat deze allen het beleg van Amsterdam bijgewoond zouden hebben, is vrije vinding van den dichter.

Nu is, naar latere onderzoekingen hebben aangetoond, de Kronycke van Gouthoeven een zeer onbetrouwbare bron voor werkelijk geschiedkundig onderzoek. De Kronijcke is een omwerking van een Latijnsche kroniek van Johan van Leiden (± 1500), die weer berustte op de zeer belangrijke maar ook niet altijd betrouwbare, kroniek van Johannes de Beka (±1350). Johan van Leiden heeft de Hollandsche geschiedenis met zeer veel fabelen doorspekt, en die fabeltjes zijn het meestal, die den meesten indruk op het nageslacht gemaakt hebben.

Beka nu, die een halve eeuw na de verovering van Amsterdam leefde, schijnt niet zeer goed te zijn ingelicht. Zijn voorstelling van de zaken ongeveer is de volgende:

Gijsbreght van Aemstel is schuldig aan de moord op Floris V en heeft daarna moeten vluchten. In 1304 wist hij gebruik te maken van de verwarring, ontstaan door den inval der Vlamingen in Holland, (die naar bekend is, gestuit werd door Witte van Haemstede in de buurt van Haarlem; men zegt bij het Manpad, maar dat is een latere vinding), en hij wist Amsterdam weer te heroveren. Na een beleg is hij weer verdreven en als balling gestorven.

Nu is later aangetoond, dat het niet Gijsbreght was die naar Amsterdam teruggekeerd is, maar zijn zoon Jan. Deze hoopte Amsterdam te mogen behouden, daar hij persoonlijk niets met den moord op Floris V te maken had. Maar de verovering van Amsterdami door de Hollanders had niet als oorzaak een strafoefening, maar was het gevolg van de consequente politiek die door Floris V was ingezet, nl. om zooveel mogelijk heeren en baronnen van zich afhankelijk te maken. Vooral Herman van Woerden en Gijsbreght van Aemstel hebben zich daartegen verzet. Dit verzet is aangestookt door koning Eduard I van Engeland, die wel als de aanstichter van den aanslag op Floris is te beschouwen. De bondgenooten namen Floris gevangen om hem aan Eduard uit te leveren, maar bij een poging om hem te bevrijden is hij door Gerard van Velzen en Herman van Woerden om het leven gebracht. Reeds zeer kort na zijn dood kwam het verhaal in omloop, dat Floris een door haar niet gewenschte verhouding met de vrouw van Gerard van Velzen had gehad, welk verhaal thans als een verdichtsel mag worden beschouwd. Het is waar, dat Floris niet bepaald een voorbeeld van echtelijke trouw was, en verscheidene bastaards zijn van hem bekend, maar niet alleen berust het verhaal van de vrouwe van Velzen op onvoldoende gegevens, maar het is mogelijk de oorsprong er van aan te wijzen. Een Noorsche sage behandelt het verhaal van een koning, die een zijner leenmannen op een verren tocht uitzendt, en tijdens zijn afwezigheid zich aan

zijn vrouw vergrijpt. De leenman, teruggekeerd, zweert wraak, doodt den koning, maar wordt daarvoor met een gruwelijken dood gestraft. Dit verhaal is door zangers ook in de Nederlanden gebracht en aan de toestanden hier aangepast: de koning Erik Hlipping werd Floris V en zijn leenman werd Gerard van Velzen. Dit alles was een omwerking door een dichter, welke omwerking des te gereeder ingang vond, daar het volk gemakkelijker voor historische gebeurtenissen erotische en romantische verklaringen aanneemt dan werkelijk politieke. Men kan de tegenstanders van Floris V beschouwen als voorloopers van de Hoeksche edelen, die evenzeer een centraliseerend staatsgezag bestreden.

Al deze dingen werden in Vondel's tijd heel anders beschouwd. Vooral de politieke situatie van ons land in de middeleeuwen werd door Vondel, Hooft, Hugo de Groot e.a. door een eigenaardig gekleurde bril bekeken.

De vorst was absoluut heerscher in zijn eigen landen, en was heer over zijn leenman, die weer met onbeperkte macht over hun eigen gebied regeerden. De band tusschen leenheer en leenmannen was zuiver persoonlijk, en beperkte zich vrijwel tot verplichte militaire hulp. Op den duur werd de staat moderner georganiseerd, en de vorst als verpersoonlijking van den staat trok meer en meer de macht der leenmannen aan zich, daarbij steunend op de opkomende steden. De vorst had daarbij meer en meer geld noodig, dat hij meer niet uit zijn eigen landgoedere putten kon, zoodat hij geld moest vragen van edelen en steden. Daartoe werden dezen eerst zelden, maar later meer geregeld bijeengeroepen, en wisten voor het toestaan van al deze gelden allerlei voorrechten af te dwingen. Ten slotte werden deze vergaderingen der standen (de Staten-Generaal) permanent, en in den opstand tegen Spanje, wisten ze de macht aan zich te trekken, die eigenlijk eerder den Raad van State toekwam, daar deze den

vorst bij ontstentenis moesten vervangen in het opperbestuur.

In de zeventiende eeuw echter werd de geschiedenis zelfs niet steeds onbewust vervalscht in dezen zin, dat de macht van de Staten-Generaal veel ouder werd voorgesteld dan ze eigenlijk was. Zelfs gold de opvatting, dat de landheeren oorspronkelijk door de Staten-Generaal gekozen; een meening die in de historie niet de minsten steun vindt. Hugo de Groot heeft deze voorstelling, die den machthebbers natuurlijk niet anders dan aangenaam was, in een geschiedwerk neergelegd en ook Hooft en Vondel hebben haar aanvaard. Vandaar dat in Vondel's drama, evenzeer als in Hooft's Geeraerdt van Velzen, wordt gesproken van „bijeenroeping der Staten," wat zeker een anachronisme is. Al deze dingen staan sterk onder den invloed van de beschouwingen die in de zestiende eeuw hebben geleid tot de afzwering van Philips II, en de ook door Jesuitische schrijvers uit dien tijd werden verdedigd, maar in de dertiende en veertiende eeuw waren dergelijke denkbeelden volkomen onbekend.

Een groot aantal bewijsplaatsen — veel grooter dan Terwey heeft vermoed — laat geen twijfel, of Vondel heeft Gouthoeven veelvuldig en conscientieus gebruikt. Dit werpt een geheel ander licht op Vondel's werkwijze dan de opvatting van Van Lennep, die tot nu toe hoofdzakelijk gold, kon doen. Hij noemt zonder eenige argumentatie Beka en een geslachtslijst van Buchelius, maar beweert elders weer iets anders: „Nimmer dan ook heb ik den „Gijsbreght" herlezen, zonder mij te verbazen over de uitgestrekte belezenheid des schrijvers. zijn bekendheid met alle oude kronijken en overleveringen, en ijzersterk geheugen. Immers, om al de feiten, waarvan hij melding maakt, zoo terstond te pas te hebben en te brengen, moet hij ze in 't hoofd gehad hebben. Een geschiedschrijver kan bij zijn arbeid zich met woordenboeken, bronnen en adversaria omringen, en die bij elken regel, voor

hij dien nederschrijft, raadplegen: een dichter kan dit niet, of hij loopt groot gevaar dat onder 't naslaan alle dichtvuur hem verlaat, en de gedachten, welke door 't hoofd spelen, alle orden, verband en gloed verliezen.[1])"

Van Lennep gaat hier uit van een werkmethode, waarvoor hij geen bewijzen heeft; de zeer voor de hand liggende mogelijkheid dat Vondel aanteekeningen heeft gemaakt, schijnt hij te overzien. Hij wijst op Vondel's bekendheid met „*alle* oude kronijken en overleveringen," maar zonder nader te preciseeren. Hij heeft er blijkbaar maar een slag naar geslagen, want de lange reeks werken werken die hij in zijn noten citeert, zijn bijna zonder uitzondering nà Vondel's Gijsbreght geschreven. Men krijgt een sterk vermoeden, dat Van Lennep alleen datgene noemt, wat hij zelf toevallig heeft geraadpleegd, [2]) want eenige waarschijnlijkheid heeft zijn bewering niet. Ja, als Brandt vertelde dat Vondel Beka gebruikt had, dan zouden we het als de waarheid — zij het dan niet de geheele waarheid — aanvaarden, maar van Lennep kon er niets meer van weten dan wij. De eenige grond is blijkbaar het feit dat bij Beka de oudste lezing van het verhaal van Gijsbreght voorkomt, maar dit is geen argument. Beka is via een bewerking van Theodericus Pauli [3]) en de chroniek van Johannes de Leydis tot de Divisie-kronijk omgewerkt, en deze laatste is door Gouthoeven met veel aanteekeningen uitgegeven. Het verhaal van Beka en Gouthoeven is dus identiek; wij weten zeker dat Vondel Gouthoeven heeft gebruikt, maar dat hij daarnaast nog Beka heeft geraadpleegd, is een uit de lucht gegrepen veronderstelling. Ware het niet dat de voor velen blijkbaar onaanvechtbare autoriteit van Van Lennep deze veronderstelling steunde,

[1]) v. L. III p. 429.

[2]) Maar niet nauwkeurig geraadpleegd: van Gouthoeven heeft hij blijkbaar alleen p. 191 gezien.

[3]) Vgl. Dr. A. Hulshof, Gids 1914 I p. 379 sqq.

dan zou men haar reeds lang verlaten, c.q. nooit geopperd hebben.

In zijn Opdracht geeft Vondel twee beweegredenen op, die hem tot het schrijven van zijn drama noopten: „Het is kennelijck dat d'aeloude dichters pooghden de gedichten den volcke smaeckelijck te maken met zaecken te ververschen, die hunne vorsten en voorouderen betroffen." Beneffens dit inzicht prickelde ons hier toe de genegenheit, om eens (waer het mogelijck) den schoonen brant van Troje t' Amsterdam, in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, naer het voorbeelt des goddelijcken Mantuaens."

Hoe de Aeneis het drama beheerscht, wordt duidelijk als men het Voorspel doorleest. Het laat zich dus denken, dat Vondel eerst het geraamte van zijn drama, benevens de karakterteekening van zijn personen aan Virgillius heeft ontleend, en vervolgens de geschiedenis van Gijsbreght daar op toegepast, die hem uit Hooft's Velsen, dat hij in zijn opdracht noemt, en uit nog eenige andere geschriften bekend kon zijn. Om zich in de geschiedenis zoo grondig mogelijk te oriënteeren, bestudeerde hij Gouthoeven, het handboek van zijn tijd. Het is onnoodig, te veronderstellen dat hij alles in zijn hoofd heeft gehad: eerder zal hij aanteekeningen hebben gemaakt. Slechts een enkele plaats blijft duister, maar we moeten ook nog nagaan, welke de eenige andere geschriften waren die hij nog heeft gekend.

Op Plemp heeft gewezen Dr. J. F. M. Sterck, Jaarboekje Alberdingk Thym, 1899, p. 191 en 202, en Het Leven van Joost van den Vondel (1926), p.82. Op deze laatste plaats wordt gezegd: „het is zeer waarschijnlijk, dat de invloed van Plemp daaraan niet vreemd is, wiens Amsterodamum Monogrammon verzen en gedachten bevat, die letterlijk in Vondels Gijsbreght voorkomen." Breeder is dat uitgewerkt in de eerstgenoemde verhandeling, maar het concrete resultaat is minimaal; slechts de term Marianum in vs. 1170

schijnt aan Plemp ontleend: Gouthoeven en Pontanus noemen op deze plaats „Marienbeelt." Zeer overtuigend is dit alles niet, te meer daar Plemp de Amstelsche oorlog van geheel ander standpunt beziet.

Bij Melis Stoke waarvan Vondel de uitgave van Van der Does zeker gekend zal hebben, vinden we even weinig, wel vinden we een aanwijzing, dat Vondel Gouthoeven meer dan deze uitgave heeft gebruikt.

Vs. 481 wordt Kuileburch genoemd: we konden daarvoor geen afdoende reden bij Gouthoeven vinden. Hoewel ook de plaats bij Stoke niet zeer overtuigend is, citeeren wij eenige regels en laten het oordeel aan den lezer over.

(Stoke, ed. Douza p. 52; ed. Brill VI vs. 149 sqq.)

Dus wart men te rade daer
Ende cortelic daer naer
Wort Ghisebrecht (v. IJsselstein) selve ghevaen,
Dat hebben sine ghebure ghedaen,
Haer Hubrecht ende sine maghe,
Diere dicke om leide laghe,
Ende hilden vaste op Culenborghe.

Achter „de Hollandsche Rijm-Kronijk... tot het jaer MCCCV door Jan van der Does" (Haag 1620) staan met nieuwe pagineering eenige fragmenten uit andere geschriften.

I. Een waerachtige deductie van de ghelegentheyt van de saecke van Graef Floris en de Gerrit van Velsen.

Vertelt de Utrechtsche oorlogen en de samenzwering echter zonder bijzonderheden die niet elders ook te vinden zijn.

II. Volcht een extract uyte Cronycke gedruct bij Jan Veldenaer tot Utrecht int Jaer ons Hoeren MCCCCLXXX.

(Na de moord op Floris.) „Herman van Woerden reet haestelick buten lants ende lach hier ende daer; ende sterf in ellenden, ende in armoede, ende Gijsbreght van Aemstel reet oock haestelick ende heymelick

wt den lande, ende had armoede, ende had vrienden buten lands, die hem 't eten gaven, ende al hoer goet wert hem beyde genomen." (p. 5).

III. Volcht een extract uyt seecker oudt Bouck gheschreven op Francyn, al in rijm, overghesedt uyt Latijn, soo het scheen gheintituleert Spiegel Historiael.

Dit is de Spiegel Historiael van Lodewijk van Velthem. Het stuk dat Van der Does afdrukt, is precies hetzelfde als het door Gouthoeven geciteerde. Als wij ter vergelijking hetzelfde stuk in de tekst van Van der Does geven, zal men onmiddellijk kunnen zien, dat Vondel het uit Gouthoeven, en niet uit Douza heeft.

VAN DER DOES (DOUZA)

„Nu hord van den Vriesen vord,
Daer was een ander hebbic gehord
Die Clais de Grebbere was geheten,
En de was een Cnape wel vermeten,
En de dese had oec des Graven cleder."

GOUTHOEVEN

„Nu hoord vanden Vriese voord,
daer was een onder hebbic gehoord
die Clais de grobbere was geheten,
en de was een knape wel vermeten,
en de dese had oec des Graven cleder."

Van Lennep, Terwey, en Meyer merken allen nadrukkelijk op, dat hij Grebber en niet Grobber heette, maar zonder blijkbaar op te merken, dat juist deze naam een belangrijke aanwijzing omtrent Vondel's bron geeft. Het is hier Gouthoeven en niet Douza geweest.

Nog een schrijver blijft te behandelen, en wel Joh. Isacius Pontanus, wiens werk over de geschiedenis en geographie van Amsterdam in twee uitgaven verschenen is: een latijnsche en een Hollandsche.

Pontanus, Rerum et Urbis Amstelodamensium Historia. Amst. 1611. Pontanus, Historische Beschrij-

vinghe der seer wijt beroemde Coop-stadt Amsterdam. 1614.

Het is zeker dat Vondel hiervan gebruikt heeft gemaakt voor zijn geographische kennis van het oude Amsterdam, maar overigens is niet veel te constateeren. Het is verder niet gemakkelijk na te gaan of Vondel de Latijnsche of de Nederlandsche editie, of beide heeft gebruikt. In het beschrijven van de Amstelsche oorlog is Pontanus uitvoerig, maar hij leert ons niets wat we niet van elders reeds wisten. Ter illustratie citeeren wij het stuk over de belegering van Amsterdam.

„Sommige schrijven dat Gijsbreght van Aemstel naer de doot van Grave Jan ghecomen is om het zijne weder te eysschen, ende began Amstel-dam inghenomen hebbende, het Casteel dat bij den Ammerack lach, met houten Bruggen, Vesten, en de Toornen te stercken ende vast te maken: ende dat hij hier door so wel tegen hem selven het vier van nydicheyt ontsteken, als de saken der inwoonderen bij na in het wterste gevaer gebracht heeft. Want de herten des volcx van den lande verbittert zijnde, ende als om eenen ghemijnen brandt te blusschen verwect, de Vriesen ende naest ghesetene den vlijt van de Kennemers helpende, hebben lichtelick geslecht ende verbrant die bevestingen de welcke niet met allen en waren tegen meerder gewelt; nademaal dese, al hoe wel datse seer groot zijn den brant ende der oorloge niet tegenstaan en connen. Derhalve ooc hij selve is verdreven ende het Casteel, daer ic van gesproken hebbe, ter aerden gheworpen, ende al soo gantschelic verdelcht, dat het daer na noyt opgemaeckt en is geweest." (Pontanus Beschr. p. 12).

Achter Pontanus' geschrift staat een korte chroniek van een onbekenden schrijver. Ook deze vertelt niets naders.

Resumeerende meenen wij vast te mogen stellen, dat Vondel Beka in het geheel niet gebruikt heeft. Het historieverhaal dat in den „Gijsbreght" verwerkt is heeft hij vrijwel uitsluitend uit Gouthoeven

geput; daarnaast heeft hij wel gekend, maar niet of nauwelijks geraadpleegd Plemp, Douza (Stoke) en Pontanus. Het schijnt zelfs, dat Vondel van deze schrijvers afweek, waar ze van Gouthoeven verschillenl (zoo bij den naam van Klaas de Grobber). Enkele trekken heeft Vondel gemeen met Hooft, zoo vooral bij zijn beoordeeling van Floris V en het gebeurde met Machteld van Velzen, alsook wanneer hij de moordenaars van Floris — tegen de opinie van de geleerde en ongeleerde wereld van zijn tijd in — in bescherming neemt.

Totnogtoe hebben wij opzettelijk ter zijde gelaten de gegevens die ons sommige der reeds geciteerde werken (i.c. Gouthoeven, Plemp en Pontanus) geven voor de voorstelling die Vondel van het Amsterdam van Gijsbreght's tijd heeft.

„Tot grondslag zijner voorstelling van Amsterdam heeft de dichter gekozen de groote houtsneêkaart van Cornelis Anthoniszoon, uitgegeven in 1544, die wel de oudste is die bestaat, maar die toch de stad vertoont zoo als zij was 240 jaren later dan het tijdstip, waarop het stuk speelt. Om deze afbeelding nu verder op te sieren, laat de dichter daarop eenige stralen vallen van den luister, waarmede het machtige Amsterdam van zijne dagen schitterde." (v. Lennep III, p. 340).

Wij moesten Van Lennep's meening, dat Vondel Beka had gebruikt, laten vallen, omdat de argumenten daarvoor ten eenenmale onvoldoende waren. Ook voor de beroemde kaart van Cornelis Antonisz. geeft v. L. één, onvoldoende, argument: het is „de oudste die bestaat." We kennen thans een nog oudere kaart van Amsterdam, maar dat doet niets ter zake. Waarom juist deze kaart? Omdat v. L. schijnt te vermoeden, dat Vondel steeds de oudste bronnen voor zijn verhaal zocht, een methode die historisch tot op zekere hoogte te verdedigen is, maar die dramatisch in het geheel geen zin heeft; evenwel is in Vondel's tijd deze methode ook bij de historievorschers geheel onbekend. Men beoordeelde historiebronnen volgens geheel andere

criteria [1]). Niets wijst er verder op, dat Vondel op deze wijze gewerkt heeft. Wij zagen integendeel, dat hij als historiebron het laatst verschenen werk gebruikte.

Nu is dat met historische geographie eenigszins anders: daar ligt het meer voor de hand om oudere kaarten op te zoeken. Maar ook hier moet men zich hoeden, al te moderne denkbeelden te veronderstellen. In Vondel's tijd had men geen inzicht in het geleidelijk ontstaan en groeien van een plaats. Als de stad „gesticht" en ommuurd was (volgens 17d'eeuwsche begrippen is dat hetzelfde), kon zij door toevallige omstandigheden afwisselend voor- en tegenspoed kennen, maar dat nam niet weg dat met de „stichting" de definitieve omvang van de stad reeds gegevens was. Dit denkbeeld was zoo overheerschend, dat Vondel zich bijv. Amsterdam niet zonder beurs kan voorstellen, hoewel hij die zelf had zien bouwen.

Niet bij Van Lennep, maar bij Vondel zelf moeten wij onze gegevens verzamelen. We hoeven echter niet geheel in den blinde te zoeken; immers het is al wel zeker, dat Vondel Pontanus heeft gebruikt, onzeker blijft alleen in welke uitgave. Beide uitgaven bezitten ieder twee kaarten van Amsterdam, die Vondel dus gekend heeft. Daarnaast blijft de kaart van Cornelis Antonisz. een onbewezen hypothese, maar het gebruik van deze kaart laat zich wel bewijzen, zij het dan op een andere manier dan men het zich in het algemeen schijnt voor te stellen. De eerste kaart van Pontanus is namelijk naar die van Antonisz. gemaakt.

Het duidelijkst laat zich het Amsterdam uit Vondel's drama weergeven door de volgende citaten:

Ee stad is ommuurd (vs. 2), en heeft een slot. Dit slot, „waar een goed deel van het stuk gespeeld wordt," heeft volgens Van Lennep III, p. 345). gestaan „omtrent de Dirk-van-Hasseltsteeg."

[1]) Vgl. H. Kampinga, De opvattingen over onze vaderlandsche geschiedenis, diss. Utr.

Dit is zeker onjuist. Het slot, waarop Gijsbreght, of liever Jan van Amstel in werkelijkheid verblijf heeft gehouden, zal wel hebben gestaan, waar v. L. het plaatst, maar het stuk speelt, waar Vondel het laat spelen. Dit blijkt te zijn bij de Schreierstoren, die de slottoren schijnt te zijn. Vondel verschilt hier waarschijnlijk opzettelijk van Plemp en Pontanus. Immers, Gijsbreght moest evenals Aeneas scheep gaan, en daarvoor was het noodig, dat zijn slot aan het water lag. Dit blijkt inderdaad het geval: vs. 850; vs. 811—812; vs. 1888 vlg.).

De Haarlemmerdijk (vs. 8) ligt buiten de stad; langs deze weg komt men „aen geen zij Slooterdijk" (vs. 289).

Vosmeer zwemt langs het Groot Rondeel (vs. 364—365); als men hier is, kan „d'eerste poort" rammen (vs. 372). Dit gebeurt ook in het plan van Egmond (vs. 666). Dit alles ligt ver genoeg van „kappel en kerck" (vs. 376) vandaan, om de daarvandaan aangeloopen burgers te laat te doen verschijnen.

Van de Haarlemmerdijk terugkomende, bereiken Egmond en Haarlem weer het Carthuiser clooster (vs. 491). Dit is gesticht door een „vorst des ryx", die het met zekere voorrechten begiftigde. Vondel heeft hier gebruik gemaakt van een nog niet besproken bron. De bronnen, waaruit Vondel zijn gegevens omtrent dit klooster moet hebben geput, voeg ik hier bijeen. Het zijn: Gouthoeven benevens eenige oorkonden die Vondel òf in origineel, ôf in afschrift heeft geraadpleegd; Pontanus weet niet meet dan Gouthoeven, en spelt den naam Bruin als Bruno; kennelijk volgt Vondel dus Gouthoeven en niet Pontanus. De origineele oorkonden bevinden zich thans in het Gemeente-archief van Amsterdam, in map ABW Inv. No. 567, afkomstig uit het Burgerweeshuis; de afschriften staan in de „Legger of Copijboeck bij de Cathuysers nagelaten van alle haer Landen ende van hare goederen, item privilegien." Van belang zijn twee

nog niet uitgegeven oorkonden, die wij hieronder medeelen.

1. *Hertog Albrecht geeft het Carthuiser-clooster te Amsterdam eenige privilegiën, 27 Sept.* 1392.

Aelbrecht bi Gods ghenaden palensgrave upten Rijn, hertoge in Beyeren, grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende here van Vrieslant, doen cond allen luden, want wi in der eren Gods ende om zalichede onser ouder zielen ende der onser sonderlinge wille ende begheerte hebben tot enen cloester van der Certroysen oerden te fonderen, te stichten ende te maken in onsen lande van Aemsterland ende buten onser stede van Aemsterdamme, so hebben wi toter notorfte der moniken ende broederen, die in den voers. cloester in toecomende tiden wonen sullen ende den dienst Gods bi dage ende bi nachte doen, gegeven ende gheven mit desen open brieve voer ons ende voer onse nacomelinge drie hondert Dordr. gulden jaerliker renten, die wi den voerseiden moniken ende broederen bewijst hebben ende bewisen op een stucke lants, dat geheten is die Hoern, ende gelegen is optie zuytside van der Horensloet, streckende van den Horensloet voers. tot Sloterambacht wart, alst onsen lieven neve den grave van Bloys nu ter tijt toebehoert. Ende dese voers. renten sullen die Certroysen van onsen Closter voers. hebben, gebruken ende opboren tot ewigen dagen van den voers. lande, wanner dattet aen ons of aen onse nacomelinge coemt sonder enich wederseggen, eer yemant van onsen wegen enighe renten sal ontfangen. Voert so nemen wi voer ons ende voer onse nacomelinge dit voers. cloester mit allen sinen moniken ende dienres ende mit alle dien goede dat den cloester voers. nu ter tijt toebehoert off namels toebehoiren sal, in onser bescermnisse. Ende so wie hun hinderde of misdede om hoer saken van horen cloester te vervolgen, dat souden wi aen him houden gelikerwijs of hi onser heerlichede misdede. Voert verbieden wi voer

ons ende voer onse nacomelinge, dat niement enigherande tymmeringe, groot noch cleen, maken en sal op hondert roeden na onsen cloester voerscr. Ende om dat wi willen dat alle dese voerscreven punten onsen cloester voers. vaste ende sade voer ons ende onse nacomelinge ewelike duerende gehouden worden, so hebben wi desen brief besegelt mit onser segele. Ende om die moerre zekerhede so hebben wi gebeden heren Willem, grave van Oestervant, onsen oudsten soen, dat hi desen brief mede besegelen wille. Ende wi Willem, grave van Oestervant voers. om zalicheyt onser zielen ende onser ouders, want wi willen ende begeren dat alle dese voerscr. punten vaste ende stade gehouden worden tot ewigen dagen voer ons ende voer onse nacomelinge, so hebben wi desen brief mede besegelt mit onsen segele. Gegegeven in den Hage opten zeven ende twintichsten dach in September int jaer ons Heren MCCC twee ende tnegentich.

2. *Philips de Goede geeft hetzelfde clooster verdere privilegiën. In het jaar* 1426. (Regest). Legger fo. 8vo.

Philips van Boergondië verklaart dat hij, om zelf met zijn familieleden deel te mogen hebben aan de goede werken die in het „Sertroysen"-clooster verricht worden, „merckende oec die strencheit van haerre oerdene ende die vrijheitden, gracien ende privilegien ende exemptien, bij Roemschen pauwezen ende keyseren der selver verleent", het clooster ontheft van belastingen, aan hem en zijne erfgenamen op te brengen en draagt zijn leenmannen en ambtenaren op, zich hiernaar te gedragen; „ende souden dieghene, of enighe waren die daer teghen deden, van hore onghehoersaemtheit alsoe corrigeren, dat alle andere exempel daeran souden nemen, hem te hoeden van den ghelijken." Gegeven 1426.

Wij vergelijken nu Vondel's tekst hiermee.

Vs. 556—559:
Dit is een overout en vorstelijk gesticht,
Verzorght in vrede en krijgh met zegelen en brieven,
Dat wie het quetst, gedencken een vorst des rijx te grieven,
Die zeght: hij raeckt mijn kroon wie 't Godshuis yet misdoet.

G. 118: „Cloostern van de Cathuyseren oordre, diemen Satroosen noemt... D'ander stont buyten Aemsteldam, ende was gesticht by Hertoch Aelbert van Beyeren, An. ontrent 1393."

G. 406: „Ontrent dese tijt (d.i. ± 1400) dede Hertogh Aelbert stichten ende doteren het Cathuseren Clooster by Aemsteldam."

Oorkonde 1392: „dat souden wi aen him houden gelikerwijs of hi onser heerlichede misdede."

Vs. 562—564.
Twee Alexanders zelfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen, bevestighden dit slagh
Van Godtsdienst, daer men Bruin wel d'eer van geven mag.

G. 264: „Inden Jare ons Heeren duysent ende sesentachtentich, began de oorde vanden Carthusers, door een groot mirakel datter gheschiede van eenen hoogen geleerden Meester ende Doctoor inder stadt van Parijs, die uyten rechtveerdighen oordeele Godts, hemselven seyde verdoemt te wesen, uyt welcke woorden een groot geleert Doctoor inder Godtheyt, geheeten meester Bruyn, geboren van Ceulen, de werelt gelaten heeft, ende is gecomen inder Woestijnen die Carthusia heet, met noch seven andere geleerde mannen, ende begonnen aldaer een Clooster, ende noemden dat Carthusia. Dese oorde heeft Urbanus de tweede, Alexander de derde ende vierde, met meer andere Pausen geconfirmeert, ende met veel Privilegien gheapprobeert ende geconfirmeert, want deze oorde alleen is houdende de opperste digniteyt ende weerdicheyt, niet na der outheyt des tijts maer na der strengicheyt des levens."

Vs. 565—567:
Ja op dat geen gerucht zou steuren ons gemoeden,
Magh niemant deze plaets, beneden hondert roeden
Betimmeren.

Oorkonde 1392: „Voert verbieden wi... dat niemant enigherande tymmeringe... maken en sal op hondert roeden na onsen cloester voerscr."

Vs. 569:
Wij staen op keizerlijcke en pauzelijcke wetten.

Oorkonde Philips, hierboven geciteerd.

Vs. 586—589 zien er uit als een citaat, maar wij hebben geen bron kunnen vinden. Men merke op, dat hier plotseling van een „graaf" wordt gesproken. Misschien slaat het op de laatste woorden uit de oorkonde van hertog Albrecht, waar Willem, graaf van Oostervant, spreekt over de zaligheid van zijn eigen ziel en van die van zijn ouders.

Pontanus weet over dit clooster het volgende mee te deelen (p. 140).

„Van de twee Cloosters, der Carthusers ende Regulieren, buyten de stadt ghelegen.

...Het eerste, welck recht tegen over de Reguliers poorte, hebbe ick boven vermaent... Maer het Catuysers Clooster, welckers overblyfselen van timmeragie insghelijcx beneden den wech oft Dyck van Haerlem van veers ghesien werden... Dat een ghestichte gheweest zy in grootheydt ende lustigheydt wtmuntende, behalven de overblyfselen die noch overich syn, ghetuyghen de gheheughenissen ende verhalingen der oude luyden."

Het eerste treffen in de stad heeft plaats in de Nieuwe Kerk, die in handen van de aanvallers valt en in brand gestoken wordt. Pontanus p. 359; „Item aan de nieuwe zijde, de welcke meerder is als de oude zijde, staet de nieuwe Prochie Kercke, te vergelijcken bij de schoonste Kercken van Christenrijc, gefondeert anno 1408, begrijpende in sich 34 seer schoone Outaren, ende alle

die Kerckelicke habijten ende ornamenten, wter maten costelick, namentlick een silver vergulden Cruys van 26 marck, waer in besloten is een stuck van het waerachtich Cruys onses L. Heeren. Ende een silvere vergulde Coborie, oft Sacramenthuysken van 32 marc: Noch een Mariebeelt van 32 marc Silvers, ende meer ander ciraeten van Gout ende Silver, Van dese Kercke syn Patronessen onse L. Vrouwe en de S. Catherine, gelijck van de Oude Kercke de Patronen zijn S. Nicolaes Bisschop ende S. Jan Baptista."

Op den Dam bevinden zich het stadhuis en de Beurs. Over de Beurs roept Van Lennep verontrust uit: „de Amsterdamsche Beurs in 1304!! — De eerste steen tot de Beurs, die „op 't Rokin, *te water uitgebouwd* werd, is gelegd den 29 Mei 1608." Dat is wel heel aardig opgemerkt, maar hij had ook wel mogen bedenken, dat dit met de opvatting, alsof Vondel alleen de kaart van Cornelis Antonisz. zou hebben gebruikt, strijdig is. Het is hier de tweede kaart van Pontanus, benevens Vondel's eigen aanschouwing die we als hoofdbron moeten beschouwen.

Verder zuidelijk bevindt zich het Clarissenclooster aan de Heiligeweg, maar zoo ver uitgebouwd, dat het aan het Rokin (de Amstel) uitkomt.

Pontanus, p. 21; „Het vierde (clooster) der Clarissen; nu het Tuchthuys." En verder, p. 360; „Daer zijn boven dien in dese Prochie van de nieuwe zijde vier vrouwen cloosters. . . en de het vierde van de tweede reghel van S. Franciscus, ghenaemt de Clarissen."

Wij vinden Gijsbreght het eerst in het Clarissenclooster (vs. 1019 vgl.) Hoe hij daar gekomen is, vertelt gedeeltelijk Arent aan Badeloch. Immers met Arent is Gijsbreght in de Nieuwe Kerk gekomen (vs. 1145) waar velen sneuvelen. Beiden wijcken naar de Dam (vs. 1104-1195); Arent begeeft zich vandaar naar het slot, Gijsbreght gaat naar het stadhuis (vs. 1234). Als dat door de vijanden veroverd is, vlucht hij door „een verholen gang" (vs. 1365) „op straat" (vs. 1367)

— wellicht de Kalverstraat — naar het Clarissenclooster (vs. 1367). Aangezien men daar niet naar hem luistert, vaart hij de Amstel (d. i. thans het Rokin) over (vs. 1373), waar hij in een boom blijft zitten tot dat hij de Doelenbrug bedreigd ziet (vs. 1379-1384). Hij beschouwt de stad dan als verloren en begeeft zich „langs de veste" (vs. 1390) klaarblijkelijk de Kloveniersburgwal, naar het slot. Wat na zijn vertrek in het cloosster gebeurt, vertelt ons de Bode, die van de kerk met de Hollanders naar het clooster meeging, zich langs het Rokin en voorbij de Beurs (vs. 1507) in veiligheid weet te brengen. De Beurs is gebouwd met „gaelerijen," gelijk die van 1608.

Een laatste uitval uit het slot leidt tot een nederlaag (vs. 1521), maar men slaagt er nog in, de brug af te breken (vs. 1526). Ten slotte vlucht Gijsbreght uit zijn slot, dat aan het water ligt (vs. 811—812). Van hier kan men de stad overzien, en wel in verschillende richtingen: noordwaarts het Y, oostwaarts de Diemer Meer, zuidwaarts de burgwallen, en westwaarts „het groot gebou, Jan Witten gevels."

Dit gebouw moet hij hebben ontleend aan Pontanus, die een oorkonde van 1342 aanhaalt, waarin de grenzen van Amsterdam uit dien tijd aangegeven staan. Waarom Vondel juist dit uit de oorkonde heeft genomen, is niet duidelijk, wij er hebben echter een zekere aanwijzing door dat Vondel Pontanus gebruikt heeft.

Pontanus, p. 13 (ed. lat. p. 10); „In den eersten soo sullen die Palen van hare vrijheijt wesen op die Oostzijde van der poorten aen Jans Witten Hofstede; op die Noortzijde aen het groot Godshuys-lant, op de Westzijde aenden uteren egge van der lane, die legget in Ysbrandts landt vander Zuytwijnde; op de Zuyt-zijde inder Nesse tegens der Lane over: alsoo alst metter graft begrepen is, ende in die Haven ten halven Stroom tot int Ye, ende voort streckende int Ye, langs den Dyc, Oostwaerts 50 roeden buyten den Wint-molen,

die Heere Willem van Ooschoorne van onser wegen maken dede."

Van het Y vaart Gijsbreght langs Marken Hij passeert dan Persijn, die in het heele stuk op den achtergrond blijft. Hij bevindt zich in Zwaenenburgh. Dit wordt in het drama driemaal genoemd.
Vs. 132:

„en Zwaenenburgh noch afgestaen door dwang."

Vs. 484—488:

..... zoo dat 'er niets en faelt
Dan nu te nacht, zoo ras zij poort en sloten breecken,
En Zwaenenburregh viert, te letten op dat teken,
En voort met alle maght te volgen op het licht
Des schrickelijcken brandts, van Vosmeers torts gesticht.

Vs. 1670—1672:

..... Persijn den grooten roover
Uw vijant ... , die op ons vlamt en loert,
Uit Zwaenenburgh, daer hij des graeven vlagge voert."

Dat hier verschillende kasteelen bedoeld zouden zijn, gelijk Van Lennep (III, p. 413 en 414) meent is wel zeer onwaarschijnlijk. Hij heeft als zeker aangenomen dat Vosmeer dit teeken geeft, maar er is eerder een tegenstelling te zien tusschen *Zwaenenburregh viert* en *de brant van Vosmeers torts gesticht.* Dat Vondel zich zoo vergist zou hebben, is al niet waarschijnlijk, en bovendien heeft Terwey (noot bij vs. 486) reeds er op gewezen, dat het hier een tekts uit de Aeneis geldt; „Stellig heeft Vondel hier aan het Waterlandsche kasteel van dien naam gedacht. Immers de plaats bij Vergilius, welke hij hier navolgt: *Flammas cum regia puppis extulerat,* vertaalt hij zelf met: *Toen nu d'Amirael zijn vier uitstack* en in vs. 1584 geeft hij den titel van Amirael aan Jan Persijn, den bezitter van Zwaenenburgh. Hiertegen is niet veel te zeggen.

De bron voor dezen naam is een geschrift, getiteld: Hantvesten ende Privilegien van Monnickedam ende Waterlant, uitgegeven achter de Hantvesten enz. der Stadt Aemstelredam (1e uitg. 1613, p. xxvii-xxviii; 2e uitg. 1624 p. 26—27), waar te lezen stagt:

„Wij Johan van Persijn Ridder ende Heere van Waterlandt...

Voort Swaensborch loven wij nimmermeer weder van steen te maecken, of weder te timmeren. Ende waert dat wijt deden, dat veer van ons moet wesen, soo waer die vreesde ende geleyde van ons ende den Vriesen wt.

En de tuyghen desen brief beseghelt, met eersamigher ende goeder luyden Zegele; Heer Johan Bisschop tot Utrecht, Heer Grave te Hollant, Simon Ridder van Haerlem, Heer Gerrit van Amstel, Heer Arendt van Emskerck, Claes van Pudt, ende met onsen Zeghele oock bezeghelt. Ghegheven int Jaer ons Heeren duysent twee hondertd drie en 'tseventich, op onser Vrouwen-avont Nativitatis."

Hiermee zijn wij aan het eind van ons onderzoek gekomen en kunnen nog even de resultaten resumeeren. De hoofdbronnen van Vondel's Gijsbreght zijn: 1e Gouthoeven; 2e Pontanus; 3e de Handvesten van Water land; 4e misschien Plemp, Stoke. Van Pontanus zijn vooral van belang de twee kaarten van Amsterdam.

DEN HEERE

HUIGH DE GROOT,

GEZANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN ZWEDEN

BY

DEN ALDERCHRISTELIJXSTEN KONING,

LUIDEWIJCK VAN BOURBON,

Koning van Vranckrijck en Navarre

Myn Heer,

Het rijzen van onzen nieuwen Schouwburgh, gevorderd door de heeren Weesvaders, en inzonderheid door den yver des Raedsheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in Bouwkunst, en liefhebber van alle fraeie geesten en wetenschappen, dede onzen lust rijzen, om dit aenzienelijck gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deze stad en burgerije moght behaegen: waerom wy voor onze stoffe uitkoozen de jammerlijcke verwoesting van Aemstelredam, en ballingschap van Gijsbreght van Aemstel, doenmaels heer der zelve stede:

Genus à quo principe nostrum:
De rechte stam van Amsterdam.

1 *rijzen:* verrijzen.
gevorderd: bevorderd.
2 *Weesvaders:* regenten van het Weeshuis.
Nikolaes van Kampen: o.a. bouwer van het Amsterdamsche stadhuis, thans Koninklijk Paleis.
5 *fraeie geesten:* schoone kunsten.
6 *aenzienelijck:* verheven.
12 *Genus a quo principe nostrum;* letterlijk: van dezen vorst komt ons geslacht.

Het is kennelijck dat d'aeloude dichters pooghden de ghedichten den volcke smaeckelijck te maecken met zaecken te ververschen, die hunne vorsten en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Griecken, zijne landslieden, en trompette wat gedurende en na het belegh van Troje gebeurde. Maro geleide Æneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnsche aan het Trojaansche geslacht, waaruit de Romers zich roemen gesproten te zijn. Silius voert den Punischen, Lukaen den burgerlijcken oorlogh. De poeten onzer eeuw volgen der alouden voetstappen. Tasso doet der Christenen ooren na hem luisteren, terwijl hy Buljons Christelijke dapperheid voor Ierusalem zingt. Ronsard kittelt de Vrancken met zijn Francus, Hekrots oir, den stam

14 *kennelijck:* bekend.
16 *te ververschen:* opnieuw op te halen.
17 *Homeer:* Homerus, dichter van de Ilias.
19 *trompette:* bezong.
20 *Maro:* Publius, Vergilius Maro, dichter van de Aeneis.
21 *Xanthus:* rivier bij Troje.
aen den Tiber: tot aan den Tiber, de rivier waaraan Rome ligt.
huwde aen: vereenigde met.
23 *Silius:* maker van een gedicht over den tweeden Punischen oorlog.
24 *voert:* bezingt.
Lukaen: Lucanus, maker van een gedicht over den Burgeroorlog.
25 *aeloude:* hier bepaaldelijk voor schrijvers van de Oudheid.
26 *Buljon:* Godfried van Bouillon, of Godevaart van Buljoen, gelijk men hem in Zuid-Nederland noemt.
28 *Ronsard:* dichter van de Franciade.
kittelt: vergenoegt.
29 *Vrancken:* Franschen.
Frankus, Hektors oir: Francus, Hector's zoon. Francus of Francio is de mythologische eerste koning van Frankrijk.
Baethouwers: Bataven, wier naam hier verklaard wordt als ,,baathebbers."
nu Hollanders genoemt. De chronieken uit Vondel's tijd spreken alle over ,,Batavia, nu ter tijdt Hollandt ghenaemt." Zoo leert men het thans nog wel op de school. Maar de

der Fransche koningen: en Hoofd de Drost van Muiden streelt d'Amsterlanders en zijn geboortestad, in Velzens treurspel, met de voorspelling van de Vecht; en de Baethouwers met zijn Baeto, der Katten vorst, waar van de Baethouwers, nu Hollanders genoemt, hunnen oirsprong rekenen: en onder de Grieksche tooneeldichters hangen Sofokles, Euripides en Æschylus doorgaens om Illium, en wat daer aen vast is, gelijk wolcken om het geberghte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe, t'Argos, en elders, en smelten tot traenen van droefheid, of raecken aen 't hollen van dolligheid, en ydele inbeeldingen:

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris,
Cum fugit, ultricesque sedent in limine dirae.

Gelijck het Pentheus docht, wanneer zijn brein aen 't glijen
Geraekte dat hy zagh ontelbre Razerijen,
Twee Thebens in de lucht, twee zonnen klaer van strael:
Of Agamemnons zoon Orestes, t' elckemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met schrick bevangen
Hy vlood voor 's moeders geest, verzien met zwarte slangen

Bataven, waarvan wij zeer weinig weten, woonden in de Betuwe, en zouden dus in geen geval voorvaderen der Hollanders zijn, maar hoogstens van de Betuwers. Intusschen is ook dit als niet juist: De groote volksverhuizing heeft de Bataven als volksstam geheel weggevaagd: zij zijn waarschijnlijk in de Franken opgenomen.

37 *Ilium:* Troje.
41 *raecken aen 't hollen:* beschrijven tooneelen van hartstocht.
49 *Razerijen:* Furiën.
50 *klaer:* helder.
52 *'t hoogh tooneel:* dramatisch tooneel.
53 *verzien:* voorzien.

En tortzen, daer de Wreack den drempel dicht bezet.
Het en is oock de redenen niet ongelijck, dat onze eige zaecken ons meer ter harten gaen, dan die van vreemden en uitheemschen. Beneffens dit inzicht prickelde ons hier toe de genegentheit, om eens (waer het mogelijck) den schoonen brand van Troje t'Amsterdam in het gezicht zijner ingezetenen, te stichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens, die een vier ontstack, dat geuriger en heerlijcker blaekt, dan de hemelsche vlam, die den fenix verteert; gelijck hy d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons lust (zijn wy des waerdigh) laegh by der aerde te zweven: en uit wiens assche, om de honderd jaeren, een fenix te voorschijn koomt, dien ick nu met den vinger niet en hoef te wijzen, nadien de glans van zijn pennen alle de wereld in d'oogen schittert. Wy bouwden dit treurspel op de gedachtenis, om by de schrijvers

54 *tortzen:* toortsen.
dicht bezet: stevig bezet houdt.
55 *De reden niet ongelijck :* niet in afwijking van de redelijkheid.
57 *beneffens:* behalve.
58 *genegentheit:* neiging.
59 *den. . . . brant. . . te stichten:* schoon uitgedrukt. De geschiedenis van den val van Troje, in Amsterdam overgeplaatst, is in zekeren zin het hoofdmotief van het stuk.
61 *Mantuaen:* Vergilius, uit Mantua geboortig.
62 *vier:* vuur.
64 *fenix:* fabelvogel, in wiens bestaan Vondel geloofde. De phoenix, waarvan maar één exemplaar bestond, placht eens in de honderd jaar een brandstapel te bouwen, die door de zon aangestoken werd zoodat de phoenix geheel tot asch verbrandde; uit de asch verrees dan weer een jonge phoenix Deze vogel is het beeld van uitnumtendheid zonder weerga (omdat er slechts één is), en van onsterfelijkheid.
68 *dien ick enz.;* duidelijke zinspeling op den persoon aan wien deze opdracht gericht is.
69 *nadien:* aangezien.
pennen: veeren. Dit is natuurlijk een woordspeling.
71 *bij:* door.

en de faem daer van nagelaeten; en stoffeerden en bekleedden de zaeck na de wetten, regelen en vrijheid der poëzije; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en misdeden, 't en waer misschien in talrijckheid van personagien, dat wy qualijck konden vermijden, zonder het werck zijnen eisch te weigeren. Of eenige Amsterdanmers moghten walgen van den zwaeren val hunner muuren, en 't verstroien der voorouderen te hooren; zoo word die bittere nasmaeck verzoet, door Rafaëls voorspelling van de heerlijcke verrijssenisse der verdelgde vesten en verstroielingen; dat wy nu op 't allergeluckighste beleven, onder de wijze regeering der tegenwoordige burgemeesteren, die het gemeen beste boven hun eigen behartigen, en geenen oorloogh prijzen, dan die om vreede gevoert word. Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te draegen, en dat te vrijpostiger, overmits uwe Exc. van den treurigen tooneelstijl, die de hooghdraevenste onder allerley slagh van schrijven de kroon spant, niet afkeerigh en schijnt; gelijck blijckt by den gekruisten Christus, eertijds in

72 *faem:* overlevering.
stoffeerden en bekleedden: versierden.
76 *talrijckheit van personagien;* er mochten er hoogstens zeven zijn.
78 *te weigeren:* te kort te doen.
of: indien.
79 *walgen:* gehinderd worden.
83 *verstroielingen:* verstrooide bannelingen.
86 *gemeene beste:* algemeen belang.
89 *vrijpostiger:* vrijmoediger.
90 *treurige tooneelstijl:* treurspelstijl.
De hoogdravendste: als de verhevenste.
91 *slagh:* soort.
93 *den gekruisten Christus enz.;* Versta: De Groot schreef drie stukken: vóór zijn gevangenschap den (lijdenden Christus (Christus Patiens), tijdens zijn gevangenschap de Thebaansche Dochter, in ballingschap Sophompaneas. Dit laatste is door Vondel vertaald als Joseph in 't Hof of Sophompaneas.

vrijheid, zedert by de Thebaensche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Iosef in ballinschap geteelt, en van ons, zoo wy best konden, op het Nederduitsche tooneel gebracht, tot stichtelijck vermaeck dezer loflijcke burgerije, en van alle eerlijcke lieden. Wy vertrouwen dat dit uwe Exc. te min zal mishaegen, aengezien hier, onder de oudste en treffelijxte edelen en bondgenooten niet oneerlijck in 't harnas sneuvelt de ridder Heemskerck, een adelijcke en manhaftige ranck, uit dat bloed, waer van uwe Exc. zijn braeve afkomst telt. Ick offer dan uwe Exc. in zijne ballingschap mijnen Gijsbreght van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit meedoogen, die eer meedoogen dan gramschap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

t' Amsterdam CIↃ IↃ CXXXVII.
de XVIen *van Wijnmaend.*

uwe E. ootmoedige dienaer
IOOST VAN DEN VONDEL.

van ons: door ons.
zoo wij best konden: zoo goed wij konden.
eerlijcke: aanzienlijke.
treffelijxte: voortreffelijkste.
niet oneerlijck: eervol.
ranck: telg.
brave afkomst: aanzienlijke afstamming. Zijn grootmoeder was Elselinge van Heemskerck.
offer: draag u op.

VOORSPEL

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

AEN

Schout, Burgemeester, Schepens, en Raed

VAN AMSTERDAM.

De trotze Schouburgh heeft zijn spitze kap
Nu op, en gaet de starren naderen,
En wellekoomt met dartel handgeklap
Al 't Raedhuis, en ons wijze Vaderen.
Het heiligh Raedhuis wijd den Schouwburgh in,
En wacht met zijn aendachtighe ooren,
Soo vierigh, als Karthagoos koningin,
Belust het droef verslagh te hooren,
Hoe Illium van Argos werd verplet,

5 *Raedhuis:* metronymisch voor de stadsregeering, evenals in de vorige regels *Schouwburgh* voor de in den schouwburg aanwezigen, of nog waarschijnlijker, de bestuurders van den schouwburg. De opening van den schouwburg had plaats op 3 Januari 1638; de regeering van Amsterdam woonde de voorstelling eerst 5 Februari d. a. v. bij. Het ligt voor de hand, dat deze regelen eerst op dezen laatsten datum zijn voorgedragen.

7 *vierigh:* begeerig.
Karthagoos koningin: Dido, wie Aeneas zijn lotgevallen verhaalde.

9 *Ilium:* Troje.
van: door.
Argos: Griekenland.

En door de torts in de assche raeckte:
Dat zoeter dan al 't Afrikaensch bancket
De tong, haer leckre zinnen smaeckte.
Het nieuw tooneel drie eeuwen springt te rugh,
Om Aemstels vesten te verstooren,
En bouwt de wreedheid eene breede brugh.
't Aeloude Troje word herboren,
En gaet te gronde in 't gloeiende Amsterdam.
Ons Amstel zal een Xanthus strecken,
Geverwt van bloed: de Kermerlandsche vlam,
Als 't Griexsche vier, de daecken lecken.
't Bestormt stadhuis dat zweemt na Priams hof.
Hoe kort kan 's werelds pracht verandren.
Hoe stuiftze wech voor wind in roock en stof.
Kristijnen strecken hier Kassandren,
By 't hair gesleurt. De bisschop Gozewijn

10 *torts:* fakkel.
11 *bancket:* spijzen.
12 *leckre:* kieskeurig.
14 *verstooren:* vernietigen.
17 *gloeiende:* brandende.
18 *Xanthus:* rivier bij Troje.
strecken: voorstellen.
19 *Kermerlandsche vlam:* door Kennemers aangestoken brand. De vorm Kermerland is in Vondel's tijd zeer gebruikelijk; thans gebruiken wij weer de oudere vorm Kennemerland. Eigenlijk heette de streek benoorden Haarlem, tot West-Friesland, toe Kinheim of Kennem; vanwaar de inwoners Kennemers genoemd werden. Voor den ouderen korten naam kwam nu de lange thans nog gebruikelijke vorm Kennemerland in zwang.
20 *vier:* vuur.
lecken: aantasten.
21 *zweemt:* gelijkt.
Priams: Priamus, koning van Troje.
22 *Kort:* snel.
24 *strecken:* nemen de plaats in van.
Kassandre: zieneres, die den val van Troje had voorspeld, maar door haar stadgenooten bespot werd. Zij werd door de Grieken gevangen genomen en door Achilles als slavin meegevoerd.

Besprenckelt als Priaem d' autaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemstees schijn,
En geen Klaeris noch grijze hairen
Verschoont. De helsche en goddeloose Vries
Geen snoode Ulysses wijckt in boosheyd.
Noit leê Heleen door 't schaecken dit verlies,
Dat door des schenners trouwelоosheid
Vrouw Machtelt deê. De schalcke Vossemeer
Bootst Simons aerd na in 't stoffeeren.
Het zwanger paerd van Troje baert 'er weer
De krijghslien, die de kans doen keeren.
Heer Gijsbreght draeght zich als Anchises zoon,
En word door tegenspoed niet slapper:
Zijn deughden staen in top voor elck ten toon,
Niet min godvruchtelijck als dapper.
Proost Willem stort in 't priesterlijck gewaed,
Als Panthus, Phebus priester, neder.
Vrouw Badeloch, die op Kreüze slaet,
Verbeeld ons, hoe getrouw en teder
Oprechte liefde in rampen is belaen

26 *besprengkelt:* nl. met zijn bloed.
27 *Pyrrhus:* Pyrrhus, zoon van Achilles.
schijn: gedaante.
29 *Vries:* Claes de Grobber.
31 *leê:* leed.
Heleen: Helena, vrouw van Menelaüs, die door Paris naar Troje gevoerd werd; dit was de aanleiding van den Trojaanschen oorlog.
32 *schenner:* Floris V, die Machteld van Velzen zou onteerd hebben. Het staat thans vast, dat deze zaak geheel verdicht is.
33 *schalcke:* listige.
34 *naer:* na.
stoffeeren: verdichten, fantaseeren.
35 *paert van Troje;* hier voorgesteld door een met takkebossen beladen schip.
37 *draeght zich:* gedraagt zich.
Anchises zoon: Aeneas.
42 *Phebus:* Apollo's.
43 *op Kreüze slaet:* Creüse, Aeneas' vrouw, voorstelt.
44 *verbeelt ons :* vertoont ons in beeld.
45 *is belaên met:* is bekommerd om.

Met haer beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleene Askaen,
Waarmeê de held op Gods genade
Zich scheep begeeft, en op een beter wacht:
Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amsterdam en 't Aemstelers gheslacht
Zijn kroon ten hemel heeft geheven.
Zoo eens de vreê ons scheeprijck Y bestrael,
En 't oorlooghs onweer rust van ruisschen.
Kiest gans Euroop dees stad tot Amirael:
En 'k zie eer lang ons zilvre kruissen
Bezaeit met goud van starren eerst ontdeckt,
En 't wapen, tot een hemelsch teecken,
Om hoogh, van mist noch aerdschen damp bevleckt,
Den zeeheld hard en moed in spreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d'yszee drijft en dwaelt.

47 *Askaen:* Ascanias, zoon van Aeneas.
49 *op een beter:* op een beteren tijd.
51 *'t Aemstelers gheslacht:* het geslacht der heeren van Amstel. Dit is, gelijk ook in de opdracht, overdrachtelijk bedoelt, als een zinspeling op de stedelijke regenten, wettige opvolgers der heeren van Amstel.
54 *rust van:* ophoudt met.
55 *Amirael:* hoofd.
57 *eerst ontdeckt:* pas ontdekt.
58 *hemelsch teken:* sterrebeeld.
59 *damp:* duisternis.
61 *gieren:* heen en weer bewegen.
62 *Indus:* Indië, Dit slaat op de poging van Heemskerk en De Rijp om langs Noord-Europa en Noord-Azië den weg naar Indië vinden; een poging, die, gelijk men weet, tot de overwintering op Nova Zembla heeft geleid, daarmee overtuigend aantoonende dat langs dien weg Indië niet te bereiken was.
naeld: compasnaald.

OP DEN NIEUWEN SCHOUWBURGH.

AEN DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

Wy bootzen 't groote Rome na in 't kleen,
Nu *Kampen* bezigh is met bouwen,
En na den hemel vaert met hout en steen.
Geschut noch donders van kortouwen
Versteuren hem, terwijle Spinola
Van boven ziet zijn maenden krimpen
In 's Princen weecken, en hoort in Breda
Ons kort, zijn lang belegh beschimpen.
De bouwkunst bloeit in 't midden van 't gevecht,
En opent schouwburgh en tooneelen
Daer strijckt de grijze Raed het voorhoofd slecht,
En word door droeve en blijde speelen

1 *bootsen 't groote Rome na:* bootsen het groote Rome na.
3 *na den hemel vaert:* naar den hemel streeft.
4 *kortouwen:* kanonnen.
5 *versteuren:* verstoren.
6 *van boven:* uit den hemel.
ziet zijn maenden krimpen in 's princen weecken: ziet, hoe de Prins (voor het beleg van Breda 20 Juli—10 October 1637) evenveel weken noodig heeft als hij maanden (20 Augustus 1624—2 Mei 1625).
8 *beschimpen:* beschamen.
9 *'t gevecht:* den oorlog.
11 *strijckt... slecht:* strijkt glad. Deze regel bedoell, dat de grijze leden van den raad hun rimpels, die ze bij hun dagelijkschen arbeid, kregen glad strijken door een oogenblik ontspanning in den schouwburg.
12 *droeve en blijde speelen:* Treur- en blijspelen.

Verquickt: daer groeit ons Amsterdamsche jeughd,
Die in haar schick den bouwheer prijzen:
Zoo dat zijn naem, op 't schatren van haer vreughd,
Tot in den boogh om hoogh koomt rijzen.
En stuit 'er op, en barst ten venstren uit.
Pompejus zou zijn eer benijden,
En Scaurus zelf, vernamen zy 't geluid,
Dat, na'et verloop der eerste tijden,
Hun faem verdooft; mits 't oude Rome vlack
Ter aerde plofte met zijn wallen,
En 't ijsselijck gevaerte kreegh een' krack,
In puin begraven of vervallen.
De krijgh ziet heiligh noch onheiligh aen:
Wat kan 'er tegens staen?

13 *groeit:* verheugt zich.
14 *prijzen;* nl. de jeugd, als meervoud opgevat.
16 *boogh:* gewelf van het schouwburggebouw.
18-19 *Pompejus en Scaurus:* bouwers van twee Romeinsche theaters.
19 *zelf:* zelfs.
20 *eerste tijden:* vroegere eeuwen.
21 *verdooft:* overtreft.
mits: doordat.
vlack: plat.
23 *ijsselijck:* geweldigh.
25 *ziet heiligh noch onheiligh aen:* maakt geen onderscheid tusschen heilig en onheiligh.
26 *kan er tegens staen:* is er tegen bestand.

KORT BEGRIJP.

Gysbreght van Aemstel, heer van Aemstelredam en Aemsterland, met meer treffelicke heeren en edelen, om het vangen van graaf Floris, die den ouden adel verdruckte, en vrouw Machtelt van Velzen, zijn zusters dochter, schendigh verkrachte, lang in ballingschap omgezworven hebbende, quam, na de dood van 's graeven erfgenaem, weder t' Aemstelredam: maar de graefsgezinden (waaronder Kennemers en Waterlanders de verbittersten waren) belegerden hem in zijn stad een rond jaer lang, en om die te vermeesteren, verzierden ten leste eenen aenslagh, en gelieten zich ofze aftrocken. Die van de stad vervolghden hen een stuck weeghs, en brogten Vosmeer, den doortrapten spie uitgemaeckt om d' Aemstelredammers te bedriegen, gevangen. Dezen, van Gijsbreght ondervraeght, werd het leven geschoncken, en belast het rijsschip, genoemt het Zeepaerd, (waer in het puick van

begrijp: samenvatting.
2 *treffelicke:* aanzienlijke.
3 *vangen:* gevangen nemen.
5 *schendigh:* schandelijk.
7 *'s graeven erfgenaem:* Jan II van Avennes, graaf van Henegouwen, en Holland, neef van Floris V.
11 *verzierden:* verzonnen.
12 *gelieten zich:* gedroegen zich.
14 *doortrapten:* slimmen.
spie: spion.
uitgemaeckt: uitgezonden.
16 *van:* door.
17 *rijsschip:* schip met rijshout.
18 *het puick:* de besten.

ridderen en knaepen, en de bloem der krijgslieden met den reus verborgen lagen) te helpen inhaelen. Ter middernacht, zijnde Kersnacht, eer de maen op, en terwijl de burgery zonder achterdencken ter kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege de Haerlemer poort, en Vosmeer stichte brand in 't rijsschip en door al de stad; waerop Diedrick van Haerlem met zijn kryghsvolck, dat zich heimelijck in 't Katuizers klooster onthiel, en voort Willem van Egmond met het gantsche leger, 't welck spade in den avond weder keerde, binnen ruckten. Broer Peter, deken van de groote kerck, bragt d' eerste tijding op het huis, zoo mevrouw van Aemstel over haeren droom en gezicht vast bekommert was; dies de heer van Aemstel, gevolght van de reedste bloedverwanten en bondgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orden zocht te stellen, en kerck en marckt te beschermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch bescheid kreegh door zijn broeder Arend. Het raedhuis middelerwijl bestormt en vermeestert

20 *reus:* zie noot bij vers.
21 *eer de maen op;* men voege hierachter het woord *was* uit den volgenden regel.
22 *achterdencken:* achterdocht.
23 *ijver:* godsdienstigheid.
24 *lage:* hinderlaag.
28 *onthiel:* bevond.
voort: voorts.
29 *spade:* laat.
30 *ruckten:* meervoud: het onderwerp is *Diedrick van Haerlem en Willem van Egmont.*
32 *zoo:* terwijl.
mevrouw: de vrouwe. Deze ons zonderling in de ooren klinkende uitdrukking was voor Vondel's tijdgenooten zeer gewoon.
33 *vast:* reeds lang.
34 *reedste:* dapperste.
36 *orden zocht te stellen:* orde trachtte te scheppen.
38 *bescheit:* mededeeling.

zijnde, raekte Gijsbreght van daer in het Klaerisse-klooster, begeerigh om bisschop Gozewijn van Aemstel, zijnen oom, en d'abdis Klaeris van Velzen zijn nicht te bergen; het welck zy weigerden. De vianden op d'abdy aenvallende, dwongen den heer over den binnen-Amstel te vluchten. Hy aldaer de nieuwe zijde verloren, en d' oude mede in brand ziende, en hoorende de ruitery de Doelebrugh over trecken, weeck na den burgh met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde zijn gemaelin het overige van zijn wedervaeren; gelijck ook de bode kort daer op hem verslagh dede, hoe het met d'abdije en al de stad voort afgeloopen was. Terstond dedemen van t'slot eenen uitval en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Amstel, dien de broeder doodlijck gewond boven brogt, daer hy daetelijck den geest gaf. Stracx quam de heer van Vooren het huis opeischen, het welck Gijsbreght hem rustigh afsloegh. Maer terwijl hy ijverde om gemaelin en en kinders met allen den gevlughten scheep te doen gaen, en voor had zelf het huis te verdedigen, verscheen 'er Rafael, een der zeven engelen, die hem vermaende zich allen den zijnen te water en na Pruissen te begeven, en daer een stad, die noch Holland heet, te stichten, en vertrooste den godvruchtigen held, met de voorspelling der toekomen-

40 *zijnde;* een dergelijke constructie kunnen wij nog in het geijkte opschrift: de deur gesloten zijnde, ingang hiernaast.
raekte: kwam.
43 *bergen:* redden.
46 *De niewe zijde:* in Amsterdam ten westen van het Damrak; *De oude zijde:* het gedeelte beoosten hetzelfde water.
53 *voort:* verder.
56 *daetelijck:* dadelijk.
57 *stracx:* kort daarop.
58 *rustigh:* flink.
61 *voor had:* het plan had.
66 *toekomende:* toekomstige.

de grootheid van Aemstelredam, en 't geluck zijner nakomelingen: en daer op verliet Gijsbreght het slot.

Het tooneel is voor en in de stad en op het huis. Gijsbreght van Aemstel doet de voorrede. De Reien bestaen uit de Amsterdamsche maeghden, edelingen, Klaerissen en burghzaten. Het treurspel begint na middagh ten drie uuren, en eindigt in den morgenstond.

voorrede: proloog, **waarin** de expositie voorkomt.

SPREKENDE PERSONAGIEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.
WILLEBORD, *Vader van 't Kathuizers Klooster.*
AREND VAN AEMSTEL, *Gijsbreghts broeder.*
VOSMEER, *de spie.*
REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.
WILLEM VAN EGMONT, *veldheer.*
DIEDRIK VAN HAERLEM, *maerschalk.*
HOPLIEDEN.
POORTIER VAN 'T KLOOSTER.
REY VAN EDELINGEN.
BADELOCH, *vrouw van Aemstel.*
BROER PETER, *deken.*
BONDTGENOOTEN.
REY VAN KLAERISSEN.
GOZEWIJN VAN AEMSTEL, *Bisschop van Utrecht.*
KLAERIS VAN VELSEN, *abdis.*
REY VAN BURGHZATEN.
BODE.
VLUCHTELINGEN.
DE HEER VAN VOOREN, *met den trompetter.*
ADELGUND, *Gijsbreghts dochter.*
VEENERICK, *Gijsbreghts zoontje.*
RAFAEL, *een der zeven engelen.*

STOMME.

KATUIZER.
EGMONDS SOLDATEN.
GYSBREGHTS VAN AEMSTELS DIENAERS.
WITTE VAN HAEMSTEE, *Floris onechte zoon.*

HET EERSTE BEDRYF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

Het hemelsche gerecht heeft zich ten lange lesten
Erbarremt over my, en mijn benaeuwde vesten,
En arme burgery; en op mijn volx gebed,
En dagelix geschrey, de bange stad ontzet.
De vyand, zonder dat wy uitkomst durfden hopen,
Is zonder slagh of stoot, van zelf het veld verlopen,
Mijn broeder jaeght hem na. Zij neemen vast de wijck,
En vlughten haestigh langs den Haerelemmer dijck.
Zoo stuift de zee voor wind met haer gedreve golven.
Zoo zaghmen menighmael een kudde wrede wolven
En felle tigers vlien, voor 't ysselijck geschreeuw
Van aller dieren vorst, den hongerigen leeuw,
Om niet al levendich en versch te zijn verslonden
Van hem, die op zijn jaght geen aes en had gevonden.
Hoe snel, hoe onverziens is deze kans gedraeit?

2 *vesten:* (onmuurde) plaats.
6 *verlopen:* weggeloopen.
7 *vast:* voortdurend.
9 *voor wind:* voor den wind.
gedreve: opgezwiepte.
10 *kudde:* troep.
11 *vlien:* vluchten.
13 *al:* geheel.
levendich: levend.
zijn: worden.
14 *van:* door.
aes: voedsel.
en: ontkenning; te vergelijken met het Fransche *ne*.

Alhier, daer 't leger lagh, is 't veld alsins bezaeit
Met wapens en geweer, verbaest van 't lijf gereten,
Van ingebeelden schrick, en uit der hand gesmeeten,
Om zonder hindernis te vlieden langs den wegh.
Ja op 't verjaeren zelf van 't jaerige belegh
Word d'afgestrede muur van 't lang belegh ontslaegen.
Hoe zal het gansche land van ons verlossing waegen,
De Kermerlander had met Waterlander dier
Gezworen duizendwerf, dat hij met zwaerd en vier
Vernielen zou eerlang de menschen en de daecken,
En tot een kerreckhof en asch en puinhoop maecken
Mijn oud mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
In een poel, tot wraeck van Floris hunnen heer:
Om wiens vervloeckte dood ick lijde zoo onschuldig,
Als yemant lijden magh, doch draegh mijn kruis geduldigh:
Of zoo ick schuldigh ben, en heeft het my gemist,
't Is uit onnozelheid, en zonder argh of list.
Neef Velzen, lang geterght, van eige wraeck geprickelt,
En Woerden hebben my hier listigh in gewickelt,

17 *wapens en geweer:* aanvals- en verdedingswapenen.
20 *'t verjaeren zelf:* juist op denzelfden datum.
jaerige: éénjarige. Men spreekt nog van een jarig kalf.
21 *afgestrede:* veelomstreden. Letterl. moegestreden.
22 *waegen:* spreken.
23 *Kermerlander:* Kennemer.
dier gezworen: een duren eed gezworen.
24 *vier:* vuur.
25 *daecken:* huizen.
27 *erf:* bezit.
delven: begraven.
28 *van:* over.
30 *magh:* kan.
31 *heeft het mij gemist:* heb ik ongelijk gehad.
32 *onnozelheid:* argeloosheid.
argh: kwaad opzet.
33 *eige wraeck:* zucht tot wraak over zelf geleden onrecht.

En 't schoonste voorgestelt, en eerst de zaeck verbloemt
Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
Zoo dra, als ick verstondt, hoe grof zy zich vergreepen,
Met den gevangen graaf op Engeland te scheepen,
En sloegh dien voorslagh af, ten beste van 't gemeen,
En ried de ridderschap en al de groote steên
Te roepen, om den vorst zijn' moedwil te besnoeien,
En geen uitheemsche maght noch koningen te moeien,
Noch overzees geweld te haelen in het land;
Veel min het hoofd des lands te helpen aen een' kant:
Waer uit een springvloed is van zwaerigheen gesproten,
Die over steden ging en vast gebouwde sloten,
En dorpen zonder end, en menschen zonder tal,
Van allerhande staet, dien 't eeuwigh smarten zal.
Noch hiel de wraeck geen' stand, en gaf zich noit te vrede;
Al had zy uitgeroit, ten negensten gelede,

35 *verbloemt:* mooi voorgesteld.
36 *glimp:* schoonen schijn.
wit: oogmerk.
verdoemt: veroordeeld.
37 *verstondt:* begreep.
38 *scheepen:* per schip vervoeren
39 *'t gemeen:* het algemeen.
41 *moedwil:* willekeur.
42 *moeien:* mengen.
44 *te helpen aen een' kant:* van kant te maken.
45 *zwarigheen:* ellende.
47 *zonder end:* talloos.
48 *staet:* stand.
49 *hiel stand:* hield op.
noit: niet.

Wat Velzens stam bestond, of van zijn maeghschap scheen.
De nieuwe ridderschap en steden in 't gemeen
Verbonden zich wel streng met diergezwooren eeden,
Handtasting en geschrift, dat zy bezeeglen deden,
Van nu in eeuwigheid, met onverzoenbren haet,
Aan Woerden, Velzens bloed, en Aemstel, dezen smaed
Te wreecken, en van zoen te reppen noch te roeren.
Ons maeghschap zit verdruckt, durf schild noch wapen voeren,
En geeft gewilligh schot en lot, om zoo gerust
Te leven, en de glans des adels blijft gebluscht.
Hier holp geen tusschenspraeck van koningen en heeren,
Men wou mijn trouwe stad noch 't onderst boven keeren,
Met Burgery met al, wat my is hou en trouw.
De hoop was, dat de tijd allengskens slyten zou
De bitterheid des volx, en d' oude wrock versterven:
Waerom ick my getrooste in ballingschap te swerven

57 *bestond:* verwant was.
maeghschap: geslacht.
54 *handtasting:* handslag.
54 *zoen:* verzoening.
reppen, roeren: spreken.
58 *maeghschap:* familie.
durf: mag.
59 *geeft schot en lot:* betaalt belasting (als of het geen ridders maar slechts welgeboren mannen waren)
60 *gebluscht:* vernietigd.
61 *tusschenspraeck:* bemiddeling.
63 *met al:* en al.
hou: trouw. Het woord is verwant met het zelfstandig naamwoord *hulde*.
63 *slijten:* kalmeeren.
65 *versterven:* (zou) afsterven.

Veel jaeren achter een. Of ymmers, doen de zoon
Van Floris werd gehaelt in aller zielen troon
Verhoopte ick, zonder last van deze burgerije,
Te keeren in 't bezit en d'erref-heerschappije
Van Vecht en Aemstelstroom: dan laes! 't is al om niet.
En was 't om my alleen, het was een klein verdriet.
Ick liet my zelf van lidt tot lidt in stucken zaegen,
En nam op my alleen de gruwelixste plaegen,
Die oit tyran bedacht; was dan de schuld geboet,
En sprackmen daer meê vry mijn al t'onnozel bloed,
Mijn lieve gemaelin, en willige onderzaeten.
Ick wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,
En springen in een' poel, en stoppen deze wel,
En dempen met een' sprong de nimmerzatte hel.
Dat weet hy, die het al bezichtight uit den hoogen,
En wat in duister schuilt, met zijn alzienden oogen,
Ontdeckt tot op den grond, en alle harten kent.
Waerom hy oock mijn Recht gehandhaeft heeft in 't end,
En met den zegekrans my heerlijck begenadight,
En tegens al de maght der vyanden verdaedight;
Die licht slaen in den wind van ouds genote deughd,
Waer aen wy volck en vorst verplichtten van ons jeughd

67 *ymmers:* althans.
68 *troon:* hemel.
69 *last van deze burgerije:* tegenstand van het volk.
71 *dan laes:* maar helaas.
om niet: voor niets.
76 *al' t onnozel bloed:* geheel onschuldig gezien.
79 *wel:* put.
80 *dempen:* bevredigen.
81 *het al:* het heelal.
82 *ontdeckt:* doorziet.
84 *gehanthaeft:* verdedigd.
86 *verdaedight:* verdedigt.
87 *deughd:* weldaad.
88 *van ons jeughd:* van jongafs aen.

Zoo yvrigh, zonder oit van trouwe te veranderen.
Mijn vader heeft gestreckt een hoofd van Waterlanderen
En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
(Hoewel door nood geparst) vervolght den adeldom
En aller vyandschap op zijnen hals geladen.
De koning Willem zou getuigen van zijn daeden,
Indien hij eenmael moght verrijzen uit het graf.
Ick zelf heb Floris trouw gehandhaeft by zijn' staf,
Zoo lang hy zat vervooght, en niet een woord kon spreecken.
'k Heb hem zijn vaders dood rechtvaerdigh helpen wreecken:
Het koningklijck gebeent ontdeckt, den Vries getemt.
En, als geheimen raed, in al zijn heil gestemt:
Met Brero voor de vuist het Vlaemsche heir geslaegen,
En in Kazant met kracht den standerd weghgedraegen;
Doen Guido nijdigh was, dat Floris, al 't uitheemsch

90 *heeft gestreckt:* is geweest.
92 *geperst:* gedwongen.
96 *gehanthaeft:* bijgestaan.
staf: scepter, macht.
97 *vervooght:* onder voogdij.
niet een woord kon spreken; onjiuste omschrijving van: onmondig was. Onmondig is afgeleid van een oud woord, dat „hand" en bij overdracht „macht" beteekent.
99 *koninglijck gebeent:* stoffelijk overschot van den koning (Willem II).
100 *geheimen raed:* hoogste raadsman.
gestemt: besloten.
101 *voor de vuist:* in een gevecht.
heir: leger.
102 *in Kazant:* in den slag bij Kadzand, 1277, waar koning Eduard van Engeland graaf Gwij van Vlaanderen versloeg.
103 *Guido:* Gwij.
nijdigh: vertoornd.
uitheemsch gezint: Engelsch gezind.

Gezint, zijn' erfgenaem wou huwen aan den Teems,
En Vlaendren Walchren zocht te trappen met de rotten.
Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
Te zetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
Ick stond den graef en 't volck ten dienst met lijf en ziel,
En noch verzaemeltmen in 't harnas zoo veel troepen,
Die over Amsterdam en Aemstel wraecke roepen,
En brullen nacht en dagh, en zien niet hoe de vlam
Van dezen fellen brand haer eersten oirsprong nam
Uit Floris geile borst, en 't schandelijck omhelzen,
En schennen van mijn nicht, de schoone bloem van Velzen;
't Verongelijcken van den adel, in zijn Recht,
Bezworen met zijn' mond. Verblinde menschen, zeght,
Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
Zoud ghy niet stofs genoegh tot Aemstels onschuld vinden?
Hoe zochtmen hem van ouds te maecken tot een' slaef?
Wat leed hij niet al leeds van Bisschop en van graef?
Men wou zijn loflijck bloed in 't bisdom niet gedoogen.

104 *erfgenaem:* Jan, later graaf Jan II, die gehuwd was met een dochter van Eduard van Engeland.
Den Teems; overdrachtelijk voor: het Engelsche koningshuis.
105 *trappen:* vertrappen.
rotten: benden.
107 *viel:* uitviel.
109 *noch:* toch.
118 *onschuld:* verdediging.
121 *bloed:* geslacht.

d'Artsbisschop aen den Rijn kon met zijn nijdige oogen
Niet aenzien ons geluck, gaf Gozewijn de schop,
En zette zijnen neef den hoogen myter op.
Wij streden om den staf, tot datze my en Woerden
Aen weerzy van zijn paerd, tot een triomfe voerden
In Uitrecht met veel smaeds, van yeder aengehoort.
Men heeft my 't Vrelandsch slot ontweldight, hem Montfoort.
'k Beken het slot was mij met voorwaerde opgedraegen;
Maer nergens om gebouwt, dan om mijn land te plaegen.
'k Heb 's graeven vangenis wel zeven jaren lang
Bezuurt, en Zwaenenburgh noch afgestaen door dwang.
Mijn erf in leen verkeert, en manschap moeten zweeren;
Daer ick eerst God alleen en anders geene heeren
En kende in mijn gebied, noch rekeninge gaf.
Noch dringtmen evenwel op my zoo stijf en straf.

122 *nijdige:* afgunstige.
123 *gaf Gozewijn de schop:* verdreef Gozewijn.
125 *staf:* heerschappij.
126 *tot een triomfe:* ter opluistering van hun triomftocht.
127 *van yeder aengehoort:* ten aanschouwe van iedereen.
128 *ontweldight:* met geld ontnomen.
hem: Woerden.
129 *met voorwaarde:* voorwaardelijk.
131 *vangenis:* gevangenis.
132 *bezuurt:* ondergaan.
133 *verkeert:* veranderd.
manschap: leenhulde.
135 *kende:* erkende.
rekeninge: rekenschap.
136 *noch:* toch.

Doch Haerlem draeght met recht de grootste schuld van allen,
Dat om zijn voordeel wrockt, en wenscht mijn stercke wallen
Te slechten tot den grond, in schijn van 's graeven zaeck,
En weet zijn baetzucht loos te decken met de wraeck,
Misbruickt hier toe den Zeeuw, de Hollanders en Vriezen,
Om door mijn grootheid niet aan eere te verliezen.
Zoo leit de zaeck by my, en daer op ga ick aen,
En heb in 't zwaer belegh de stormen uitgestaen,
En dagh en nacht voor aen geworsteld op de wallen:
't Vermoeide volck gesterckt, en rustigh uit gevallen:
Mijn broeder Ot gequetst zien sterven in mijn' schoot:
Kraeckeelen neer geleit: in brand, in hongers nood,
Ghelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
En noit bezweeck mijn moed in droeve neder-laegen:
Noch 'k blies my zelven op in voorspoed, noch zocht roem
In vyands ondergang: hoe noode ick vyand noem

138 *wrockt:* wraakzuchtig is.
139 *in schijn van 's graeven zaeck:* onder het mon de van zaak van den graaf voor te staan.
140 *loos:* slim.
decken: vermommen.
143 *gae ick aen:* grond ik mijn oordeel.
144 *uitgestaen:* uitgehouden.
146 *rustigh:* krachtig.
147 *in mijn schoot:* in mijn armen.
148 *krackeelen:* twisten.
neer geleit: beslecht.
149 *gedraegen:* gekweten.
151 *zocht roem:* trachtte eer te behalen.
152 *noode:* ongaarne.

Die onverzoenelijck zich tegens my verzetten,
En wenschen met mijn bloed hun blanck geweer te smetten.
'k Vergeef hen dese, en die onwetenheid,
En stel my in zijn hand, die Recht van onrecht scheid,
En streckt in 's hemels stoel der onderdruckten trooster.
Maer 'k zie den vader daer van ons Katuizers-klooster
Genaecken van ter zy, op dat hy my begroet.
Hy schijnt om ons geluck verheugd en wel gemoed.
'k Zal best verstaen uit hem, die noit en was besproken,
Waerom het leger zy dus schichtigh opgebroken.

WILLEBORD, GYSBRECHT VAN AEMSTEL

WILLEBORD.

Myn welgeboren heer, de zoete Jesus zy
Met u en uwe stadt, en sta u eeuwigh by.
In allerhande nood. De Broeders van ons orden.
En ick, zijn zoo verblijd, als ofwe levend worden
Getrocken in den troon van Gods volmaeckte vreughd.
Ons klooster zingt en klingt en is niet meer verheughd

154 *geweer:* wapenen.
155 *dese en die:* deze en gene.
156 *stel mij:* geef mij over.
zijn hand, die: de hand van Hem Die.
157 *streckt:* is.
159 *genaecken:* naderen.
161 *best:* het best.
verstaen: vernemen.
noit besproken: onbesproken.
162 *schichtigh:* haastig.
167 *troon:* hemel.
168 *klingt:* doet de klok luiden.
niet meer: even zeer.

Op 't allerhooghste feest en heiligh jaergetije,
Het welck de kercke viert ter eere van Marije,
Die zuivre moedermaeghd, of Christus haeren zoon,
Die ons verloste aen 't kruis, en droegh een doorne kroon,
Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen
Des goddeloozen krijghs verlost zijt en ontslaegen:
Nu al uw vyanden verbaest zijn doorgegaen,
En laeten tenten, tuighen, en hunne hutten staen,
En alles, wat zy meer uw volck ten beste geven.
'k Geloof, Gods engel zelf die heeftze weghgedreven,
Als 't heir des Assyriers, die zijn vermeetle stem
Hiskia hooren liet, tot voor Jeruzalem:
Het welk in eenen nacht zoo wonderlijck verkeerde,
Doen een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde.
Hoe menigh dreigement, en vloeck heb ick gehoort?
Wat heeft men gift en gal gebraeckt, en brand en moord
Getiert, en 't gansche jaer gescholden en gekreten,
Niet anders, of zy u met tanden wouden eten?
d'Een zette u levend, en geketent, op een radt:
Een ander rolde u naeckt in Velzens spijckervat:
Een ander wou uw hoofd, uw beckeneel, vergulden,

169 *jaergetije:* jaarlijksch feest.
170 *Marije:* H. Maria.
175 *verbaest:* verschrikt.
doorgegaen: gevlucht.
176 *tuigh:* gereedschap.
177 *ten beste geven:* prijs geven.
179 *'t heir des Assyriers:* het leger van den koning van Assyrië.
181 *wonderlijck:* wonderbaar.
verkeerde: veranderde.
182 *'t al:* het heelal.
stoffen: pochen. Men vergelijke in het Vlaamsche dialect „stoeffen" in dezelfde beteekenis.
185 *getiert:* geroepen.
188 *spijckervat:* zie de Inleiding.

En vatten in fijn goud. 't Was byster hoeze brulden,
En deelden bloed voor wijn, uw vleesch voor voedsel uit,
En keven om 't geraemt, en dongen na uw huid,
En wouden die getouwt op eenen ketel spannen;
Tot endeloozen schrick van schelmen en tyrannen.
Maer God zy eeuwigh danck, die hunne boosheit schut.

GYSBREGHT.

Dien d' opperste beschermt, die heeft een vaste stut.
Godvruchte vader, dat u God en Christus loonen,
Nadien de broeders zich met u zoo gunstigh toonen
Te mywaert. Ick vertrouw uw vierige gebeen
Die hebben dagh en nacht voor mijne stad gestreen,
De stormen afgekeert, en 't vier van onze daecken;
Want wapens zijn onnut, zoo 'd englen niet en waecken,
En 't yverigh gebed van 't geestelijcke volck.
Wat hing u over 't hoofd een zwarte en donkre wolck
Van zwaerigheên, terwijl hier 't leger heeft gelegen?
Ghy zijt niet misgedeelt in 's oorlooghs milden zegen.

bijster: buitengewoon.
keven: twistten.
getouwt: gelooid.
ketel: trommel.
schut: paal en perk stelt.
stut: steun.
godvruchte: vrome.
nadien: aangezien.
vierige: vurige.
stormen: bestormignen.
afgekeert: afgeslagen.
vier: vuur, brand.
onnut: nutteloos.
ijverigh: vurig.
over: boven.
misgedeelt: te kort gedaan.

WILLEBORD.

Geen hair is ons gekrenckt, geen overlast gebeurt.
Men heeft het klooster noit in zijnen dienst gesteurt.
Wy hebben staegh volhard in onzen ouden yver.
De boomgaerd leed geen scha aen vruchten, noch de vyver
Aen visschen, noch de kerck aen d'allerkleenste ruit.

GYSBREGHT.

Wie heeft dan des soldaets baldaedigheid gestuit?
Wat hiel zoo kort in dwang die breidelooze gasten

WILLEBORD.

Met geen inlegering wou Egmond ons belasten:
Behalven dat hy zelf en zijne lijfwacht meê.
(Die altijd tuchtigh is) hier nam zijn legersteê,
En boven onze poort liet aenslaen 's graeven wapen,
Daer wy in zekerheid gerust op moghten slaepen.

GYSBREGHT.

Dat doet my wel, gelijck een liefelijcke lucht.
Ick zelf en al de stadt was meest om u beducht,
En vreesden ofghe lang verjaeght waert, en geplondert.

gebeurt: overkomen.
gesteurt: gestoord.
staêgh: voortdurend.
inlegering: inkwartiering.
belasten: bezwaren.
tuchtig: ordelijk.
legersteê: slaapplaats.
zekerheit: veiligheid.
moghten: konden.
wel: goed.
al de stadt: de geheele stad.
lang: reeds lang.
geplondert: geplunderd.

Maer vader, zegh my eens; een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heir zoo onverziens vertrock,
En liever niet volharde in 't opzet van zijn' wrock.

WILLEBORD.

Verwonder u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.

GYSBREGHT.

Mijn burgers lagen stil, en 't leger onbesprongen.

WILLEBORD.

Van buiten wel, maer niet van binnen, dat ghy 't weet.
Het wintert fel, wanneer 't een ondier 't ander eet:
Zoo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eigen ooren,
En met mijn oogen zelf gezien noch dezen dagh?

GYSBREGHT.

Godvruchte vader, spreeck, ick luister na 'et verslagh

WILLEBORD.

Na dat ick d' oversten een wijl had hooren mompelen
Van Amsterdam, al stil, by duister t' overrompelen,
Rees tusschen Diedrick zelf en Egmond een krackeel,
Dat uitborst meer en meer, en verder trock een deel

223 *onverziens:* plotseling.
224 *opzet van zijn' wrock:* doel van zijn wraakzucht.
225 *niet eens:* in het geheel niet.
226 *'t leger onbesprongen:* het leger (lag) onaangevallen.
234 *al stil:* heimelijk.
235 *krackeel:* twist.
236 *uitborst:* tot uitbarsting kwam.

Van 't krijgsvolck op zijn zy, en zocht het stuck te stijven,
En na zijn eigen hoofd den aenslagh door te drijven.
Veel hoplien yverden te slissen het gheschil.
Maer Diedrick stijf van kop, die nimmer luistren wil
Na reden, noch bescheid, en 't veld behoud met kryten,
Werd trotzer, overmits de lange Klaes van Kyten
De Sparewouer reus, zoo onbeschoft als groot,
In alles wat hy dreef hem hulp en bijstand bood,
En Egmond met zijn klock, en grove stem vervaerde,
En dreef hem met een vuist, dat hy een wijl ter aerde
In zwijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,
En zonder het ontzagh des reuzen fel gebeten,
Men had malkanderen terstond in 't hair gezeten,
En onder een banier malkandren aengerand.
Men raesde een heele weeck. De haet, het misverstand,

237 *zocht het stuck te stijven:* trachtte zijn standpunt sterk te maken.
239 *slissen:* beslechten.
240 *stijf van kop:* eigenzinnig.
241 *bescheid:* verstandig oordeel.
242 *Klaes van Kyten, de Sparewouer reus:* een persoon die Vondel in zijn bron Gouthoeven vermeld vond.
244 *dreef:* wilde doordrijven.
245 *klock:* luide stem.
vervaerde: bevreesd maakte.
246 *dreef:* sloeg.
247 *moedwil:* overmoed.
248 *ging veelen aen hun kroon:* kwam velen hun eer te na.
249 *ontzagh des reuzen:* overwicht van den reus.
gebeten: vertoornd.
251 *aengerand:* aangevallen.
252 *misverstand:* oneenigheid.

En misvertrouwen wies. Daer sporrelden de zinnen
Men vreesde min de stad, en meer verraed van van binnen:
Tot dat al d' oversten verzaemelden heel stil
In 't klooster, dezen dagh, tot slechting van 't geschil:
Doch al vergeefs: men was veel eer gezint te vechten,
En dees oneffenheid met degens te beslechten,
Dan recklijck, en bedaert, te luistren na verdragh.
Ick trad'er in den hoop, gelijck ick zomwijl plagh,
En sprack hen toe, en brogt aldus hen aen 't bedaeren:
Manhafte hoplien, God wil 't leger lange spaeren,
In onderlinge peis, het eenigh dat'er magh
Uw vyand wie 't oock zy, gedijen tot ontzagh,
De tweedraght is een pest, die allen staet te schroomen.
Gedenckt dat u de stad, die 't rieckt, op 't lijf zal koomen.
Wat middel is 'er, om den Aemstel 't hoofd te bien.
Nu elck, wantrouwigh, d'een na d'ander om moet zien?

253 *sporrelden de zinnen:* kwamen de gemoederen in beweging.
255 *verzaemelden:* bijeenkwamen.
258 *oneffenheid:* geschil.
259 *recklijck:* gematigd.
verdragh: overleg.
260 *plagh:* placht.
261 *aldus:* met de volgende woorden.
262 *wil:* moge.
263 *peis:* vrede.
magh: kan.
264 *gedijen tot ontzagh:* ontzag inboezemen.
265 *staet:* past.
schroomen: vreezen.
266 *gedenckt:* denkt er aan.
rieckt: bemerkt.
267 *den Aemstel:* Amsterdam.
268 *om moet zien:* moet opletten.

Ghy zijt, aleer men 't gist, geslaegen of gevangen.
Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat rechte gangen
Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort besluit.
Verdraeght het scheel, of schort den krijgh, en scheidt'er uit,
En keert van waer ghy quaemt. Waar toe veel wercks begonnen?
Berockent zoo veel spels, als 't niet word afgesponnen?
Ick merckte dat mijn raed niet weinigh en vermoght.
Men nam mijn woorden in. Zy kregen achterdocht,
En zorge voor gevaer van uw versteurde wallen,
En dat de burgery en landzaet uit moght vallen.
Daer liep een klein gerucht, ghy waert al op de been.
De doodschrick quam'er in. Men ruckte 't heir by een.
Men brack al heimlijck op, en zonder eenigh teecken
Van horen en trompet, of hut in brand te steecken.

GYSBREGHT.

Ghy hebt de stad, en my geen kleinen dienst gedaen:
Een deughd, die nimmer zal uit mijn gedachten gaen.

272 *verdraeght:* beslecht.
het scheel: het geschil.
schort: beëindigt.
274 *berockent:* op touw gezet, of meer letterlijk, op het spinrokken gezet.
276 *in:* in zich op.
277 *zorge:* vrees.
gesteurde: vertoornde.
280 *heir:* leger. Men denke er aan, dit woord steeds uit te spreken alsof het met *ee* geschreven was.
284 *deughd:* weldaad.

Gedenck me in 't gebed, voor uw autaer, ten goede.

WILLEBORD.

De lieve Jezus neem u eeuwigh in zijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL, GYSBREGHT VAN AEMSTEL, VOSMEER.

AREND.

Heer broeder zijt gerust, en luid van vreughd de klocken.

GYSBREGHT.

Waer is het heir? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

AREND.

Omtrent een booghscheut weeghs aen geen zij Slooterdijck.

GYSBREGHT.

Hoe ging 't u op den toght?

AREND.

Zy stoven algelijck
Voor uit, als voor den wolf een kudde onnoosle schaepen.
Mijn volck hoefde op dien toght geweer nog eenigh waepen,
En keert met rijcken buit. De Kermers scheenen stom:
Want hoemen 't vechten zocht, zy zagen niet eens om,
En reckten vast hun pad, van doodzen schrick bezeten.

booghscheut weeghs: boogschot afstand.
aen geen zij: aan de andere zijde van.
hoefde: had noodig.
geweer: zwaard.
reckten vast hun pad: snelden steeds verder.
doodzen schrick: doodsangst.

GYSBREGHT.

Noit kraeide haen, als hem de kam was afgebeten.
Ene dogh en baste noit, maer droop, als hy 't verloor,
Met ingetrocken staert, en hangende ooren, door.
Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

AREND.

't Is eener uit de vlught van 't vlughtige geveugelt,
Gegrepen buiten dijx, alwaer hy stack in 't slick.
Hoe beeft hy. 't Aengezicht ziet doods en bleeck van schrick.
Hy is gesleept, gesleurt, en heeft veel smaeds geleden.

GYSBREGHT.

Een woedende gemeent en staet in recht noch reden,
Wenze yemant over magh. Men breng hem hier voor my.
Wie zijtghe? waer van daen?

VOSMEER.

Heer Gijsbreght, strafme vry.
Ick ben van 's vyands volck, en waerdigh om te sterven.
'k Heb meê gezocht uw stad en burgers te bederven,
En duizendmael verdient een schandelijcke dood.

297 *baste:* blafte.
299 *gevleugelt:* geboeid.
300 *vlughtige geveugelt:* vluchtende vogels.
302 *doods:* bleek.
304 *woedende gemeente:* woedende massa.
en staet in recht noch reden: kent recht nog redelijkheid.
305 *wen:* wanneer.
yemand over magh: iemand baas kan.
306 *vrij:* gerust.
307 *waerdigh:* waard.
308 *bederven:* in het verderf storten.

Ick geef my in uw hand, geparst door hoogen nood.
Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen:
Maer 'k zal de dood van u met minder pijn ver- verdraegen
Dan van mijn eigen volck, dat zich ondanckbaar toont,
En mijn' getrouwen dienst zoo onrechtvaerdigh loont.

GYSBREGHT.

Wat zijtghe voor een gast? of in wat land geboren?

VOSMEER.

Ick ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
Te Haerlem opgevoed. 'k Ontliep mijn' oudren vroegh.
Mijn vader vielme hard, want ickme paslijck droegh.
'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
En buiten moeten 't geen ick t'huis niet woude leeren.
De bittere armoe heeft mijn herssenen gewet.
'k Heb menigh stuck verziert, en 't lijf daer na gezet,

hand: macht.
geparst: gedwongen.
wil: zal.
gast: man.
vielme hard: behandelde mij hard.
paslijck: matig.
droegh: gedroeg.
gewet: gescherpt.
stuck: onderneming.
verziert: verzonnen.
lijf: leven.

Om door een braeve daed of aenslagh op te raecken,
En door eens anders scha eens mijn fortuin te maecken:
Maer altijd heeftze my den rugge toegewent;
Doch noit zoo dwars als lest. Het noodlot, ick beken 't,
Is stercker dan de mensch, of zijn geboortestarre.
En of ons brein yet bouwt, dat stoot het al om verre,
Met een dartlen voet. Met wat een listigheyd,
Met wat een' rijpen raad was d'aenslagh aengeleit,
Om te vermeesteren uw lang bestormde muuren.
Zoo Vosmeer na zijn' zin dat schip had mogen stuuren,
Gelijck het hy hem lagh, zij hadden, het is waer,
Gewonnen in een uur door list, dat in een jaer
Door uiterlijck geweld noch stormen werd verovert.
Het schijnt dat d' Oversten verblind zijn en betovert.

GYSBREGHT.

Sta op en heel my niets van alles wat ghy weet.

VOSMEER.

Nu ben ick ymmers vry van Hollands dieren eed.

323 *braeve:* dappere.
op te raecken: omhoog te komen.
325 *ze:* de fortuin.
326 *dwars:* vijandig.
327 *zijn geboortestarre:* het gesternte waaronder hij geboren is.
328 *yet:* iets.
bouwt: op touw zet.
al: geheel.
330 *aengeleit:* beraamd.
333 *bij hem lagh:* zijn plan was.
335 *uiterlijck:* openlijk.
337 *heel:* verberg.

En Egmond kon my hier niet heeten of verbieden.
Hy dreightme met den dood, en parstme hier te vlieden.
Mijn aenslagh is verbrod en ydel en onnut.
Heer Gijzelbreght, gena. Ick geef my in uw schut.
Ghy kondtme, wiltghe slechts, een vriend en vader strecken,
Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdekken.
En hoe 't geschoren lagh in 's krijgs geheimen raed,
Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

GYSBREGHT.

Ontbind den knecht, zoo magh hy onderhindert spreecken.

VOSMEER.

De hoplien wenschten dick het leger op te breecken,
Nadien met storm op storm, en endeloos gevecht,
Het heele ronde jaer, niet meer was uitgerecht
Dan moeite en volk gespilt en tijd onnut versleten:
Het welck zoo menighmael den veldheer werd verweten;

339 *niet:* niets.
heeten: bevelen.
340 *parstme:* noopt mij.
341 *ijdel:* nietswaardig.
342 *geef mij:* begeef mij.
schut: bescherming.
343 *strecken:* zijn.
344 *nadien:* aangezien.
ontdecken: openbaren.
345 *geschoren lagh:* beraamd was.
347 *magh:* kan.
348 *dick:* dikwijls.
leger: legerplaats.
349 *nadien:* nadat.
350 *het heele ronde jaer:* het heele jaar lang.
uitgerecht: uitgericht.
351 *gespilt:* verspild.

Een smaed die lastigh viel: en hiel hem niet verplicht
Zijn eer en eed, hy had zijn ancker lang gelicht:
En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
My waer dit ongeluck, noch onheil niet beschoren;
Want 't is een maend geleen, dat ick hem heimlijck ried
Te maecken, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
En zoo hij was gezint een luttel volx te waegen,
Ick wou hem in de stad op bey mijn handen draegen,
En stappen zelf voor aen, en maecken hen het spoor.
Ick opende mijn wit, en sloegh het middel voor.
'k Had zomtijds door de graft, by duyster nacht gezwommen,
En al de wacht bespied, en 't groot rondeel beklommen,
Dat aen den hoeck van 't Y uwe stercke stad bewaert.
Hier lagen Blijden in, en ander krijghsgevaert.
'k Nam aen, en 't kon geschien, door muur, door al te booren
Recht waterpas, zoo stil, dat niemant my zou hooren,

353 *lastigh viel:* hinderlijk was.
hiel hem niet verplicht: had hem niet vastgehouden.
354 *lang:* reeds lang.
355 *of 't waer gebeurt:* was het maar gebeurd.
358 *op mijn woort:* volgens mijn raad.
361 *maecken hen het spoor:* hun den weg banen.
362 *opende mijn wit:* legde mijn plan uit.
364 *rondeel:* bolwerk.
365 *bewaert:* beschermt.
366 *blijden:* en soort schietwerktuigen.
krijgsgevaert: oorlogswerktuigen.
367 *'k nam aen:* ik nam op mij.
kost: kon.

Wanneer nu door de breuck een krijgsman heenen moght,
Zou 't braefste puick, hier tot geloot en uitgezocht,
De graft, daerze ondiepst is, met rijs op Kersnacht dammen,
En kruipen in 't rondeel, om d'eerste poort te rammen,
Als d'afgewaeckte wacht gevelt lagh en vermoort.
Het heir dan over dam, en door geramde poort,
Aen 't nederhouwen, wat op straet zich openbaarde,
Terwijl de burgery kappel en kerck bewaerde.
En 't was te nacht de tijd, en vraegthghe na bewijs?
Ghy ziet, hoe daer een schip, het Zeepaerd, leit, vol rijs;
Het welck men door de vlught verzuimt heeft en vergeten.
Wat werdt'er niet al tijds met kibbelen versleten?
De hoofden lagen vast ellendigh over hoop.
Men schoof de schuld op my. 'k Had menschen vleesch goed koop:

269 *breuck:* bres.
heenen moght: heen kon.
370 *braefste puick:* dapperste en beste deel.
geloot: door het lot aangewezen.
371 *graft:* gracht.
ondiepst: het ondiepst.
dammen: afdammen.
372 *rammen:* rammeien.
373 *afgewaeckte:* door waken vermoeide.
375 *openbaarde:* vertoonde.
376 *bewaerde:* verdedigde.
377 *te nacht:* van nacht.
378 *leit:* ligt.
379 *verzuimt:* achtergelaten.
381 *hoofden:* aanvoerders.
vast: voortdurend.
ellendigh: op treurige wijze.
382 *had goedkoop:* achtte gering.

Noch wist niet wat ick dreef: zy zouden 't niet gehengen,
Dat ick het volck zoo licht zou op de vleeschbanck brengen,
En jagen in hun dood. Dus ging 't aen d' eene zy:
Aan d'andre stemdemen eendraghtelijck op my:
Terwijl verliep de kans, en d'aenslagh die bleef steecken.
Doen zochtender een deel hun leed aan my te wreecken.
Daer quamen, zonder slot, veel klaghten t'mijnen last.
Ick was een tovenaer, en daer op raeckte ik vast,
En moest door pijn geparst, al 'topgedichte melden.
Men doemde my ter dood, en heden zou 't my gelden:
Maer gistren avond brack een vriend mijn boeien los.
Ick vlughte langs den dijck, gelijck een hollend ros,
Doch hielt'er niet, uit angst van 't leven te verliezen.
Ick sloegh ter zyen af, en schoot'er in de biezen,
En stack in diep moerasch al den verleden nacht.
Zy trocken my voorby. Ick hielme stil, en zagh't;

383 *dreef:* ondernam.
gehengen: toestaan.
384 *licht:* lichtvaardig.
vleeschbanck: slachtbank.
385 *dus ging 't aan d' eene zij:* zoo sprak men aan de eene zijde.
387 *terwijl:* onderwijl.
steecken: haperen.
388 *leet:* vijandschap.
389 *zonder slot:* ongemotiveerd.
390 *raeckte ick vast:* werd ik gevangen.
391 *geparst:* gedwongen.
't opgedichte: het gefantaseerde.
melden: bekennen.
395 *hielt:* bleef.
396 *schoot:* vluchtte.
397 *stack:* bleef verborgen.
al: geheel.

Tot dat uw burger quam de Kermers na gevlogen.
Ick riep om hulp, en werd uit het moerasch getogen.
Want anders was ick daer gebleven en versmoort.
Doch zoo ick sterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
Aen wie ick 't heb verdient, dit lastigh leven laten,
Dan by mijn eigen volck, die my met onrecht haeten.

GYSBREGHT.

Ga heen, ick schenck u 't lijf. 't En is geen straffens tijd.
Wy zijn van onsen hals de groote vyand quijt.
'k Ontfang u in mijn dienst, en zal u wel betaelen.
Ga help terstond het rijs en 't Zeepaerd binnen haelen.
De kou begint, en is noch veer van haar vertreck.
In 't wachthuis en op 't slot is hout en brand gebreck:
Men maghze straxs verzien, en barnen 't rijs tot asschen,
Zoo kunnen zij hier meê de vesten niet verrasschen.
Ick hoor de Goyer doet de waerheid niet te kort,
Want zijn vertelling stemt met vader Willebord.

getogen: getrokken, gehaald.
gesmoort: gestikt.
poort: stad.
lastigh leven: leven, dat mij tot last is.
bij: door.
haeten; meervoud, doordat *volck* een meervoudig begrip is.
lijf: leven.
ontfang u: neem u aan.
wel: goed.
en is noch veer van haer vertreck: en zal niet gauw verdwijnen.
hout en brant gebreck: gebrek aan hout en brandstof.
magh: kan.
straxs: onmiddellijk.
verzien: voorzien.
barnen: verbranden.
stemt: komt overeen.

REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.

Nu stelt het puick van zoete keelen,
Om daer gezangen op te speelen,
Tot lof van God, die op zijn' troon
Gezeten is, zoo hoogh en heerlijck;
Van waer hy zien kon, hoe begeerlijck
Het Sparen stack na Aemstels kroon.
Hoe wraeck met zwaerden en met speeren,
De torenkroon van 't hoofd wou scheeren
Der schoone en wijdvermaerde stad,
En rucken door geweld van benden
Der vesten gordel van haer lenden,
En plondren haer kleenood en schat;
En schenden d' eedele en getrouwe,
Gelijck de schender Velzens vrouwe,
Wel ruim zoo waardigh als Heleen.
Den brand van een herboren Troje,
En krijgh, die 't overschot verstroje,
En datmen jaeren heb gestreen.
Waer is de reus met al zijn stoffen,
Die Gijsbreghts stad ter neer wou ploffen,

415 *stelt:* maakt gereed.
het puick: de beste.
419 *begeerlijck:* begeerig.
420 *Sparen:* Spaarne, hier voor: Haarlem.
421 *hoe:* hangt af van zien kon.
422 *torenkroon:* stedelijke kroon. Boven wapens in een kroon geplaatst; al naar den rang van den bezitter een keizers-- konings-, hertogs-, graven- of baronnenkroon; bisdommen hadden een mijter, en steden, die geen heerlijke steden waren, een kroon met kanteelen, gelijkend op een stadsmuur. Amsterdam heeft later van Maximiliaan van Habsburg een keizerskroon op zijn wapen gekregen.
scheeren: afrukken.
425 *der vesten gordel:* de kring van bolwerken.
429-430 Versta: die meer nog dan Helena waard was dat een nieuw Troje om haar verbrandde en dat een oorlog de laatste strijders verdreef.
433 *stoffen:* pochen.
434 *ploffen:* vellen.

En om haer' muur zijn armen slaen?
Wat ydle schrik heeft hem geslaegen?
Wat ydle vreeze magh hen jaegen,
Die nu met schande strijcken gaen?
't Is tijd de kercken te stoffeeren,
Te danssen, en te bancketteeren,
En met een' uitgelaeten geest
Dees blijschap aen de vreughd te huwen,
Die vrolijcke englen ons vernuwen
Met zang, op Gods geboortefeest.
Treck in, o Aemstel, treck nu binnen,
Die zonder slagh kunt overwinnen.
Treck in, o braeve burgery,
Die u zoo moedigh heb gequeten.
Geen eeuw en zal uw eer vergeten.
De hemel sta u eeuwigh by.

HET TWEEDE BEDRIJF.

WILLEM VAN EGMOND, DIEDRICK VAN HAERLEM. HOPLIEDEN.

EGMOND.

Wy zijn by 't klooster weer, daer Willebord in vreê
Met al de broeders woont, en stort zijn avondbeê.
't Zal noodigh zijn dat wy den hoplien openbaeren
Het geen op handen is.

438 *stryjcken:* vluchten.
439 *stoffeeren:* versieren.
440 *bancketteeren:* feestvieren.
442 *dees blijschap:* de blijdschap hierover.
huwen: vereenigen.
443 *vernuwen:* opnieuw verschaffen.
446 *slagh:* veldslag.
452 *stort:* uitstort.
453 *openbaeren:* meedeelen.

DIEDRICK.

't Is tijd, zij wisten gaeren,
Wat hier van wezen magh. Verlos hen van die pijn.

EGMOND.

Manfhafte hoplien, hoort; wy hebben, onder schijn
Van onderling krackeel, een' aenslagh voorgenomen,
Om beter tot ons wit op eenen sprong te komen.
Men heeft daer op het heir van daegh te rugh gevoert;
Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
Noch 't geen men onder 't volck dagen hoorde mompelen.
Ons wit is, desen nacht den vyand t'overrompelen,
Nu hy zich veiligh acht, en buiten krijghs gevaer.
Voor t' opgaan van de maen, (ten duncke niemant
Voor 't opgaen van de maen, (ten duncke niemant zwaer)
Zal 't leger meester zijn van poorten en van vesten.
Wat is 'er dan voor u een rijcke buyt ten besten!
Hoe zultghe weiden gaen op 't slot en in de stad!
Zoo yemant streeft na eer; ick toon hem 't rechte pad,
De heirbaen van de deughd, om moedigh op te steigeren.

454 *gaeren:* graag.
455 *pijn:* ongeduldigheid.
456 *schijn:* voorwendsel.
457 *krackeel:* twist.
voorgenomen: op touw gezet.
458 *wit:* doel.
op eenen sprong: in eens.
459 *heir:* leger.
460 *loert:* doelt.
462 *wit:* oogmerk.
464 *zwaer:* moeilijk.
467 *weiden:* zich te goed doen.
469 *steigeren:* stijgen.

Zy offert u den prijs, 't en zij 't uw handen weigeren.
Wie rustigh is die spreeck, en hou de wapens reê.
Wie zich flaeuwhertigh vind, dat die te rugge treê.
Ick heb my op dit stuck met weinigen beraeden,
En 't Zeepaerd, 't welck eerst lagh aen 't Y, met rijs doen laeden.
Op dat'er de soldaet gerust in schuilen moght.
De Sparewouwer reus, met yver aengezocht,
Ging met de bloem des volx en 't puick van al de grooten
Te nacht grootmoedigh scheep, op 't noemen van de loten:
Mijn broeder Wouter zelf, Vianen, met de zorgh,
En hope van zijn huis: Abkou en Ryzenborgh,
Put, Grobber, Kuilenburgh, met Arckel, Borsslen, Vooren,
En 's graven zoonen beide: en 't schip, na dat wy hooren
Uit ons doortrapten spie, is al in stad gehaelt,
Door Vossemeers beleit. Zoo dat'er niets en faelt
Dan nu te nacht, zoo ras zy poort en sloten breecken,
En Zwaenenburregh viert, te letten op dat teecken,

470 *offert:* biedt aan.
't en zij: tenzij.
471 *rustigh:* flink.
reê: gereed.
473 *stuck:* onderneming.
475 *gerust:* gemakkelijk.
478 *grootmoedigh:* dapper.
483 *doortrapten:* schimmen.
spie: spion.
486 *Zwaenenburregh:* kasteel benoorden Amsterdam. Van Lennep en ook Dr. Meijer nemen aan dat hier ter plaatse (niet in de andere passages) gedacht moet worden aan den Zwanenburg of muurtoren, waaraan de Zwanenburgwal zijn naam dankt. Uit dezen toren zou Vosmeer volgens den geleerden een teeken met licht (lantaarn of fakkel) geven, wat Vondel noemt: vieren. Wij wezen er reeds in

En voort met alle maght te volgen, op het licht
Des schrickelijcken brands, dien Vosmeer binnen sticht.

HOPLIEDEN.

De veldheer geef slechts last, aen ons zal 't niet gebreecken.

EGMOND.

Waer zalmen best een deel van 't oorloghsvolk versteecken?

DIEDRICK.

't Katuizers klooster is ons 't reedst, het leit hier by.

EGMOND.

Dat volck is liefst verschoont, en van inlegring vry.

HOPLIEDEN.

't Is voor een korte wijl.

EGMOND.

Een Godshuis zoo t'ontwijen:
Ick heb het lang verschoont.

DIEDRICK.

Laet mij daer meê betijen.
Ghy hoplien voert terwijl den voortoght herwaert aen:

de inleiding op dat ons dit niet waarschijnlijk lijkt. Vgl. tevens vers. 668—696, waaruit blijkt dat Vosmeer *begint* met het Zeepaard in brand te steken. De passage blijft echter eenigszins duister zelfs al neemt men aan dat in het slot een teeken aan het leger wordt gegeven, daar dit verder een zeer ondergeschikte rol in het stuk speelt.

viert: vuur doet branden.
489 *gebreecken:* ontbreken.
490 *best:* het best.
versteecken: verbergen.
491 *reedst:* meest bij de hand.
494 *betijen:* begaan.
495 *voortoght:* voorhoede.
herwaert aen: hierheen.

Wanneer ghy koomt, zoo zal het klooster open staen,
Of 't most my aen de maght, dat zweer ick hen, ontbreecken.

EGMOND.

Ick gae terwijl na stad, om Vosmeer noch te spreecken,
Die ter gezette tijd komt zwemmen door den boom.
Versteur de broeders niet, maar hou u wat in toom,
Noch roept niet luid, men moght uw stem te verre hooren.

DIEDRICK.

Een krijgsman laet zich niet van paepen ringelooren.

POORTIER. DIEDERICK VAN HAERLEM WILLEBORD.

POORTIER.

Wie klopt'er?

DIEDRICK.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

POORTIER.

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendschap dient.
Koom morghen vroegh bij daegh.

DIEDRICK.

Wat zal ons hier gebeuren?
'k Zegh anderwerf, doe op.

499 *boom:* afsluiting van het water.
500 *versteur:* kwets.
502 *doe vrij op:* doe gerust open.
504 *dient:* nuttig is.
506 *anderwerf:* voor de tweede maal.
op: open.

POORTIER.

Men opent hier geen deuren
Zoo spade, ga uw gang, Kom morgen tijdigh weer.

DIEDRICK.

Ick zegh voor 't lest, doe op, en doe ghy 't niet, ick zweer.

POORTIER.

Wie zijtghe, die dus raest, als wild en uitgelaeten?
Wy dochten langer niet om ruiters noch soldaten.
Heer maerschalck, wel hoe dus? Wat jaeght u hier zoo spa?
Men sloegh u 't heioigh kruis doen 't leger op-trock, na.
'k Geloof niet dat ghij ons al weder zoeckt te quellen?
En koomtghe dus alleen? waer zijn uw rotgezellen?

DIEDRICK.

Ick koom alleen. Waer is uw meester Willebord?

POORTIER.

Ter kercke, daer hy vast, en zijn gebeden stort.

DIEDRICK.

Ga roep hem, want ick moet dien goeden vader spreecken.

507 *spade:* laat.
ga uw gang: ga heen.
tijdigh: vroeg.
510 *dochten langer niet om:* dachten niet meer aan.
ruiters: ridders.
511 *hoe dus?:* hoe zit dat?
spa: laat.
512 *optrock:* wegtrok.
514 *rotgezellen:* bentgenooten.
516 *stort:* uit.

POORTIER.

O Jesus, sta ons by, dit is een mislijck teecken.
Ick heb gebelt. Hy koomt. Ga roep den vader, flux.
Soldaten brengen ons heel zelken veel gelux.
Wy zienze noo van voor, en allerliefst van achter.

DIEDRICK.

Al wie een hopman huist, die heeft een' trouwen wachter,
En ridderlijck beschut, en hoeft geen poort noch slot.

POORTIER.

De beste wachter is de stercke en groote God,
Die nimmermeer en slaept, en luistert na ons zuchten.
Wy bidden staegh om peis, en haeten krijgs-geruchten,
En hooren met verdriet het kraeien van dien haen.
In oorlogh houden eerst abdy en klooster aen.

DIEDRICK.

Ghy zat hier in 't belegh voor allen moedwil veiligh.

POORTIER.

Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heiligh.
Daar is de vader zelf, zoo bleek en afgevast.

518 *mislijck:* noodlottig.
521 *noo:* noode.
523 *beschut:* bescherming.
hoeft: heeft noodig.
526 *staêgh:* voortdurend.
pais: vrede.
krijgsgeruchten: krijgsrumoer.
527 *dien haen:* de oorlogshaan; onder bepaalde omstandigheden „de roode haan."
528 *houden aen:* overlast lijden.
329 *moedwil* wandaden.
530 *heiligh:* vroom.
531 *afgevast:* door vasten afgemat.

WILLEBORD.

Heer maerschalck, wel, wat nu?

DIEDRICK.

Ick koom by u te gast.

WILLEBORD.

Ghy zijt my wellekoom, al koomt ghy ongebeden.
'k Verwachte u 't avond niet, en luister na de reden
Dat ghy dus schichtigh keert: daer is wat meer aen vast.

DIEDRICK.

'k Verzoeck alleen aen u, en dat door Egmonds last,
Of ick wat krijgsvolck magh te nacht in 't klooster leggen.
Het is een krijgsmans beê, ghy mooghtze niet ontzeggen.

WILLEBORD.

'k Geloof ghy deunt met my.

DIEDRICK.

Is errenst, en geen spel,
En Egmonds eigen last. Hy gafme dit bevel.

WILLEBORD.

Hoe zalmen dit verstaen? Heeft Egmond dat bevolen?
Hy stack noit Godshuys aen, noch zocht zich by de kolen

533 *onghebeden:* ongenood.
535 *dus schichtigh:* zoo snel.
536 *alleen:* slechts.
door last: op bevel.
538 *beê:* verzoek.
ontzeggen: weigeren.
539 *deunt:* spot.
540 *last:* opdracht.
541 *verstaen:* opvatten.

Te warmen van dat vier. 't Is enkel misverstand.
Ghy zijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.
'k Zal u en uwen stoet gewilligh innelaeten:
Maer 't Godshuis op te doen baldaedigen soldaeten
Of ruitren, 'k ly het niet: 'k vermagh 't met geen gemoed.
Het klooster is Gods erf, en Jesus eigen goed.
Wie kloosters raeckt, die raeckt den appel van Gods oogen.
Heer overste geloof 't is buiten ons vermogen.

DIEDRICK.

't Is om een uur of twee te doen, ten hoogsten dry.
Ick blijf u borgh, en hou uw kerck en klooster vry
Van overlast en scha, en zal de boosheid straffen.

WILLEBORD.

Met krijgsmans borreghtoght en heb ick niet te schaffen,
Al was 't de veldheer zelf, ick zey 't hem in 't gezicht.
Dit is een overoud, en vorstelijck gesticht,
Verzorght in vreê en krijgh met zegelen en brieven,
Dat wie het quetst, gedenck een' vorst des Rijx te grieven,

543 *dat vier:* een dergelijk vuur.
545 *stoet:* gevolg.
gewilligh: vrijwillig.
546 *op te doen:* open te doen.
547 *ruitren:* ridders.
lij: duldt.
gemoed: rustig geweten.
554 *niet te schaffen:* niets te maken.
556 *gesticht:* klooster.
557 *verzorght:* voorzien.
zegelen en brieven: gezegelde brieven.
558 *quetst:* aanvalt.
gedenck: wete.

Die zeit: hy raeckt mijn kroon wie 't Godshuis yet misdoet.
St' Andries is 't gewijd. 't En past geen krijgsmans voet.
't Zy veer dat Diedrick nu 's Katuizers vyand werde.
Twee Alexanders zelfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen bevestighden dit slagh
Van Godsdienst, daermen Bruin wel d'eer van geven magh.
Ja op dat geen gerucht zou steuren ons gemoeden,
Magh niemant deze plaets, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min bezwaeren met den last,
Dien d'oorloogh na zich sleept, of eenigh oorloghs-gast.
Wy staen op keizerlijcke en pauzelijcke wetten.

DIEDRICK.

De wetten zwijgen stil voor wapens en trompetten.
De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten staen.

WILLEBORD.

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

DIEDRICK.

Als David heeft gedaen,
Doen hy voor Sauls zwaerd te Nobe quam gevloden,

562 Paus Alexander III, Alexander IV en Urbanus II hebben de Karthuizerorde bevestigd.
563 *dit slagh van Godsdienst:* deze kloosterorde.
564 *Bruin:* Bruno van Keulen, stichter van het eerste Karthuizerklooster La Chartreuse bij Grenoble.
565 *steuren:* verstoren.
ons gemoeden: onze gemoederen.
568 *naer:* na.
oorloghsgast: krijgsman.
569 *staen:* steunen.

En zijnen honger boete aen priesterlijcke brooden,
Dat niemant en vermoght 't en waer 't gezalfde hoofd.

WILLEBORD.

De stoute Usia werd rechtvaerdelijck berooft
Van zijn gezondheid, doen hy 't heilighdom ontwijde.
De Priesters hebben God en d' englen op hun zijde.
Dat is het errefdeel dat ons te beurte viel.
Hy laed des graeven vloeck rampzaligh op zijn ziel,
Die 't Godshuis in zijn Recht en vrydom wil verdrucken.
Hebt ghy een' aenslagh voor, 't en kan u niet gelucken.

DIEDRICK.

Hoe luid des graeven vloeck, dat ick u wel versta?

WILLEBORD.

Dat aller heilgen toorne en eeuwige ongena
Alleen niet treffen zal den kindren en den vader,
O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verraeder,
Met Lucifer en al zijn engelen vergaen,
En schaemrood en verdoemt voor Jesus vierschaer staen.
't Is schrickelijck. Begint uw hart noch niet te beven?

DIEDRICK.

Ja, 't klooster heeft dien vloeck den landsheer voorgeschreven.

574 *boete:* stilde.
575 *vermoght:* kon.
't en waer: tenzij.
580 *vloeck:* vervloeking.
581 *vrijdom:* vrijheit, voorrecht.
582 *hebt gij voor:* hebt gij in den zin.
583 *dat:* opdat.
585 *alleen niet:* niet alleen.

WILLEBORD.

Het zy daer meê zoo 't wil, men opent nu geen poort.
't Is Kersmis, 't kooster viert Gods vrolijcke geboort,
De hooghste feest van 't jaar; dus laet dit werreck steecken.

DIEDRICK.

Katuizer, hier en geld geen prevelen, noch preecken
Bewilligh mijn verzoeck, en sta mijn bede toe,
Of anders ly dat ich het ongebeden doe.
De tijd verloopt, 't is spa: daer komen mijn soldaeten.

WILLEBORD.

'k Getroost my eer de dood, dan ick dit toe zal laeten.
Wat, wilt ghij 't Helsche vier op uwe halzen laen?

DIEDRICK.

T' sa mannen, vaert vry voort, en steeckt het klooster aen,
't Is koud, zoo mogen wy ons by de kolen warmen.

WILLEBORD.

Och maerschalck, hou gemack, en wil u doch erbarmen:
't En is geen Kristen mensch, die brand in kloosters sticht.
Al wat het Godshuis heeft, huisvesting, vier en licht

593 *laat steecken:* laat na.
594 *gelt:* helpt.
596 *lij:* duld.
ongebeden: zonder verlof.
597 *spa:* laat.
599 *vier:* vuur.
601 *mogen:* kunnen.
604 *vier:* vuur.

En spijs en dranck, het is voor 't krijgsvolck al ten beste.

DIEDRICK.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leste.

VOSMEER, WILLEM VAN EGMOND.

VOSMEER.

Ick koom al heimelijck gezwommen door de grachten.
Waer sammelt Egmond nu? hy zou my hier verwachten.
't Is doncker. Ick ben nat, en klippertand van kou.

EGMOND.

Wel wat of Vosmeer blijft? ons afscheid was, hy zou
Verzeker op dees uur alhier zich laeten vinden.

VOSMEER.

Hier is de man al zelf. Die zich durf onderwinden
Een aenslagh vol gevaers, moet passen op zijn tij.

EGMOND.

Wees welkoom, braeve borst. Nu blijckt het, datghe zijt
Een krijgsman, op wiens woord men wel een kerck magh bouwen.
Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemstel al gebrouwen?

ten beste: ter beschikking.
sammelt: talmt.
afscheit: afspraak.
verzeker: voorzeker.
zich durf onderwinden: durft op zich te nemen.
borst: knaap.

VOSMEER.

Zoo geestigh dat'er niets aen dezen aenslagh faelt.
De burgery heeft zelf het Zeepaard ingehaelt,
Met zangen en triomf, als die van Troje deden.
Ick stuurde en hiel het roer; maer 't oorloghsvolck beneden
En liep geen klein gevaer. De bodem slorpte 't nat,
Door 't stooten op een' pael, waer door een yeder zat.
In 't water tot de knie, en vreesde te versticken.
Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:
Doch 't leck geraekte dicht, en stopte wonderbaer
Van zelf: doen brogt den hoest ons weder in gevaer:
Vermits men 't schor geluid bescheidelijck kon hooren.
Zoo God niet had verdooft des Ammerdammers ooren,
Wy waren van ons stem en eige keel verraen.
Ick gaf my zelven moed, en hief eens rustigh aen
Te zingen, dat het klonck, schoon hart en nieren krompen.
Dan trantelde ick van kou: dan viel ick eens aent pompen.
Zoo raeckten wy in stad, daer als een waterval
Al 't volleck schoot na'et schip, van straet en burreghwal.
De geest van oud en jong door een scheen uitgespannen.
Men brogt het Vosmeer toe met kroezen en met kannen.

617 *geestigh:* slim.
621 *slorpte 't nat:* nam water in.
627 *bescheidelijk:* duidelijk.
630 *rustigh:* flink.
632 *trantelde:* liep heen en weer.
viel ick: sloeg ik.
635 *door een:* bij elkaar.
uitgespannen: verheugd.
636 *broght het toe:* dronk op zijn gezondheid.

Maer 't zagh'er deerlijck uit, doen Gijsbreght liet gebien,
Men zou de naeste poort en 't slot van rijs verzien:
Want door het lang belegh, en door de koude dagen
Was al de torf verbrand. Ick holpze rustigh draegen,
En scheen het gaeuwst van al, in 't bangste van dien nood:
Want had het lang geduurt, de zolder waer ontbloot,
Waer onder 't krijgsvolck lagh gedoken in zijn laegen;
Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,
En hielme gansch vermoeit, en roep: van daegh genoegh
Geslaeft, men staeck het werck, en valle 'r morgen vroegh
Met nieuwe kracht op aen. Het is nu tijd van vieren,
Nadien ghy van den schrick der Hollandsche banieren
Genadigh zijt verlost, en ick'er 't lijf afbroght.
Ick schonckze vrij gelagh en gafze geld, en zocht
Geveinst den arrebeid tot 's morgens uit te stellen.
De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:
Hoe slecht het in het schip en onder 't krijgsvolck stond,

638 *verzien:* voorzien.
640 *rustigh:* flink.
643 *laegen:* hinderlaag.
644 *kort:* snel.
646 *geslaeft:* gewerkt.
647 *verzien:* voorzien.
vieren: feestvieren.
648 *nadien:* nu.
649 *lijf:* leven.
651 *geveinst:* met voorwendsels.
652 *lijd:* gedoogt.

En elck verscheelde, en wat een yeder raedzaemst vond:
Hoe ickze menighmael door dreigement deê zwijgen,
En konze, om 't leven zelf niet aen 't bedaeren krijgen:
Hoe Arkel, zeer verkoud, zijn' eigen ponjaerd bloot
Gezet had op den strot, en trooste zich de dood,
Om al zijn mackers niet door 't hoesten te verklicken.
Nu schort'er dat wy elck ons werreck voort beschicken.
Het Zeepaerd, zwanger van gewapenden, zal gaen
In arbeid en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
Omtrent ter middernacht, verlossen, als de kercken
Op 't hooghtijd zijn gepropt van menschen, die 't niet mercken:
Dan zal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
Terstond vermeestren gaen de Haerelemmer poort.
En rammenze met kracht: en ick, om u te lichten
Van veer, zal daedlijck brand in 't holle Zeepaerd stichten,
Dat midden in de stad bij d' andre schepen leit.

EGMOND.

De maerschalck wacht op u in 't klooster, al bereit

654 *elck verscheelde:* ieder van meening verschilde.
655 *deê zwijgen:* tot zwijgen bracht.
656 *om 't leven zelf:* terwijl het om hun leven ging.
657 *verkoudt:* verkouden.
bloot: uit de scheede getrokken.
660 *schort 'er:* ontbreekt er nog.
voort beschicken: verder voltooien.
663 *verlossen:* verlost worden.
665 *laegh:* in hinderlaag liggende.
667 *rammen:* rammeien.
te lichten: bij te lichten.
670 *al bereit:* reeds gereed.

Terstond met duizend man de muuren in te trecken,
En 't leger leit niet veer. Ick ga het hen ontdecken.

VOSMEER.

En ick al weer na stad. Nu veldheer, pas op 't stuck.

EGMOND.

Goe geef, dat u en my dees aenslagh wel geluck.

REY VAN EDELINGEN.

Wy edelingen, bly van geest,
Ter kerke gaen op 't hooge feest
Den eerst geboren heiland groeten,
En knielen voor de kleine voeten
Van 't kind, waer voor Herodes vreest;
Het kind waer voor een starre rijst,
Die Wijzen met haer straelen wijst
De donkre plaets van zijn geboorte,
En leit hen binnen Davids poorte.
Daer d'allerhooghste 't laeghste prijst,
Het Oosten offert wieroock, goud
En myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven,
In 't arme Bethlem leit verschoven,
Hoewel hy alles heeft gebouwt.

671 *de muuren:* de stad.
672 *ontdecken:* meedeelen.
673 *pas op 't stuck:* zorg voor de onderneming.
677 *eerst geboren:* pas geboren.
682 *donkre:* onbekende.
684 *'t laeghste;* doelt op de stal.
686 *myr:* myrrhe.
687 *waerde:* verhevenheid.
688 *leit:* ligt.
689 *'t al:* het heelal.

't Gevogelt, dat op wiecken zweeft
Zijn nest, de vos zijn holen heeft,
En woont in bergen en in bosschen:
Een stal van ezelen en ossen
Den schepper naulix herbergh geeft.
De kribbe hem een wieg verstreckt,
Die 't aardrijck met den hemel deckt,
En elleck dier bestelt zijn voeder.
O kind, ghy zijt, gelijck uw moeder,
Met pracht noch hoovaerdy bevleckt,
Hier voert de neergedaelde God
De trotze weereld om met spot
In zijn triomf, tot smaed der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven,
Met hem, in 't onverwinbre slot.
Hier schuilt dat godlijck aengezicht,
Waer uit de zonne schept haer licht,
En alle starren glans en luister.
Hier leit hy zonder glans in 't duister,
Die englen tot zijn' dienst verplicht.
Des hemels reien wiegen hem
In slaep met hunne zoete stem,
Die noit van vaeck en was beschoten.
En weckt het hoofd van alle grooten
In 't koningklijck Jerusalem.
Augustus Rijck verliest zijn eer:
De Roomsche scepter reickt niet veer:

691 *zijn nest:* nl. heeft.
695 *verstreckt:* strekt tot.
696 *die* slaat terug op *hem.*
697 *bestelt:* verschaft.
699 *pracht:* trots.
702 *triomf:* triomphtocht.
smaed: schande.
706 *schept:* ontvangt.
707 *luister:* schittering.
710 *reien:* koren.
712 *van vaeck en was beschoten:* door slaap was overwonnen.
713 *hoofd:* nl. Herodes.
716 *veer:* ver.

Het Oost versmaed Latijnsche naemen:
Maer dees beheerscht het al te zaemen,
Oock daer de zonne neemt haer' keer:
De hemel 't aerdrijck en de hel
Die luistren scharp na zijn bevel,
En ziddren voor de zuivre wetten,
Die hij door visschers laet trompetten,
En blaezen over duin en del.
De doecken daer dit kint in leit
Is 't purper van zijn majesteit,
Waer in de harders hem aenschouwen,
Dien God de zielen komt vertrouwen;
Gelijck van ouds was toegezeit:
Dat God zijn kudde weiden zal,
En hoên voor ramp en ongeval,
En na et verdwaelde schaepken vraegen,
En dat op zijne schouders draegen
Met vreughd by 't overigh getal.
Hier is de wijsheid ongeacht:
Hier geld geen adel staet noch pracht.
De hemel heeft het kleen verkoren.
Al wie door ootmoed word herboren,
Die is van 't hemelsche geslacht.
Ghy die der vorsten harten leit,
Gelijck een beeck, en schrift en scheid
Het licht van dicke duisternissen;
Laet den tyran zijn' aenslagh missen,
Die den onnooslen laegen leit.

717 *Latijnsche naemen:* De Romeinen.
719 Versta: ook in het Westen.
723 *visschers:* apostelen.
724 *del:* laagte.
728 *vertrouwen:* toevertrouwen.
729 *toegezeit:* beloofd.
732 *na et:* naar het.
735 *ongeacht:* niet in tel.
737 *het kleen:* het kleine.
verkoren: uitverkoren.
744 *onnoozlen:* onschuldigen.

HET DARDE BEDRIJF.

BADELOCH, GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. BONTGENOOTEN. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Ick had zoo haest niet aen mijn pronck en Kersnachts kleeren,
Om in de Kerck met al de stadt te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d'aengevochten wal,
En zich vernedren quam in Bethlems armen stal;
Of 't raeckte in eenen stoel aen 't sluimren en aen 't droomen,
En ben benauwt en bang uit mijnen slaep gekomen;
Gelijck de dauw getuight, die op mijn kaecken leit.

GYSBREGHT.

Wat liefste, wat is dit? hoe zietghe zoo beschreit?
Wat nevel van verdriet bezwalckt uw blinckende oogen?
Sta stil, mijn lief, sta stil: uw Gysbreght zalze droogen.
Nu kus hem eens, en zegh, wat is het dat u smart?

BADELOCH.

My leit, 'k en weet niet wat, een zwaerigheid op 't hart.

746 *triomfeeren:* over de overwinning feestvieren.
747 *aengevochten:* omstreden.
751 *dauw:* tranen.
kaecken: wangen.
753 *bezwalckt:* verduistert.
blinckende: schitterende.
betogen: met wolken bedekt.
755 *smart:* kwelt.

Ick heb in mijnen slaep yet schrikkelijx vernomen.
Een droom bezwaert mijn hart. Gezichten doenme schroomen.

GYSBREGHT.

De droomen zijn bedrogh. Ghy vreest uit misverstand.

BADELOCH.

Nicht Machtelt, dochtme, stond voor mijne ledekant,
Bedruckt en in dien schijn, waerin zy, by haer leven,
My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,
Wenze in haer traenen zwom, en van geduld berooft
De handen deerlijck wrong, en 't hair trock uit heur hoofd,
De blancke borsten krabde, en scheurde 't kleed aen flarden,
En zagh begruist van stof, zoo dat ick 't nau kon harden,
Noch hooren al 't gekarm, en jammerlijck misbaer,
Noch 't schelden op den graef, voor schelm, geweldenaer,
Verkrachter van een vrouw, zoo kuisch, zoo welgeboren.
Helaes! zy quaem my niet in die gestalt te voren.

757 *vernomen:* gezien.
758 *gezichten doenme schroomen:* droomgezichten doen mij vreezen.
760 *dochtme:* droomde ik.
761 *bedruckt:* droevig.
schijn: uiterlijk.
762 *dick:* dikwijls.
763 *Wenze:* toen ze plotseling.
gedult: lijdzaamheid.
764 *deerlijck:* deerniswekkend.
766 *begruist:* bevuild.
nau: nauwelijks.
harden: uithouden.

Waer meê haer zuivre ziel, van droefheid afgepijnt
In 't leven, nu voor God en d'engelen verschijnt,
Met eenen pallemtack in haer sneeuwwitte handen,
En in het sneeuwwit kleed, en oogen, die nu branden
In 't hemelsch paradijs, als starren aen de lucht.
Ick sprackze al schreiende aen, na eenen diepen zucht:
O adelijcke spruit van 't huis weleer te Woerden,
Om welker ongelijck, de helden oorloogh voerden,
Dat oorloogh, 't welck, na dat ghy in den hemel trockt,
Zoo onverzoenelijck tot noch toe smoockt en wrockt:
Wat oirzaeck drijft u hier op ongeruste paden?
Of koomtge om onzent wil, met zwaerigheid beladen,
Om d'uwen by te staen, in 't kommerlijc belegh?
Nicht Maghtelt, 't is vergeefs: de vyanden zijn wegh.
Wat treurtghe? wy zijn vry van laegen, van bespringen:
Dus hellep ons om hoogh by God triomfe zingen.
Omring uw pruick met licht, in steê van lauwerkrans,
En ley der englen rey met vrolijckheid ten dans.
Zy schudde 't hoofd, en scheen van gramschap te veranderen
In 't aengezicht, en sloegh de handen van malkanderen,

771 *afgepijnt:* afgemat.
774 *branden:* schitteren.
778 *ongelijck:* aangedaan onrecht.
780 *smoockt;* brandt.
781 *ongeruste:* onrustige.
785 *laegen:* hinderlagen.
bespringen: aanvallen.
789 *veranderen:* rood worden.

En steende, en zuchte zwaer, en borst in 't end dus uit,
Maer met een heesche keel en dof en schor geluid:
Onnoosle, zijtghe nu van vyanden ontslaghen?
En slaeptghe zoo gherust? en vreestghe niemants laegen?
Daer ghy, om mijnentwil, op 't alderuiterst zijt,
En naest aen uwen val? Op op, 't en is geen tijd
Van slaepen, het is tijd na andere gewesten
Te vlieden van dit huis. De vyand heeft de vesten.
De stad die staet in brand, het is met haer gedaen.
Oom Gijsbreght heeft vergeefs zijn burgers voor-gestaen,
Geen tegenworstelen nog strijden magh u baeten.
Gods heilgen hebben kerck en outers lang verlaeten.
Op op, bergh Gozewijn, voor al mijn eenigh pand,
Klaeris, mijn zoete zorg, d' abdije brand,
Of eenigh booswicht haer mishandel en misbruicke,
Na zijn vervloeckten lust, en zy haer oogen luicke.
Al zijn de straeten dicht bezet en naeuw bewaert;
'k Zal Gijsbreght, ongequetst van spiets of eenigh zwaerd,
En zonder eene nop van 't kleed door 't vier te zengen,

791 *steende:* zuchtte.
borst: barstte.
793 *onnoosle:* dwaze.
794 *laegen:* listen.
795 *op 't alderuiterst:* in uiterste nood.
796 *naest aen:* het dichtst bij.
798 *heeft:* heeft in bezit.
vesten: wallen.
800 *voorgestaen:* met woorden verdedigd.
803 *bergh:* red.
pand: voorwerp van liefde.
806 *haer oogen luicke:* sterft.
807 *naeuw bewaert:* nauwgezet bewaakt.
808 *van:* door.
809 *nop:* knoop van wolharen. De noppen werden bij de bereiding van het laken zooveel mogelijk verwijderd.
vier: vuur.

Geleien, en gezond op dezen drempel brengen.
Verlaet dan flucx dit slot: steeck af, op Gods gena,
En geef u zeewaert in, aleer het word te spa.
Al d'Engelen zullen u voor stormen en voor stranden.
Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.
Gedenck eens, welck een schrick mijn slaeprigh hart beving.
Mijn hair dat rees te bergh, en aen een yeder hing
Een druppel nats; het zweet begon my uit te breecken.
Mijn lijf werd kil als ys. Ick wou, en kon niet spreecken.
En schoot uit mijnen droom, al bevende en bevreest,
Greep toe, en zocht vergeefs t' omhelzen haeren geest,
Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uit mijn oogen,
En liet my heel verbaest, en van het spoock bedrogen.
Dit is het datme steurt, en in de zinnen speelt.

GYSBREGHT.

't Is louter ydelheid, die zich het brein verbeeld.

BADELOCH.

Och of het ydel waer! ick heb mijn uur verslaepen,
Om na de kerck te gaen. 't Is spade.

811 *steeck af:* steekt van wal.
812 *geef u:* begeef u.
817 *nats:* nat.
818 *ktl:* koud.
821 *droop:* verdween.
822 *verbaest:* verschrikt.
spoock: geestverschijning.
823 *steurt:* ontstelt.
824 *louter ijdelheit:* zuiver onzin.

BROER PETER.

Wapen, wapen.

BADELOCH.

Bescherm ons, goede God, behoe ons voor gevaer.
'k Hoor onraed. Och ick zorgh mijn droom is al waer.

GYSBREGHT.

Broer Peter, wel hoe dus? wat port u zoo te roepen?
Wat jaeght u hier by nacht?

BROER PETER.

Gof lof, dat ick de troepen
Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

GYSBREGHT.

Wat vyand? hoe? ghy raest.

BROER PETER.

De vyandt is in stad.
Het is met Amsterdam en met zijn hooge wallen
Gedaen, zy is de wraeck in 't end te buit gevallen.
De gruwelijcke reus heeft eene poort vermant.
Het Zeepaerd lost zijn vracht, en Vosmeer sticht den brand,
In 't midden van 't gevecht, met schimpen en braeveeren,
De wachters vechten flauw, en zien hen niet te keeren.
Het leger treckt vast in met duizenden, een maght

826 *wapen:* te wapen!
829 *port:* noopt.
834 *te buit:* ten prooi.
837 *braeveeren:* overmoed.
838 *zien hen niet te keeren:* zie geen kans hen af te slaan.
839 *vast:* voortdurend.

Zoo groot als Waterland noch oit te velde bragt,
En Kennemer en Vries, en Zee en Holland t' zaemen,
Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quamen.
De Kersnacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
Bestaen voor maeneschijn, doen 't volleck in de kerck
Met offren bezigh was, en zingen in de kooren;
Vermits de stad vol vreughd, als Christus scheen herboren;
Wy weder uit den muil der bleeke dood verlost.
Vergeefs heeft dit belegh u zoo veel zweet gekost,
En bloed en arrebeid, nu alles loopt verloren.

GYSBREGHT.

Ick zal terstond om hoogh gaen zien van Schreiers toren.
Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

BADELOCH.

Helaes wat gaet my aen, in dezen droeven stand!
Is dat triomf? heet dat zijn vyanden verjaegen?
Nu kentmen Haerlem eerst: nu blijcken Egmonds laegen.
Nu lachenze om mijn stad, zoo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaet quijnen en verbijt
Zijn leet des daegs, en brengt de nachten door met waecken.

bestaen: ondernomen.
offren: kerkdienst.
Voeg bij: schenen.
zweet: moeite.
loopt: gaat.
gaat mij aen: overkomt mij.
stand: toestand.
eerst: pas.
laegen: listen.

Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
En vraegh ick, wat hem deert? hy zucht, en antwoord niet,
En kropt zijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
Hoe veel geluckiger zijn arme en slechte dorpen,
En hutten laegh gebouwt, min stormen onderworpen
Dan eenigh heeren huis, dat door 't geboomte steeckt,
En daer het bulderen des winds zijn kracht op breeckt.
Weet hier van eenigh mensch, ick weet 'er van te spreecken
Als ick den ganschen tijd mijns levens overreken,
Van mijne bruiloft af, van dat ick zat verlooft:
Wat stormen zijn my niet gewaeit al over 't hoofd?
Wat toren is zoo hoogh, van waer ik deze baeren
En zee kan over zien van al mijn wedervaeren?
En wie zagh noch het end van dien begonnen strijd?
Hier meê ga ick mijn' man, naest God mijn toevlucht, quijt.

BROER PETER.

Geduld mevrouw, geduld. God proeft zijn uitverkoren.

GYSBREGHT.

Ick kan bescheielijck en klaer 't geklicklack hooren,

858 *kaecken:* wangen.
861 *slechte:* geringe.
862 *min:* minder.
863 *heerenhuis:* adelijk huis.
865 Versta: indien iemand hiervan weet te spreken, dan ben ik het wel.
866 *overreken:* naga.
870 *wedervaeren:* lotgevallen.
872 *ga ick quijt:* raak ik kwijt.
873 *proeft:* stelt op de proef.
Gijsbrecht: komt weer op en vertelt wat hij op den toren heeft gezien.
874 *bescheielijck:* duidelijk.

En 't rammelen van 't stael: 't gluid koomt dichter by.
De schepen branden al, en schitteren in 't Y.
En in de Diemer meer en alle burregwallen.
Ick zagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen,
En 't naeste huis daer aen dat staat in lichten brand.
De klocken kleppen vast. De heele waterkant
Die is in rep en roer. Het bloedigh zwaert gaet weien.
Men steeckt'er de trompet. Men hoort de menschen schreien.
Brengt hier mijn harrenas. T'sa dienaers, schaft geweer.
Al wie in 't harnas sterft, die sterft met krijgsmans eer.
Waer vrienden in den nood? Waer zijn ons bondgenooten?

BROER PETER.

Voor 't huis vergaren vast de besten van de grooten,
Als Heemskerck, die vol viers om uwe zuster quam,
Oudshooren, en Polaen, hoe grijs hy is en stram,
En Zwieten, Teilingen, en Waermond en uw broeder,
En Kuick en Kraeienhorst. Geen tigers zijn verwoeder,
Om aen te gaen op roof.

878 *Jan Witten gevels;* de hofstede van Jan Witte vond Vondel in een beschrijving van Amsterdam van Pontanus.
879 *in lichten brant:* in lichten laaie.
880 *vast:* steeds.
881 *gaet weien:* gaat te keer...
883 *geweer:* wapenen.
886 *besten:* aanzienlijksten.
887 *viers:* vuur.
quam: een aanzoek deed.
891 *aen te gaen:* aan te vallen.
roof: buit.

GYSBREGHT.

Men roep hen voor den dagh.

BONTGENOOTEN.

Mijn heer, 't is vechtens tijd, zoo vechten helpen magh.
Wy zijn getroost met u te leven en te sterven.

GYSBREGHT.

Ghy zult in eeuwigheid by God uw loon verwerven,
Voor dezen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.
Ghy ziet hier anders niet voor oogen dan de dood:
Doch zooghe zijt gezint den vyand te verletten,
Zoo veel als mooghlijck is, en 't leven op te zetten
By stad en burgery, zoo volghtme, dat 's u voor.

BONTGENOOTEN.

Wy volgen algelijck, en houden 't zelve spoor.

BADELOCH.

Beschermt mijn lieven man, dat bid ick, vroome heeren.

ARENT.

Vrouw zuster, ick beloof, 'k zal zonder hem niet keeren.

REY VAN KLAERISSEN.

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,

892 *magh:* kan.
896 *anders niet:* niets anders.
897 *verletten:* ophouden.
898 *op te zetten:* te wagen.
899 *bij:* ten behoeve van.
dat 's u voor: ik ga u voor.
900 *houden t' zelve spoor:* gaan denzelfden weg.
901 *vroome:* dappere.

Dat in uw duisternisse blinckt,
En wordt geviert en aengebeden?
Zijn hooghmoed luistert na geen reden,
Hoe schel die in zijn ooren klinckt.
Hij pooght d'onnoosle te vernielen,
Door 't moorden van onnoosle zielen,
En weckt een stad en landgeschrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geest van Rachel wacker.
Die waeren gaet door beemd en wey.
Dan nae het westen, dan na'et oosten.
Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zy haer lieve kinders derft?
Nu zy die ziet in 't bloed versmooren,
Aleerze naulix zijn geboren,
En zoo veel zwaerden rood geverft?
Zy ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
Geruckt noch versch van moeders borst,
Zy ziet de teere traentjes hangen,
Al dauw, aen druppels op de wangen:
Zy zietze vuil van bloed bemorst.
De winckbraeuw deckt nu met zijn booghjes
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 't moeders hart.
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,

909 *d' onnoosle:* de schuldelooze, nl. Christus.
910 *onnoosle zielen:* onschuldige kinderen.
911 *stadt- en lantgeschrey:* geweer door stad en land.
914 *waeren:* zwerven.
922 *bestorve:* bleeke.
923 *versch:* voor kort.
928 *geloken:* gesloten.
931 *aenschijn:* gelaat.

Eer 't met een' mist betrocken werd.
Wie kan d'ellende en 't jammer noemen.
En tellen zoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eerze noch
Haer frissche bladeren ontloken,
En liefelijck voor yder roken,
En 's morgens droncken 't eerste zogh?
Zoo velt de zein de korenairen,
Zoo schud een buy de groene blaeren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
Wanneerze raest uit misvertrouwen!
Wat luid zoo schendigh dat haer rouwt!
Bedruckte Rachel, schort dit waeren:
Uw kinders sterven martelaeren,
En eerstelingen van het zaed.
Dat uit uw bloed begint te groeien,
En heerlijck tot Gods eer zal bloeien,
En door geen wreedheid en vergaet.

932 *betrocken:* overtrokken.
938 *zogh:* dauwdroppels.
939 *zein:* zeis.
942 *staetzucht:* heerschzucht.
943 *raest:* te keer gaat.
misvertrouwen: wantrouwen.
944 Versta: wat kan zoo schandelijk klinken dat het haar (de staetzucht) berouwt.
misvertrouwen: u wantrouwen.
945 *bedruckte:* bedroefde.
schort dit waeren: houdt op met dit ronddwalen.
946 *martelaeren:* als martelaren.
947 948 Denk bij deze regels aan de woorden: het bloed der martelaren is het zaad der kerk.

HET VIERDE BEDRIJF.

GOZEWIJN VAN AEMSTEL. KLAERIS VAN VELZEN. REY VAN KLAERISSEN. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

GOZEWIJN.

Het loopt met Amsterdam, gelijck ghy hoort,
ten ende
En wy verwachten deel aen d'algemeene ellende,
't En zy dat elck van ons zich daetelijck verzie.
Voor my, 'k ben oud en traegh: my voegt niet
dat ik vlie,
Zoo veele moeite en is het leven my niet waerdigh.
Belief het God, hy koom, zijn dienaer staet al
vaerdigh:
Hy hael my in zijn' troon en aengenaeme rust.
Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven
lust,
En in het bloeienst zijt van uwe jonge jaeren;
Zet ghy 't op vlughten aen, of Jesus u wou spaeren,
En helpen in der noot. Klaerisse, reine maeghd,
Die 't onrecht noch den haet van vader Velzen
draeght;
Begeef u op de vlught: al d'andren zullen volgen.
De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
En allermeest op u. O moeder, vlught voor heen,

953 *zich daetelijck verzie* : metterdaad voor zich zorge.
954 *voor mij:* wat mij betreft.
voeght: past.
vlie: vlucht.
955 *waerdigh:* waard.
956 *vaerdigh:* gereed.
957 *troon:* hemel.
958 *dien:* die.
960 *of:* indien.
962 *t' onrecht:* onverdiend.
van: tegen.
965 *voorheen:* weg.

Ick zal u bystand doen met traenen en gebeen,
En volgen met mijn hart, daer mij geen voeten brengen.
Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
Dat ghy geborgen werd: 'k ben meest met u begaen.

KLAERIS.

Och vader, Gozewijn! waer zietghe my voor aen?
Zoo ick u dus begaf, hoe zou dat my betaemen?
Ghy zijt mijn maeghschap doch, na vleesch en geest te zaemen.
Zou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
Die my een vader streckt, en 't Christelijck geloof
Mij in het herte prent, van kindsbeen af herbaerde,
Den geest versterckte, en 't lijf in reinigheid bewaerde?
'k Verlaet u nimmermeer.

REY.

Dit outer is ons wijck.

GOZEWIJN.

O edel maeghdeken, hoe zijtghe zoo gelijck.
Van aerd die Klaere zelf, na wie ghy heet Klaerisse?
Waer vind ick onderscheid in dees gelijckenisse?
Doen 't Sarazijnsche heir vermeesterde al de stad,
Daer sinte Klare was, wat deedze doch? zy trad

968 *of Godt het wou gehengen:* mocht God het gedogen!
969 *begaen:* bezorgd.
971 *dus:* op deze wijze.
begaf: verliet.
972 *maeghschap:* bloedverwant.
973 *roof:* prooi.
974 *streckte:* was.
975 *herbaerde:* deed wedergeboren worden.
977 *outer:* altaar.
wijck: wijkplaats.

Grootmoedigh in de poort van 't klooster, daerze woonde
En zagh den vyand wegh, zoo ras hy zich vertoonde:
Haer moed, haer sterck geloof, en yverigh gebed
Verstreckte haer een zwaerd, en harnas, en helmet.
Ghy mooght dan, nu ghy hebt die zelleve gedachten,
Met my, voor dit autaer, de vyanden verwachten.
Maer treckme (dat mijn dood zy veer van schande en smaed)
Eerst aen dit lamme lijf mijn prachtighste gewaed,
Gelijck een Bisschop voeght, aleer zy ons verrasschen.
Zet my den mijter op: hy zal niet qualijck passen
Op mijn gezalfde kruin. Breng hier den gouden ring,
En steeck aen deze hand, die beeft, den vingerling.
Daer ick de bruid van 't Sticht, de Roomsche kerck meê trouwde,
Geef my den harderstaf, tot steunsel van mijn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweit.
'k Heb noit de teeckenen van 't Bisdom afgeleit
Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.
En 't waer een klein verlies, al hadmen my verkort
In naem en eer, was slechts geen Christen bloed gestort,

983 *grootmoedigh:* dapper.
984 *zagh den vijant weg:* verjoeg met haar blik den vijand.
986 *helmet:* helm.
991 *voeght:* past.
994 *vingerlingk:* ring.
995 *'t Sticht:* het Bisdom Utrecht.
996 *oude:* ouderdom.
999 *met wil:* vrijwillig.
1000 *Henrick, en Willem en twee Jannen:* Hendrik van Vianden, Jan van Nassau, Jan van Zierik, Willem van Mechelen.
1001 *mij;* met nadruk als tegenstelling tot *Christensch bloet.*

En zoo veel zaeds vertreen van mensche en paerdevoeten.
Most niet 't onschuldigh volck de schuld der heeren boeten.
Nu kinders zet u hier, en dat een yeder non
Met my den lofzang zing van oude Simeon.

REY.

Vergun, o God, op zijne bede,
Na uw belofte, uw' knecht verlof;
Op dat hy reis van hier met vrede
Om hoogh na'et hemelsche vredehof:
Nadien ick met mijn eigen oogen
Den algemeene heiland zagh,
Die als een zon schijnt uit den hoogen;
Daer yeder zich in verblijden magh:
Een schoone zon, die met haer straelen
Het blinde heidendom verlicht,
En Jacobs huis en Isrels paelen
Verheerlijckt, en nog veel vaster sticht.

GYSBREGHT.

Dat God u allen spaer! is' t hier nog tijd van zingen!
De vyand zack vast neer, om 't klooster te bespringen.
Oom Gozewijn, koom hier; en zijdt ghy oud en traegh,
Gedoogh dat ick u op mijn beide schouders draegh.
Klaerisse nicht, ghy zult my volgen met dees reien,
Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleien.
Nu vaeder, volgh mijn' raed. De vyant woed en raest.
Wie 't leven bergen wil, die bergh het in der haest.

1003 *zaet:* gewas.
1011 *nadien:* nadat.
1017 *paelen:* land.
1020 *zackt vast neêr:* komt reeds hierheen.

GOZEWIJN.

Gemack, mijn trouwe neef, ghy mooght dees moeite derven.

KLAERIS.

Wy zijn aleens gezint, en wel getroost te sterven.

GYSBREGHT.

Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vier,
Door spiets en zwaerd, gered, en menigh blank rappier,
Dat ick den Bisschop noch voor 't outer zou zien slaghten,
En in het laeuwe bloed de nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waer, ô Goddelijck geslaght!
Nicht Machtels geest verscheen mijn liefste dezen nacht,
En my belaste een stem haer kind en oom te bergen.
Haer schimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?
En maecktghe zelf uw ziel noch schuldig aen dien moord?
De krijgslien zijn niet veer van deze kloosterpoort;
Die leit met eenen slagh ter aerde neer geworpen.
Dees godgewijde vloer zal 't kuische bloed haest slorpen.

1027 *gemack:* kalm.
mooght derven: kunt nalaten.
1028 *aleens:* evenzoo.
1029 *vier:* vuur.
1033 *werde:* worde.
1035 *bergen:* redden.
1036 *waert om u:* zwerft om uwentwil.
vergen: vragen.
1040 *haest:* weldra.

Het krijgsvolck nadert vast: ick hoor het aen 't gedruis.
Ick bid om zijnent wil, die levendigh aan 't kruis
Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:
Ick bid u om zijn hand en voet en hartquetzuuren,
En om de doorne kroon, die 't hoofd verplette en brack,
En om de scharpe spiets, die in zijn zijde stack;
Vergunne dezen troost, in zoo veel zwaerigheden,
Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden
Onschuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.
Dit eenige is mijn wensch: en kan ick uw gemoed
Door smeeken noch gebeen noch bittre traenen buigen;
Zoo roep ick God en al zijn heilgen tot getuigen,
Dat geenerlei gevaer, noch zelf de felle dood
My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

GOZEWIJN.

Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.
Wy zullen 't noch voor God noch engelen vergeten.
Den grooten God alleen zy eere in 't hemelrijck.
Wy bidden u, sta op. Ghy doet ons ongelijck,
Dat ghy ter aerde knielt voor sterffelijcke menschen.
Hoe zou ick schooner dood na 'et lange leven wenschen,
Dan hier voor martelaer, op deze heilge steê,
Te offeren mijn bloed, in 't vierighst van mijn beê:
Op 't allerhooghste feest van Gods geboortenisse.
Waer of de dood vertreckt? ick heb een rein gewisse
En haeckte lang te gaen na aller zielen bed;

1041 *vast:* reeds.
1042 *levendigh:* levend.
1044 *om:* bij.
1053 *zelf:* zelfs.
1054 *hinderden:* verhinderden.

Al zedert dat ick uit mijn' zetel werd gezet,
Doen Utrecht, dat den vorst, gelijck zijn' vader, eerde,
Door staetzucht opgeruit, my wars den neck toekeerde:
Van die tijd was ick al dit lastigh leven moe.

GYSBREGHT.

Daer is de vyand zelf. Ick vliegh na boven toe,
En zal zoo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
Of mijne hulp noch kon uw leven onderstutten.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
O God, waer blijft mijn heer? is hy gebleven?

AREND.

Neen.

BADELOCH.

Wat tijding brengtghe dan? zegh op, is hy gebleven?

AREND.

Ick liet hem voor 't Stadhuis gezond en noch in 't leven.

BADELOCH.

Helaes! waer magh hy zijn? mijn troost, mijn hoop, mijn hoofd.
En keertghe zonder hem? dat hadghe niet belooft.

AREND.

Versla u niet, maer toef. Ghy zult hem haest aenschouwen.

BADELOCH.

Dat toeven valtme bang. Och was hij slechts behouwen,
In 't onweer, daer het schip in zee drijft zonder roer.
Ick bid, verhaelme, doch al 't geen u wedervoer.

AREND.

Ghy eischt een' zwaeren eysch. Wie zou daer niet voor gruwen?
Het zal ons hartewee en droefheid slechts vernuwen.
Wie hoort dit treurspel aen, die niet zijn traenen laet?
Al stond hier Grobber zelf, of 't heiloos basterdzaed,
Het waer onmogelijck dat hy dit hooren konde.
Het is een nieuwe slagh in mijne versche wonde.
Oock steeckenwe alle bey noch midden in den druck,
En wachten op den slagh van 't uiterste ongeluck,
Ten zy het God verzie, en zet de wraecke paelen:
Doch nu ghy 't zoo begeert, hoor toe, ick zal 't verhaelen.
Wy quamen niet zoo haest ontrent den Middeldam,
Daer wat vergaering was van burgren, men vernam,
Hoe 't ingetrocken heir de nieuwe zy alreede
Vermeestert had, en 't volck onnutten weerstand dede;
Dies Gysbreght liet gebien, men zou in vaerdigheid
De bruggen, daer de stad zich recht in 't midden scheid.
Verbranden, en voor al den Middeldam bezetten;
Om 's vyands overkomst daer mede te beletten,
En datmen d' oude zy moght vrijen voor gevaer,

Schoon of het krijghsvolck van de nieuwe meester waer.
Hy zellef was de voorste, om elleck moed te geven.
En ging daer op met ons na merckt en raedhuis streven,
En broght met al zijn maght de burgers op de been
Die ruckten hier en daer van allesins by een.
Men spande ketenen, voor 't haestige verrasschen.
Men stopt den toegang dicht met zacken, kisten kassen,
En alles watmen reedst kon vinden by de hand.
Doen vlogen wy met hem te zaemen na den brand,
Om, waer het mogelijck, daer orden op te stellen:
Maer laes! het was te spa. Wat mond kan u vertellen
De zuuren arrebeid van dezen naeren nacht,
En met hoe groot een' moord die over werd gebracht?
De dooden lagen vast langs burreghwal en straeten
Geen kruiswegh die niet dicht bezet werd van soldaeten.
Men ziet'er allesins verbaestheid en men hoort
Zich mengen onder een bloedstorting, brand en moord.
De groote aloude stad, vermaert in oorelogen,
Zoo scheeprijck, en voor wie zich zee en stroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en rijcken tot ontzagh,
Gaet plotzelijck te gronde, en zinckt met eenen slagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aengedreven,
Dat menigh graefsgezinde en Kermer kost zijn leven:
En 't Aemsterlandsche bloed en sneuvelt niet alleen.
De lijcken groeien aen, en leggen onder een,
Met 't aenzicht na de straet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van stegen, straeten, bruggen,
En stads gelegenheid, by 't schijnsel van de maen,

Die quam ons vry te baet, en hiel de drommen staen
Der vyanden, die dick het zetten op een loopen.
Dan ging'er eens een deur, en dan een venster open.
Wy groeiden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweest de Haerelemmerpoort,
Die overweldight was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in steê was uit te kloppen;
Maer quamen veel te spa. De naeuw ontslipte wacht
Verhaelde ons, hoe alree de voortoght met de kracht
Der ruitren binnen was: wie zou daer tegens mogen?
En ofmen hier en daer een brug had opgetogen,
Men rechte weinig uit. De brand nam ymmer toe.
d'Ontsteltheid was te groot. Men wist niet waer, of hoe.
Mijn broer, proost Willem, quam, geladen onder d'armen
Met overschot van 't kruis des heilands: helpt beschermen
Ons hoofdkerk, rijck gebouwt ter eere van Katrijn,
En Jesus moeder zelf. O burgers, berght Kristijn,
Heer Gijsbreghts zuster doch; en naulix kon hij spreecken.
Ick hebze in 't vrouwe koor al bevende versteecken,
En raeckte naulix uit. De reus die is'er veur.
Men hoort zijn stem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Godswil gaet de kerck op 't hooge feest ontzetten.
Wy schieten derwaert aen, om 't onheil te beletten,
Als beeren, die, by nacht van honger uitgejaeght,
Gebeten zijn op roof. Wy vliegen onversaeght
Door vier en zwaerden heen, om 't al voor God te waegen;

vier: vuur.
't al: alles.

Maer vinden voor ons komst de kerckdeur op-
geslaegen,
En hooren eenen galm, die uitbarst over straet,
En over al de stad,en God voor 't voorhoofd slaet,
In zijnen hoogen troon, als eer de kerck der Joden.
d'Autaeren en het koor zijn opgehoopt met dooden.
Wat bleef'er ongeschent! wat kreegh'er niet een'
krack!
't Gevlughte volleck zit op trans, gewelf, en dack,
En bied noch tegenweer, en quetst ons zelfs met
steenen
En hout, uit misverstand. Men hoort de vrouwen
weenen
En kinderen, die vol schrick krioelen hier en daer,
De binnentranssen langs. De kaersen op 't autaer
Zijn zommigen gebluscht en zommigen die blaecken.
De kerreckschenners woên, en passen wat te
raecken,
En vechten om den buit, en plondren 't al, oock
zelf
Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
Word afgeruckt. Men zet in 't glibbrigh bloed
zijn stappen.
Men torst'er kelcken uit, kassuiffelen en kappen,
Die stijf staen van gesteent, van parlen en rood
goud,

1156 *opgeslaegen:* open geslagen.
1157 *galm:* rumoer.
1158 *voor 't voorhooft:* in 't aangezicht.
1159 *eer:* weleer.
de kerck der Joden: bij de verwoesting van den tempel.
1161 *ongeschent:* ongeschonden.
1162 *trans:* omloop op den toren.
1167 *zommigen:* gedeeltelijk.
blaecken: branden.
1168 *woên:* woeden.
passen: doen hun best.
1169 *'t al :* alles.
zelf: zelfs.
1173 *gesteent:* edelsteenen.

Om 't heerlijckst, als 't plagh, wanneer men hooghtijd houd,
En koor en outerkleen. De Kersnacht lagh in stucken.

BADELOCH

Hoe ging 't u met Kristijn? hoe moest dit Gijsbreght drucken!

AREND.

En my, bedenck dat eens. Hoe staet my 'r schouspel voor!
Men sleepteze by 't hair uit ons lievrouwe koor,
Om d'armen dun en teer met koorden stijf gebonden.
Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck stonden:
Doch Heemskerck meest, die dol dit langer niet verdroegh,
Doen zy na 's hemels troon haer blaeckende oogen sloegh.
Wy sloten ons wel dicht, en volgden hem altzaemen,
En rucktenze uit de maght des knevlers. Daer
De Gelderschen, de Zeeuw, de Vries en Kennemaer
Van allesins te hoop, vol spijts, op 't groot misbaer,
En om d' ontruckte maeghd. Men zagh'er 's graeven zoonen,
Men zagh'er d'Egmonds zelfs en Diedrick meê zich toonen

1175 *lagh in stucken:* was verstoord.
1176 *drucken:* bedroeven.
1180 *haer huwlijck:* een huwelijk met haar.
1182 *blaeckende:* schitterende.
1183 *dicht:* dicht aaneen.
1186 *allesins:* overal.
1187 *om d' ontruckte maeght:* om het ontrukken van de maagd.
1188 *zelfs:* zelf.
meê: ook.

Om 't moedighste, elck om 't zeerst, met Grobber helsch van aerd.
De winden buldren zoo, al eer het weer bedaert,
Des winters tegens een, en weten van geen strijcken
En zetten in gevaer de dammen en de dijcken,
Door 't parssen van den vloed. De vyand werd te sterk,
En groeide, en deê met kracht ons deinzen uit de kerck,
En wijcken na den Dam, om versch te zijn gesteven.
Neef Heemskerck had by 't koor alreê den geest gegeven,
Die ridderlijcke held en eere van zijn' stam.
Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam
En niemant weeck in moed noch billijckheid van oordeel,
En Kuick hem zeer gelijck. De deughd en had geen voordeel.
Het heilighdom van 't kruis den proost deê weinigh nuts.
Geen stool beschutte hem, noch geen vierkante muts.
Noch geen godvruchtigheid kon Jesus priester helpen,
Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten stelpen,
Daer ghy te sneuvlen quaemt, recht over 't hoogh autaer.

1191 *tegens een:* tegen elkaar.
strijcken: ophouden, gaan liggen.
1194 *groeide:* nam toe in aantal.
deinzen: wijken.
1195 *versch te zijn gesteven:* nieuwe versterking te krijgen.
1196 *alreê:* reeds.
1199 *niemant weeck:* die voor niemand onderdeed.
1100 *deughd:* deugdzaamheid, niet, gelijk elders dikwijls dapperheid.
1201 *heilighdom:* reliquie.
1202 *stool:* stola.
1205 *over:* tegenover.

BADELOCH.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my zoo naer!
Verhael my evenwel al d' overige ellende.
't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlangh met schrick na 't ende.
Hoe kon mijn droeve man zoo scheiden van zijn bloed?

AREND.

In zoo veel rampen hiel hy al den zelven moed,
En yverde om den Dam te houden onbezweecken,
Waer langs de vyand zocht geweldigh in te breecken:
Gelijck een waterstroom geweld doet op een sluis,
Dn elx gehoor verdooft met ysselijck geruis.
De deuren van de sluis zich kanten tegens 't wringen
Des springvloeds, voor een ijl, totdat zij open springen,
En geven 't water ruimt, den vloed den vrijen toom:
Die wint dan veld, en ruckt de wortels met den boom,
En huis en hof om veer, en zet de laege landen
In eene baere zee, met groene en nieuwe stranden.
Dus ging 't na dat men wel een heele uur lang den Dam
Verdadigt had, zoo dra de burgerij de vlam

1206 *naer:* angstig.
1208 *schrick:* vrees.
1209 *bloet:* bloedverwant.
1210 *al:* steeds.
1211 *onbezweecken:* standvastig.
1212 *geweldigh:* met geweld.
1219 *om veer:* om ver.
1220 *in eene baere zee:* geheel en al in een zee.
met groene en nieuwe stranden: De zee die over het land gestroomd is, heeft dus nieuwe oevers gekregen, die nu niet van zand, maar met gras begroeid (groen).
1221 *dus:* evenzoo.
1222 *verdadigt:* verdedigd.

Ten daecke van de kerck ten hemel uitgeslaegen,
En 't heerelijck gebouw zagh branden lichter laegen,
En hoorde 't moordgeschrey des volx dat oud en jong
Van boven, om het vier t'ontgaen, te barsten sprong,
Of in de spietsen viel ter aerde. Dit gezichte
Benam hen al den moed. De helsche Grobber stichte
Met een gewijde toorts den brand in 't heiligh dack.
Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stack!
Doen was het elck voor zich, een yeder bergh zijn leven.
Mijn broeder riep, ick zou mij flux op 't slot begeven,
En zijne gemaelin en kindren gade slaen.
Hy zelf weeck op 't stadhuis, en bleef de leste staen.
Ick werd op wegh verlet, en koom den burgh bewaren,
En hoop de goede God zal mijn' heer broeder spaeren.

BADELOCH.

Een hoopelooze hoop. Och Gijsbreght, lieve heer,
Ick reken hem al dood, en zie hem nimmer weer.

1224 *lichter laegen:* in lichte laaie.
1225 *moortgeschrey:* moordgeroep.
1226 *vier:* vuur.
1227 *dit gezichte:* het zien van dit.
1230 *leedt:* duldde.
de moort niet eer en stack: de dood hem niet eerder trof.
1232 *zou:* moest.
1234 *de leste:* als laatste.
staen: standhouden.
1235 *verlet:* opgehouden.
bewaren: bewaken.

REY VAN BURGHZATEN. BADELOCH.

Waer werd oprechter trouw
Dan tusschen man en vrouw
Ter weereld oit gevonden?
Twee zielen gloende aan een gesmeed,
Of vast geschakelt en verbonden
In lief en leedt.
De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,
Gebaert met wee en smarte,
Aen haere borst met melck gevoed,
Zoo lang gedraegen onder 't harte,
Verbind het bloed.
Noch stercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
Verknocht om niet te scheiden,
Na datze jaeren lang gepaert
Een kuisch en vreedzaem leven leidden.
Gelijck van aerd.
Daer zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel,
En hart met hart te gader.
Die liefde is stercker dan de dood.
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Noch schijnt zoo groot.
Geen water bluscht dit vuur,
Het edelst, dat natuur
Ter weereld heeft ontsteecken.
Dit is het krachtigste ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
Tot puin in 't end.

1242 *gloende:* gloeiend.
1247 *wee:* pijn.
1257 *viel:* was.
1259 *te gader:* te samen.
1265 *ontsteecken:* ontstoken.

Door deze liefde treurt
De tortelduif, gescheurt,
Van haer beminde tortel.
Zy jammert op de dorre tanck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
Haer leven langk.
Zoo treurt nu Amstels vrouw,
En smelt als sneeuw van rouw
Tot water en tot traenen.
Zy rekent Gijsbreght nu al dood,
Die, om zijn stad en onderdaenen,
Zich geeft te bloot.
O God, verlicht haer kruis,
Dat zy den held op 't huis
Met blijdschap magh ontfangen,
Die tusschen hoop en vreeze drijft,
En zucht, en uitziet met verlangen
Waer dat hy blijft.

BADELOCH.

My dunkt ick hoor gerucht, Daer roept een aen de poort.
God lof, het is mijn heer. Ick heb zijn stem gehoort.

HET VIJFDE BEDRYF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BODE.

GYSBREGHT.

Myn lief, hoe hebtge dus uw oogen uitgekreten?

1270 *gescheurt:* gerukt.
1276 *rou:* droefheid.
1280 *geeft te bloot:* te veel bloot geeft.
1289 *dus:* zoozeer.
uitgekreten: uitgehuild.

BADELOCH.

Nu ghy behouden zijt is al mijn leet vergeten,
Mijn trouwe bruidegom, mijn hoofd, mijn troost, mijn schat:
Nu ghy behouden zijt, wat geef ick om de stad.
Om al des weerelds goed! hoe zijtghe hier gekomen?

GYSBREGHT.

Na dat de vijand nu den Dam had ingenomen,
Nam ick en 't overschot na'et raedhuis toe de wijck,
En hiel hem staan met kracht, als water voor den dijck;
Wen 't landvolck opgeklept zich zoeckt by nacht te redden,
En brengt vast zoden aen, en steenen, paelen, bedden
En bulsters, en al 't geen den zeedijck stutten kan,
Daer die is doorgeweeckt; en zweet met alle man.
Dat speet den groote Reus, die liet zich vreeslijck hooren,
En stack met hals en hoofd, gelijck een steile toren
En spitze, boven 't volck en alle hoofden uit,
En scheen een olyfant, die omsnoft met zijn' snuit.
Zijn spietze was een mast in zijne grove vingeren.
Ick zagh hem man op man gelijck konijnen slingeren
Wel driemael om zijn hoofd, gevat by 't eene been,
En kneuzen dan den kop op stoepen of op steen.
Hy kan met zijnen pols een' burgwal over springen.

1296 *hiel hem staan:* hield hem tegen.
1297 *Wen:* wanneer.
opgeklept: door de klok opgeroepen.
1298 *vast:* voortdurend.
1300 *zweet:* arbeidt.
1304 *omsnoft:* rondsnuffelt.
1305 *spietze:* speer.
1309 *pols:* polsstok.

Hy proeft op grendelen de deughd der staele klingen,
En houwt met eenen slagh door ijzer en door stael,
En proeft zijn beckeneel op poorten van metael.
Hy scheen een Polyfeem, het krijghsvolck scheen zijn kudde.
De toren van 't stadhuis beweeghde zich en schudde,
Zoo dick hy op een' post, of op den gevel stiet.
Hy vreesde Herkles knods noch Samsoms vuisten niet.
De Kermers volgen hem, en Noorderlandsche knechten.
Men voert den stormbock aen: men gaet de ladders rechten,
En klimt met d'eene hand ten gevel uitgestrekt,
In d'ander met den schild, die hals en hooft bedeckt
Voor eene hagelbuy van steenen hout en pijlen.
Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele stijlen
En eicke balleken, en uitgelesen hout,
En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebouwt,
Van boven in den hoop; en ofze luttel hoopen,
Zoo dient het om hun huid ten diersten te verkoopen,
En Burgemeesteren en Raeden voor te staen,

1310 *proeft:* beproeft.
deughd: kracht.
1312 *proeft zijn beckeneel:* beproeft zijn schedel.
1313 *Polyfeem:* Polyphemus, een Cycloop, uit het verhaal van Odysseus bekend.
kudde: Polyphemus bezat een groote kudde schapen.
1315 *dick:* dikwijls.
stiet: stootte, sloeg.
1318 *stormbock:* stormram.
rechten: oprichten.
1322 *ons jeughd:* onze jonge manschappen.
daer tegens aen: tegen hem.
1323 *uitgelesen:* kostbaar.
1325 *ofze:* ofschoon ze.
luttel hoopen: weinig hoop hebben.
1327 *voor te staen:* te verdedigen.

Tot quyting van den eed haer overheid gedaen.
Men ziet'er zelf het bloed der overheid verhitten,
En stijven de gemeent: behalven die hier zitten,
Blootshoofd, en half gekleed, en zonder weer te bien,
Van zwacken ouderdom; en durreven wel zien
Zoo eerelijck een dood kloeckhartigh onder oogen;
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En sabelen en spiets de poort en muur bewaert.
Ik steegh den toren op, die boven 't dack koomt rijzen,
In 't midden van 't stadhuis; van waer men u kon wijzen
De tenten om de stad, en hoe al 't leger lagh,
En van wiens trans men flaeuw den Dom van Uitrecht zagh,
By klaer en helder weer. 'k Zagh hier uit hoeze streden,
En met den storrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reis op reis, verdadight door een dack
Van schilden dicht gevoeght. De deur gaf krack op krack.
Wy stelden flux in 't werk de dissels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in stucken alle stijlen,
En stieten spitze en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' slagh en roock de marreckt over gaf,
En maeckte een vreeslijck loch in zoo veel ysre koppen;
Dat anderen terstond, gevoeght in orden, stoppen.

1328 *tot quijting van:* zooals ze verschuldigd waren door.
haer: hun.
1329 *zelf:* zelfs.
1330 *stijven:* aanmoedigen.
1331 *weer te bien:* te strijden.
1333 *eerelijck:* eervol.
1334 *mogen:* kunnen.
1336 *bewaert:* bewaakt.
1343 *verdadight:* beschermd.
1344 *gevoeght:* aaneen gevoegd.
1349 *loch:* gat.
1350 *dat:* hetwelk.
gevoeght in orden: in het gelid geschikt.

Terwijle stack de kerck de naeste huizen aen.
Van daer begon de vlam in 't leien dack te slaen
Van 't Raedhuis, en de roock en smoock verblinde ons oogen.
De poort bezweeck, het volck quam raezende ingevlogen.
'k Was al mijn vrienden quijt, en stond verbaest en stom.

BADELOCH.

En zaeghtge doen noch niet na vrouw en kinders om?

GYSBREGHT.

In die verbaestheid scheen een wolxken uit den hoogen
En goddelijcke glans te blincken voor mijn oogen,
En uit die heldre wolck quam eene stemme voort.
Ick heb het licht gezien, en zelf de stem gehoort:
O, Gijsbreght, laetghe nu Klaeris uw nicht verlegen?
Magh u oom Gozewijn, die grijze, niet bewegen?
En steltghe huis en vrouw en kindren in gevaer?
Doen schrickte ick, en steegh af, en packte my van daer,
Door een' verholen gang, die uitkoomt in een' kelder.
'k Aanbad het heiligh licht, dat voor my ging zoo helder.
Ick raeckte op straet, en quam gevaerlijck in d'abdy.
Maer niemant gaf gehoor, noch luisterde na my,

verbaest: bevreesd.
verlegen: in moeilijkheden.
magh: kan.
bewegen: ontroeren.

Die tegens 't noodlot aen noch reuckeloos wou wrijten,
En boven op het dack my in het uiterst quijten:
Want eer ick boven quam, lagh poort en post om veer;
Dies gleê ik by een touw in 't kloosterschuitjen neer,
Dat juist noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over,
Daer klom ick op een' boom, nu dor en zonder lover,
En luisterde en zagh toe, hoe 't met d'abdy verging.
My docht dat ik 't misbaer met bey mijn ooren ving,
En zagh, doen ick een poos verbaest had zitten proncken,
Een dicken roock en smoock, en na den roock de voncken,
Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
Quam trappelen na ons toe. Mijn voeten werden vluch.
Men had, o groot verzuim, dees brugh niet afgesmeten.
Ick vloogh' er heen, en zoch te stillen die vast kreten,
En gaf hen moed, en wou de ruiters houden staen:
Zy zouden achter my de bruch in stucken slaen,
Of steecken die in brand; maer niemant durfde 't waegen.

1369 *reuckeloos:* vermetel.
wrijten: mij verzetten.
1377 *verbaest:* ontsteld.
proncken: kijken.
1380 *vluch:* vluchtend.
1381 *afgesmeten:* vernield.
1382 *stillen:* kalmeeren.
vast: voortdurend.
1383 *houden staen:* tegen houden.

Oock zagh ick 'd oude zy nu branden lichter laegen;
Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
En dat de Middeldam alreê most zyn gescheurt:
Dies gaf ick 't op, en voort de gansche stad ten besten,
En waerschuwde yeder een, en gafme langs de vesten
Na'et slot toe, met een' sleep van menschen arm en rijck,
Een' troosteloozen hoop, die herwaert neemt de wijck.

BODE.

Most ick den Bisschop noch zien sterven en d'abdisse?
Och vader Gozewijn! och reine maegd Klaerisse!

GYSBREGHT.

Hoe is mogelijck dat ghy 't hebt konnen zien?

BODE.

't Is mooghlijck, guntghe my dat ick u daer op dien.
Doen Heemskerck Borsselen gevelt had voor uw oogen,
Lagh 't lijck ter zijden 't koor, in eenen hoek getogen,
Na dat ick in den drang des vyands my verstack,
Mits ghy te rugge weeckt, en vielt dat pas te zwack.

lichter laegen: in lichte laaie.
gescheurt: vernilde.
voort: daarop.
ten besten: (gaf) over.
gafme: begaf me.
veste: wal.
sleep: menigte.
guntge mij enz: indien u mij vergunt dat ik u het verhaal vertel.
getogen: getrokken.
verstack: verborg.
mits: terwijl.
vielt: waart.
dat pas: op dat oogenblik.

Zoo dra men, om den brand, de groote kerck most ruimen,
Ontwapende ick den doode, en zette helm en pluimen
Van Borsselen op 't hoofd, en tooch zyn rusting aen,
En bond het zwaerd op zy; om in dien schyn te gaen
Ons vyanden bespien, en letten hoe men 't maeckte.
Ick volchde Haemsteê na, doen hy in 't klooster raeckte,
En vloogh de kerckdeur in, daer Gozewijn noch zat,
In 't midden van den rey, die even vierigh bad,
En door een vast geloof op God zoo moedigh steunde,
Dat niemant zich het woên der vyanden en kreunde.
Hy scheen een zon gelijck, en zy de klaere maen;
Al d'andren starretjes, die bly ten reye gaen,
En juichen om dees twee, daer zy haer' glans uit scheppen.
Men zaghze naulix yet dan kuische lippen reppen.
Maer Haemsteê vaert hem toe met opgestroopten arm,
Beklad en rood, en van Kristijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d'eene, met den degen
Gereed in d'ander hand, bebloed en bloot. Mit stegen
De nonnen op, en geen, hoe lieflijck van gemoed,
Die geen leeuwin geleeck, wanneerze brult en woed,
Vermits de jaeger 't nest wil plondren en berooven.
Zoo quam oprechte trouw en eedle gramschap boven.

1403 *rusting:* wapenrusting.
1404 *schijn:* vermomming.
1405 *maeckte:* deed.
1408 *vierigh:* vurig.
1412 *ten reye:* ten reidaus.
1414 *yet dan:* iets anders dan.
reppen: bewegen.
1416 *beklad:* besmeerd.
1421 *plondren:* plunderen.

Zy worstelen een wijl. Klaeris zet voet by voet,
Omarremt Gozewijn, omringt van haeren stoet.
Wie zou 't godvruchtig hoofd een hair bezeeren konnen,
Omheint met een muur van godverloofde nonnen,
Gestrengelt arm in arm? O Christelijcken knoop!
Ick zie de deughden zelfs, Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met haere zusteren, die tegens Ondeughd strijden,
En na den zege staen door kruis en medelijden,
De vyand stond versuft, en deinsde om deze zaeck:
Maer 't aenzien van Klaeris beweeghde 't hart tot wraeck,
En bragt hem in den zin den moord van zijnen vader,
En dat zy d' afkomst was van Velzen den verraeder.
Hy blaeckte en kreegh een koorts, en door de koortze dorst
Na haer en Aemstels bloed, en stiet eerst door de borst
Met zijn bemorste poock dan d'eene non dan d'ander.
Zy vielen overhoop, en lagen by malkander
In 't rond, gelijck een krans van roozen wit en rood.
Doen stond Klaerisse daer by Gozewijn, ontbloot
Van menschelijcke hulp. Ghy zoudze bey zien proncken,
Als bloemen op haer' steel, in eenen beemd, verdroncken

1423 *zet voet bij voet:* zet zich schrap.
1425 *bezeeren:* krenken.
1428 *zelfs:* zelf.
1430 *kruis:* lijden.
1431 *deinsde:* aarzelde.
1434 *afkomst:* dochter.
1435 *blaeckte:* werd rood.
koorts: roode kleur.
1441 *zien proncken:* hebben kunnen zien pralen.

Van eenen rooden plas. d'Een zuchte noch, en d'een
Vertrock het hoofd, die d'arm, en deze noch haer been.
Een ander had den geest zoo daetelijck gegeven.
De bisschop, schoon hy stond op d' oever van zijn leven,
En toomde zich niet in van gramschap en van rouw:
Uw vader lei de hand wel eerloos aen een vrouw,
Maer zoop noit vrouwenbloed, of is daer om gelastert.
Dus blijckt het, datghe zijt een overwonnen basterd,
Na lichaem en na geest, nu ghy uw' aerd betoont
Aen nonnen, die altijd in 't woeden zijn verschoont.
En d'ander antwoord hem: ghy zult die eedle Reien
Als basterdbisschop dan gaen volgen en geleien.
Hardneckige, legh nu den valschen mijter neer.
Zoo sprack de basterdzoon, en ruckte hem om veer
Met stoel met al in 't bloed: de mijter viel'er mede.
Klaerisse viel'er by, doen zy haer beste dede,
En hiel hem even sterck om zijnen hals gevat,
En scheen gevormt albast, met purper overspat.

1443 *van:* door.
1445 *daetelijck:* onmiddellijk.
1446 *d'oever:* het laatste uiteinde.
betoomde zich niet eens: hield zich volstrekt niet in.
rouw: droefheid.
1449 *zoop:* vergoot.
gelastert: beschuldigd.
1450 *overwonnen:* gemeene.
1452 *woeden:* krijgsgewoel.
1454 *basterdbisschop:* valsche bisschop, nl. omdat hij als bisschop afgezet was.
1456 *bastertzoon:* onechte zoon.
om veer: om ver.
1458 *haer beste:* haar best.
1460 *gevormt:* gebeeldhouwd.

Hy duwde 't bloedigh zwaerd in 's grijzen loome zijde,
Tot aen 't verguld gevest. Zoo zaghmen eer, ten tijde
Van 't blinde heidendom, voor 't aengesteken vier,
Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier,
Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranssen decken.

GYSBREGHT.

Hoe droegh Klaerisse zich?

BODE.

Zy holp den degen trecken
Uit 's ooms gewonde zy, en zette hem terstond
Den mijter op het hoofd, en kust den bleecken mond.
Hy opent pijnelijck zijn half-geloken oogen,
En zietze nog eens aen, en schijnt met haer bewogen,
Die hem zijn oogen luickt. Hy geeft den lesten zucht.
Zy vangt den veegen geest, en die benaeuwde lucht,
En zwijmt een poos van druck. Maer Haemsteê, eerze weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er schendigh meê zijn' godvergeten lust.
Z' ontwaeckt in 't ende, en word van 't schellem-stuck bewust,

1462 *eer:* vroeger.
1463 *blinde:* verblinde.
aengesteken vier: aangestoken vuur.
1466 *droegh:* gedroegh.
1470 *bewogen:* begaan.
1471 *luickt:* sluit.
1472 *veegen:* stervenden.
lucht: adem.
1473 *druck:* droefheid.
1474 *worrept:* werpt.

En roept: mijn bruidegom, zie neder hoe ick lye,
En hoemen my schoffeert. O zuivere maeghd Marye!
O Klaere, aenschouwtghe dit? vrouw Machtelt zie uw kind.
De booswicht slaet heur klaght en woorden in den wind,
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der simple duiven,
Wen hy'er uyt de vlucht een vast krijght in zijn kluiven.
Ga henen, zeit hy, klaegh uw moeder uw smart.
Hy trappeltze op den buick, en op 't benaeuwde hart.
Dat haer het bloed ten neus en monde uit quam gevlogen,
En zy den doodsnick gaf, en sloot die hemelsche oogen,
En uitging ofze sliep, in 's Bisschops open arm.

BADELOCH.

Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm
Van zijn verkore schaer? of lust het hem de boosheid
Te stijven in haer quaed, door zijne straffeloosheid?

GYSBREGHT.

Was doen zijn moed gekoelt van alle schendery,
En d'oude wrock gepaeit?

BODE.

't En bleef 'er noch niet by.
Niet verre van 't autaer, vereert met rijcke gaven,
Stond een albaste tombe: in deze lagh begraven

1481 *vogel grijp:* griffioen.
1482 *kluiven:* klauwen.
1490 *stijven:* steunen.
door zijne straffeloosheit: doordat hij niet straft.
1492 *gepait:* verzoend.

Het kostelijck gebeente van d'overheilige asch
Van een, die om 't geloof aan God gemartelt was;
Daer most de snoode schelm zich zelven noch aen wreecken.
't Is wonder, dat God zwijght, dat dooden niet en spreecken.
Hy schon en sloegh'er aen zijn klaeuwen vuil van bloed,
En brackze toornigh op met grooten overmoed.
Terstond quam hem een geur en yet wat lieflijckx tegen:
Maer die verwaten mensch, wat zou zijn hart bewegen?
Hy vaert al voort, en stroit de beenen hier daer,
En smijt de tombe in twee, en breeckt 't gewijde autaer,
En doet terstond den brand in 't dack van 't klooster steecken
Het vier nam d'overhand waer voor de plondraers weecken.
Ick quam ontrent de Beurs, te water uitgebouwt
Nu half gebrandt, en zagh al 't zilverwerck en goud,
Geplondert heiligdom, tapyten en schilderyen,
Schaerlaken en fluweel, langs heen de gaeleryen
Geworpen over hoop, daer Grobber hiel de wacht.
De vlamme speelde in 't goud, en schitterde by nacht.
Men zagh er by een schaer van weduwen en weezen,

1495 *kostelijck:* kostbaar.
1497 *aen:* op.
1499 *schon:* schond de tombe.
1500 *op:* open.
1502 *verwaten:* verdoemde.
1503 *vaert:* gaat.
1504 *smijt:* slaat.
1506 *vier:* vuur.
1507 *te water uitgebouwt:* die een uitbouwsel in het water heeft.
1508 *gebrandt:* verbrand.
1509 *heiligdom:* heilige voorwerpen.

Bekreten en bedruckt, en die noch arger vreezen.
Zoo raekte ick onbekent door 't krijgshvolck heen by 't slot,
Tot berging van myn lijf. 'k Vertrouw my u en God,
De wind steeckt op, men hoort hem in de vlammen bruizen.
Een Zee van gloed verdrinckt al d'overige huizen.
De burgh lyd last. 't Waer best dat ghy een uitval deed,
En dan de brugh afbraeckt.

GYSBREGHT.

Mijn broeder staet gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. VLUCHTELINGEN.

BADELOCH.

Wat zienwe te gemoet? de burghzaet koomt gevloden.
Mijn man loopt weer te rugh, en zoeckt vast by den dooden
Zijn broeder, dien hy mist, en al te trouw bemint,
En niet verlaten zal, 't en zy dat hy hem vind,
En levendigh of dood magh torssen op den rugge,
In 't uiterste gevaer. Daer sloopenze de brugghe.
Helaes! wat gaet my aen? waer vinde ick mijnen heer?

1514 *bekreeten:* beweend.
bedruckt: bedroefd.
1517 *bruizen:* loeien.
1519 *lijd last:* wordt bedreigd.
1521 *burghzaet:* bezetting van den burcht.
1522 *vast:* reeds.
1523 *al te trouw:* zeer trouw.
1525 *trossen:* dragen.
1527 *wat gaet mij aen:* wat overkomt mij.

AREND.

Och broeder, laetme los.

GYSBREGHT.

Hoe is 't?

AREND.

'k En kan niet meer.

BADELOCH.

Hoe is het, Arend broer?

BROER PETER.

Nu doe ons eenigh teecken.

AREND.

Ik ben den adem quyt. Ick kan niet langer spreecken.
Mijn hart bezwyckt door 't bloen. Ick heb mijn' plicht voldaen,
Mijn vaderlijcke stad ten ende voor gestaen,
Na dat ick had zo lang in ballinghschap gezworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben gestorven
Zoo voer, indienghe moet verlaeten deze plaets
Mijn lijck met u, op dat de wraecklust des soldaets
Het niet onteer, en gun het een gewijde stede.
Gedenck mijn ziel voor God, ô priester, in uw bede,
Ick schey, ick zwijm, ick sterf. Mijn tijd is hier geweest.
Och vrienden, bid voor my, ô God, ontfang mijn' geest.

BROER PETER.

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

1529 *doe ons eenigh teken:* zeg ons iets.
1534 *verlof:* afscheid.
1537 *stede:* plaats.

GYSBREGHT.

Hy is met vollen roem in 't Harrenas gestorven.
En volght zijn' broeder Ot in 't hemelsch vaderland,
En triomfeert by God.

BADELOCH.

Ghy mist uw rechte hand.

VLUCHTELINGEN.

Nu zal hy zich voortaen ten uitval niet beledigen,
Nog 't Vrelandsch slot noch dit met zulck een' moed verdedigen,
Noch 't Amsterdamsche Recht beschutten met zijn zwaerd,
En draeven voor het heir op eenigh brieschend paerd,
Om prijs en eer in 't stof door zweet en bloed te winnen.

GYSBREGHT.

Men treck het lichaem uit, men draegh den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN MET DEN TROMPETTER. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

VOOREN.

Myn Heer, uw ongeluck is ons van harte leet.
Wy staen voor deze graft tot storremen gereed.

1545 *zich ten uitval beledigen:* zich met een uitval bezig houden.
1547 *beschutten:* beschermen, verdedigen.
1548 *heir:* leger.
1549 *prijs:* roem.
1550 *trecke 't lichaem uit:* ontdoe hem van het harnas.
1552 *graft:* gracht.

't Waer tyd en meer dan tyd, dat ghy u kort beraede,
En gaeft het huis voort op, met hope van genade.
En schutte d'ongena. Ick eisch in 's Graeven naem,
En dat door Egmonds last.

GYSBREGHT.

Ghy eischt dat ick 't my schaem.
'k En schey'er zoo niet af, als met myn eigen leven,
En eer ick sterref zal noch menigh met my sneven.

VOOREN.

Is 't eere dat een held zich zelf verreuckeloos?

GYSBREGHT.

Men houd de plaets op hoop.

VOOREN.

Hier is geen hoop altoos.
Met houden is hier niet met allen uyt te rechten.

GYSBREGHT.

Dat moghmen dan bezien. Wy zullen'er om vechten.

VOOREN.

't Was vechtens tijd, aleer de vyand uwe stad,

kort: snel.
voort: terstond.
schutte: voorkome.
Gij eischt dat ick mij schaem: gij eischt iets waarvoor ik mij zou schamen.
af: van.
als: dan.
verreuckeloos?: roekeloos in de waagschaal stelt.
op hoop: met hoop op succes.
geen hoop altoos: in het geheel geen hoop.
niet met allen: niemandal.
uit te rechten: uit te richten.
magh: kan.

De poorten en de vest noch heel vermeestert had:
Doen alle klocken brand en moord en onraed klepten,
En burger en soldaet om 't zeerst hun handen repten:
Nu die verweldight zijn, het Raedhuis afgebrand,
En wat in 't harnas blonck, gesneuvelt en vermant,
Is 't al vergeefs het slot en overschot verdaedight.
Bera u kort, ghy wordt noch mooglijck begenadight.

GYSBREGHT.

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

VOOREN.

't Is wijsheid datmen zich zomwijl te buiten ga,
En zijn gewoonte staeck, en stel 't gevaer voor oogen.
Zy kiezen 't best van twee, die beter niet en mogen.

GYSBREGHT.

'k Verwacht een uitkomst dan, en geef het op aen God.

VOOREN.

Wat uitkomst wachtge toch? ghij zult terstond dit slot
Van alle kanten zien beladdren en bespringen.

GYSBREGHT.

Men zalme van het Y zoo lichtelijck niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op myn hand.

1567 *verweldight:* overweldigd.
1568 *vermant:* overmand.
1569 *verdaedight:* verdedigd.
1570 *kort:* snel.
1572 *zich te buiten ga:* van zijn gewoonte afwijkt.
1574 *mogen:* kunnen.
1577 *beladdren:* met ladder beklimmen.

Myn toeverlaet, naest God, dat is de waterkant.

VOOREN.

Geloofme, 'k zoeck u niet met woorden te versaegen,
Ghy zult het van dien kant zoo heerlijck op zien dagen,
Met schuyten zonder tal, eer u de zon beschijn.
Wat riemen voert of zeil heeft d'admirael Persijn
Beslaegen in zijn' dienst by Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegen volck ruckt haestigh by malkanderen,
En treckt vast op den brand van kerck en toorens aen.
Hoe is het mogelyck die maght te wederstaen,
Met zoo een hand vol volx, dat door de nederlaegen
Der versch vernielde stad vol schrix is en verslaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't slot op uwen vyand uit;
Wat holp 't? men dreef u in. Ghy waert zoo kort gestuit,
En keerde op uwen burgh met roo bebloede koppen,
Van vreeze datmen u den toegang toe moght stoppen.

GYSBREGHT.

'k Ontfing geen leedt alleen mijn boezem zagh bemorst
Van bloed, vermits een kay, geslingert langs mijn borst,

1582 Versta: „gij zult van dien kant fraai een groote vloot zien opdaegen." Een woordspeling met dit „opdaegen" is *eer u de zon beschijn.*"
1585 *beslaegen:* beslag geleged.
1590 *versch:* pas.
verslaegen: ter neer geslagen.
1592 *kort:* spoedig.
1595 *leedt:* wond.

Het vel had afgeschuurt, en effen 't vleesch gewreven.
Geen angst en dreef ons meer dan wy ons zelven dreven.

VOOREN.

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen strijd.

GYSBREGHT.

Een krijghsman wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

VOOREN.

't Was raedzaemst by verdragh, en niet uit nood gegeven.

GYSBREGHT.

Myn moeder leerde my, dat ick geen raed zou leven
Met vyanden, waer van men 't argste moet vermoen.
Myn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

VOOREN.

Myn meesters harte treckt na alle braeve helden,
Die voor hun eere en erf zich vroom ter weere stelden.
d'Onmaetigheid van wraeck, gepleeght na Velzens dood,
En heeft hy noit bestemt, nog yemants schuld vergroot.

1597 *effen:* even.
1599 *niet:* niets.
ijdel: nutteloos.
1602 *geen raet zou leven:* geen overleg zou plegen.
1604 *van doen:* van noode.
1605 *braeve:* dappere.
1606 *vroom:* dapper.
1608 *bestemt:* goedgekeurd.

Ick ken hem als my zelf: hy mint u in 't byzonder.

GYSBREGHT.

Hy mint my, als het blijckt, en keert het bovenste onder.
Hy mint my averechts. Zijn liefde staet ons dier.
Wie heeft de stad vernielt, verwoest met zwaerd en vier,
En al den nacht gewoed, als wild en uytgelaeten?
Wie stopt den Aemstel toe met dooden? wie de straeten?
Waer zietmen niet de vlam van dien gestighten brand?
Wat grafsteê, wat autaer, wat kerkck heeft 's-rooversshand
Verschoont? wat heilighdom, kapellen, kloosters, nonnen
Zijn van die klaeuwen niet geschandvleckt en geschonnen?
Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijck de soldaet
Na'et schennen martlen durf den godgewijden staet;
Daer al de volgende eeuw met laster van zal spreecken,
En dat Gods streng gerecht te zyner tijd wil wreecken.

VOOREN.

Dit, leider! was een nacht vol ramps vol ongevals:
Maer datmen d'oversten wil schuiven op den hals
Al wat'er is misdaen by krygslien zonder orden,
En die door geen gezagh in toom gehouden worden,

1611 *averechts:* op een verkeerde manier.
staet ons dier: komt ons duur te staan.
1619 *op dat ick niet en repp':* om maar niet te spreken.
1620 *den godtgewijden staet:* geestelijken.
1621 *laster:* afkeuring.
1622 *wil:* zal.
1623 *leider:* helaas.

By die gelegenheid; dat lijd de reden niet,
Noch leert d'ervaerenheid en is wel meer geschied;
Byzonder daer het hart van wraecklust was bezeten.
Wie keert een' dollen leeuw, na'et breecken van zijn keten?
Hy volght zijn' wreeden aerd, en vlieght met eenen loop,
En grabbelt blindeling den reedsten uit den hoop.
Wanneer 't verbolgen zwaerd eens raeckt uit 's krijghsmans scheede,
Het keert'er langsaem in, en acht gebod noch bede,
Ziet vorst nog veldheer aen. Het zwaerd, geterght van wraeck
En gramschap, vind in 't bloed des vyands zoeten smaeck.
De duisternis des nachts maeckt alle ding ook gruwelijck:
Dan schijnt het, watmen daeghs zich schaemen zou, min schuwelijck,
In dees bloed dronckenschap, en blinde en dartle lust,
Die tot een vonxken toe al 't licht van reden bluscht,
Van tamme menschen maeckt onredelijcke dieren.
Men moet, men wil of niet, dan 't heir den teugel vieren.
Myn meester, doen hy eerst voor uwe vesten quam,
Wou wel bemaghtigen den muur van Amsterdam,

1627 *lijd:* duldt.
reden: redelijkheid.
1628 *ervaerenheit:* ervaring.
1632 *reedsten:* meest voor de hand liggende.
1635 *ziet aen:* geeft om.
wraeck: wraakzucht.
1638 *schuwelijck:* afkeurenswaardig.
1642 *heir:* leger.
1643 *eerst:* het eerst.

Maer dien tot in den grond zoo schendigh te verdelgen
Was noit zijn wit, en 't valt hem bitter te verzwelgen:
Hoewel het krijghsrecht hem verschoont; hy verreght niet
Het uiterst van zijn recht, en straft noch met verdriet:
Is tot verzachting en en verschooning meer genegen,
Dan al te stijf te staen op 't punt van zynen degen,
Verschoon uw leven doch, en gun dees eere aan my.

GYSBREGHT.

Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
Vertreck, en wacht u mij meer tijdingen te brengen
'k Getroost my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BROER PETER. VLUGHTELINGEN. ADELGUND. VEENERICK. BODE. RAFAEL.

GYSBREGHT.

Wy gaven Vooren kort en duidelijck bescheed.
Ghy hoort, hoe 't krijghsvolck staet tot storremen gereed:
Waerom het noodigh waer, aleer zy 't huis besluiten,
Van achter met een vloot van schepen en van schuiten,

schendigh: schandelijk.
wit: doel.
verzwelgen: dulden.
verschoont: verontschuldigt.
verreght: eischt.
stijf: hardnekkig.
gehengen: besluiten.
bescheed: mededeeling.
besluiten: insluiten.

My van onnut gezin, en die geen weer en biên.
t'Onslaen, en met de bloem der mannen te voorzien,
Die maghtich zy 't geweld des vyands af te keeren,
Het welck ons koomt aen boord met storrembrugh en leeren.
Mijn liefste, geeft u scheep, al is het scheyden pijn,
't Is noodigh, Peter zelf die zal uw leidsman zijn,
En dit gevluchte volck en u en uwe kinderen
Vervoeren na een plaets, daer niemandt u kan hinderen.
Getroost u daer een wijl te wachten, tot dat God
Ons weer te zaemen breng, en gun een beter lot.

BADELOCH.

Helaes, wat ga ick aen? wat koomt my weder over?
Waer zendghe my? mijn lief, Persijn den grooten roover
Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
Uit Zwaenenburgh, daer hy des graeven vlagge voert?
't Verdriet hem zulck een slot en vasten burgh te derven,
Die ongerechte gift. Uw zaed, uw wettige erven
Te blusschen in haer bloed, is al zijn wensch en wit,
Op dat hy onverlet volharde in 't nieuw bezit.

1659 *gezin:* gevolg, dienaren.
1661 *maghtich:* in staat.
1662 *koomt aen boort:* aanvalt.
leêren: ladders.
1663 *geef u:* begeef u.
1669 *ga ick aen:* ga ik te gemoet.
1671 *in den mond:* in de armen.
1673 *derven:* missen.
1675 *blusschen:* vernietigen.
wit: oogmerk.
1676 *onverlet:* ongestoord.

BROER PETER.

Mevrouw, zijt wel getroost, ick zal u zelf geleiden.

GYSBREGHT.

'k Neem oorlof met een' kus.

BADELOCH.

'k En zal van 't huis niet scheiden
Noch scheep gaen zonder u, mynheer, myn waerde man.

GYSBREGHT.

Ick volgh u eer ghy 't weet.

BADELOCH.

Daer weetghe luttel van.

GYSBREGHT.

De stroom is wijd genoegh, al stoptmen deze haven,
Een schuit ontglipt het licht.

BADELOCH.

Men zal u hier begraven
Bestulpen onder 't puyn. Ick zie dit huys in brand.

BROER PETER.

d'Onsterfelijcke God heeft alles in zijn hand.

BADELOCH.

Och of de goede God zich mijner wou erbarmen.

BROER PETER.

Mevrouw, betrouw op hem, hy kan ons wel bescharmen,

1678 *oorlof:* afscheid.
1683 *bestulpen:* bedelven.

En voert zijn eigendom door water vier en vlam.

BADELOCH.

Gelijck de brand getuight van 't gloeiende Amsterdam

BROER PETER.

't Is zijn gehengenis, wie durf zich daer in mengen?

BADELOCH.

Wanneer ons leed geschied, dan zal hy 't oock gehengen.

GYSBREGHT.

Mijn lieve gemaelin, ghy stelt u 't zwaerste voor.

BROER PETER.

Uw droefheid houd geen maet, 't benevelt brein geen spoor.

VLUGHTELINGEN.

Nu vollegh raed, mevrouw, en laet u doch gezeggen.

ADELGUND.

Och moeder lief, wat raedt? zy komen 't huis beleggen.
Bewaer mijn reinigheid, mijn' maeghdelijcken staet.

BADELOCH.

Och dochter, moeders troost is krancke toeverlaet.
De klockhen deckt vergeefs het zidderende kiecken.
Voor den doortrapten vos met schaduw van haer wiecken:

1687 *vier:* vuur.
1689 *zijn gehengenis:* door hem toegelaten.
1692 *houd geen spoor:* dwaalt af.
1694 *beleggen:* belegeren.
1696 *krancke:* zwakke.
1698 *doortrapten:* slimmen.

Hy grijptze beide, en stroit de pluymen in den wind,
En koelt zijn' lust, en ruckt de moeder van het kind.

GYSBREGHT.

Zult ghy den oirzaeck zijn dat beide uw kinders sneven?

BADELOCH.

Ick zou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

GYSBREGHT.

Beweeght uw kroost u niet, dit jonsken kleen en teer?

BADELOCH.

Niet luttel, maer mijn man beweeght me noch al meer.

VEENERICK.

Wat schreitghe moeder lief? zyt ghy bedroeft om vader?

BADELOCH.

Om Vader schrey ick, kind, en u en ons te gader.

GYSBREGHT.

Uw moeder keert zich niet aen u noch uw smart.

BADELOCH.

Met smarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.
Mijn man is 't harte zelf. 'k Heb zonder hem geen leven.
'k Zal u, om lief noch leed, bezwycken noch begeven.

1699 *pluimen:* veeren.
1704 *luttel:* weinig.
1707 *keert:* stoort.
1710 *bezwijcken:* in den steek laten.
begeven: verlaten.

'k Beloofde u hou en trouw te blijven tot de dood.

GYSBREGHT.

't Is oock getrouwigheid, wanneer men scheid uit nood.

BROER PETER.

Men scheid om beters wil, om weder te verzaemen.

BADELOCH.

Indien ick van hem schey, wy komen nimmer t'zamen,

BROER PETER.

Ghy scheide menighmael, en zaeght hem weer gezond.

BADELOCH.

'k En scheide noit, daer 't zoo bedroefd geschapen stond.

BROER PETER.

De weerhaen van de kans zeer lichtelyk kan keeren.

BADELOCH.

't Verkeerde noit zoo snel, of 't was om my te deeren.

BROER PETER.

't Was best de kinders dan in zekerheid gebrogt.

BADELOCH.

't Was best, en hielme niet de band des echts verknocht.

BROER PETER.

Een vrouw gedyt tot last: zy weet niet uit te rechten.

1713 *verzaemen:* te zamen komen.
1719 *zekerheit:* veiligheid.
1720 *en hiel me niet:* indien mij niet hield.
1721 *gedijt:* wordt.
niet: niets.

BADELOCH.

Besteltme slechts een zwaerd, ick ben bereid te vechten,
Te sterven aen de zy van mynen vromen man.

GYSBREGHT.

Ghy hebt een vrouwen hart.

BADELOCH.

Neem eens de proef daer van.
Heldinnen stonden eer als onbeweeghde posten.
De faem van vrouwen roemt die stad en volck verlosten.
Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrouw vermagh,
Wanneer zy Ysselstein verdedigt jaer en dagh.

BODE

Ick waerschuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.
De triomfeerder stelt zijn vendels in slaghorden,
En d'eer van d'eersten storm verguntmen aen den Vries.
Die groote reedschap maekt: ons dient geen tijd-verlies,
Men voert de stormbrugh aen: men steeckt'er de trompetten.
't Over tijd den muur en torens te bezetten.

GYSBREGHT.

Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die prest.

1722 *bestel me:* verschaf me.
1723 *vromen:* dapperen.
1726 *faem:* overlevering.
1728 Bertha van Ysselstein.
1732 *reedschap:* slagorde.
dient: pàst.
1734 *over tijt:* meer dan tijd.
1735 *gemart:* getalmd.

Gehoorzaem uwen heer, en kus hem eens voor 't lest.

BADELOCH.

Zeer gaerne, braeve held, vergunme slechts een bede.
En ruck, het is myn wil, dit lemmer uit der scheede,
En stoot het door dees borst, en doop het in dit bloed.
't Is beter dat ghy 't zelf dan Vries of Kermer doet,
Als ick u heb den geest zien geven door uwe wonden,
Myn zoontje zonder hoofd, myn dochterken geschonden,
En hoor al 't huis vervult met brand met moord-geschreeuw:
Zoo sterf ick noch uw vrouw, geen kinderlooze weeuw;
Zoo magh myn kind of ghy noch bey dees oogen luycken,
Nadien ick 's levens licht niet langer kan gebruicken.

GYSBREGHT.

O gruwel, Badeloch, ben ick van zulck een' aerd,
Dat ick een vrouw, en noch myn eige, met myn zwaerd,
Zoo eerelijck voor haer, voor kinderen en magen,
En deze goe gemeent, mijn leven lang gedraegen,

1737 *braeve:* dappere.
1744 *uw vrouw:* als uw vrouw.
1745 *magh:* kan.
luycken: sluiten.
1746 *magh gebruicken:* kan genieten.
1749 *eerelijck:* eervol.
magen: verwanten.
1750 *gemeent:* onderdanen.

Vermoorden zou, gelijck een gruwelijck tyran?
Zoo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man.
Zoo hebt ghy onbekent dus lange my versleten,
En ick myn Christendom verzwackt mijn' plicht vergeten.
Hoe laetghe zulck een woord uw' kuischen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altzaemen zal verraen,
En my aen uwe dood en schennis schuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biên. De vyanden genaecken.
Het godloos basterdzaed, beweeght door geen misbaer,
Dat onze nich Klaeris van Velzen, voor 't autaer
En 't kruisbeeld in 't gezicht haers bruidegoms, verkrachte,
En trappelde op den buick, en om den doodsnick lachte,
Zal daetlijck dezen burgh verovren al verwoed.
Ick zal mijn vrouw, myn zaed, zien in malkanders bloed
Versticken, Haemsteê zal 't in eenen beker schincken,
En dat, zoo laeuw als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontruste geest doorwaer het ingewand,
En pynigh voor zijn dood het los en vlot verstand.
Waer zijtghe dienaers? waer myn lijfwacht? waer myn knaepen?

1753 *onbekent:* zonder mij te kennen.
dus lange: zóó lang.
versleten: meegemaakt.
1757 *schennis:* ondergang.
1758 *weer:* tegenweer.
1759 *bastertzaed:* bastaard.
beweeght: bewogen.
1764 *zaed:* kinderen.
1767 *ontruste geest:* nl. van de dooden.
1768 Versta: opdat hij krankzinnig worde.

Brengt herwaert myn geweer. Op mannen, wapen, wapen.
Het is de jongste dagh, en met dit huis gedaen.
Noch zal het wraeckeloos zoo niet te gronde gaen:
Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
Komt volghme, daerwe flus in 't harnas bezigh waren,
In 't midden van den moord. 'k Gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH.

Waer wiltghe heen? U zelf verdrincken in de gracht?
De brugge brand vast af. Of hebtghe voor te sterven,
Zoo neem ons t'zaemen meê; hier zijn uw wettige erven,
De huwbaere Adelgund, d'onnoosle Veenerick.
Mijn hairen staen te bergh; myn harte klopt van schrick.
Och vader, 't is mijn schuld, en weest zoo niet verbolgen.
Bedaer wat. Ick ga scheep. Ick zal den Deken volgen.
Te water en te land: hy voerme waer 't hem lust,
Of na den wilden Yr, of aen de Noordsche kust,
Nu vrees ick geen gevaer, noch geen uyt-heemsche stranden.
Ick neem verlof. Ick ga: ick kus voor 't lest uw handen.
'k Gehoorzaem u, gelijck een Christe vrouwe past.

1770 *geweer:* wapenen.
wapenen: te wapen.
1772 *wraeckeloos:* ongewroken.
1774 *flus:* zoo pas.
1777 *hebt ge voor:* zijt ge van plan.
1778 *erven:* nakomelingen.
1779 *onnoosle:* onmondige.
1786 *verlof:* afscheid.

Ick schrey en klaegh vergeefs. Och mannen, houd hem vast.

VLUGHTELINGEN.

Mijn heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe:
Zij luistert na uw' raed'. Zy zwijmt, zy sterft van rouwe.

ADELGUND.

Och vader, moeder sterft. Wat leider gaet my aen?

VLUCHTELINGEN.

't En zy ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

BROER PETER.

Om Gods wil, geef gehoor. Ghy ziet hoe zy u minnen.

GYSBREGHT.

Wat razerny is dit! wat onverzetbre zinnen!
Men recht met jammeren noch jancken hier niet uit;
De traenen doen 't hem niet. De wreedheid word gestuit
Met dapperheid en moed. Waer laet ghy u vervoeren!
Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, scheep. Nu zijt getroost, mijn lief, de tijd is kort.

BADELOCH.

Voor 't scheiden, laetme toe dat ick mijn bede stort.
Broer Peter, bid voor my, dat God dees arme schaere

1789 *bedruckte:* bedroefde.
1790 *rouwe:* smart.
1791 *leider:* helaas.
gaet mij aen: overkomt mij.
1795 *recht:* richt.
1797 *vervoeren:* vervoering in brengen.
1800 *stort:* uitstort.

Door zynen engel stuure, en mijnen heer bewaere.

BROER PETER.

Ghy die der vromen schild en wisse toevlught zijt,
En van den hemel af den jammerlijcken strijd
Der menschen gade slaet, en ziet de steden dalen,
En wentelen, en zet de heerschappyen paelen;
Erbarm u over dit bedruckt belegert slot;
Bescherm 't rechtvaerdigh hoofd, en bergh het overschot
Der uitgeroeide stad, genoodzaeckt door de baeren
In lange ballingschap, op Gods gena, te varen.
Ghy hebt het huisgezin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef en hoogen watervloed;
Doen 't water ymmer wies, tot daer de starren bloncken;
Doen 't hemel hoogh geberghte en alle spitzen zoncken,
En al de wereldt lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende strand noch ree.
Ghy trooste door de duif die overbleve zielen.
d'Olijftack zey haer aen, hoe alle watren vielen.
Vertroost ons desgelijcx in droeve ballingschap.
Ghy weet daer van de maet, en kent den lesten stap.
Uw geest die blaeze in 't zeil: uw heilige engel stiere

1802 *bewaere:* bescherme.
1806 *paelen:* grenzen.
1808 *bergh:* red.
1809 *uitgeroide:* uitgeroeide.
1813 *ymmer:* voortdurend.
1814 *spitsen:* torenspitsen.
1816 *gedompelt:* overstroomd.
kende: herkende.
ree: haven.
1820 *maet:* duur.
lesten stap: einde.
1821 *stiere:* sture.

Het roer, en zette ons op, daer elck u vrolijck viere.

RAFAËL.

O Gysbreght, zet getroost uw schouders onder 't kruis
U opgeleit van God. 't Is al vergeefs dit huis
Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amsterdam zoo verre noit gekomen:
Dus wederstreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf, en quel u nergens in.
Al leit de stad verwoest, en wil daer van niet yzen:
Zy zal met grooter glans uit asch en stof verrijzen:
Want d'opperste beleit zijn zaecken wonderbaer.
De Hollandsche gemeent zal, eer drie honderd jaer
Verloopen, zich met maght van bondgenooten stercken,
En schoppen 't Roomsch autaer met kracht uit alle kercken,
Verklaeren 't graeflijck hoofd vervallen van zijn Recht,
En heerschen staetsgewijs; het welck een bits gevecht,
En endelooze krijgh en onweer zal verwecken,
Dat zich gansch Christenrijck te bloedigh aen wil trecken.
In 't midden van den twist, en 't woeden nimmer moe,
Verheft uw stad haer kroon tot aen den hemel toe'

1822 *zette ons op:* zette ons aan wal.
viere: vereere.
1824 *opgeleit:* opgelegd.
van: door.
1825 *verdaedight:* verdedigd.
behoed: bescherming.
1829 *ijzen:* schrikken.
1831 *d'opperste:* God.
1832 *gemeent:* volk.
1836 *staetsgewijs:* onder statenregeering.
bits: bitter.
1837 *onweêr:* storm.

En gaet door vier en ys een andre weereld vinden,
En dondert met geschut op alle vier de winden.
Uw afkomst midlerwijl en zal niet onder gaen,
Maer eeuwigh adelijck en eerelijck bestaen,
Op sloten en in steên, en loffelijck regeeren,
En Aemstels oude naem en zal geen' roem ontbeeren:
Als uw naemhafte stad haer' Schouwburgh open doet,
En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet
Den Burgemeesteren, en driemael twael(e)f Raeden
Gezeten op uw' schild, van kruissen overlaeden,
Dus geeft u haestigh scheep: 't is tijd, want zonder God
En onze hulp, 't was omgekomen met dit slot.
Ick zal u met een' mist en dicken nevel decken,
En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leidstar strecken,
In 't midden van den stroom, schep moed, en wanhoop niet,
Maer volgh gehoorzaem na het geen u God gebied.
Zijn wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruissen,

1842 *winden:* windstreken.
1843 *afkomst:* nakomelingen.
1844 *eerelijck:* eervol.
1847 *naemhafte:* beroemde.
1849 *raeden:* raadsleden.
1850 *uw schilt;* Vondel verkeert in de meening, dat het wapen van Amsterdam hetzelfde is als dat van de heeren van Amstel. Dit is onjuist: het wapen van Amsterdam is : in een veld van keel (rood) een paal van sabel (zwart), beladen met drie verkorte Andrieskruisen van zilver. Het wapen van Amstel was: een veld van goud en sabel (zwart), gefaasd in acht stukken (d. i. acht dwarsbanden, afwisselend van goud en zwart), met een Andrieskruis, geschakeerd (geblokt) van zilver en keel (rood) in twee rijen, gaande over alles heen. Een Andrieskruis is ×.
1851 *geef u:* begeef u.
1852 *omgekomen:* afgeloopen.
1853 *decken:* bedekken.

Daer uit het Poolsch geberght de Wijsselstroom
koomt ruisschen,
Die d'oevers rijck van vrucht genoeghelijck
bespoelt.
Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
Ghy zult in dit gewest een stad, Nieuw Holland,
bouwen,
En in gezonde lucht, een weelige landouwen,
Vergeten al uw leed, en overbrogten druck;
Waer door uw naezaet klimt den bergh op van
't geluck.

BROER PETER.

Zijt ghy dat Rafaël? Zijt ghy dat zelf, die beyde
Tobias en zyn bruid zoo veiligh 'thuis geleide?
Of liever die gezant des hemels, die zoo klaer
Voor Moses trock, gelijck een vierige pilaer?
Of die den vromen Loth noch berghde, eer 't
vier van boven
De steden stack in brand? of die den gloenden
oven
Verkoelde, en brogt'er gaef drie jongelingen uit?
Wy volgen op u(w) licht. Wy zien 't is Gods besluit;

GYSBREGHT.

Nu buigh ick my voor God, myn lief, myn uit-
verkoren
Nu weiger ick geensins na uwen raed te hooren,

1858 *Wijsselstroom:* Weichsel.
1859 *genoeghelijck:* voldoende.
1860 *verhou u daer:* verblijf daar.
1861 *Nieuw Holland:* er lag een plaats in Pruisen, die Holland heette; het verband van deze plaats met Gijsbrecht is Vondel's vinding.
1862 *weelige:* vruchtbare.
1863 *overbrogten druck:* doorgebrachte ellende.
1869 *berghde:* redde.
vier: vuur.

En legh hier 't harnas af. Hier baet geen tegenweer;
Nu Godt dit huis verlaet, en geld er zwaerd noch speer.
Al 't volck ga voor, dan 't lyck, en niemandt hoef te vreezen:
Ick zelf met myn gezin zal d'allerleste wezen.
Broer Peter, 'k bid u, tast dit heiligh kruisbeeld aen,
Dat voor myn oudren lang heeft op 't autaer gestaen,
En my is aenge-erft. Ick storte in tyd van vrede
En oorloogh menigmael hier voor myn vierge bede,
Zoo wel des nachts als daeghs. Hoort mannen, hoort na my.
Wanneermen uit den stroom en Pampus raeckt voorby,
Zoo doet ter slincke hand in zee zich op wat weiland
Dat Marcken heet van ouds, een laegh en visschers eiland.
Het welck een klooster draeght genoemt Marien-gaerd,
En rijcke en oude abdy: wy zullen derrewaert
Ons spoen, voor wind voor stroom, met riemen en met zeilen,
En daer de vloot voorzien, en voorraed ommedeilen,
En leven wijder raed. Gaet scheep, in die gestalt,
Gelijck ik heb belast.

VLUGHTELINGEN.

Helaas! hoe bitter valt

1876 *verlaet:* opgeeft.
geld: helpt.
1882 *vierge:* vurige.
1883 *na:* naar.
1885 *ter slincke hant:* aan de linkerhand.
doet zich op: vertoont zich.
1890 *verzien:* van het noodige voorzien.
ommedeilen: ronddeelen.
1891 *leven wijder raet:* verder beraadslagen.
in die gestalt: op die manier.
1892 *belast:* gelast.

Het scheiden van zijn land, daer alles loopt verloren!

BROER PETER.

De liefde tot zijn land is yeder aengeboren.

BADELOCH.

Verdelgde stad, wy gaen, en komen nimmer weer.

GYSBREGHT.

Vaer wel, myn Aemsterland: verwacht een' andren heer.

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

HIPPOLYTUS

of

RAMPSALIGE KUYSCHEYD

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

INLEIDING TOT HIPPOLYTUS.

Van Hippolytus zegt Brandt: „Hij braght ook in dit jaar Senekaas Treurspel van Hippolytus, door hem in dicht vertaalt, aan den dagh. In dit werk werdt de groote voorganger gelukkig gevolght. 'T was den getrouwen Hollander, (een omschrijving daar de Heer Hugo de Groot, toen balling 's landts, meê gemeent werdt) opgedraagen: maar men maakte zwaarigheit om den Hippolytus met d' opdraght, een klinkdicht 't welck van de Groot en Oldenbarneveldt als van onschuldigen sprak, uit te geven. Men vreesde voor haaperinge, en vondt geraaden dat klinkdicht uit al de gedrukte bladen te snijden. Maar toen de tijdt wat veranderde werdt het in zijn Poëzye en ook bij den tweeden druk van 't Treurspel in 't licht gegeven." Hippolytus werd in 1628 voltooid, het werd waarschijnlijk uitgegeven bij Blaeu. De reden waarom Vondel deze ververtaling van Seneca aan Hugo de Groot opdroeg, tracht Dr. Leendertsz te vinden. „Dit is de eerste gelegenheid, dat wij Vondel met de Groot in betrekking zien. Persoonlijken omgang hadden zij nooit gehad, en al had De Groot waarschijnlijk den *Palamedes* met veel instemming en genoegen gelezen, zoo was dat nog geene voldoende aanleiding voor schriftelijk verkeer. De vrienden, hier te lande zullen zich ook wel gewacht hebben hem in aanraking te brengen met den veelbesproken hekeldichter: dat kon de zaak van De Groot niet anders dan kwaad doen. Wat was dan de aanleiding tot deze opdracht?

De hoofdgedachte van een goed klinkdicht [1]) wordt

[1]) Sonnet.

uitgedrukt in de laatste regels, dikwijls zelfs samengevat in den allerlaatsten. Vondel prijst hier De Groot, omdat hij door zijn woord vrede sticht en onschuldigen verdedigt. Dat kan alleen doelen op zijn werkzaamheid om schadevergoeding te krijgen van de Fransche regeering voor de Hollandsche schippers, wier schepen het vorige jaar op last van Richelieu in beslag genomen waren om ze te laten zinken en zoo de haven van La Rochelle te versperren. Politieke bedoelingen had Vondel dus met dit gedicht niet, maar het is wel eigenaardig, dat zijn eerste aanraking met De Groot haren grond vond in de belangen van den handel, en dat hierop de eernaam „Getrouwen Hollander" berust." Het is natuurlijk niet geheel zeker, dat Vondel geen politieke bijbedoelingen had, de verklaring van Dr. Leendertsz schijnt ons echter in zijn geheel aannemelijk.

OPDRACHT

VAN

HIPPOLYTUS,

AEN

DEN GETROUWEN HOLLANDER.

Een kijf-aas, en niet meer, dat baet u 't lieve leven;
Sprak flaeuwelijk de tong der ongerechte schael;
Daer vrydom tegens bloet gewogen werd: daer 't stael
Gestroopt, en ree was om den tweeden slagh te geven.

Die neerlaegh ghy ontsnapt: u Vader was 'er bleven.
Ghy bleef gevangen, en verreest weer andermael;
Na dat g', een levend-lijck, ontdoockt de Sonne-strael,

den getrouwen Hollander: Hugo de Groot.
1 *kijf-aas:* zeer klein gewichtje.
baet: is waard.
2 *flaeuwelijk:* nauwelijks merkbaar.
ongerechte: onzuivere.
3 *vrijdom:* vrijheidsstraf.
bloet: doodstraf.
4 *gestroopt:* ontbloot.
ree: gereed.
tweeden slagh; de eerste slag had Oldenbarneveldt getroffen.
5 *neerlaegh:* dood.
Vader, voor Oldenbarneveldt.
bleven: gebleven.
7 *een levend-lijck:* als een levend lijck, nl. in een kist liggende.
Sonne-strael: Zonneschijn.

En tuygde, wat het kost, door deugt, na lof te streven.
O! die de wereld zijt verscheenen als een son,
Behaagelijck aan stam en rancken van *Bourbon;*
Die met u mond, na magt, gantsch Christelijk bevredigt;

Ick bid, neemt in u schut en scherm mijn *Hippolyt:*
Sijn kuyscheyt heb ick u getrouwigheyt gewijdt;
Die 't Vaderlandt, en alle onnoselen, verdedicht.

8 *tuyghde:* getuigde.
na: naar.
10 *behaegelijck:* schoon.
11 *bevredight:* tot vrede brengt.
14 *onnoselen:* onschuldigen.

INHOUD.

De stiefmoeder Phædra vecht te vergeefs aen de kuyscheyd van Hippolytus, soon van Theseus en d'Amazoon Antiope; die geduurende sijns vaders hellevaert, het hooghtijd der maeghd en jaghtgodinne Diane viert. D'onkuysche vrou afgeslagen, veynst voor Theseus, haeren wederkeerenden man, verkrachting van den stiefsoon geleden te hebben. Theseus lichtgeloovigh en verbittert, spilt ten bederve sijns kinds, dat ten geylen huyse uytgevloden was, de derde en laetste bede hem van den Zeegod toegestaen. Neptun bekrachtight sijnen wensch, door eenen gruwelijcken opborrelenden zeestier; waer door des vlughtenden paerden aen 't hollen raeckende, de wagen gebroken, de voerman wtgeschockt, en verwart in den teugel, door steenen en doorenstruycken geruckt en aen flaerden gescheurt word. Welcke droeve maere de koningin so treft in haer beschuldight geweten, datse haeren gemael de waerheyd der saecke ontdeckt, en sich selve met den swaerde doorsteeckt. De vader

1 *vecht aen:* stelt op de proef.
4 *hooghtijd:* feest getij.
5 *afgeslagen:* geweigerd.
7 *geleden:* ondergaan.
8 *spilt:* verbrbruikt.
ten bederve: ten verderve.
12 *opborrelenden:* uit het water omhoog komenden.
14 *wtgeschockt:* door het schokken er uit geworpen.
17 *beschuldight:* schuldig.
18 *ontdeckt:* meedeelt.

besteenende het ongeval sijns onnooselen soons, ende sijne reuckeloose gramschap verfoeyende, leyd de versamelde ledematen, best hy kan, op haere stede.

HET TOONEEL IS T'ATHENEN.

besteenende: bejammerend.
onnoselen: onschuldigen.
reuckelooze: roekelooze.
best: zoo goed als.
stede: rustplaats.

DE TREURSPEELDERS SIJN:

HIPPOLYTUS.

PHÆDRA.

VOESTER.

REY.

THESEUS.

BODE.

EERSTE BEDRIJF.

HIPPOLYTUS.

Op, wufte jaegers, gaet beset
Het naere woud, met hond en net,
En d'Atticaensche bergen. Voort
Ter vlught doorsnuffelt yeder oord
Van Parnes rotsen, en de streeck
Bevochtight van de waterbeeck,
Die schichtigh door de daelen glijd
Van Thria. Gaet, beklimt d'altijd
Bevrosene heuvels, koud en grijs
Van Schytisch wintersneeu en ijs:
En ghylien herwaert, herwaert, streeft,
Daer schootige els de bosschen weeft:
Daer beemden leggen altesaem
Gestreelt van Westwinds dauwende aêm,
En lieve luchjens; daer sijn mond

1 *wufte:* geestdriftige.
gaet beset: gaat bezetten.
2 *naere:* donkere.
4 *ter vlught:* haastig.
5 *Parnes:* Parnassus, berg in Attica.
7 *schichtigh:* snel.
8 *Thria:* dorp in Attica.
10 *Schytisch:* Skytisch. Vondel bedoelt dat sneeuw en ijs veroorzaakt worden door den uit het land der Skythen waaiende noordenwind.
11 *herwaert, herwaert:* hierheen en daarheen.
12 *schootige:* rechtop groeiende.
weeft: omvlecht.
14 *Dauwende aêm:* vochtige adem.

Meed lentsche kruyden lockt wt klont;
En daer Ilissus sacht en loom
Door keykens; daer de logge stroom
Mæander valt op 't vlacke land,
En schaeft met gierge plassen 't sand.
Ghy ghy, daer Marathon de stad
'tBosch opent, met een macklijck pad:
Daer met sijn jongen 't ongediert
Verselschapt, 's nachts om voeder tiert.
Ghy, daer in 't laeuwe zuyder deel,
Acharnas, streng in krijghs krackeel,
Geen' koude voelt. Eens anders voet
Betrede Hymet, van honigh soet:
Eens anders kleene Aphidnen. Weêr
Een verscher hoop na'et boghtigh meer;
Daer Sunion den oever druckt.
Philipis roept dien, die verruckt
Staegh janckt na'et jaeghen, d'eer van 't woud.
'tWild everswijn sich hier onthoud:
Die schrick, daer d'ackerman voor vlught,

16 *meed:* mede, tevens.
lockt: doet opgroeien.
klont: klei.
17 *Ilissus:* rivier in Attica.
18 *keykens:* keitjes, kiezelsteenen.
19 *Maeander:* kronkelende rivier in Phrygië, in het algemeen gebruikt voor een kronkelende rivier. Welke rivier hier bedoeld is, is niet uit te maken.
20 *gierge plassen:* gering water.
22 *'t bosch opent:* aan den ingang van het bosch ligt.
24 *verselschapt:* vergezelt (door zijn jongen.)
tiert: brult.
26 *Acharnas:* zuidelijk deel van Epirus.
krijghs krackeel: krijgsrumoer.
28 *Hymet:* Hymettus, berg in Attica, waar veel honingbijen waren.
29 *eens anders:* nl. voet.
Aphidnen: landstreek in Attica.
30 *hoop:* troep.
31 *Sunion:* voorgebergte in Attica.
33 *staegh:* voortdurend.

Door moord en wonden wijd berucht.
Laet ghy de stille koppels los:
Maer houd aen banden den Molos:
Dat de Cretenser fel ten strijd.
Den hals met sijnen halsband slijt,
En 't starcke leyseel spanne en reck.
Spartaenen strenger by den neck
In dwang hou, met een' vastren knoop.
Sie toe, gewislijck 'tis een hoop
Op 't wild ghebeten stout en trots.
De tijd ghenaeckt, dat holle rots
En klip sal wedergalmen straf,
En tegenbassen op 't gebaf.
Wel aen, dat d'wtgelaten toght,
Met snofflend neusgat, nu de locht
Insnuyve, en met gesloten beck
Doorsnoffle 't hol en 't naer vertreck;
Terwijl ons toeblaeckt Tithons vrou;
Terwijl de dauwige landou
Der dieren voetspoor wtmerckt vast.
Een ander spoeye met den last
Der wijde netten op sijn' hals.
Een ander draegh 't langworpt en valsch

36 *wijd:* wijd en zijd.
38 *Molos, Cretenser:* soorten jachthonden.
40 *slijt:* schuurt.
leyseel: riem.
42 *Spartaenen:* soort jachthonden.
45 *stout:* vermetel.
47 *straf:* hevig.
48 *tegenbassen:* terugblaffen (door een echo).
49 *wtgelaten toght:* rumoerige troep.
50 *snoffend:* snuffelend.
52 *naer vertreck:* duister schuilhoek.
53 *toeblaeckt:* toeschittert.
Tithons vrou: Aurora, de Dageraad.
54 *landou:* landstreek.
55 *wtmerckt:* zichtbaar maakt.
56 *spoeye:* spoede zich.
58 *langworpt:* langwerpig.
valsch: bedriegelijk, onzichtbaar.

Getuygh der stricken me ter jaght.
Het loose net, met roode schacht
Vermaelt, besluyte het wufte wild;
Wiens hart van ydle vreese trilt.
Dril ghy een' schicht, ten scheut bereed:
Grijp ghy den eycken swijnspriet, breed
Van yser, met twee handen aen:
En ghy bespieder, sult bestaen
Het snelle dier te jaegen met
Geroep, in 't wtgespannen net:
Ghy overwinner, sny den buyt
Der jaght alree de darmen wt,
En 't ingewand met 't kromme mes.
O boschheldin, o jaghtgodes!
Wiens wouden en speloncken vry
Van staetsucht sijn en heerschappij;
Weest uwen meedgesel ontrent.
Der sekre schichten dreygement
Staet na uw dier, waer dat het springkt:
Dat kil Araxes water drinckt:
Dat in den staenden Ister speelt.
Uw' rechtehand staegh onverveelt
Getulische leeuwin met smart
Vervolght: uw' vuyst treft 't Candisch hart.

60 *loose:* listige.
61 *vermaelt:* beschilderd.
63 *scheut:* schot.
64 *swijnspriet:* speer voor de zwijnenjacht.
66 *bestaen:* ondernemen.
72 *boschheldin:* Diana.
74 *staetzucht:* heerschzucht.
75 *uwen medegezel omtrent:* in de buurt van uw metgezel.
76 *schichten:* pijlen.
77 *staet na:* bedreigt.
79 *den staenden Ister:* den bevroren Donau.
80 *onverveelt:* onvermoeid.
81 *Getulische:* uit Getulië, in Afrika.
82 *Candisch hart:* hert van Creta

Geswinde dassen schietghe nu.
Gevlackte tigers geven u
Hunn' borst ten besten. d'Eland vlugh
En hayrigh laet u sijnen rug;
Soo woudos breed van hoornen doet.
Al wat de wildernisse voed:
't Sy dat de Garamas gewent
Tot armoe dat vervoght en kent;
Of d'Arabier in 't balssemwoud:
Het sy dan dat het sich onthoud
In Pyreneesche bergen, of
Gedoken in Hyrcanisch lof;
Of wordt gespeurt in 't ledigh veld
Der Russen, wuft ter reys gestelt:
'tVreest alles, o Ciaen uw' boogh.
Godin, verhoor ons van om hoogh:
Soo oyt uw' maght en godheyd is
Geviert in bosch en wildernis
Met roof, van weymans danckbre siel;
En 't net oyt dier gevangen hield;
Geen voet de stricken brack wt angst;
En wagen steende van de vangst.
Dan drupt van bloed der honden snuyt:
De boersche schaer met bly geluyd
En sege en sangen, hutwaert keert.
Godin, begunstigh dien u eert.

84 *gevlackte:* gevleckte.
geven u ten besten: bieden u.
86 *laet u:* keert u toe.
87 *soo:* evenzoo.
89 *Garamas:* Garamant, Afrikaansche volksstam.
91 *balssemwoud:* myrtenbosch.
94 *Hyrcanisch hof:* bladeren der wouden van Skythië.
96 *Russen;* een anachronisme.
wuft: zwervend.
101 *weyman:* jager.
102 *oyt:* steeds.
104 *steende:* kraakte.
106 *boersche schaer:* menigte boeren.

De loose windhond geeftme 't woord,
En roeptme boschwaert rechtevoort:
Ick sla dien pad op onvermoeyt.
Die alderkortst de reyse spoeyt.

PHÆDRA, VOESTER.

PHÆDRA.

O Creten, die beheerscht de wilde woeste zee,
Wiens schepen sonder tal gaen 'tseyl van uwe ree
Naer alle kusten; waer uw' vlugge kielen spouwen
De kloofbre vloên, tot aen d'Assyrische landouwen:
Ah! waerom parstghe my in gyseling gebrogt,
En in een haetlijck hof, aen vyands echt verknocht,
In traenen en ellend mijn' older te verslijten?
Mijn swervende gemael, afwesigh van mijn krijten,
Mijn Theseus houdme trou, gelijck hy is gewent.
De held gaet heenen, door het duyster sonder end
Des jammerpoels, waer wt geen' keeren van beneden,
En volleght, als soldaet, des stouten minnaers treden:
Hy vaert als meedgesel der woende minne voort,
Op dat hy d'echtgenoot van Pluto, door de poort

110 *rechtervoort:* rechtaan.
114 *ree:* haven.
115 *kielen:* schepen.
spouwen: doorklieven.
117 *parstghe:* kwelt ge.
gijselingh: gevangenschap.
118 *vijands echt:* huwelijk met een vijand.
verknocht: verbonden.
119 *older:* leeftijd.
120 *krijten:* weenen.
123 *jammerpoel:* de onderwereld.
keeren: terugkeeren.
124 *minnaer:* Pirithoüs wilde Persephone uit de onderwereld schaken en werd daarin bijgestaan door Theseus.
125 *woende:* dolle.
126 *echtgenoot van Pluto:* Persephone.

Der onderaerdsche stad, ten setel wtgetogen,
Sleep hier in onsen dagh: nocht schaemte heeft hem bewogen
Nocht vrees, tot afstand van dat goddeloos besluyt.
De vader van den soon Hippolytus is wt
Op vrouwenschennis en op vuyle snoeperijen,
In 't diepst van Acheron: maer oh! een grooter lyen
Mijn druckigh hart beswaert. Geen slaep, hoe diep en vast,
Geen' stille nachtrust my van sorregen ontlast.
Mijn' quelling word gequeeckt, en groeyt, en brand gescholen
Inwendigh, als de damp, die welt wt Ætnaes holen.
Minervaes schietspoel rust, en tegens mijnen wil,
My door de vingers druypt gevatte naeld en spil.
't En lustme niet met reuck de kercken te stofferen,
Nocht die met vieren en beloofde gaeven t'eeren:
Nocht tusschen d'outers, met de Griecxsche jofferschaer
En rey, te sweyen torts, geleert op 't feestgebaer
Des stillen offers: nocht met suyvere gebeden,
Godvruchtigh na lands wijse en kerckelijcke seden,
Te naecken de godin, een' wettige vooghdes
Van 't land haer toegedoemt. 't Vermaecktme jageres
Het opgejaeghde wild met rennen na te ijlen,
En met een sachte vuyst te schieten styve pijlen.
Waer streeftghe, mijn gemoed? wat voor bosschagilust

128 *dagh:* daglicht.
132 *Acheron:* onderwereld.
133 *druckigh:* rampzaligh.
135 *gequeeckt:* aangewakkerd.
gescholen: verborgen.
139 *stofferen:* vervullen.
140 *vieren:* vuren.
142 *sweyen:* zwaaien.
146 *toegedoemt:* toegewezen.
jageres: als jageres; een latijnsche constructie.
149 *bosschagilust:* wilde verlangens.

Bevangt u, sinneloose? U is doch wel bewust
't Beschoren gruwelstuck der moeder al t'ellendigh:
Wat bosschengeylheyd baert, dat heught uw' min te schendigh.
Ick ben, o moeder, met uw' misdaed noch belaên:
Door eveldaed vervoert, soo hebtghe stout bestaen
Den fellen leydsman van het grousaem vee te vrijen;
Een' overspeelder, veel te nors om 't juck te lijen,
Voorganger eener kud, die sich noyt temmen liet:
Maer dees die had noch treck tot koeyen of tot yet.
Wat god of wat Dedael sal lesschen dese voncken?
Al keerde dit vernuft, dat tuck had ingedroncken
d'Atheensche wetenschap, en 't leelijck ondier in
Den doolhof sloot, soo kan 't geene hulp aen onse Min
Beloven; overmits dat Venus toorne ontsteecken
Op d'afkomst van de son, de ketens pooght te wreecken

151 *beschoren:* gepleegde.
152 *te schendigh:* zeer schandelijk.
153 *belaên:* belast.
154 *eveldaad:* misdaad.
155 *grousaem:* wild.
159 *Dedael:* Daedalus, bouwmeester van het labyrinth.
160 *dit vernuft:* Deadalus.
tuck: begeerig.
161 *ondier:* Minotaurus, half mensch, half stier, geboren uit Pasiphaë en Zeus in stierengedaante. Hij hield verblijf in het labyrinth op Creta. Volgens moderne archaeologen zouden de Cretenzers een godsdienst gehad hebben, waarin de stier een groote rol speelde. De koning (Minos genaamd, maar dit is een algemeene naam evenals Pharao) was tegelijk hoogepriester. Op een godsdienstig feest zouden wel eens menschen geofferd zijn. De Minotaurus als zoodanig zou dus niet bestaan hebben. Wellicht dat het de koning (Minos) was in zijn gewaad als hoogepriester (als stier verkleed), of zoo dit niet het geval is althans uit deze feiten het onstaan der legende te verklaren.
163 *ontsteecken:* ontbrand.
164 *d'afkomst van de son:* de dochter van Apollo.
de ketens:; Apollo had Venus betrapt met Mars; Venus' echtgenoot Vulcanus smeedde daarop een net, waarin hij Venus en Mars ving en ze tot spot van alle goden ten toon stelde. Hierover wreekte Venus zich op Apollo's dochter.

Van Mavors en sich selve aen ons, na all haer' maght:
Sy schandvleckt reys aen reys al Cynthius geslaght.
Noyt Minoïsche spruyt door bloote min verscheyde:
Maer staegh yet gruwelijcx het ongeval geleyde.

VOESTER.

O Theseus gemaelin, Jupijns doorluchtigh bloed,
Verdrijf die schricklijckheên flucx wt uw kuysch gemoed:
Blusch, blusch den brand, nocht wilt niet luystren met uw' sinnen
Na soo vervloeckt een' hoop. Die in 't begin van 't minnen
De Minne oyt wederstreefde, en moedigh tegenhiel,
Bleef veyligh, en verwon: maer elcke laffe siel,
Die 't soete seer noch voede en stroockte met behagen
Het opgenomen juck te spade ontsey te dragen:
Nocht 't is my onbekent, hoe d'opgeblasendheyd
Van 't koningklijck geslaght hardneckighlijck sich vleyt,
En trots, niet luystert na waerachtige getuygen,
En selden onder 't recht en billijck sich laet buygen.

PHÆDRA.

't Besla soo 't wil, 'k getroost my d'wtkomst van mijn lot,
't Sy een' gewisse dood, of 's jongelings genot.

Cynthius: Apollo.
verscheyde: stierf.
Jupijns: Juppiters.
bloed: nakomeling. Phaedra was een kleindochter van Juppiter.
ontsey: weigerde.
nocht: en niet.
opgeblasendheyd: hoovaardigheid.
billijck: billijkheid.
besla: loopen.

VOESTER.

Het eerst 't geen streckt tot boet, dat is te weder-
streven
De boosheyd met sijn' wil, nocht op den wegh te
sneven:
Het ander schaemte, na'et bekennen der misdaed.
Rampsalige, waerheen? wat wiltghe met dit quaed,
Meer als uw' moeder noch 't berucht geslaght ver-
drucken?
Want bloedschand grooter is dan stierschand.
Schellemstucken
Ghy snoode seden wijt; gedroghten 't noodigh lot.
Indienghe sorgeloos en onbeschroomt, geeft bot
Aen 't schendigh feyt, vermits uw man op reys
getogen,
De bovenplecken nu niet aenschout met sijne
oogen;
Soo dooltghe jammerlijck: en schoon genomen dat
Uw Theseus schuylt verlet in 't diep vergetelnat,
En daer geduurigh moet den jammerpoel gedoogen;
Waer met uw' vader heen? wiens breede rijcx ver-
mogen
Streckt over all' de zee; en die soo hoogh gemeld
Wel honderd groote steen en volcken wetten stelt:

183 *Versta:* het eerst wat noodig is tot herstel is: het kwaad met zijn wil tegen te gaan, en niet onderweg te struikelen.
187 *berucht:* vervloekt.
verdrucken: in ellende brengen.
189 *ghij snoode seden wijt:* wijt men aan een slechte zeden.
ghedroghten: minnarijen met beesten.
noodigh: lot het noodlot.
190 *geeft bot:* voedsel geeft.
191 *schendigh:* schandelijk.
192 *bovenplecken:* aarde.
194 *verlet:* tegengehouden.
vergetelnat: rivier der vergetelheid, Lethe.
195 *gedoogen:* ondergaan.
197 *hoogh gemeld:* wijd en zijd beroemd.

Sal die gedoogen dat dit schelmstuck blijf verborgen?
Gewis doorsnuffelsieck sijn aller oudren srogen.
Vertrouwenwe evenwel dat schalckheyd en bedrogh
Dien gruwel helen magh: wat seyd dan hier toe noch
Uw moeders grootvaêr, die den dingen schenckt sijn straelen?
Wat Jupiter, van wien dat alle goden daelen;
Wiens schitterende vuyst de weereld davren doet,
Wan hy den blixem sweyt, gesmeed in Ætnaes gloed?
Gelooftghe datmen 't kan altsaem verholen houwen
Voor uw' voorvadren, die scherpsiende het al aenschouwen?
En of der godheên gunst u al sy toegedaen,
En byslaeps schandvleck hele, en 't feyt blyve onverraen
Van waere trouwe: 't welck noch noyt den godvergeten
Gebeurt is: wat's de schrick van 't wel bewust geweten,
En tegenwoordigheyd der straffe, en een gemoed
Dat voor sich sellef vreest, en nimmer sich voldoet?
Bleef schelmstuck strafvry oyt, noyt bragt het rust aen 't leven.
Demp 't heylloos vier, een feyt van ongrieck noyt bedreven,

200 *doorsnuffelsieck:* begeerig om alles te doorzoeken.
201 *schalckheyd:* slimheid.
202 *helen:* verbergen.
203 *grootvaêr:* Apollo.
204 *daelen:* afstammen.
205 *schitterende vuyst:* vuist, waarin hij bliksemschichten vasthoudt.
206 *wan:* wanneer.
sweyt: zwaait.
209 *of:* indien.
210 *onverraen:* verborgen.
216 *demp:* blusch.
vier: vuur.
ongrieck: barbaar.

Noyt, noyt van wuften Geet, of Scyth alom verstroyt,
Noch d'ongastvrye bergh van Taurus hoorde 't oyt
Verjaegh 't afgrijslijck feyt ras wt uw suyver harte.
En spiegelende u selve aen uwer moeder smarte,
Weest ang, en wacht u wel voor nieuwen bijslaeps hoon.
Hoe reedghe toe, om 't bed van vader en van soon
Te mengen, en een' vrucht, die niet sy t'onderkennen,
In Goddeloosen buyck t'ontfangen? Vaer in schennen
En schanden immer voort, en door uw gruwelvuur
Keer om en wederom den staet van vrou natuur.
Waerom ontbreeckt'er nu 't wanschepsel uwer moeder?
Waerom of ledigh leyd de doolhof van uw' broeder?
Soo dan soo menighmael de weereld waegen, door
Gedroght en wonderspoock; natuure wijcken voor
Haer' wetten, t'elckemael een' Creetsche vrou sal minnen?

PHÆDRA.

O voester, ghy spreeckt recht, ick ken 't, maer dolle sinnen
My parssen, om het slimst te vollegen van al:
Het reuckeloos gemoed met opset gaet ten val,

217 *wuften:* onbeschaafden.
Geet: volksstam in Thracië.
verstroyt: verspreid.
221 *ang:* bevreesd.
222 *reedghe toe:* maakt ge u gereed.
224 *schennen:* schanddaden.
225 *gruwelvuur:* schandelijke liefde.
226 *om en wederom:* onderste boven.
229 *waegen:* schudden.
230 *wonderspoock:* wonderteeken.
232 *ick ken 't:* ik erken het.
233 *parssen:* wapen.
slimst: ergste.
234 *reuckeloos:* roekeloos.

En deynst, en staet vergeefs na raed tot heyl der siele.
Soo slooft de schipper oock gants ijdel, die sijn' kiele
Met koopmanschap bevracht wil duwen tegens stroom:
't Geweldigh ty der zee vermeestert vlot en boom.
Al wat de reên vereyscht verwint de raserye:
Een maghtig God besit des harten heerschappye.
Dees snel gewieckte nam den heelen aerdboôm in,
En braed self Jupiter, met onbetembre Min.
Gradivus d'oorloghsgod gevoelt dier tortsen vieren.
's Driekanten blixems smit gevoeltse; die doet swieren
En wellen vlam en roock, wt Ætnes berghspelonck
En schoorsteen, is verhit door minnefackels vonck.
Een kind veel wisser noch als wtgeschote rieten,
Dat treft Apollo self, die meester is in 't schieten,
En ommevliegend maeckt het aerde en lucht te bang.

VOESTER.

De geylheyd, schandelijck der boosheyd gunstigh, lang

235 *deynst:* gaat achteruit.
236 *ijdel:* nutteloos.
238 *vlot:* schip.
boom: paal om het schip voort te boomen.
239 *reên:* verstand.
raserije: waanzin.
240 *machtigh God:* Amor.
241 *gewieckte:* gevleugelde.
242 *braed:* ontsteekt.
self: zelfs.
243 *Gradivus:* Mars.
dier tortsen vieren: De vuren van die fakkels.
244 *'s driekanten blixems smit:* Vulcanus, de smid van de driehoekige bliksemschichten.
swieren: omhoogstijgen.
245 *wellen:* golven.
247 *wisser:* zekerder.
rieten: pijlen.
249 *ommevliegend:* rondvliegend.

Voor desen heeft de Min al tot een god verheven;
En gaf de rasery, om sich meer bots te geven,
Een valsche godheyds naem: quansuys of Venus troon
Door alle landen send den wilden wuften soon:
Die vlieght door 's hemels ruymte, en schiet verweende schichten,
Met sijne tangere hand: een dwergh doet goden swichten.
Het sinneloos gemoed gaf plaets met luttel slots
Dese ydelheên, en heeft versiert den boogh des gods,
En Venus godheyd. Wie, door voorspoed wtgelaeten,
In weelde swemt, en queeckt sijn' lusten boven maete,
De geylheyd dien bekruypt; een gruwelgesellin
Des oppersten gelucx. De sulck heeft lust noch sin
Tot daegelijcxschen kost, of slechten dranck en spijse,
Of wooning die slechs dient tot nooddruft na landswijse.
Maer warom of dees' smet, wtpickende 't gemack
Van hoogen huysen, meest voorby gaet 't laege dack?
Waerom vlijt kuysche Min sich by den kleenen onder?

252 *raserij:* waanzin.
bots: aanzien.
254 *wuften:* lichtzinnigen.
255 *verweende:* overmoedige.
256 *tangere:* tengere.
257 *luttel sots:* weinig verstand.
259 *wtgelaten:* overmoedig.
260 *queeckt:* aanwakkert.
263 *slechten:* eenvoudigen.
264 *nooddruft:* noodzakelijkheid.
265 *smet:* schande.
wtpickende: uitzoekend.
gemack: woning.

Wat maeckt 't gemeene volck in lusten veel gesonder?
Waerom is 't kleen besit vernoeght en ingetoomt?
De rijcken wederom en maghtigen, hoe koomt
Dat die na dingen staen die allerminst betaemen?
Die al te veel vermagh, die wil het altesaemen
Vermogen, 't geen hy sal vermogen t'geener tijd.
Sie toe, wat sulcke een' past, wiens setel is gewijd:
Ontsie en vrees den staf uws mans, alreede aen 't keeren.

PHÆDRA.

Ick voel het groote rijck der Min mijn hart verheeren.
Ick vrees geen' wederkomst: noyt sagh hy 's hemels lamp,
Die eens gedompelt daelde in onderaerdschen damp
En 't hof, 't welck eeuwigh swijght in droeve duysterheden.

VOESTER.

Geloof dat niet, ofschoon de helhond daer beneden
't Verdoemde poortklincket wel wacker gade slaet,
En 't rijck van Pluto sluyt; uw man nochtans weet raed

268 *gemeene:* gewone.
269 *vernoeght:* tevreden.
270 *koomt:* komt het.
271 *na dingen staen:* naar dingen streven.
272 *vermagh:* kan.
het altesaemen: alles tegelijk.
274 *setel:* troon.
275 *alreede aen 't keeren:* die reeds op den terugweg is.
276 *rijck:* macht.
verheeren: overheerschen.
277 *wederkomst:* terugkeer.
's hemels lamp: de zon.
278 *gedompelt:* gedoken.
damp: duisternis.
281 *poortklincket:* sluitboom van de poort.
282 *Pluto:* god van de onderwereld.
sluyt: gesloten houdt.

Om den ontseyden pad te vinden na dit leven.

PHÆDRA.

Sijn' goedheyd sal 't misschien ons minnend hart vergeven.

VOESTER.

Hij viel oock streng genoegh sijn' kuysche bedgenoot:
d'Ongriecxse Antiope besuurde 't met de dood.
Maer neem, de toorn uws mans door rede werd bewogen;
Hoe 't ongeseghlijck hart van desen dan gebogen?
Die altijd haetigh vlied al 't vrouwelijcke saed,
En wijd stijfsinnigh sich den ongetrouden staet,
En schuw van huwlijck, aerd na d'Amazoonsche vrouwen.

PHÆDRA.

Het lustme rechtevoort, door opene landouwen,
Door bosch en bergen, hem te volgen met geduld,
Die ergens hangt op een' besneeuden heuvelbult,
En met geswinde sool betreed de scharpe klippen.

283 *ontzeyden:* verboden.
na: naar.
285 *viel:* was.
286 *ongriecxse;* Antiope was een Amazone, die door Theseus gedood werd.
besuurde: boette.
287 *neem:* stel eens.
289 *haetigh:* hatend.
saed: geslacht.
290 *stijfsinnigh:* stijfhoodig.
291 *aerd:* aardt.
292 *rechtevoort:* aanstonds.
293 *hem:* Hippolytus.
294 *hangt:* een helling bestijgt.
295 *sool:* voet.
klippen: rotsen.

VOESTER.

Stal sal hy houden ja? en bieden u sijn' lippen
En aenschijn tot gevley? en leggen kuysche seên
Door geyle lusten af? en die in 't algemeen
De vrouwen haet, om u dien haet sal vaeren laeten?

PHÆDRA.

Hoe, kanmen door gebeên den jongman niet bepraeten?

VOESTER.

Te fors is hy.

PHÆDRA.

Dat Min de forsse maeckt gedwee
Ons leert d'ervaerenheyd.

VOESTER.

Deur sal hy gaen.

PHÆDRA.

Ick me,
En sal hem volgen selfs door zee en diepe vloeden.

VOESTER.

Denck om uw' vader doch.

PHÆDRA.

En oock om moeders woeden.

VOESTER.

Wat slagh en schuwt hy niet?

296 *stal houden:* stilstaan.
297 *aenschijn:* gelaat.
302 *ervaerenheyd:* ervaring.
deur: weg.
me: ook.
303 *vloeden:* rivieren.
304 *woeden:* razernij.
305 *slagh:* soort.

PHÆDRA.

Voor hoer te gaen wat schaed't?

VOESTER.

Uw man is voor de deur.

PHÆDRA.

Een overspeelders maet.

VOESTER.

Uw vader word verwacht.

PHÆDRA.

De vader van mijn' suster
Te goed om gram te sijn.

VOESTER.

Nu set uw hart geruster,
En red u selve doch: demoedigh bid ick 't, ah!
By 't grijs blinkend hayr van mijnen ouden dagh,
By desen boesem, mat van sorg en mededoogen,
By dese borsten, die ghy hebt van jongs gesogen:
Genesens wil, die heeft aen sielgesondheyd deel.

PHÆDRA.

Mijn braef gemoed van schaemt niet bloot is al geheel,
O voester, sijnwe u dan gehoorsaem, best wy konnen,
En d'onbetembre Min die werde eens overwonnen.

306 *maet:* gezel.
308 *geruster:* rustiger.
310 *blinkend:* schitterend.
311 *mat:* vermoeid.
313 *genesens wil:* de wil om te genezen.
314 *braef:* oprecht.
bloot: ontbloot.
315 *konnen:* kunnen.
316 *werde:* worde.

'k Gedoogh niet, dat mijn naem en faem van schandvleck weet.
Dees' rede alleen heeft kracht: dit's d'wtkomst van ons leet:
Mijn' man gevolght: de dood sal 't voor den gruwel winnen.

VOESTER.

Betem d'oploopentheyd der breydeloose sinnen,
Mijn voesterkind, bedwing uw' gramschap: want ick schat
U hierom levenswaerd, het geen ghy waende dat
Een neerslagh waerdigh was.

PHÆDRA.

Mijn dood is al besloten,
Men raedslaeght op wat wijs. Ick salme 't hart afstooten,
Of enden aen een' strop mijn leven tot mijn heyl:
Of sal geschoten wt den brugh van Pallas steyl
Neerstorten: 'k sweer 't dese hand, gewapent met vermogen
Tot kuyscheyds wraecke.

VOESTER.

Sal mijn ouderdom gedoogen
Dat door een' snelle dood ghy omkomt en vergaet?
Stil dese oploopentheyd der minne, en hoor na raed.

320 *oploopentheyd:* hartstocht.
321 *gramschap:* toorn.
323 *neerslagh:* moord, dood.
324 *afstooten:* doorsteken.
326 *geschoten:* neergevallen.
burg van Pallas: Acropolis, burcht van Athene.
327 *vermogen:* macht.
330 *oploopentheyd:* hartstocht.

PHÆDRA.

Geen' rede keeren kan dat wy dit leven derven,
Wie 't sterven past, en eens besloten heeft te sterven,
Die word niet lichtelijck van 's levens lust bekoort.

VOESTER.

Mevrouwe, die alleen met troost noch onderschoort
Mijne afgeleefde leên, indien'er dan, o smarte!
Soo dartle een' rasery leyd op uw druckigh harte;
Versma de faem, die nau der waerheyd gunst toeseyd,
En snooden meer besint, min deughd en eerbaerheyd:
Laet ons dat guur en ongeseghlijck hart beproeven.
Ick neem het aen des mans streng opset te verschroeven,
En ga soo regelrecht na desen wilden knecht.

REY.

Godin, wt, 't woeste schuym geboren,
O tweelingschuttrenmoeder, met
Wat sekerheyd schiet doch soo net
Dat dartel blinckend wicht vol toren?
De rasery 't gebeent doorkruypt:

331 *derven:* verliezen.
333 *van:* door.
334 *onderschoort:* ondersteunt.
336 *druckigh:* droevig.
337 *faem:* goede of slechte naam.
nau: nauwelijks.
338 *besint:* gezind is.
339 *guur:* weerbarstig.
340 *verschroeven:* verzwakken.
342 *Godin;* d. i. Venus.
343 *tweelingschuttren:* Eros en Anteros, goden der aardsche en hemelsche liefde.
345 *wicht:* kind (Amor).
toren: droefheid.

Een' kleene wond maeckt groot beswaeren:
Geheymvier 't bloed verteert in d'aeren,
En 't merregh wt de schinckels suypt.
Dat kind sich nimmer geeft tot ruste,
Alsins het vlug sijn' pijlen spreyd.
't Kent alles hem wat oostwaert leyt,
Oock 's laeten avonds schemerkuste,
En d'oord gebraden van den kreeft,
En die gedooght in noordsche paelen
De boeren, die 'er altijd dwaelen;
Daer 't beergestarnt van koude beeft:
Elck van sijne hitte weet te spreecken.
't Verweckt den brand der forsse jeughd,
En kan in d'ouweling de deughd
Der wtgedoofde warmte herqueecken.
Den jonfferboesem treft het meed,
Met onbekende vlam en straelen,
En doet de goden nederdaelen,
Met sterffelijck gestalt bekleed.
Apollo self, in Griecxsche weyen,
Ging koninglijcke kudden hoên,
En citerloos den os in 't groen
Met sijn' oneffe rieten vleyen.

347 *beswaeren:* last.
348 *vier:* vuur.
349 *suypt:* verteert.
351 *alsins:* overal.
353 *'s laeten avonds schemerkuste:* het westen nl. waar, de zon ondergaat.
354 *d'oord gebraden:* de heete landstreek.
kreeft: een sterrebeeld aan den zuidkant.
355 *paelen:* landstreken.
357 *beergestarnt:* de Groote Beer.
359 *brand:* hartstocht.
360 *ouweling:* oud mensch.
361 *herqueecekn:* weer opwekken.
363 *straelen:* pijlen.
369 *oneffe rieten:* ongelijke rietstengels van de herdersfluit.

Hoe dick' trock hy sijn' mindren aen,
Die vooghd is over lucht en swercken?
'tHans vogel rept hy witte vlercken,
Sangsoeter als een' veege swaen:
Nu dartel stier, die nors ter sijen
Sijne hoornen wend, en doncker siet,
En kan, wen hy sijn' roof bespied,
Den rug ten maeghdenspele vlijen:
En bootst, daer hy in 't zeeschuym swemt,
De taeye riemen na met klouwen;
Ang veerman, om sijn' roof te houwen,
Met borst in stroom de baeren temt.
De nachtgodin door minnevieren
Oock blaeckte, en liet den duystren nacht,
En gaf haer' broeder volle maght
Den silvren wagen te bestieren:
Die dreef haer' duystre paerden voort,
En leerde korter ommesweyen:
De lange nacht wist van geen scheyen:
De dagh rees traegh wt d'oosterpoort:
Door swaerdre vracht soo beefden d'assen.

370 *dick:* dikwijls.
trock sijn mindren aen: hulde zich in de gedaante van zijn minderen (nl. van menschen).
371 *hij die vooghd is enz.:* Juppiter.
372 *t'hans:* nu eens.
vogel: als een vogel.
373 *veege:* stervende. Dit slaat op de fabel dat de zwaan voor zijn sterven zou kunnen zingen.
374 *nu:* dan weer.
376 *wen:* wanneer.
377 Dit vers slaat op Europa, die door Juppiter in stierengedaante bewogen werd op zijn rug te klimmen en zoo door hem werd ontvoerd.
380 *ang:* bevreesd, nl. „om sijn," roof (d. i. prooi) te houwen."
381 *in stroom:* tegen den stroom in.
382 *nacht godin:* naamgodin Diana.
383 *blaeckte:* brandde.
liet: verliet.
387 *ommesweyen:* rondgaan.

Alcides leyd sijn' koker neer
En leeushuyd, gaende sacht en teer
Smaragden om sijn' vingers passen.
Sijne hayrlock, ruw en wetteloos
Sich vlechten liet, om niet te dolen:
Hy trad geschoeyt op purpre soolen,
En was gelaerst met gulde broos.
Sijne hand noch t'hans op knodsedraegen
Geleert, nu met de spil geswind
Infijne webbedraeden spint.
De Lydiaen die kan 't gewagen,
En Perses sagh dat lichaem self
Gestroopt van leeusrugh: purpre draeden
Sijn' schouders deckten, eer beladen
Met 't swaer gewight van 't hemelwelf.
Gelooft dat dees' vervloeckte straelen
Gequetste minnaer dier besuurt:
Waer 't pekelschuym de stranden schuurt,
War door de lucht de starren dwaelen:
Dees' rijcken 't ongenadigh wicht
Besit: het doet de blaeuwe schaeren
Van Nereus sijn geschut ervaeren:

391 *Alcides:* Hercules „toen hij aan Omfale, koningin van Lydiën, zijn hof ging maken en zich verwijfd aanstelde." (v. Lennep)
394 *wetteloos:* ongebonden.
395 *dolen:* losgaan.
399 *spil:* spinrokken.
401 *Lydiaen:* Lydiër.
gewaegen: vertellen.
402 *Perses:* Pers.
403 *gestroopt van leeusrugh:* ontdaan van zijn leeuwenhuid.
404 *eer:* voorheen.
405 *hemelwelf:* hemelgewelf.
406 *straelen:* pijlen.
407 *dier besuurt:* duur betaalt.
408 *pekelschuym:* zeeschuim.
410 *'t ongenadigh wicht:* Amor.
411 *blaeuwe schaeren:* water nymphen.
412 *geschut:* pijlen.

Geen' meeren het van brand verlicht:
Hy blaecktse die met vleugels roeyen.
De stier, wanneer hem Venus noopt,
Ontsinnigh na den oorloogh loopt,
En kampt voor d'aengevochte koeyen.
't Angstvalligh hert, voor d'eer beducht
Van sijne weerga, wil sich wreecken.
En van verbolgentheyd een teecken
Met krijschen geeft, en slaet de lucht.
Voor sijn gevleckten tigers luymen
De Moor dan beeft van lit tot lit:
Dan wet sijn wondende gebit
De swijnskop, en begint te schuymen.
De Libyaensche leeu, soo haest
Wen Min sich rept, sijn' steert doet krullen,
En schud sijn' maen: dan steent van 't brullen
Al 't woud: het zeegediert dat raest:
Dan raesen Lucaes minnende ossen.
Natuur maeckt alles onderdaen.
Wen 't Min gebied, moet haet vergaen:
Geen' felheyd is de Min ontwossen.
Dese hit veroude gramschap blust.

416 *oorlogh:* strijd.
417 *aengevochte:* omstreden.
422 *luymen:* hartstochten.
424 *wet:* scherpt.
426 *Libyaensche:* Libysche, Noordafrikaansche.
428 *steent:* weerklinkt.
430 *Lucaes ossen:* de Romeinen, die in de oorlog met Pyrrhus van Epirus het eerst olifantes zagen, noemden deze Lucaansche ossen naar het landschap Lucanië. *Noot van Vondel zelf:* Een seker slagh van elefanten soogenaemt.
431 *onderdoen* · onderdanig.
432 *Versta:* als de liefde het gebiedt enz.
433 *ontwassen:* ontgroeid.
434 *hit:* vuur.
veroude: oudgeworden, ingeroeste.

Wat sal ick meer van liefde singen?
Dees' sorg het stiefmoers hart kan dwingen:
Ghy siet, hoe Phædra blaeckt van lust.

Wat tijding, am? welaen, seg hoe de saecken staen.

TWEEDE BEDRIJF.

VOESTER. PHÆDRA.

VOESTER.

Hier is geene hoop altoos van dese pijn te sussen;
Geene hoop van immermeer den fellen brand te blussen;
Geheymgloed braed het hart, en schoon dees' dolheyd dicht
Besloten word bedeckt, soo meld haer 't aengesicht.
Het vier wt d'oogen springt, en d'ingevalle kaecken
Sijn schuw van 's levens licht; en niets en kan vermaecken
Haer' twijffelmoedigheyd. Het wispeltuurigh seer
De leên worpt hier en daer. Nu sterftse en sijght ter neêr:
De beenen swijcken, en haer hals, verslapt door treuren,

436 *het stiefmoers hart:* het hart van de stiefmoeder (Phaedra).
438 *am:* voedster.
439 *geene hoop altoos:* in het geheel geen hoop.
441 *dicht:* stevig.
442 *bedeckt:* verborgen.
meld: verraadt.
443 *vier:* vuur.
444 *vermaecken:* herstellen.
445 *seer:* smart.
446 *leên:* ledematen.
worpt: werpt.
sterftse: valt ze flauw.
447 *swijcken:* begeven haar.

Hangt oversijds, dies 't hoofd sy naulijcx op kan beuren.
Nu geeftse sich te rust: maer 't bed geen' slaep gehengt;
Vermits sy al den nacht met klagen overbrengt.
Dan roeptse om op te staen; dan roeptse: vlijme neder;
Dan is 't: onthul mijn' pruyck; dan: toy mijn' tuyten weder;
En by sich selve staegh vol ongestadigheyd,
Verandertse haer gelaet. Alree heeftse afgeleyt
De sorg voor spijs en dranck, en voor gesonde dagen
En swacker konnen haer de voeten naulijcx draegen.
Het lijf die voorge vaegh van groey en bloeijen derft
Geen' purpre blosentheyd dat blinckende aenschijn verft.
De sorg verteert het vleesch; al bevend setse haer' treden,
En 't suyver lichaem derft sijn' teere schoonigheden:
En d'ooghstrael, die een' swier van Phœbus fackel had,
Die blickert vaderlijck nocht godlijck. Traenennat
Langs 't aenschijn biggelt; dau en druppels stadigh hangen,

449 *geeftse:* begeeft ze.
gehengt: gedoogt.
450 *overbrengt:* doorbrengt.
451 *vlijme:* leg mij.
452 *onthul:* maak los.
tuyten: vlechten.
454 *gelaet:* manier van doen.
alree: alreeds.
456 *Versta:* zwakker kunnen haar voeten nauwelijks zijn.
457 *voorge vaegh:* vroegere tooi.
derft: mist.
458 *verft:* kleurt.
460 *derft:* mist.
461 *oogstrael:* oogopslag.
swier: vorm.
462 *blickert:* schittert.
vaderlijck: gelijk die van haar vader.

En vochtigen bedruckt de bleeckheyd haerer wangen;
Gelijck als Taurus sneeuw de bergen doorgestroyt
Tot lauwen regen smelt, en drupt wanneer het doyt
Maer sie, daer stoot het hof sijn' hooge vensters open:
In 't gulden stoelbed sy kranckhoofdigh, mat van hopen,
Leent achter over, en ontseyt gewoone draght
Van kleedren aen te doen.

PHÆDRA.

Wegh, wegh met dese pracht
Van goud en purperverw: het Tyrisch rood schaerlaecken
Sy verr. De Seres met geen' boomwol ons vermaecken,
Of draên gesponnen in soo verr gelegen oord.
Een riem den schoot opschort, jaghtvaerdigh als 't behoort.
De neck sy onbelaên met halscieraed en keten:
Geen steen soo wit als sneeu, een' zeegift opgesmeten
Aen Indiaenschen strand, van 't oor druppe, en de pruyck
Gespreyt na nardus nocht Assyerschen balsem ruyck:

bedruckt: droevig.
kranckhoofdigh: krankzinnig.
mat: afgemat.
leent: leunt.
ontzegt: weigert.
Seres: Chineezen.
boomwol: katoen.
zeegift: geschenk uit de zee, parel.
opgesmeten: aan wal gespoeld.
Indiaenschen: Indisch.
van 't oor druppe: als oorbel diene.
gespreyt: loshangend.
nardus: reukwerk.

Dat reuckelooselijck mijn hayr en vlechten swaeyen
En om den hals alsins en hooge schouders waeyen,
En volgen jaghtvlug na de winden in het bosch.
Dat sich de slinckerhand beledige ten tros;
De rechte een' swijnspriet drill', van Thessaler gesneden.
Soo plagh de moeder van dien strengen soon te treden;
Hoedanige afgedwaelt van Pontus 't kille meyr,
Sy, draevende op den boôm van Attica, voor 't heyr
Der Tanaïten of Mœoten aen quam trecken,
En ging haer' lenden met gemaenden schild bedecken,
En 't hayr in knoop versaemt liet sweyen ongesnoert;
Soodanige ick nu wuft word boschwaert ingevoert.

VOESTER.

O koningin, laet af, laet af van dese klaghten;
De droefheyd dient niet om d'ellenden te versachten.
Hoe endeloos is 't vier, dat fel uw' boesem knaeght!
Paey, paey de wilde maght van ons' godinnemaegd.

479 *reuckelooselijck:* onbekommerd.
480 *alsins:* in alle richtingen.
481 *jaghtvlugh:* vlug als een jageres.
winden: windhonden.
482 *beledige:* onledig houde.
tros: pijlkoker.
483 *swijnspriet:* speer, dienende ter zwijnenjacht.
484 *plagh:* placht.
485 *meyr:* zee.
486 *boom:* grond.
487 *Tanaiten of Moeoten:* Skythen.
488 *gemaenden:* maanvormig.
489 *versaemt:* bijeengebonden.
490 *soodanige:* op deze manier.
wuft: onbesuisd.
493 *vier:* vuur.
494 *paey:* kalmeer.
godinnemaeght: Diana, godin van de jacht, van de maan (vgl. vers. 500) en van de onderwereld (van vers 502).

Bosschagikoningin Diana, die alleene
De berregen bewoont, en buyten wie dat geene
In berregheensaemheyd sal worden aengebeên;
Keer, keer ten besten doch d'aenstaende swaerigheên:
O groote jaghtgodin van bosschen, wouden, daelen,
O helder hemellicht en nachtcier, die met straelen
En fackelvlam by beurt uw' weereld blincken doet:
Dryekoppige Hecate, met gunst en met gemoed
Hier tegenwoordigh weest, en segen ons beginnen:
Tem 's guuren Hippolyts onbuyghbre en styve sinnen;
Opdat hij minnen leere, en onderlingen brand
Gedooge, en luystere en sich voege na onse hand:
Vermorw sijn' wilde borst: sijn hart toom, dat die barsse
Tot Venus wetten keer, die weygeraer, die dwarsse:
Streck herwaert uwe kracht. Soo straele u blinckend licht
Ten oogen wt: soo moet uw heyligh aengesicht,
Na'et breecken van de wolck, met suyvere hoornen snellen:
Soo moet geen tooverlied der Thessalen u quellen,
Nocht hebb' vermogen om t'ontrucken uw gewoud

497 *berregheensaemheyd:* de eenzaamheid der bergen.
500 *nachtcier:* sieraad van de nacht.
straelen: pijlen.
502 *Hecate:* Diana. Dryekoppig, omdat zij drie gestalten heeft. Zie noot bij vs. 494.
503 *beginnen:* onderneming.
504 *guuren:* barschen.
505 *onderlingen:* wederzijdschen.
brand: gloed.
508 *keer:* zich wende.
509 *streck herwaert:* richt hierheen.
511 *hoornen:* nl. van de maan.
512 *Thessalen:* toovenaars uit Thessalië.
513 *gewoud:* macht.

Des donckren hemels toom, u als vooghdes vertrout:
Soo ga geen harder met uwe eer en glori strijcken.
Verschijn op ons gebed. Alreede wt 's hemels wijcken
Ter bedeloften de godin haer aenschijn keert,
En 'k sie hem self, die 't feest oprecht en pleghtigh eert,
Alleen en onverselt. Wat twijffeltghe hem te spreecken?
Fortuyn gunt tijd en plaets: gebruyck doortrapte treecken.
Wat ziddertghe? 't valt hard een schelmstuck aen te gaen,
Op koningins gebod; maer die ten dienst wil staen
Den grooten, moet al heel rechtvaerdigheyd afleggen,
En 's harten herrebergh alle eerbaerheyd ontseggen.
De schaemte traegh verricht den koningklijcken last.

HIPPOLYTUS, VOESTER.

HIPPOLYTUS.

O trouwe voestervrou, vermoeyde sloof, die vast
Een troubel voorhoofd toont, en schijnt met druck bevangen,
Waertoe verpijntghe u hier, met afgeleefde gangen?

514 *vertrout:* toevertrouwd.
515 *harder:* herder.
517 *bedeloften:* geloften.
518 *hem self:* Hippolytus.
519 *twijffelt ge:* aarzelt ge.
520 *gunt tijd:* is gunstig wat betreft tijd.
doortrapte treecken: listige kunstgrepen.
521 *hard aan te gaen:* moeilijk te beginnen.
524 *herreberg:* woonplaats.
526 *vast:* voortdurend.
527 *troubel:* bezorgd.
528 *verpijnt:* kwelt.

Mijn vader is gewis behouden van gequel,
Oock Phædre, en 't gaet de vrucht der beyde stammen wel.

VOESTER.

Die vreese staeck: het rijck uws vaders is voorspoedigh,
En 't huys dat bloeyt vol heyls: maer ghy, weest ghy demoedigh,
Door dit lucksaligh lot. Mijn' hartsorg is met u
Wel meest begaen; vermits ghy even woest en schuw
U selven hinder doet, en pijnight 't jonge leven.
Dien 't noodlot dwingt en druckt, dien is het te vergeven:
Maer wie sich willigh plaeght, en overgeeft aen 't leet,
Verdient te derven 't goed, dat slinx aen hem besteed,
Hy niet ter rechter tijd weet vrolijck te gebruycken.
Denck liever hoe uw' jeughd en jaeren nu opluycken.
Vier, vier uw levens lust, en beur met feestgeswey

529 *gequel:* ongeval.
531 *vgl.* „In het volgende tooneel houdt de voedster tot Hippolytus een aanspraak. . . en de Prins, verre van weg te loopen, luistert niet alleen met het uiterst geduld naar dat gewawel, maar houdt ook op zijn beurt een ellenlange *speech* over de voordeelen van het land boven het stadsleven, en eindigt met een heftigen uitval tegen de vrouw, welken de voedster natuurlijk niet onbeantwoord laat. Dat alles is weêr volkomen in den geest der Rederijkers, en 't kon Vondel dus niet stuiten, gelijk het ons stuit." (v. Lennep)
531 *die vreese staeck:* vrees daarvoor niet meer.
533 *lucksaligh:* gelukzalig.
hartsorg: bezorgdheid.
534 *meest:* het meest.
536 *drucht:* kwelt.
537 *willigh:* vrijwillig.
538 *derven:* verliezen.
slincx: slecht.
541 *vier:* ontplooi.
feestgewey: feestelijk zwaaien.

De torts op: Bacchus dempe uw' sorgen aen den rey.
Uw' older besigh,die geswint voorby sal slippen:
Nu sijtghe lucht van geest: nu lachen Venus lippen
En mond den jongling toe. Volgh hupplende haere wet.
Wat leghtghe liefdeloos op 't leegh en eensaem bed?
Ontspan de droeve jeughd, en vier de toomen t'evens.
Pluck weelde, en hinder dat de quicxse lent des levens
Voorby vloey. God die heeft ter tijden ampten net
Verdeelt, en yeders werck by trappen ingeset,
Door al den older: vreughd die past den jongelingen,
Den ouling staetigheyd. Wat wiltghe u selven dwingen,
En doôn den rechten aerd? Wat saeyssel dat oyt vroegh,
Wat vrolijck veldgewas noch teer sich weeldigh droegh,
Dat kon den ackerman tot grooten woecker dyen.
Een' boomspruyt, die sich laet besnoeven en besnyen
Van geen' boosaerdige hand, groeyt boschtop over 't hoofd,

542 *Bacchus:* god van den wijn.
543 *uw older besich:* geniet uw jeugd.
544 *lucht:* luchthartig.
548 *quicxse:* snelle, vluchtige.
549 *ampten:* eigenschappen.
550 *bij trappen:* bij opeenvolgende tijdperken.
551 *older;* Limburgsch voor ouderdom; hier leven.
552 *ouling:* grijzaard.
553 *wat saeyssel dat oyt:* het zaaisel dat steeds.
554 *noch teer:* als het nog jong was.
sich weeligh droegh: zich uitbundig gedroeg.
555 *woecker:* winst.
dyen: gedijen.
557 *van geen' boosaerdige hand:* door een welwillende hand.

Rechtschapen breyns vernuft sijn minder bet verdooft
In lof, soo 't eel gemoed van vryheyds groey-saemheden
Gequeeckt word. Schuw en vreemd van minne tegens reden,
Onkundigh van 't gebruyck des levens, woest en wild,
Ghy treurigh uwe jeughd en beste dagen spilt.
Hoe, meentghe dat dit ampt den mannen sy benomen,
Te dragen last en leet? te temmen en te toomen
Met rennen 't briesschend ros, en ooreloogh ver-woed
In veldslagh aen te gaen, bespat van breyn en bloed?
De groote weereldvooghd soo snelle dreygementen
Der dood door overleg gaende in sijn' sinnen prenten
Die heeft'er in versien, hoe hy gelede schaên
Door nieuwe vruchten best vergoeden moght.
Welaen
Dat Venus (die 't getal herstelt en vol gaet maecken
Het wtgeput geslaght) de menschelijcke saecken

558 *rechtschapen breyns vernuft:* het verstand van iemand met rechtschapen hersenen.
minder: mindere.
bet: meer.
559 *van:* door.
560 *gequeeckt:* ontwikkeld.
tegens reden: op onverstandige wijze.
561 *gebruick:* genieten.
woest en wild: onbeschaafd.
562 *spilt:* verspilt.
563 *ampt:* taak.
benomen: ontnomen.
567-570 Versta: de groote wereldbestuurder, die de bedreigingen van den dood door overdenking zich in het hoofd prentte, heeft erin voorzien, hoe hij de geleden schade door nieuwe geboorten het best kon herstellen.
571 *dat:* stel eens, dat.

Ontwijcke voor een' wijl; de weereld sal haest vuyl
En schimmelmorssigh sijn; de zee een woeste kuyl,
En seyl en vlooteloos: geen' vogels sullen swieren
Door 's hemels ruymt, en 't bosch sal missen sijne dieren:
De lucht sal open staen ten spele van den wind.
O hoe verscheyden slagh van sterreven verslind
En ruckt en pluckt al staegh de sterffelijcke schaeren,
Hier 't yser, daer bedrogh en laegen, ginder baeren.
Maer waentghe datmen vry behoort te sijn van ramp:
Soo vaerenwe evenwel van selfs na Plutoos damp.
Indien de dorre jeughd voor goed kent 't hijlick-schorten,
Dit alles watghe siet sal in sich selven storten,
En met eene eeuwe gaet soo groot een' schaere door:
Dies 's levens leydsvrou volghde, en geef natuur gehoor:
Lief burgerommegang en zeên, en stadshanteering.

574 *schimmelmorsigh:* vuil, beschimmeld.
575 *seyl en vlooteloos:* zonder zeil of vloot.
578 *slagh:* soort.
580 *laegen:* hinderlagen.
582 *evenwel:* toch, evenzeer.
Plutoos damp: duisternis der onderwereld.
583 *dorre jeughd:* vreugdelooze jeugd.
hijlickschorten: het nalaten van het huwelijk.
584 *in sich selven:* in elkaar.
585 *gaet door:* gaat verloren.
586 *dies:* daarom.
587 *lief:* bemin.
burgerommegang: omgang met menschen.
seên: (burger-) gewoonten.
stads hanteering: bezoeken van de stad. Het woord *hanteeren* is uit het Fransche *hanter* ontleend, en beteekent eigenlijk, met iets omgaan. Men heeft het echter later — ten onrecht — met het woord „hand" in verband gebracht (en ook wel absusievelijk *hantdeeren* geschreven,) zoodat het thans beteekent: met de hand gebruiken.

HIPPOLYTUS.

Geen leven vryer is, door sielgebrecx ontbering,
Geen staet der ouden zeên in hoogere achting heeft,
Als die de bosschen lieft, en poort en vest begeeft:
Geen' giergaerds raserny hem blaecken komt of tergen,
Die sich onnoosel heeft geheylight aen den bergen:
Geen oor des volcx, geen graeu den vromen trouweloos:
Geen' smet van nijd: geen' gunst die tijdlijck is en broos.
Hy is geen slaef des rijcx, of staende na rijcx-staeten,
Volght ydele eer en schat, lichtvaerdigh in 't verlaeten:
En vry van hoop en vrees, geen' vraetige afgunst, swart
Van troni, bits van tand, hem bijten komt in 't hart.
Hy kent geen' schelmery die schuylt in volck en steden;

588 *door sielgebrecx ontbering:* „vrij onbegrijpelijke vertaling van het lat. *vitio carens:* zonder misdaad, zonder vergrijp." (v. Lennep). Beter nog ware de uitlegging: door het ontbreken van slechtheid.
589 *staet:* maatschappelijke stand.
der ouden seên: de zeden der voorvaderen.
590 *lieft:* liefheeft.
begeeft: verlaat.
591 *blaecken:* branden.
592 *onnoosel:* rein, onschuldig.
geheylight: gewijd.
593 *graeu:* gepeupel.
vromen: braven.
595 *staevde:* strevende.
rijcxstaeten: staatsmacht.
596 *lichtvaerdig in 't verlaeten:* die iemand gemakkelijk in den steek laten.
597 *vraetige:* vernielzuchtige.
598 *bits:* scherp.

Dies elcke ritseling des onbewusten leden
Niet trillen doet van schrick. Sijn' tael is ongemaeckt,
En rijck genoegh, hy niet met duysend pijlaers haeckt
Te stutten hofgewelf. Sijn' balleken die blincken
„Niet dartel van veel gouds. Sijn' heylige outers drincken
„Tot overloopens niet 't geplengde Raedsheers bloed;
„Dat vrygevochten volck en vryheyd treuren doet.
Nocht ossen wit als sneeu, bestroyt met offer-kooren,
Hunne honderd halsen niet, tot soen van 's hemels tooren,
Goedwilligh neygen: maer onnoosel sonder sucht,
Hy ledige ackers bruyckt, en dwaelt in ope lucht.
Hy weet slechs van 't gediert te leggen loose laegen;
En moede van den last des arrebeyds te draegen,
Hy aen Ilissus wit besneeuden waterkant
Het lichaem baeckert. Nu betreed hy 't oeverland

600 *des onbewusten leden:* het lichaam van hen, die zich van geen bedreiging bewust is.
601 *ongemaeckt:* onopgesmukt.
602 *haeckt:* verlangt.
met duysend pijlaers: behoort bij *Stutten.*
603 *hofgewelf:* de koepel van het paleis.
604 *dartel:* trotsch.
outers: altaren.
605 *Raedsheers;* dit slaat op Oldenbarneveld-Palamedes.
608 *honderd halsen;* een offer van talrijke dieren heette bij de Grieken hecatombe, dat (waarschijnlijk ten onrechte) als „offer van honderd runderen," wordt verklaard; zou deze verklaring juist zijn, dan moet men nog „honderd" niet letterlijk nemen, maar het als een uitdrukking voor „veel" beschouwen.
609 *sucht:* begeerte.
610 *bruyckt:* bewandelt.
611 *laegen:* hinderlagen.
613 *Ilissus:* zie noot bij vers 17.
614 *baeckert:* verkwikt.

Langs Alpheus, snel van stroom; nu meet hy dicht-
bewossen'
En ruyge plaetsen van steyl steygerende bossen;
Daer Lernaes kille bron, door 's waters suyverheyd,
Doorluchtigh is als glas, en haeren stroom verleyt.
De vogels snatren hier en tjilpen watse willen.
Der beuckeboomen blaên en tacken soetjens drillen,
Getroffen van den wind. 't Vermaeckt hem in
dees' streeck
Te wandlen langs den kant van eene wufte beck,
Of op een' bloote sode aen't sluymeren te raecken;
't Sy dat een' rijcke bron het snelle nat komt
braecken
Ten adren wt; het sy een soet geruysch gestort
Met vlienden waterloop door nieuwe bloemen mort.
Tot hongers boete hem 't bosch sijne appels af moet
leggen.
Aerdbesien gepluckt van laegh gewossene heggen
Hem schaffen lichte spijs. Het is my ernst
t'ontgaen
De prael en overdaed daer 't hof mede is belaên:
De trotsen wijn beangst wt goude koppen leppen.

615 *Alpheus:* rivier in de Peloponnesus, bekend uit de sage van Hercules.
dichtbewossen': dichtbegroeide.
616 *steygerende:* (tegen berghellingen) omhoog stijgend.
617 *Lernaes bron:* de bron van Lerna, bekend uit de de sage van Hercules.
618 *verleyt:* doet vloeien.
620 *drillen:* doen trillen.
622 *wufte:* beweeglijke.
623 *bloote sode:* enkele, onbedekte graszode.
624 *braecken:* uitsproeien.
626 *mort:* langzaam stroomt.
627 *tot hongers boete:* tot het stillen van den honger.
afleggen: afstaan.
628 *gewossene:* gegroeide.
heggen: struiken.
630 *belaên:* vervuld.
de trotsen: aanzienlijken.
631 *leppen:* drinken.

Maer blootlijck met sijne hand wt bronnen dranck te scheppen,
Dat smaeckt eerst aen het hart. Geruster slaept die geen,
Die op een' bulster wend sijn' sorgeloose leên.
Hy van geen quaed bewust, nocht bang voor 's rechters soecken,
Verbergt sijn' dievery in winckels nocht in hoecken,
Of in een doncker hock en huys daerme' in verdwaelt.
Sijn lust is lucht en licht: hy leeft onachterhaelt,
En neemt selve hemellien tot tuygen sijner wandeling.
Ick acht dusdanigh was der gener doen en handeling,
Die, met den goôn vermengt, eer leefden wel te pas,
In d'eerste weerelds eeu. Geen' blinde goudsucht was
By dit volmaeckt geslaght. Geen heylge merckpael deelde
Als scheydsman d'ackergrens des volcx, dat noyt krackeelde.
Het lichtgeloovigh vlot noyt kloofde woeste zeen.
Elck kende sijnen stroom. Geen' toornen rondom heen,
Geen held schoot harnas aen, om handgemeen te worden.

632 *blootlijck:* rondweg, ongestoord.
634 *bulster:* stroozak.
635 *soecken:* onderzoekingen.
636 *winckels:* hoeken.
638 *onachterhaalt:* zonder gevonnist te worden.
639 *selve:* zelfs.
hemellien: hemelingen, goden.
641 *vermengt:* vergezelschapt.
wel te pas: naar behooren.
642 *goudsucht:* gouddorst.
643 *merckpael:* grenspaal.
644 *krackeelde:* twistte.
645 *kloofde:* doorkliefde, bevoer.
646 *toornen:* torens.
647 *stads lendenen omgorden:* maken de stad strijdbaar.

't Gewrongen storremschut noyt poort met steenen brack;
Nocht d'aerde, aen eygenaer verbonden, 't ongemack
Des arbeyds dulde, of sagh ten ploeghjuck ossen paeren:
Maer d'ackerlanden, die van sellefs vruchtbaer waeren,
Niet vreesden 't gierigh volck. Het willigh groeyend woud
Schafte appel, eyckel, tot natuurlijck onderhoud:
De schaduwkoele grot natuurelijcke huysen.
De schelmsche baetsucht en verbolgentheyd aen 't bruysen
Geraeckt, met geylheid, die de grimmigheyd aenvoert,
Flucx, braecken 't vreverbond: de weereld werd beroert:
De staetsucht 't hoofd opstack met bloedige oorelogen:
De kleynste werd 's grooten roof: het recht hing aan 't vermogen.
Men vocht eerst met der vuyst: de twist rees langs hoe meer:
De steen, de stock en block veranderde in geweer.
Geen yser dun en spits aen 't lichte been wtmunte:
Men gorde noch op sy' geen lemmer lang van punte:
Het hoofd geen' hellem droegh met vederbos besweyt.

649 *gewrongen storremschut:* ballista, een schietwerktuig, dat door een gedraaid koord werd aangedreven.
651 *paeren:* in tweeën inspannen.
653 *gierigh:* hebzuchtig.
656 *aen 't bruysen geraeckt:* die zich begonnen te roeren.
660 *roof:* buit.
hing aen: was afhankelijk van.
662 *geweer:* wapenen.
663 *wtmunte:* schitterde.
665 *besweyt:* overschaduwd.

De wraeck werd wapensmidt, en Mars vol strijd-
baerheyd
Vond nieuwe kunsten, en ontelbaer slagh van
sterven.
't Vergoten wondenbloed ging alle landen verven:
De zee werd rood in 't end. De boosheyd met gedruys
Na'et overtreên der grens sloegh voort van huys
tot huys.
Geen gruwel en ontbrack 't aen voorbeeld langs
hoe woeder.
De felle broederhaet deed sneuvelen den broeder.
De rechterhand des soons den vader bragt ter dood.
De man doorsteecken lagh door 't stael der bed-
genoot.
De moeder in 't verdoen der vruchten was
moordadigst:
Van stiefmoer rep ick niet. De dieren sijn ghenadigst.
De vrou, bestuur des quaeds, en tuck op raserny,
Besat der mannen hart; om wiens bloedschendery
Soo veel' verbrande steên oproocken na de wolcken,
En oorloogh voeren staegh soo veelerhande volcken
En soo veel' rijcken, van den grond op omgekeert.
De menschen drucken, die als slaeven sijn verheert.
Medea Jasons bruyd, men dar geen' andre noemen,
Alleen ons leert, hoe diep men vrouwen moet
verdoemen.

VOESTER.

Waerom of 't feyt van een' gedijt tot aller smaed?

667 *slagh:* manier.
671 *langs hoe woeder:* hoe langer hoe razender.
674 *doorsteecken:* doorstoken.
675 *vruchten:* kinderen.
679 *oproocken:* hun rook doen opstijgen.
680 *staegh:* gestadig.
682 *drucken:* onderdrukken.
verheert: overheerscht.
683 *dar:* hoeft.
685 *gedijt:* wordt.
smaed: schande.

HIPPOLYTUS.

'k Verfoeyse, vloeckse, vlughtse, en lasterse alle quaed:
't Sy rede, 't sy natuur, 't sy dolheyd wtgelaeten:
Het sy dan wat het wil: het lustme die te haeten.
Veel eer noch sultghe vier en water sien vermengt:
Eer sal het wadde, dat door sanden sorg aenbrengt,
Met schippers kielen in verbond en vriendschap treden:
De wester Tethys sal eer beuren van beneden
Den dagh, daer dus lang ging de scheemeravond schuyl:
De wolf veel eer den das sal smeecken met sijn' muyl;
Eer ick, verwonnen, sal de vrouwen sijn gewogen.

VOESTER.

De minnetoom heeft wel hardneckige gebogen,
En wisselen doen van haet. Uw' moeders rijck aenschou;
Daer 't juck van Cypris druckt soo menigh' forsse vrou;
Waer van ghy tuyge sijt, ghy eenige hooghgeboren.

HIPPOLYTUS.

Ick heb den eengen troost der moeder lang verloren;
Dies ick met recht voortaen alle andre vrouwen haet.

686 *quaed:* versta: als slecht.
689 *vier:* vuur.
690 *wadde:* zandbank.
691 *kielen:* schepen.
692 *wester Tethys:* westelijke zee.
beuren van beneden: doen opgaan.
693 *dus langh:* zoo lang.
694 *smeecken:* likken.
695 *gewogen:* goed gezind.
696 *minnetoom:* banden der liefde.
697 *wisslen:* veranderen.
698 *Cypris:* Venus.
699 *tuyge:* getuige.

VOESTER.

Gelijck eene harde klip de golven wederstaet,
En schrap van allesins, afkaetst de moede baeren,
Soo laet hy all' mijn' reên en onderwijsing vaeren.
Maer sie, hoe Phædra spoeyt: s'en mart nocht staat niet stil:
Waer of de dolheyd en fortuyn na hellen wil?
Het sielloos lichaem valt en swijmt geswind ter aerde:
Het aenschijn doods besterft. Sla d'oogen op, mijn waerde,
Mijn liefste voesterkind: uw' tonge breeck den band
En spreeck: uw Hippolijt u hulp reyckt met sijne hand.

PHÆDRA, HIPPOLYTUS. VOESTER.

PHÆDRA.

Wie voert mijn' siel in druck en hooge barning weder?
Hoe saligh lagh ick van my selleve ter neder!
Maer waerom vliedghe doch 't geschoncken lieve licht
Des levens? mijn gemoed, nu dar eens, proef, verricht

703 *van allesins:* aan alle kanten.
afkaetst: terugwerpt.
704 *reên:* redevoeringen.
702-704 worden ter zijde gezegd.
705 *spoeyt:* zich voortspoedt.
mart: talent.
706 *dolheyd:* razernij.
fortuyn: noodlot.
708 *doods:* bleek.
711 *druck:* droefheid.
barningh: hartstocht.
weder: terug.
714 *dar:* durf.

't Geenghe aen de voester had belast, en onbeteutert
Uw' rede doe. Wie dat tsaechachtigh vraeght en leutert,
Leert weygren; 't grootste deel des schelmstucx al voorheên
Bedreven is: te spa wiltghe u met schaemte kleên:
Wy hebben ree gestaen na schandelijcke stucken.
Indien 't begonnen werck na wensch my wil gelucken,
Misschien dat Hippolyt (blijft Theseus na veel strijds)
My trouwend, 't feyt bedecke: en d'wtkomst maeckt somtijds
Een schelmstuck eerlijck. Nu welaen dan, laet u hooren.
Ick bid u t'mywaert neygh in 't heymelijck uwe ooren.
Soo yemand u verselt, die ga wat aen d'een' sy'.

HIPPOLYTUS.

Sie nu is dese plaets van yeders luystren vrij.

PHÆDRA.

Ja, maer de mond verstomt: de spraeck en wil niet slippen.

715 *belast:* gelast.
onbeteuterd: onbeschroomd.
716 *rede:* woord.
tsaechachtigh: versaagd.
leutert: treuzelt.
719 *ree:* reeds.
gestaen: gestreefd.
721 *blijft Theseus:* indien Theseus blijft.
722 *wtkomst:* resultaat. Dit is het omgekeerde van wat Huygens zegt. „En reeckent d' uytkomst niet, maar telt het doel alleen."
713 723 worden ter zijde gezegd.
724 *t' mijnvaert neygh:* richt naar mij.
725 *aen d' een sij':* ter zijde.
727 *slippen:* voortgaan.

Een' groote kracht, die prest het woord tot op de lippen,
Een' grootre drijft het weêr na binnen. Goôn ick sweer,
En neem u tot getuyge, hoe noode ick dit begeer.

HIPPOLYTUS.

Of 't hart niet noemen wil, 't geen 't wenschte te bekommen?

PHÆDRA.

Geringe sorge spreeckt, geweldige verstommen.

HIPPOLYTUS.

Vertrou, o moeder, my uw' sorge, en spreeck klaer wt.

PHÆDRA.

De naem van moeder al te trots en kraghtigh luyd
In Phædraes ooren. Ah! aen ons' genegentheden
Past nederiger naem: dies my met betre reden
Uw' lieve suster noem of dienstmaeghd, dienstmaeghd eer:
Ick sal in dienstbaerheyd u kennen voor mijn' heer,
En sooghe het my belast, 't en salme niet verdrieten
Te gaen door dicke sneeu, en daer de toppen schieten
Van Pindus killen bergh, ten hemel voort te treên.
Niets salme letten, soo 'k door vyands troepen heen,
Door vier en vlammen, en daer krijghslie klingen stroopen,

730 *noode:* ongaarne.
738 *kennen voor:* erkennen als.
739 *belast:* gelast.
740 *schieten:* omhoogsteken.
742 *letten:* weerhouden.
743 *stroopen:* ontblooten.

Met naeckte borst op snede en punten aen moet loopen.
Ontfang den rijcxstaf, dien uw vader my beval:
Ontfangme in uwe dienst als dienstmaeghd. U voor al,
U past het rijcken door rijcx wetten te betoomen:
My past het onderdaen uw' woorden na te komen.
Te vryen 's vaders troon geen' laffe vrouwen veught
Maer ghy nu, in de bloem een bloeylent uwer jeughd,
Bestier manhaftigh, na uw' vaderlijcke seden,
De braeve burgery: en my (die met gebeden
U naeck, als uw' slaevin) bedeck in uwen schoot.
Erbarm u deser weeu.

HIPPOLYTUS.

Jupijn die keer dien nood
Dit voorspoock van ons huys. Wy sullen (hoop ick) vader
Behouden noch eerlang aenschouwen allegader.

PHÆDRA.

De vorst en heerscher van den stillen jammervliet
En van 't vasthoudend rijck, den wegh noyt baenen liet
Na d'oppergoden, die mijn Theseus ging begeven.

745 *beval:* toevertrouwde.
747 *betoomen:* besturen.
748 *onderdaen:* onderdanig.
749 *vryen:* streven naar.
laffe: zwakke.
veught: voegt, past.
750 *bloeylent:* lente.
753 *schoot:* bescherming.
755 *voorspoock:* voorteeken.
757 *jammervliet:* Styx, rivier der onderwereld.
758 *vasthoudend:* omdat het niemand laat ontkomen.
baenen: aanleggen.
759 *oppergoden:* hier: de bovenwereld.
begeven: verlaten.

Sou Pluto soo gereed weer senden na dit leven
Den schaecker sijner bruyd? O ja, hy sit bereyd
Der minne te geval.

HIPPOLYTUS.

Der heemlen billijckheyd
Hem haest sal levren t'huys geluckigh en voorspoedigh:
Maer onderwijl dat God ons' beedloft twijffelmoedigh
Houd tusschen hoope en vrees, ick na mijn' plicht voor al
U vrijen, en mijn' broers godvruchtigh eeren sal;
Op datghe u selve niet als weduwe hoeft te quellen.
'k Sal u tot troost my gaen in vaders stede stellen.

PHÆDRA.

O minnaressenhoop, die licht u selve vleyt,
Bedrieghelijcke Min, is 't niet genoegh geseyd?
Nu sal ick tot hem gaen, en handlen met gebeden.
Erbarm u, en verhoor van siels stilswijgentheden
De gebede. 't Lustme en routme in desen droeven staet
Te spreken, ah ah ah!

HIPPOLYTUS.

Wat is dat voor een quaed?

760 *gereed:* bereidwillig.
761 *bruyd:* echtgenoote, nl. Proserpina, die door Theseus zou worden geroofd.
hij sit bereyd: hij zit gereed (ironisch bedoeld).
762 *minne:* nl. die van Pirithoüs, zie noot bij vers 124.
te geval: ter wille.
billijckheyd: rechtvaardigheid.
763 *haest:* weldra.
764 *beedloft twijffelmoedigh:* twijfelend gebed en gelofte.
766 *vrijen:* verdedigen.
773 *routme:* smart mij.

PHÆDRA.

Het gheen ghy nau gelooft dat stiefmoers droomen darren.

HIPPOLYTUS.

Uw' dobbelsinnigheyd doet tong en tael verwarren.
Spreeck openhartigh.

PHÆDRA.

Min, die braed het sinneloos verstand:
De wreede 't mergh verslind, en 't vier in 't ingewand,
In bloed en adren diep gedompelt en gedoken,
Slaet door all' d'aders heen: gelijck een' vlam na' et roocken
Aen hooge balcken snel in 't ende vatten vind.

HIPPOLYTUS.

Ghy woed dan kuyschelijck om vader, dienghe mint?

PHÆDRA.

Soo is 't, o Hippolyt, ick minne Theseus kaecken,
Hoedanige men die in sijne jeughd sagh blaecken;
Doen eerst de baerd wtbrack, en hy noch jongling sagh
Het Gnossische gedrogt, dat in den doolhof lagh;

775 *nau:* nauwelijks.
darren: kunnen, mogen.
777 *braed:* doet ontbranden.
778 *vier:* vuur.
779 *gedompelt:* verborgen.
781 *vatten:* houvast.
782 *woed:* zijt hartstochtelijk.
783 *kaecken:* wangen, gelaat.
784 *hoedanighe:* zooals.
blaecken: blozen.
785 *eerst:* pas.
wtbrack: voor den dag kwam.
noch jongeling: nog als jongeling.
786 *Gnossissche gedroght:* den Minotaurus van Cnossis, een monster dat half stier, half mensch was.

En doen de kromme pad door 't kluwen hem geluckte.
Jupijn, hoe blonck hy doen? Een wrong sijn' hayren druckte:
Het blond en blosend kleur ten aenschijn wtscheen klaer:
Sijne armen sacht van vel, die waeren ruygh van hayr:
Het aenschijn uwe Phœbe, of liever van den mijnen,
Of liefst uw aengesicht. Soo saghmen hem verschijnen:
Soo was hy aengenaem by sijne vyandin:
Soo stack hy 't hoofd om hoogh. In u blinckt na mijn' sin
Een' schoonheyd ongetoyt al schoonder wtgelesen,
En 't vaderlijcke kroost al heel straelt wt uw wesen:
Dat evenwel yet strengs van moeders syde brengt,
En onder 't voegelijck is recht van pas gemengt.

787 Versta: en toen hij er in slaagden bochtigen weg (door den doolhof) te vinden met het kluwen (dat Ariadne, dochter van Minos hem gegeven had).
788 *Jupijn:* Juppiter.
789 *aenschijn:* gelaat.
klaer: helder.
791 ,,Het Latijn heeft hier:
Tuae Phoebes vultus aut Phoebi mei. —
d. i. ,,het aangezicht uwer Febe (van Diana, het voorwerp uwer aanbidding) of wel dat van mijn (stamvader) Febus." De woordspeling is in de vertaling mislukt, daar Febe onmogelijk op beiden slaan kan." (v. Lennep). Ter verduidelijk king merken wij nog op dat Phoebus Apollo is, en Phoebe zijn zuster Diana, godin van de maan en van de jacht. Zie de noten bij vers 203 en vers 494.
793 *vyandin:* Ariadne, dochter van Minos, met wien de Atheners in oorlog waren.
795 *ongetoyt:* onopgesmukkt.
796 *vaderlijcke kroost:* afstamming van uw vader.

Het Grieckenaensicht heeft yet stuurs van 't Scytisch Noorden.
Waer 't ghy met Theseus eer geland aen Cretische oorden,
Mijn' suster liefst voor u gesponnen had de draên.
O suster, 'k roep u om de selve saecken aen;
Ghy blinckt dan waerghe blinckt, als star in 's hemels troone:
Een bloed twee susters blaeckt, u 's vaders, my de soone.
Ay sie, het smeeckend saed van 't koningklijck geslaght,
Onnoosel, ongerept, en sonder vleck, verwacht
Al knielende uw' gena. 'k Verander kuysche seden
Om uwent wil alleen: 'k verneerme tot gebeden
Met opset om uw' Min. Dees dagh sal van gekarm
Of leven 't ende sijn, der vrijster u erbarm.

HIPPOLYTUS.

Geweldige hemelvooghd, aenhoortghe dan soo goedigh
Soo koel de boosheên, en aenschoutse soo langkmoedigh.
En wanneer sultghe, soo 't nu helder is en licht,
Wtschieten met uw' vuyst den fellen blixemschicht?
Dat all' de lucht geschud afstorte, en swarte wolcken
En nevelen den dagh verbergen voor de volcken:

799 *Grieckenaensicht:* Grieksche gelaat.
800 *eer:* voorheen.
801 *mijn' suster:* Ariadne.
liefst: het liefst.
803 Ariadne werd later als ster aan den hemel geplaatst.
804 *blaeckt:* doet branden van liefde.
u: Ariadne.
805 *saed:* nakomelinge.
806 *onnoosel:* onschuldig.
809 *gekarm:* ellende.
810 *vrijster:* geliefde.
815 *geschud:* pijlen.

En dat de starren, die terug gesprongen sijn,
Met krommen koers aengaen, en averechtsen schijn.
En ghij bestarrent hoofd, ghy Titan rijck van vlamme,
Aenschoutghe, aensietghe noch de gruwlen van uw' stamme?
Uw' fackel dompel: vlie in dicke duysternis.
O goôn en menschenvooghd, hoe komt dat ledigh is
Uw' starcke rechterhand? Staet door driesnijnde straelen
Noch 't aerdrijck niet in gloed? Waer toe, waer toe dit draelen?
Op my met donder dreun: schiet my: 't geschoten vier
Verbrande my geswind. De schuldige staet hier:
Ick heb de dood verdient: der stiefmoer ick in 't ende
Behaeght heb. Ben ick 't waerd dat my een' vrouwe schende?
Scheen ick u reede stof tot soo een gruwelfeyt?
Heeft mijn' gestrengheyd dat verdient? o ydelheyd,
O vrouwelijck geslaght, die overtreft in boosheyd!
O die Pasiphaë dart tarten in godloosheyd,

818 Versta: zich uit hun baar bewegen en hun licht elders doen schijnen.
819 *bestarrent* door sterren omgeven.
Titan: Apollo, de zonnegod.
820 *dompel:* doof uit.
vlie: vlucht.
822 *goon en menschenvooghd:* Juppiter, de god van bliksem en donder.
komt: komt het.
823 *drie snijnde:* driekantige.
825 *geschoten vier:* bliksemvuur.
828 *schende:* tot schande brengt.
829 *reede stof:* goede aanleiding.
831 *overtreft:* uitmunt.
832 *dart:* durft.
tarten: uitdagen, als het ware voor een wedstrijd.

Die swaer ging van 't gedroght: dese heeft sich slechs bevleckt
Door schennis, en of lang het schelmstuck was bedeckt,
Noch baerdese eene vrucht, die alles bragt tot kennis,
Door tweegestaltigh merck: het twijfelkind de schennis
Der moeder melde, doen 't sijn stiersch gesicht opsloegh;
Als of het sprack: die buyck, die buyck was 't, die 'u droegh.
O drie en viermael ghy geluckigh hebt verworven
Een salig lot, die sijt gesneuvelt en gestorven
Door felle stiefmoers haet, door laegen en bedrogh.
'k Benijde, o vader, u, om dat Medea noch
Door gift u wou verdoen; maer dees', wie sou 't gelooven?
De Colcher stiefmoer verre in gruwlen gaet te boven.

PHÆDRA.

Ick selve ken seer wel de rampen onses huys.
Wy staen na'et geen ons past te schuwen als onkuisch:
Maer 'k ben my selve nu niet maghtigh. 'k Sal u volgen
Door woende zee, door rots en vlieten, die verbolgen
Heen bruysen starck van stroom; en dul en ongered

833 *swaer:* zwanger.
834 *schennis:* schande.
836 *twee gestaltigh merck:* eigenschappen van een dubbele gedaante. De Minotaurus, waarop dit zinspeelt, was half mensch, half stier.
837 *melde:* aan het licht bracht.
844 *Colcher stiefmoer:* Medea, die uit Colchis afkomstig was.
846 *staen na:* streven naar.
849 *dul en ongered:* razend en ongetroost.

Ick derwaert vliegen sal, waer datghe uw' treden set.
O trotse ick kniel, en koom uw' knie met bede raecken.

HIPPOLYTUS.

Verr van ons lichaem, wech met dit onkuysch genaecken.
Wat 's dit? Sy tijt oock aen 't omhelsen even graegh
Men ruck' van leêr, dat sy verdiende straffe draegh.
Ick heb mijn' slinckerhand geslaegen in heure hayren,
En 't onkuysch hoofd gedraeyt. Diane, uw' boschautaeren
Is noyt rechtvaerdiger 't geplengde bloed gewijt.

PHÆDRA.

Nu maecktghe my mijn' wensch deelachtigh, Hippolyt:
Ghy heelt mijn' dolheyd: dit verworf ick met geen karmen,
Dats dat, behoudens eer, ik sterreve in uwe armen.

HIPPOLYTUS.

Vertreck flucx, leef, verwerf oock 't minste niet van my,
En 't aengeroerde swaerd verlaet' mijn' kuysche sy'.
Wat Tanais ofme sal van dese smetten wassen,

853 *tijt:* tijgt.

855-856 Wij zouden een dergelijke opmerking door een *tooneelaanwijzing* aangeven; het schijnt ons zeer vreemd, dat een handeling op het tooneel nog op dergelijke wijze moet worden meegedeeld. Vondel echter verstond het anders: hij achtte de tekst de hoofdzaak. Dit is de reden dat de meeste drama's van Vondel niet opgevoerd worden, en terecht: men moet Vondel *lezen*.

859 *dolheyd:* razernij.
verworf: verwierf.

863 *Tanais:* de rivier de Don.
Maeotis: rivier in Klein-Azië.

Of wat Maeoot, die sijne ongriecxsche waterplassen
In Pontus pekel giet? Met all' den Oceaen
De groote zeegod niet dit gruwelijck bestaen
Afspoelen soude. O woud, o wildernis, o dieren!

VOESTER.

Hy is op 't stuck betrapt, op mijn gemoed, aen 't tieren:
Wat sammeltghe versuft: men legge op hem het feyt,
En ongedaeght men van godloose geyligheyd
Hem self beschuldigh: sond die moet hier sonde kleeden.
't Is veyligst voor die vreest en ducht eerst toe te treden.
Men lijde, of dar en maeck door voorbaet sich gewis.
Wat tuygh sal 't weeten, mits de schuld verburgen is?
Atheensche burgers, komt, komt, knechten, helpt ons trouwelijck
De schaecker Hippolyt, die schenner parst ons grouwelijck:
Hy pleeght geweld en kracht, en dreyght vast met de dood,
En schrickt die kuysche siel, en houd den degen bloot.
Siet schielijck gaet hy door, en vliende sijner straeten,

865 *Pontus pekel:* het water van de Zwarte Zee.
866 *bestaen:* opzet.
868 *gemoed:* nadering.
869 *sammeltghe:* talmt gij.
870 *ongedaeght:* zonder aangeklaagd te worden.
871 *sond die moet hier sonde kleeden:* de eene zonde moet de andere bedekken.
873 *dar en maeck:* durft maken.
door voorbaet: door den ander te voorkomen.
874 *tuygh:* getuige.
876 *parst:* kwelt.

Heeft bevende en verbaest 't rappier hier leggen laeten:
Dit hebbenwe als een pand van 't leelijck schellemstuck.
Verquickt dees' druckige eerst: dat niemand op en smuck
De woest gesleurde pruyck, en 't hayr gescheurt soo wrevel:
Na stad vry draeght het merck en teecken van dit evel.
Mevrou, schep moed mevrou, wat krabtghe u soo benout,
En schuwt een yeder, die uw aengesicht aenschout?
't Gemoed plagh yemand wel door overspeligh blaecken,
En niet het ongeval onkuysch en vuyl te maecken.

REY.

Wijse: *Phoebus is lang over de zee.*

Sneller vlied hy met sijn' voet
Als de storrembuyen plegen:
Sneller noch als Corus doet
Wen hy haspelt wolck en regen:
Sneller als de snelle veert
Van een' star, wiens lange steert
Drijft, waer 't de wind begeert.

880 *verbaest:* beangst.
882 *druckige:* bedroefde.
883 *wrevel:* vermetel.
884 *na:* naar.
evel: misdaad.
887 *gemoed:* innerlijk.
888 *ongeval:* noodlot.
Wijse: Hieruit blijkt dat de reien gezongen en niet gedeclameerd werden. De wijs van sommige dezer liederen is nog bewaard.
892 *wen hij haspelt:* als hij dooreen mengt.
893 *veert:* vaart, de volgende regels zijn echter op zijn minst zonderling.

Dat de Faem, die 't lang verleên
Aenschout als een Godlijck wonder,
Aller ouden schoonigheên
Tegens d'uwe in het bysonder
Vergelijcke, uw schoon gestalt,
Dat het staerend oogh gevalt.
Soo veel te schoonder bralt.

Klaerder als de blosse maen,
Wen haer schijnsel is voltogen,
En haere hoorenvlammen staen
Op de pruyck in kringk gebogen;
Daerse sluymersoet en sacht
Haeren wagen spoeyt met kracht,
En 't hoofd opbeurend lacht.

Starlicht wisselt oock sijn' glans,
Als de nachtbo schemerschincker,
Avondstar gewasschen t'hans
In den grooten vlietendrincker,
En de selve met haer' kar,
Alsoo haest 't licht kriecken dar,
Weer klaere morgenstar.

901 *gevalt:* bevalt.
902 *bralt:* praalt.
903 *blosse:* blozende, schitterende.
904 *wen:* wanneer.
voltogen: volledig (vol).
905 *horenvlammen:* schitterende horens.
906 Versta: ,,op het hoofd (van de maan) tot een ring zijn rond - gebogen;" een zeer omslachtige uitdrukking voor de volheid van de maan.
910_916 Deze ingewikkelde regels worden door v. Lennep als volgt verklaard: ,,Ook het starrelicht doet in schittering voor Hippolytus onder, (b.v. zelfs) de nachtbode, die de schemering aanbrengt, de avondster, wanneer zij gewasschen is, (frischer glans heeft opgedaan) in den grooten vlietendrinker (de zee), en als diezelfde ster, wanneer zij zich met haar kar vertoont zoodra het licht durft krieken (wil schijnen) als klare morgenster." Alleen v. Lennep's verklaring van *gewasschen* achten wij te gezocht: Vondel bedoelt hiermee alleen ,,ondergedompeld geweest."

Ghy, o Bacchus, weergekeert
Wt het oost, met roof verladen,
Dat met wijngerdtorts u eert;
Ghy, wiens spiesse, rijck van bladen,
Schricken doet het tigerdier;
Ghy, die 't hoornigh hoofd soo fier
Bebind met mijtercier:

Schoon ghy eeuwigh jongling sijt,
Ruygh van hayr, noch moet ghy 't geven,
Voor het hoofd, dat Hippolyt
Ongeciert beurt opgeheven:
En of Theseus sich behaeght,
Bacchus bet geviel der maeghd,
Daer Griecken af gewaeght.

Wijse: *Sei tanto gratioso.*

O schoonheyd, twijfelachtigh
Besit en goed der sterffelijcke menschen,
Natuurgaef, die onmaghtigh
Van duur, men siet in korten tijd verslenssen;
Hoe glipt ghy heen
Met snelle treen?
En nauwelijcx verschenen,
En nau bekeecken
Soo sijtghe 't oogh ontweecken
En verdwenen.

917 *roof:* buit.
922 Bacchus wordt voorgestelt met horens.
923 *mijter cier:* sierlijke hoofdband.
925 *geven:* gewonnen geven.
929 *het geviel:* beviel nog meer.
930 Versta: „Daar Griekenland van vertelt." Toen Theseus nl. Ariadne achtergelaten had, werd zij door Bacchus getroost.
933 *onmaghtigh van duur:* niet in staat lang te duren.
934 *verslenssen:* verwelken.
936 *treen:* passen, schreden.

De mist van 't somerswoegen
En plondert niet soo seer gekleurde daelen,
Die nieuwe lentens voegen;
Wanneer de son in sonnestand met straelen
Van boven blaeckt
En steeckt, en maeckt
Dat met veel' kleendre raden
De nachten jagen,
En houden, door 't vroegh daegen,
Kortre paden.

De lelibloemen quijnen,
De roos, het hoofdcieraed haer hoofd laet hangen:
Gelijck het schittrend schijnen
Word met een' blick geruckt van teere wangen.
Hoe dickwils plagh
Geen heele dagh,
Maer 's heeten middaghs heette,
Der schoonsten leden,
En aenschijns roem t'ontkleeden,
Door een' smette?

De schoonheyd is vergangklijck.
Wat wijse sal soo bros een goed vertrouwen?
Gebruyckse in 't leven dancklijck,
Terwijl ghy mooght, en schuw het naberouwen.
Stilszwijgend glijd.
En glipt de tijd,

941_943 Versta: de vochtige, drukkende zomerwarmte plundert niet zoo zeer de bloemrijke dalen, die zich met steeds nieuwe lentetooi kleeden.
944 *sonnestand:* middag.
947_950 Versta: dat de nachten sneller voorbijgaan.
954 *met een' blik:* in een oogenblik.
959 *aenschijn:* gelaat.
960 *smette:* verwelken.
962 *soo bros een goed:* een zoo broos iets.
964 *mooght:* kunt.

Gevolght van slimmre stonden.
Staeg, staegh d'aenstaende
Veel slechter dan gaende
Sijn bevonden.

Wat voert in 't woud uw' sinnen?
Geen' schoonheyd wisser schuylt in achterwegen,
Onvroome brongodinnen,
Een' schaer, die staegh door wulpscheyd is genegen
Om 't schoone kind,
Dat sy bemind,
In bronkristal te trecken,
U sal omringlen,
Daer's middagsh boomencinglen
U bedecken.

Berghwufte Pan, mitsgaders
Bosschaginymf uw sluymren sal belaegen:
Of 't licht, dat na d'Arcaders
Geboren is, u minne toe sal draegen.
Uw oogh de maen
Verlieft hiel staen,
Met haeren witten wagen,

967 *van:* door.
slimmre: slechtere.
968 *staegh:* steeds.
aenstaende: toekomstige (nl. stonden d.i. uren)
972 Versta: geen bestendiger schoonheid verbergt zich op de zijpaden daar.
973 *onvroome:* onfatsoenlijke.
977 *bronkristal:* heldere bronwater.
979 *boomen cinglen:* boomen rijen (eig. singels).
981 *bergwufte:* door de bergen zwervende.
982 *bosschaginymf:* boschnymph.
983 *'t licht enz.:* de maan. De Arcadiërs beweerden nl. dat zij eerder dan de maan geschapen waren.
986 *hiel staen:* deed stilstaan.

Haer wolckloos swijmen
Wy weten toverrymen,
Doen wy 't sagen.

Wy bliesen de trompette,
Maer Hippolyt, ghy waert die haer deed treuren,
En haeren loop belette.
De nachtgodin, op datghe haer mooght gebeuren,
Haer' reyse staeckt.
Geen' sonne blaeckt
Uw aensicht? koude u selden
Verkleumt doet krimpen.
Geen' witte marmorglimpen
By u gelden.

Hoe lieflijck is t'aenschouwen
Een aengesicht, daer dapperheen in sweven:
Twee staetige winckbrouwen
Vol majesteyts, hem tot een cier gegeven.
Sijn witte neck
Magh 't sonder vleck
In glans by Phœbus haelen;
Wien locken cieren,
Die om de schouders swieren,
En staegh dwaelen.

Kort hayr u best wil passen,
Dat niet gevlijt en is na sekre wetten,
En 't voorhoofd ruygh bewassen.

988 *haer wolckloos swijmen:* het afnemen van de maan zonder dat zonder dat er wolken voor zweven.
989 *wij weten tooverrijmen:* weten wij aan tooverspreuken.
990 *doen:* toen.
992 *waert:* waart het.
947 *gebeuren:* ten deeel vallen.
999 Versta: geen schitterend marmer heeft waarde bij u vergeleken.
1007 *glans:* schoonheid.
1012 *gevlijt:* opgemaakt.

Uw' kracht kan strenge en strijbre goôn verpletten.
Uw forsse geest
Geen' reusen vreest.
Uw' borst geen' Mars dar wijcken:
En door 't wel tieren,
Uw' spieren Hercles spieren
Vroegh gelijcken.

Indienghe op 't paerderennen
Belust sijt, ghy sult Cyllarus betoomen,
En ridderlijcker mennen
Als Castor self, in 't midden aller vroomen:
Of span de pees
Met seenwe en vlees,
En schiet na uw vermogen
Om 't veerst; noyt rieten
Van Creten streng in 't schieten
Veerder vlogen.

Of micktghe als Partsche volcken,
Geen pijl sal sonder vogel nederstijghen:
Uw schichtpunt in de wolcken
Sal sijnen roof, 't laeu ingewand doorrijgen.
Hoe selden heeft
Men oyt beleeft

1017 *dar:* behoeft.
1018 *'t wel tieren:* het schoon opgroeien.
1022 *Cyllarus:* het paard van Castor.
1024 *vroomen:* dapperen.
1025 *pees:* nl. van den boog.
1026 *seenwe en vlees:* uw pezen en spieren.
1028 *rieten:* pijlen.
1029 *Creten streng in 't schieten:* Cretensers, die zoo bekwame boogschutters zijn.
1031 *Partsche volcken:* de Parthen, die eerst veel later (in den Romeinschen tijd) leefden, waren zeer goede schutters.
1032 *nederstijgen:* nederdalen. *Stijgen* beteekent oorspronkelijk „gaan", zoodat men zoowel opstijgen, als afstijgen (*neerstijgen*) zeggen kon, en nog kan.
1033 *schichtpunt:* pijlpunt.
1034 *roof:* prooi.

Dat schoone sijn behouden?
God wil u spaeren,
O bloem, verduur met jaeren
Onschoone ouden.

Wat dar een wijfs oploopentheyd
Niet doen en dencken? sy bereyd
Aenklaghten, och een schendigh ding,
Voor den onnooslen jongeling;
En met gesleurde pruycke tracht
Geloof te krijgen na haer' maght,
In soo godloos een' eveldaed;
s'Ontoyt al 't prachtigh hoofdcieraed.
Bevocht de wangen treurens moe:
En stelt met vrouwentreken toe
Bedrogh en allerleye list.
Mar hoe, wie komt hier aen? wie is't,
Die in sijn aengesicht wtbreyd
Een' koningklijcke majesteyt,
En moedigh in de lucht beurt 't hoofd?
Hoe lijckt hy, datmen 't nau gelooft,
Den schoonen jongman Hippolyt?
Ten waer de kaecken minder blijd,
Van bleeckheyd quynden doods en naer,
En 't opgerecht en slordigh hayr,
Dat loochende. 't Is Theseus wis,
Die 't aerdrijck weergelevert is.

1040 *ouden:* ouderdom.
1041 *dar:* kan.
oploopentheyd: hartstocht.
1043 *schendigh:* schandelijk.
1045 *gesleurde:* uitgerukte.
1048 *ontoyt:* legt af.
1050 *treken:* listen.
1053 *wtbreyd:* verbreidt.
1058 *ten waer:* tenzij, indien niet.
1059 *doods en naer:* bleek en duister.
1060 *opgerecht:* overeindstaand.
1062 *weergelevert:* teruggeven.

DARDE BEDRIIF.

THESEUS. VOESTER.

THESEUS.

Ten laetsten ben ick eens ontvloden, na'et lang klimmen,
Den endeloosen nacht en 't aspunt, dat de schimmen
In groote gevangenis beschaduwt. Mijn gesicht
Dat schemert, en kan nau gedoogen 't lieve licht.
Eleusis viermael heeft geoegst vrou Ceres aeren:
De weeghschael dagh en nacht soo dick ging evenaeren,
Terwijl de twijffelmoeyt van 't onbekende lot
My, onder ramp van dood en leven, by den god
Des afgronds heeft verlet. Alleen een deel van 't leven
't Gevoelen der ellende is overigh gebleven
Voor my gants afgeleefde. Alcides maeckte in 't lest
Een end van mijnen toght: en (doen hy wt sijn nest

1063 *ten laatsten:* ten slotte.
1064 *aspunt;* moet hier beteekenen: het middelpunt der aarde.
1065 *in vangenis beschaduwt:* in duistere gevangenis houdt.
1066 *gedoogen:* verdragen.
1067 *Eleusis:* landstreek in Griekenland.
1068 Deze regel wordt door van Lennep verklaard als volgt: „even zoo dikwijls, dus vier malen, heeft de zon in de weegschaal gestaan." Maar waarom juist in dit sterrenbeeld? En hoe wil v. Lennep dan de rest van den zin uitleggen? ons schijnt, dat er bedoeld is: „het evenwicht (weegschaal) heeft dag en nacht even dikwijls gelijk gemaakt." Ook hierop is iets aan te merken. dag en nacht zijn tweemaal in het jaar even lang. Het sterrebeeld de weegschaal heeft met de dag- en nachtevening echter niets te maken.
1069 *twijfelmoeyt:* onzekerheid en zorg.
1070 *onder ramp van dood en leven:* te midden van levensgevaarlijke rampen.
1071 *afgrond:* hel.
verlet: tegengehouden.
1073 *Alcides:* Hercules.

Den rekel leyden sou, dien hy der helle ontruckte)
Was oorsaeck, dat met hem mijn' weereldreys geluckte:
Maer d'afgematte deughd de voorge kracht onseyd:
Mijn' beenen beven. Oh, wat was 't een arrebeyd
Van wt den viervliet, die met vlammen welt verbolgen,
Te snoffen na de lucht, Alcides spoor te volgen,
En doodsgevaer t'ontvlien? Maer wat voor een gedruys
Van schreyen raeckt mijn oor? Hoe isser voor in 't huys
(Men melde het my) misbaer en traenen en ontstellen,
Vermengt met droef gekarm? den vooghd en waerd der hellen
Al heel die herberg past.

VOESTER.

't Is Phædra die te groots,
En heel hardneckigh by het raedslot blijft des doods,
En ons geschrey veracht, en dreyght van hier te scheyden.

THESEUS.

Wat oorsaeck heeftse sich tot sterven te bereyden,
Voorneemlijck nu haer man gekeert is moegereyst?

VOESTER.

Dese oorsaeck self veel eer een' rijpe dood vereyst.

1075 *den rekel:* den driekoppigen helhond Cerberus.
1077 *deughd:* dapperheid.
ontzeyd: weigert.
1079 *viervliet:* vurige rivier.
welt: kookt.
1080 *snoffen:* hijgen.
1084 *herberg:* ontvangst.
1086 *het raedslot des doods:* het besluit om te sterven.

THESEUS.

Wat of'er wightighs magh in dees' verbaestheyd schuylen?
'k Verstaet niet: spreeck klaer wt. Wat port haer dus te huylen?

VOESTER.

s'Ontdeckt het niemand niet, en overdroeve vrou
Verberght, in 't diepst van 't hart, 't geheym van haeren rou,
En is van opset, by sich selleve te slijten
't Geen haer tot sterven port: dit is 't dat ons doet krijten.
Oh spoey, ick bidde u spoey, 't is noodigh, ga doch voort.

THESEUS.

Ontsluyt 't gesloten hof, en opent 's konings poort.

THESEUS. PHÆDRA.

THESEUS.

Helaes, mijn' bedgenoot, is dat, na groot verlangen,
Het aensicht uws gemaels en bruydegoms ont- ontfangen?
Wat maeckt uw' rechterhand met dat gevatte swaerd?

1090 *oorsaeck:* reden.
1091 *port:* noopt.
1093 *ontdeckt:* vertelt.
niemant niet: niemand. Een dubbele ontkenning geeft (behalve in de wiskunde) een versterkte ontkenning, en niet gelijk neuswijze menschen vaak willen beweren, een bevestiging. „Taal is nu eenmaal geen algebra." (Prof. J. van Ginneken).
1094 *rou:* droefheid.
1095 *bij sich selleve te slijten:* alleen uit te vechten.
1096 *port:* noopt, aanspoort.
1097 *spoey:* spoedt u.

Hoe komt het dat uw moed om my niet wat bedaert?
En waerom meldghe niet, wat dat u 't licht doet wijcken?

PHÆDRA.

Ah, Theseus, groot van moed, ick bid u by den rijcken
En koningklijcken staf, by uwer soonen aerd,
By uwe komst, en by mijne assche alree vergaert,
Vergunme dat ick sterf.

THESEUS.

Wat doet u 't sterven kiesen?

PHÆDRA.

Doods oorsaeck melden is doods waerde vrucht verliesen.

THESEUS.

Geen mensch behalven ick, die heeft hier hoorens kans.
Wat schroomtghe voor 't gehoor uws overkuyschen mans?
Seg op, ick sal 't geheym in trouwen boesem decken.

PHÆDRA.

Vertreck niet 't geenghe wilt, dat niemand sal vertrecken.

1101 *maeckt:* doet, gelijk thans nog in het Duitsch.
1102 *moed:* gemoed.
1106 *alree vergaert:* die alreeds is verzameld. Wel een zeer stoute beeldspraak.
1108 „Zij wil zeggen, dat, dewijl zij sterven wil om haar schande te bedekken. zij noodeloos sterven zou, indien zij haar schande bevorens openbaar maakte." v. Lennep.
1109 *hoorens kans:* kans om gehoord te worden. Zie echter noot bij vers 1141.
1110 *overkuyschen:* „Vondel laat hier Theseus zich zelven een heel slecht verdiend kompliment maken. (v. Lennep).
1112 *vertreck:* vertel.

THESEUS.

Ick sal u nimmermeer vergunnen stervens maght.

PHÆDRA.

Wie kan 't beletten, als ick sterven wil met kracht?

THESEUS.

Seg op, wat sonde dat ghy boeten wilt met sterven?

PHÆDRA.

Maer dat ick leef.

THESEUS.

Kan ick met traenen niet verwerven?

PHÆDRA.

Men sterft de waerdste dood, terwijl men word beschreyt.

THESEUS.

Sy swijght vast langs hoe meer: dit oude wijf ontbeyd
Dees' voester 't melden sal door banden slagen smeten,
't Geen dese weygert. Bind dese arm met boey en keten,
En drijft haer 't geen sy heelt met slagen wt en pijn.

PHÆDRA.

Hou op, 'k salt seggen, wanneer 't ymmers soo moet sijn.

1116 *maer:* wel.
niet: niets.
1117 *waerdste:* waardigste.
1118 *vast langs hoe meer:* steeds hoe langer hoe meer.
ontbeyd: blijve hier.
1119 *smeten:* slagen.
1120 *dese:* Phaedra.
am: voedster.
1121 *heelt:* verbergt.
1122 *ymmers:* toch.

THESEUS.

Wat keertghe van ons af uwe oogen rood geswollen,
En deckt met uw gewaed de traenen, die 'er rollen
En bigglen reys aen reys van uwe kaecken? nu.

PHÆDRA.

O schepper van den goôn, tot tuygh aenroep ick u,
En u, o schitterglans van 's hemels fackelvlamme,
Wiens opgang oirsprong gaf aen onsen hoogen stamme;
Besprongen ben ick niet met mijnen wil geschend:
't Geweten niet besweeck door stael of dreyge-ment:
Het lichaem evenwel geweld en kracht most voelen:
Ick sal mijn' kuyscheyds smet met wondenbloed afspoelen.

THESEUS.

Seg op, seg op, wie heeft mijn' roem verdelgt soo ras?

PHÆDRA.

Die, dienghe minst verdenckt.

THESEUS.

'k Wil 't weeten, wie het was.

PHÆDRA.

Dit swaerd des schenners sal 't u duydelijck kunnen seggen,
Hetwelck hy, ang voor 't volck, ontvliedend hier liet leggen.

1125 *reys aen reys:* keer op keer.
1126 *tuygh:* getuige.
1127 *fackelvlamme:* Phoebus, van wien Phaedra afstamde.
1129 *besprongen:* aangevallen.
1133 *roem:* eer.
1136 *ang:* bevreesd.

THESEUS.

Wat schelmstuck, wee my, sie 'k? wat sie 'k voor een gedroght?
Het koningklijck yvoir, soo karteligh doorwrocht
Met kleene beelden: 't hecht dat praelt met 't Attisch wapen,
Maer waer langs of hy self ontsnapt is?

PHÆDRA.

Dese knaepen
Verbaest hem sagen vlien, soo snel als of hij vloogh.

THESEUS.

By d'heylge godesvrucht, by d'oppergod om hoogh,
En die het tweede rijck der golleven met maght toomt;
Waer her of dese smet van 't schendige geslaght koomt?

1137 *gedroght:* spooksel.
1138 *karteligh:* gequarteleerd, gevierendeeld, „Middeleeuwsche blazoentermen, hier vrij anakronistisch te pas gebracht." (v. Lennep.)
1140 *deze knaepen:* Dit moet op de rei slaan, die blijkbaar het geheele tooneel bijwoont. Dan is echter vers 1110 vrij onlogisch. „De Reizang, zegt van Lennep, levert het bewijs op van ongerijmdheid, waartoe de treurspeldichter vervallen moest, wanneer hij zijn Reien geen werkelijk deel aan den handel liet nemen. Of is het niet het toppunt van onwaarschijnlijkheid, te veronderstellen, dat Fedra en haar vertrouwde een gesprek als het vorige zullen houden ten aanhooren eener Rei... en dat diezelfde Rei, die van den geheelen loop der zaken vergewist wordt, en op het tooneel blijft, het geduldig aanziet dat Theseus zich op schandelijke wijze bedriegen laat."
1141 *verbaest:* angstig.
vlien: vluchten.
1143 *die:* nl. Neptunus. Er zijn drie rijken, beheerscht door drie broedergoden. Jupiter beheerscht den hemel, Neptunus de zee en de aarde (in dit laatste is de Grieksche mythologie vaak onduidelijk), en Pluto de onderwereld.
1144 *her:* vandaan.
schendighe: schandelijke.

Heeft Griecken dien gequeeckt, of Phasis Colchis vloed,
Of Scythsche Taurus? Dit van deughd veraerdend bloed
Is sijnen stam gelijck, en aerd na sijne moeder:
Den Amazonen is het eygen langs hoe woeder
Te haeten 't huwelijck: en 't lichaem, dat lang reyn
En kuysch was, door misbruyck te maecken lustgemeyn.
Snoode afkomst, die geen' wet eens betren lands kan binden.
Selfs dieren bloedschand vlien, en die niets schandlijck vinden,
Bewaeren noch de wet van bloedverwantschap. Waer
Is 's jongsmans aengesicht, en dat gemaeckt gebaer?
Die majesteyt, die soo ontsaghelijck wou schijnen,
Geneyght tot overoude en lang verstorve mijnen?
Dat statigh opsicht, en die strenge stuure zeën
Des guuren ouderdoms? O ghy bedrieghlijckheen
Des wandels, die soo diep verberreght uw' gepeynsen,
En met 't schoon aenschijn kunt de smet der siele ontveynsen.
„De schaemteloose sich met schaemte kleeden kan:

1145 *Griecken:* Griekenland.
Phasis: rivier in Colchis (Armenië).
1146 *veraerdend:* ontaarde.
1148 *langs hoe woeder:* hoe langer hoe verwoeder.
1149 *lustgemeyn:* gemeenschappelijk voor iedereen.
1153 *bloedverwantschap;* het doet aan de beteekenis niets af, maar toch willen wij even opmerking dat tusschen stiefzoon en stiefmoeder geen bloedverwantschap maar aanverwantschap bestaat.
1154 *gemaeckt gebaer:* aangenomen houding.
1156 *mijnen:* gewoonten.
1157 *op sicht:* oogopslag.
stuure: strenge, stoere.
1159 *des wandels:* van de uiterlijke houding.
1160 *aenschijn:* uiterlijk.
ontveynsen: verbergen.

„Godvruchtigheyd bedeckt den Goddeloosen man,
„En rust den stouten mensch: bedriegers prijsen waerheyd,
„De laffe schijnen streng. O swerver in de naerheyd,
Der bosschen, wildeman, kuysch, ongerept en ruw;
Hoe waertghe t'mijner schand dus lang van 't 't hylick schuw?
En luste het u aldus het mannenrecht te winnen,
En van mijn bedde met dit schelmstuck te beginnen?
Nu, nu weet ick 't u danck, o god daer 't al voor beert,
Dat door mijn' vuyst geraeckt, Antiope is gesneeft:
Dat ick, afstijgend naer des afgronds duystere holen,
U uwe moeder niet sorgvuldigh liet bevolen.
Loop, loop, voorvlughtigh, wijd door 't onbekende land;
Schoon ghy gescheyden word aen 's aerdboôms andren kant,
Door Oceaensche diepte, en wandelt daer gescholen
In d'andre weereld ghy treed tegens onse solen,
Al is het datghe u berght in d'allerveerste wijck,
En 't aspunt overschrijd, dat steyle en naere rijck,
En veerder doolt dan 't sneeu der grijse wintersche oorden,
En 't buyigh dreygement van 't kil bevrosen Noorden
Laet achter uwen rugh; noch sultghe niet ontgaen
De straffe van uw quaed: staegh sal ick achteraen

1163 *den stouten mensch:* (bedekt) den vermetele.
1164 *naerheyd:* duisternis.
1166 *hijlick:* huwelijk.
1170 *gesneeft:* gestorven.
1175 *gescholen:* verborgen.
1176 *tegens onse solen:* als, „tegenvoeter," van ons.
1177 *wijck:* wijkplaats.
1178 *aspunt:* Noordpool.
naere: duistere.
1180 *buyigh dreygement:* dreigende sneeuwbuien.

U, die voortvlughtigh sijt, nastappen al verbolgen,
En, alle winckels door, u op de hielen volgen,
En overmeeten 't al, 't geen ghy gesloten waent,
't Geen veer leyd, 't geen dat schuylt, 't geen woest en ongebaent,
En heel verscheyden leyt: geen' plaetse salme weeren.
Mijn' bedeloften ick oock herwaert aen sal keeren,
Waer langs men met geen' schicht u kan door-schieten fel.
Ghy sult vernemen, wie gekeert is wt de hel.
De vader van de zee verwilgde my drie beden,
En heeft dees' gifte by des afgronds heyligheden
Bevestight met een' eed: o zeevooghd, nu is 't tijd,
Vergunnme een' droeve gift, en geef dat Hippolyt
Niet langer en aenschou de blijde sonnestraelen:
Geef, geef, dat's vaders toorn ter schimmenwaert doe daelen
Den boosen jongeling: o vader, kom uw' soon
Rampsaligh nu te hulp. Wy souden voor uw' troon.
Niet spillen dese gaef, als sijnde d'alderleste,
't En waer groot hartenleed ons dit van 't harte preste.

1184 *winckels:* uithoeken.
1185 *overmeeten:* doorschrijden.
1186 *veer:* ver.
schuylt: verborgen is.
1187 *verscheyden:* afgelegen.
1188 *bedeloften:* gebeden en geloften.
1189 *schicht:* pijl.
1190 *vernemen:* bemerken.
1191 *vader van de zee:* Neptunus.
verwilgde: schonk.
beden: wenschen.
1192 *afgrond:* onderwereld.
1195 *en:* een ontkenning, gelijk het Fransche *ne*.
1196 *ter schimmenwaert:* naar de onderwereld.
1197 *vader:* Neptunus.
1199 *alderleste:* twee van de drie wenschen had Theseus al gebruikt.
1200 *'t en waer:* indien niet.

Ick heb in s'afgronds poel mijn' bedeloft gespaert,
En by d'afgrijslijckheen van Pluto onder d'aerd',
Doen d'helsche vorst ons dreyghde, ang sijnde voor sijn vrouwe;
O vader, nu bewijs uw' toegeseyde trouwe.
Hoe toeftghe noch, en maeckt de zee noch geen geruysch?
Beweef de duysternis met bulderend gedruys
Van winden, die het vlack net swarte nevels decken
Ontruck ons starrenglans en 's hemels heldre plecken:
Giet wt de soute zee: gedroghten weck op 't ruym,
En daghvaert in uw' toorne oock 't Oceaensche schuym.

REY.

O vrou natuur, ghy moeder van den goôn,
En ghy, o vooghd van 's hemels klaeren troon,
Die het gestarnt aen 't snelle dack gespreyt,
En d'assen met geswinde naeven dreyt,
En wentelt staegh de wufte flonckervieren;
Hoe waecktghe soo besorght in 't hemelstieren?

1203 *ang:* beangst.
vrouwe: Proserpina, die Theseus wilde schaken.
1206 *beweef:* vervul.
1207 *vlack:* zeevlak.
1209 *giet wt:* doe overstroomen.
weck op 't ruym: verwek op de aarde.
1210 *daghvaert:* roep op.
1212 *vooght:* beheerscher (Juppiter).
1213 *gespreyt:* verspreid.
1214 Men lette er op, dat Vondel nooit het wereldstelsel van Galilei aanvaard en misschien zelfs niet gekend heeft, en de aarde beschouwt als het middelpunt van het heelal, waarom zon, maan en sterrenhemel draaien.
1215 *wufte flonckervieren:* dwalende lichten.
1216 *hemelstieren:* hemelbesturen.

Soo dat nu vorst en rijp het bosch ontkleed:
Nu d'appelboom weer koele schaduw spreed:
Dat nu de neck des zomerleeus verschroockt
Met grooten brand, en hette 't koren koockt:
Nu weer de herbst, door 't maetighen der tijen,
Het weeldigh oeft tot rijpheyd doet gedijen.

Maer waerom ghy de selve groote god,
Die 't allergrootst bestiert na uw gebod;
Op wien 't gewicht der wijde weereld drijft,
Dat na uw' wenck sijne ommekreyssen schrijft;
Hoe sietghe met soo groote een' sorgeloosheyd
Van boven aen der menschen bittre boosheyd?

Soo datghe den godloosen niet en schut,
Nocht na verdienst den vromen streckt tot nut.
Onordentlijck Fortuyn ons doen beleyd,
En blind en sot haer' gaeven spilt en spreyd:
Haer' gunste doet het aldersnoodste opluycken,
En heyligheyd voor maght en geylheyd duycken.

In 't heerlijck hof bedrogh den meester maeckt:

1217 *nu:* nu eens.
1218 *nu:* dan weer.
1219 *somerleeus:* de leeuw, het sterrebeeld waarin de zon in het midden van den zomer staat.
verschroockt: verschroeid.
1220 *hette:* hitte.
koockt: verbrandt.
1221 *tijen:* temperatuur.
1222 *weeldigh:* rijk.
1226 *ommekreyssen:* kringloop.
schrijft: beschrijft.
1229 *schut:* weerhoudt.
1230 *vromen:* braven.
1231 *onordentlijck Fortuyn:* wisselvallig toeval.
ons doen beleyd: bestuurt onze handelingen.
1233 *opluycken:* omhoog komen.
1234 *duycken:* onderdoen.
1235 *den meester maeckt:* de eerste rol speelt.

„'t Volck lacht, wanneer een dief op 't kussen raeckt:
Het eert en haet een' selven wispeltuur.
Rechtvaerdigheyd bekomt haer' vroomheyd suur
De kuysche siel in armoe diep blijft steecken,
En overspel heerscht maghtigh door gebreken.
O dwaese schaemt van buyten schoon bestreecken.

Maer wat of ons dees bood voor tijding brengen sal?
Hy sieter druckigh wt, en houd al hijgend stal.

VIERDE BEDRIJF.

THESEUS. BODE.

BODE.

O lot der dienstbaerheyd, hoe lastigh valt uw juck?
Wat maecktghe my ten bood van 't schendigh ongeluck?

1237 *een' selven:* denzelfden.
wispeltuur: wispelturig.
1238 *suur:* slecht.
1240 *gebreecken:* misdaden.
1241 *schaemt:* schande.
bestreecken: opgesierd.
1242 *bood:* bode.
1243 *druckigh:* droevig.
houd stal: houdt stil.
„De Rei eindigt dit Bedrijf met een — door Vondel meesterlijk overgezetten — uitval tegen de goden, die de ondeugd laten zegevieren en de deugd vergaan. De Rei had oprechter gehandeld, die beschuldiging tegen zich zelve te richten." (van Lennep).
1244 *lastigh:* zwaar.
1245 *schendigh:* schandelijk.

THESEUS.

De neerlaegh niet ontsie vrypostigh te verbreeden:
'k Verwacht niet onbereyd den slagh der swaerigheden.

BODE.

De tong ontseyt uw leet te melden en uw kruys.

THESEUS.

Seg op, wat ramp beswaert ons aengevochten huys?

BODE.

Helaes! uw Hippolyt quam jammerlijck te sneven.

THESEUS.

O vader, 'k wist al dat hy was geraeckt om 't leven:
De schaecker leydt'er toe. Hoe quam hy aen sijn' dood?

BODE.

Na dat hy met gevaer verbaest ter stad wt vlood,
En reckte sijnen pad met snelheyd door vertsaegen,
Hy hooge kleppers flucx heeft in 't garreel geslagen,
En toomde hunn' monden met het leuterend gebit:
Doen momplend allerleys, dan dat, dan weder dit,
Verfoeyende den boôm des vaderlands, veelvuldigh
Hy om sijn' vader roept, en streng en ongeduldigh

1246 *neerlaegh:* dood.
vrijpostigh: vrijmoedig.
verbreeden: vertellen.
1247 *onbereyd:* onvoorbereid.
swaerigheden: rampen.
1248 *ontzeyt:* weigert.
1249 *aengevochten:* rampspoedig.
1250 *sneven:* sterven.
1251 *leydt' er toe:* heeft zijn loon gekregen.
1253 *verbaest:* verschrikt.
1254 *vertsaegen:* vrees.
1256 *leuterend:* belemmerend.
1259 *streng:* krachtig.

Der rossen toomen schud, en hun den breydel viert:
Wan ras de woeste zee van wt den afgrond tiert,
En swelt en groeyt, en gaet tot aen de starren bruyschen.
Geen wind blaest over 't zout: de lucht is vry van 't ruysschen.
't Gepaeyde vlack beroert word van sijn eygen weer:
Geen' zuydewind onstelt soo fel 't Sicanisch meer,
Geen' zee en rijst soo hoogh door baeren aen het woeden,
Wan Corus meester is, en rotsen door de vloeden
Aen 't davren raecken, en het grijse en siedend schuym
Leucates toppen beuckt, op 't grondeloose ruym.
Een' hoogh gebulte zee verrijst. De vloed geswollen
Komt met een zeegedroght na sand en strand toe rollen:
Doch dreyght soo groot een' smet geenssins der schepen boord,
Maer 't land. Geen lichte stroom de baeren wentelt voort:
'k En weet niet wat de golf, veel grooter dan veel' golven,
Magh houden in haer' opgehoopten schoot gedolven:
Wat aerde een nieu gebroed wil toonen 's hemels slot.

1261 *wan ras:* toen plotseling.
1263 *sout:* zeewater.
1264 *'t gepaeyde vlack:* de kalme zeespiegel.
syn eygen weer: zijn eigen storm.
1265 *Sicanisch meer:* Siciliaansche Zee.
1266 *baeren aen het woeden:* woedende golven.
1267 *wan:* als.
1269 *Leucate:* een eiland in de Ionische Zee.
1270 *gebulte:* opgeblazen.
1271 *zeegedroght:* zeemonster.
1272 *smet:* golfslag.
1276 *gebroed:* voortbrengsel.
's hemels slot: aan het hemelsche paleis.

Een eyland komt'er op; en Epidaurus God,
En de Scironides, steenrotsen van den volcke
Bekent door Scirons straf, gaen schuyl in water-
wolcke:
Oock 't land genepen van twee barrenende zeen.
Terwijlwe dit verbaest beklaegen met gesteen,
Soo loeyt het gantse vlack, en alle klippen kraecken
Van allen kanten, en haer' toppen dauwen braecken
En schuymen by gebeurt; vermits de zee sich rept:
Gelijck de wallevisch, die gierigh water schept,
Het welck hy weder loost door pijpen wijd van
monden,
Daer hy in 't ontdiep swemt der Oceaensche
gronden.
De waterkloot in 't end barst yslijck door den stoot,
En strandwaert voert de plaegh, door vreese ruym
soo groot.
De zee haer ondier volght, en swallept op het drooge.
De schrick mijn' beenen schud.

THESEUS.

Maer hoe was in uw ooge
Dat woeste lijf van leest.

1277 *Epidaurus God:* Aesculapius. „Er is hier sprake van steenrotsen, hem geheiligd." (v. Lennep).
1278 *Scironides:* groep rotsen, genoemd naar Sciron, die door Theseus gedood is. Deze Sciron wierp de voorbijgangers in het water. („Scirons straf)"
1280 *genepen:* bedreigd.
barrenende: kokende.
1281 *verbaest:* verschrikt.
gesteen: steunen, weeklagen.
1282 *vlack:* zeevlak.
1284 *bij gebeurt:* beurtelings.
1285-1286 Een niet juiste verklaring van het spuiten van den walvisch.
1287 *ontdiep;* niet: ondiepte, maar: groote diepte.
1288 *waterkloot:* waterhoos.
1289 *door vreese ruym soo groot:* door onze vrees veel..
1291-1292 *leest:* gedaante. grooter lijkend. „'t Ware minder te verwonderen geweest, indien Thezeus, in plaats van een zoölo-

BODE.

De groote pekelvar
Stack wt een' blaeuwen neck, en beurde een' groene star
Met opgeheven kam na boven. Bey sijne ooren
Die waeren borstligh, bont gekaeckelt yeder hooren,
En soo van kleur, gelijck een stier die kudden temt,
En een die in de vloên geboren drijft en swemt.
Hier blickert sijn gesicht: daer braeckt hy vier en voncken.
De vette neck, waerop de blaeuwe vlacken proncken,
Beurt grove spieren op. De neus heel wijd gegaet,
Al gaepend snuyft en snorckt. Groen klevend mosch cieraed
Aen borst en kossem geeft. Roo verwe sprengt de lenden.
Het achterlijf in visch en ondier sich gaet enden,
En 't overige deel van 't groot geschubde beest
Seleept endloos achteraen. Die walvisch word gevreest,
Als een die 't snelle schip verswelgt, en weer kan geven

gisch onderzoek in te stellen, den bode gevraagd had: Was ist der langen Reden kurzer Sinn?" v. Lennep. Hier en ook in de meeste oorspronkelijke drama's toont Vondel een groot episch talent, dat echter in een drama minder op zijn plaats schijnt. Shakespaere, Breero (om enkele te noemen) laten de personen veel meer handelend optreden, dit alles maakt dat Vondel's drama's (een enkele uitgezonderd) veel gelezen, maar weinig gespeeld worden.

1292 *pekelvar:* eestier.
1295 *gekaeckelt:* gekleurd.
1296 Misschien wordt hier een nijlpaard bedoeld, een dier waarvan Vondel door overlevering wel gehoord had.
1299 *vlacken:* vlekken.
1300 *gegaet:* van gat voorzien.
1301 *mosch;* zal hier wel „zeewier" beteekenen.
cieraet geeft: versierd.
1302 *kossem:* ook thans nog in gebruik in het veebedrijf: halskwab.
sprengt: bevlekt.

Van 't onderste der zee. De waterkusten beven,
En het verbaesde vee langs d'ackers heenen vlied.
De harder volght wt schrick sijn' koeyen langer niet.
't Gedierte 't woud verloopt. De jaegers staen en kijcken,
Van vreese doods en stijf: noch sietmen niet beswijcken
Den moed van Hippolyt; die met den toomen kort
Sijn' paerden ment en drijft, en die vervaert sijn, port
Met sijn' bekende stem. Een wegh, om licht te sneuvelen,
By Argos leyd, wat hoogh op de gebrokene heuvelen,
Heel dicht op 't naeste strand der aengelege zee,
Hier scharpt sich dat gevaert, en maeckt sijn' gramschap ree.
Na dat het in sich self vergrimde, en dat de tooren
Sich zarde, en maeckte vast een veurspel van te vooren,
Soo vlieght het snellijck voort, met een' geswinden vaerd,
En raeckt met spoenden tred nau 't bovenste van d'aerd,
En vreeslijck siende, houd stal voor zidderenden wagen.
Uw soon hier tegens aen rijst op, en onverslagen

verbaesde: verschrikte.
doods: bleek.
toomen kort: ingekorte toomen.
port: aanspoort.
sneuvelen: struikelen, vallen.
gebrokene: afgebrokkelde.
schrapt sich: stelt zich schrap.
ree: gereed.
vergrimde: woest werd.
sich zarde: zich zelf aanvuurde.
nau: nauwelijks.
houd stal: blijft staan.

En fors van aengesicht luyd donderd, dreyght en graeut:
Dees ydle schrick mijn' moed in 't minste niet verflaeut:
Want, als mijn vader, weet ick raed tot stieren-temmen.
De rossen wreveligh, die met geen' breydel stemmen,
Heen rucken met de raên, en ree gedwaelt van 't pad,
Verbijstert vaeren voort, dat langs, daer vlug en rad
De rasery hun jaeght, en hollen door de rotsen.
Maer als een stuurman, wen in zee de baeren klotsen
De kiel wend slincx dan rechts, en nimmer dwars aen voert
De sijde na de vloên, die hy door stuurkunst loert;
Niet anders ment hy oock de spoeyende garreelen.
Nu druckt 't gebit den beck, met stijfgespanne zeelen:
Met dwarsse slagen tout hy reys aen reys den rug.
De staeghe meedgesel die volghtse al even vlug;
Nu glippende over 't ruym en 't effen: nu in't wenden
Dwaelt 't ondier hun te moet, en jaeght van allen enden
Den beesten bangheyd aen, die verder niet en vlien;

1327 *wreveligh:* ongeduldig.
breydel: teugel.
stemmen: harmonieeren.
1328 *raên:* wielen, hier voor „wagen."
ree: weldra.
1331 *wen:* als.
1332 *slincx:* links.
1333 *loert:* ontwijckt.
1335 *zeelen:* teugels.
1336 *dwarsse:* heftige.
tout: slaat.
1337 *staeghe meedgesel:* voortdurende achtervolger; nl. de „zeestier."
1339 *te moet:* tegemoet.

Mits 't grousaem zeegedroght 't gehoorent hoofd laet sien,
Ontmoetend hun heel nors van toornigheyd geswollen.
De kleppers doen verbaest geraecken aen het hollen,
En luystren nocht na toom, na sweep, of voermans keel.
Sy worstelen om sich te vryen van 't garreel.
Verschoppende hunne vracht, met voeten opgeheven.
Uw soon voorover plat op 't aensicht komt te sneven,
En wickelt en verwart sijn lichaem in een' strick:
En hoe hy sich meer rept, te vaster word hij dic
Van volleghsaemen knoop beswachtelt door het woelen.
't Bedreven schellemstuck de beesten ras gevoelen,
En vry van wagenaer, met 't glippen van de raên,
Waer hun de vreese jaeght daer rennen sy op aen:
En sulck een wagen was 't, die sijne vracht niet kende,
En vloeckende den dagh, dien 't valsche sonlicht mende,
Ten buytenbaensche banck wtschockte Phœbus soon.
Het veld word overwijd besprengt van 't bloed des doôn.

1341 *mits:* doordat.
1343 *doen:* toen.
verbaest: verschrikt.
1345 *vrijen:* bevrijden.
1347 *sneven:* vallen.
1349 *rept:* beweegt.
dick: stevig.
1352 *wagenaer:* wagenmenner.
glippen: vallen.
raên: wagen.
1355 *valsche zonlicht:* onechte zon, nl. Phaëton.

Het hoofd, gekraeckt, gekneust, op 't harde van de rotsen,
Men reys aen reys moght sien ophuppelen en botsen
De doorenheggen voort gaen strijcken met het hayr.
En harde keysteen rijt 't schoon aenschijn gants en gaêr.
't Rampsaligh schoon komt door veel' wonden t' overlijen,
En over 't stervend lijck geswinde wielen glijen.
Een halfgebrande pael, juyst mids by d'eechenis,
In 't end's gesleepten lijfs en romps verletter is.
Door 't hechten van den heer de wagen staet gebonden.
De rossen stuyten kort, mits 't haperen der wonden,
En breecken te gelijck het marren met hunn' heer.
Doen snijden tacken den halfdooden meer en meer:
Soo doet het braembosch, scharp van doorens stekelheden,
En elcke stronck die vat een deel van 's dooden leden.
De knechts, een' droeve schaer, die dwaelen al bedruckt
Omher de plaetse, daer uw soon van een geruckt
Wtteyckent 't lange pad, met bloênde purper-kleuren.
De honden op het spoor om 's meesters leden treuren.
De nyvrige arrebeyd der droeven met gesteen

1360 *gaen strijcken:* grijpen.
1361 *gants en gaêr:* heelemaal.
1364 *mids bij d' eechenis:* midden bij de engte.
1365 *verletter:* tegenhouder.
1366 *hechten:* vasthouden.
1367 *stuyten kort:* worden snel tegengehouden.
mits 't haperen der wonden: doordat hun wonden hen belemmeren.
1368 *breecken het marren:* eindigen der doodstrijd (eig. het wachten op den dood.)
1370 *dorens stekelheden:* stekende dorens.
1374 *wtteyckent:* schildert.

Tot noch toe 't lichaem niet kon brengen gants by een.
Is ditte schoonheyds glans? die t'hans noch soo vermetel,
Onfeylbaer erfgenaem van sijnes vaders setel,
En heerlijck rijcxgenoot der starren glans beschaemt,
Ter jongste staci dees ten lijcke word versaemt.

THESEUS.

Natuurkracht al te starck, met wat een groot vermogen
Verbindghe d'ouders, door den band des bloeds bewogen?
Hoe eeren wy u oock selfs tegens ons gemoed?
Mijn wil was 't, dat door straf sijn' misdaed werd geboet:
'k Beween nu mijn verlies.

BODE.

Die geen en schreyt niet eerlijck,
Die schreyt om 't geen hy wenschte.

THESEUS.

Ick acht voor al dit deerlijck,
En d'allergrootste ramp, indien het ongeluck
't Gewenschte afgrijslijck maeckt.

BODE.

En waerom druypt van druck
Uw' wange, indienghe hem haet?

1378 *thans:* zoo pas.
1381 *jongste staci:* laatste gang.
versaemt: gereed gemaakt.
1389 *afgrijselijk:* ongewenscht.
druck: droefheid.

THESEUS.

Ick schrey niet om 't verloren
Maer dat ick, vader, hem deede in sijn bloed
versmooren.

REY,

Wijse: *Het was een jonger held.*

Hoe draeyt Fortuyn het al,
Door schendigh ongeval?
Min woedse tegens kleene.
Wie sich niet hoogh verheft,
Gods hand veel sachter treft,
En leeft bevrijd van peene.

Vergeten burger rust
Van tweedraght onbewust:
In hutten slaeptmen stiller.
Het hemelhoogh gesticht
Voor geene stormen swicht,
Nocht voor den regenspiller.

Het blixemend geschal
Schiet selden nedrigh dal.
Jupijn met donderslagen
Kan 't woud van Cybele
En Caucasus, in 't bree
En 't lange, schrick aenjaegen.

1391 *ick vader:* ik als vader.
1392 *het al:* alles.
1393 *schendigh:* noodlottig.
1394 Versta: minder richt het Noodlot zich tegen geringe menschen.
1397 *peene:* straf, ramp.
1398 *rust:* leeft, rustig.
1403 *regenspiller:* regengod.
1404 *blixemend geschal:* geluid van den donder.

Jupijn pickt wt beducht
't Geen hoogst rijst in de lucht.
't Laegh dack des ongeachten
Geen' groote ontsteltheyd lijd:
Geswind vervlieght de tijd,
Met twijffelbaere schachten.

Geen mensch vind heul nocht trou
By dese blinde vrou.
Hy, die de dood ontvlughte,
Des hemels starren sagh,
En 's levens heldren dagh,
Vind 't huys vol ongenughte:

En siet sijn vaders stoel
Bedruckter als de poel
Des jammers in het keeren.
Godin, die 't outer ciert,
Daer u Athenen viert,
Ghy kuysche, die wy eeren:

Nu Theseus 's hemels troon
Aenschout en d' oppergoôn,
En komt van Stix opklimmen,
Ghy Pluto paeyt, en wyd
Hem weder Hippolyt:
De wreedaerd mist geen' schimmen.

1410 *beducht:* geducht.
1413 *ontsteltheyd:* ontsteltenis.
1415 *twijffelbaere schachten:* pijlen, waarvan het doel onbekend is.
1416 *heul:* steun.
1417 *dese blinde vrou:* Fortuna, het Noodlot.
1418 *Hij, enz.* : Theseus.
1421 *ongheneughte:* ramp.
1422 *stoel:* troon.
1424 *in het keeren:* bij het terugkeeren.
1425 *die 't outer ciert:* wier beeld het altaar versiert.
1430 *Stix:* de onderwereld.
1431 *paeyt:* tevreden stelt.
wijd: offert.
1433 *mist:* wil missen.

Wat klaeghelijck een' stem galmt van den hoogen daecken,
En wat wil Phædra met gestroopte klinge maecken?

VIIFDE BEDRIIF.

THESEUS. PHÆDRA.

THESEUS.

Wat dolheyd noopt u, die ontstelt sijt door 't geween?
Wat wil die bloote kling? Wat wil dat droef gesteen,
En 't jancken op het lijck uws vyands korts verbannen?

PHÆDRA.

O fellen afgronds vooghd, koom my, koom my aenrannen:
Stier tegens my 't gedroght der blaeuwe baeren wt:
Wat Tethys, wreed van aerd, in haeren schoot besluyt,
En al wat d'Oceaen met wufte pekelgolven
Bevattend, in het diepst der gronden houd gedolven.
O Theseus staegh vervloeckt, o die noyt waert gewoon

1435 *gestroopte klinge:* bloot zwaard.
maecken: doen.
1437 *gesteen:* gejammer.
1438 *verbannen:* veroordeeld.
1439 *fellen afgronds vooghd:* beheerscher van de wreede hel.
aenrannen: grijpen.
1440 *stier:* zend.
1441 *Thetys:* zeegodin.
1442 *wufte pekelgolven:* bewegelijke zeewater.

Te keeren met geluck. Den vader en den soon
Uw' komste 't leven kost. Ghy sloopt uw huys moordaedelijck,
Door min of haet altijd uw' eyge vrouwe schadelijck
O Hippolyt, hoe sie 'k uw aenschijn dus in 't stof?
Heb ick 't soo toegemaeckt? Wat wreede Scinis of
Procrustes heeft gespreyt uw' lieve ledemaeten?
Of wat Cretenser stier, tweestaltigh, wtgelaeten
In 't loeyen, daer hy me Dedaelschen doolhof vult,
Heeft met gehoornden muyl soo fors u sonder schuld
Verscheurt? Oime, waer of uw' schoonheyd is gebleven?
Uwe oogen ons gestarnte? Hoe, leghtghe sonder leven?
Een luttel u vertoon, en luyster na mijn' reên.
Ick spreeck niet schandelijcx. Ick sta u toe de peen
Te boeten met dese hand, en sal het lemmer drucken
In dese onreyne borst; en van haer' schellemstucken
Met eenen van haer' siel uw' Phædra stroopen ras;

1445 *den vader:* Ook Theseus' vader had bij het terugkomen van zijn zoon het leven verloren, en wel op de volgende wijze. Theseus zou met negen jongelingen aan den Minotaurus geofferd worden, maar hij had zich voorgenomen, het monster te dooden. Toen nu de vloot terugkeerde, had hij vergeten, de zwarte zeilen door der schepen door witte te doen vervangen, zooals de afspraak was geweest, en de vader stortte zich uit in wanhoop de zee.

sloopt uw huys: vernietigt uw geslacht.

1449 *toegemaeckt:* toegetazkeld.

Scinis: een monster dat Athene onveilig maakte en door Theseus gedood werd. Hij had de gewoonte, zijn gevangenen met met de beenen aan twee neergebogen pijnboomen te binden, dan deze boomen los te laten, zoodat het slachtoffer vaneen gerukt werd.

1451 *Cretenser stier:* zie noot bij vers 151.

1452 *Dedaelschen doolhof;* zie noot bij vers 159.

1453 *muyl:* kop.

1454 *oime:* wee mij.

1456 *een luttel u vertoon:* kom een weinig te voorschijn.

1457 *peen;* hier: misdaad.

1460 *stroopen:* berooven.

En volgen u ontsint, door zee, door 't helsch morasch,
Door viervliet en door Styx. Laet ons de schimme paeyen.
Ontfang mijn hulsen en het hayr, met droevigh schrayen
Geruckt van 't voorhoofd, rood van nagels opgescheurt.
Te paeren siel met siel en vielme niet te beurt;
Maer 't isme wel vergunt te paeren d'ongelucken.
Indienghe schuldigh sijt aen bloedschands schellemstucken,
Soo sterf gewillighlijck der min te wille dan;
Indienghe suyver sijt, ter liefde van uw' man.
Of sal ick mijn' gemael by blijven in het huwelijck,
Dat ick bevleckte door dees' misdaed al te gruwelijck?
Ontbrack die gruwel noch, op dat ghy onbesmet
Gebruycken soud een door het bloed gewroken bed?
O dood, ghy stilpijn van het quaed der minnezeden!
O dood, ghy eere der geschondene eerbaerheden,
Wy vlien tot u; doe op, doe op uw' sachten schoot.
Athenen hoor, en ghy, o vader, ruym soo snood
Als vege stiefmoer, valsch is 't geen ick u vertelde,
En logenachtigh, als een' sinneloose ontstelde,
Versierde ick schennis, die mijn hart door rasery

1462 *viervliet:* vuurrivier, nl. Phlegethon.
paeyen: loskoopen.
1463 *schrayen:* schreien.
1465 *paeren:* vereenigen.
1467 Phaedra spreekt hier tot zich zelf.
1472 *onbesmet:* zonder schande.
1474 *minnezeden:* minnerijen.
1476 *vleien:* vluchten.
doe op: doe open.
1477 *ruym soo snood:* minstens even misdadig.
1478 *vege stiefmoer:* de stiefmoeder, die gaat sterven.
1480 *versierde:* verzon.
schennis: schanddaad.

Self ingesopen had. Rampsaelge vader, ghy
Hebt straf genomen van 't geen valsch is en gelogen.
D'onnoosle jongeling, heel kuysch van siel en oogen,
Door mijn' bloedschennis hier gesmoort leyt in sijn bloed.
Ontfang, o Hippolyt, het geen u waeren doet.
Mijn' goddeloose borst ontbloot ick voor 't rechtvaerdigh
Ter wraeck geslepen spits. Mijn wondenbloed sal waerdigh
Den heylgen jongeling 't lijckoffer nu voldoen.
Leer, leer, o vader, wt de stiefmoêr, met wat soen
Ghy uw gesleurden soon sijn' schimme moet bevreden:
Bestel hem na verdienst in onderaerdsche steden.

THESEUS. REY.

THESEUS.

Ghy keel des jammerpoels, bleeckverrewigh en graegh,
Spelonck van Tænarus, vergetelvliet, die staegh
Sijt aengenaem der siel, gemat door veele rampen,
Ghy log en traegh moerasch, ontfangt in uwe dampen

1481 *ingesopen:* ingedronken.
1482 *straf genomen van:* gestraft.
1484 *bloedschennis:* bloedschande.
1485 Dit vers moet beteekenen: „ontvang, hetgeen u (in de onderwereld) doet rondzwerven." Zij gaat zelf nl. ook daarheen.
1489 *soen:* zoenoffer.
1490 *gesleurden:* doodgesleepten.
bevreden: bevredigen.
1491 *steden:* plaatsen. Ook wij spreken nog van „ter aarde bestellen."
1492 *keel:* afgrond.
bleeckverrewigh: bleek gekleurd.
graegh: begeerig.
1493 *Taenarus:* de ingang der onderwereld.
vergetelvliet: Lethe, die de schimmen hun aardsch leven deed vergeten.

My goddelosen mensch, en druckt met endloos wee
Hem, die gedompelt word. Nu, wilde woeste zee,
Nu, zeegedroghten, fel van aerd, en wat beneden
In Proteus baeren schuylt, komt herwaert, ruckt de leden
Van my, die in soo groot een schelmstuck juych en lach,
In d'allerdiepste kolck: en ghy, o vader, ah!
Die willigh staegh verhoort mijn' toornige gebeden;
'k Heb een doodwaerdigh feyt bestaen, en heb de leden
Mijns afgescheden soons door moord ter neergeleyt,
En deerlijck over veld en ackers heen gespreyt:
En die 't versierde quaed wil wreecken na vermogen,
In waere boosheyd ben vervallen door de logen.
'k Heb met mijn misdaed zee en lucht en hel vervult.
Dees' rijcken alle drie die waegen van mijn' schuld.
'k Hoop wijders op geen heyl. Was 't daerom dat ick keerde?
Ah, stond u hierom op de ruyme pad na d'eerde,
Op datghe beyder lijck en dobblen moord aenschout?
Om van uw' vrou en kind versteecken ongetrout,
Het lijckrijs uwes soons en uwer gemaelinne
Met eene selve torts t'ontsteecken, droef van sinne?

1499 *Proteus:* een lagere zeegod.
1502 *staegh:* steeds.
1503 *bestaen:* gewaagd.
1504 *afgescheyden:* verscheiden, dooden.
1506 *versierde:* onware, verzonnen.
1507 *logen:* leugen.
1509 *waegen:* gewagen.
1510 *wijders:* verder.
1511 *op:* open.
na d' eerde: naar de aarde.
1512 *dobblen:* dubbelen.
1513 *versteecken:* beroofd.
1514 *lijckrijs:* brandstapel.

Alcides, schencker van het swarte en naere licht,
Send Dis uw' gaeve weêr. Herlever mijn gesicht
d'Ontvlode schimmen. Wee my goddeloosen mensche!
Vergeefs ick om de dood soo korts verlaten wensche.
Ghy raeuwaert, kunstenaer des neerslaghs van uw' soon,
Die moord gebrouwen hebt, soo fel en ongewoon,
Eysch nu verdiende straf op uwen eygen koppe.
Een' pijn, die d'aerde raeckt met streng gebogen toppe,
Den losgelaten na den hemel spouwe in tween.
'k Word steyl geschoten over Scirons rotsen heen.
'k Heb swaerdre straf gesien, die Plegeton (wiens golven
Omsinglen de gedoemde, in helschen brand gedolven)
De sondaers lijden doet. 'k Weet ree wat straf, wat kolck
Mijn geest te wachten hebb'. Wijckt, wijckt, misdadigh volck,
De stadige arrebeyd van Sysiph, grijs van jaeren,

1516 *Alcides:* Hercules.
schencker: die mij hebt geschonken.
naere: duistere, droevige.
1517 *Dis:* Pluto.
herlever: geef terug.
1518 *ontvlode schimmen:* schimmen die ik ontvlucht ben.
1519 *soo korts verlaeten:* die ik zoo pas verlaten heb.
1520 *ghij;* hij spreekt tot zich zelf.
neerslagh: dood.
1523 *pijn:* pijnboom.
1524 *Spouwe:* spijte, scheure.
1525 *Sciron:* Zie noot bij vers 1279. De twee vorige verzen slaan op Scinis, zie noot bij vers 1450.
1526 *Plegeton:* Phlegethon, een rivier in de onderwereld.
1527 *gedoemde:* veroordeelde.
1528 *ree:* reeds.

Sijn steen, op desen neck getilt me groot beswaeren,
Mijn' slaevende armen matte. Ick sy ten spot den vliet
Die op de lippen staet. De felle vogel schiet
Van Tytius na my; ter straf mijn' lever wasse
En ghy, Ixion, rust: het rad dat om uwe asse
Herwentelt sonder te weerstreven even seer,
Dat draegh mijn' leden wegh, met toegedreven keer.
Gaep, aerdrijck, bayerd, in wanschapenheyd afgrijsselijck,
Ontfangme, ontfangme. 'k Ga met meerder recht na'et ysselijck
Gedoemde sielenspoock: ick volge mijnen soon.
Vertsaegh niet, schimmenvooghd, 'k naeck suyver uwen troon.
Ontfangme, die niet meer sal 't eeuwigh huys begeven.
Geen bidden goôn beweeght: maer werdense gedreven
Met smeecken tot wat schelms, sy gaven haest gehoor.

1530_1537 Theseus wenscht zijn ziel in de onderwereld straffen van eenige misdadigers, die zich daar bevonden: Sysiphus, die een zwaren steen tegen een berg moest rollen, Tantalus, die hongerig en dorstig te midden van overvloed moest blijven, Tytius wiens lever werd uitgepikt en voortdurend weer aangroeide, Ixion die een aan wiel was gebonden.

1532 *matte:* vermoeie.

1533 *op de lippen staet:* Tantalus stond in een rivier, waarvan het water hem tot de lippen stond, maar wanneer hij zich bukte, wegvloeide.

1534 *wasse:* groeie.

1537 *toegedreven keer:* aangedreven wentelingen.

1538 *bayerd:* chaos.

1539 *met meerder recht:* nl. dan de eerste maal.

1540 *sielen spoock:* schimmen.

1541 *vertsaegh:* vrees.

1542 *begeven:* verlaten.

1543 *werdense:* worden ze.

1544 *schelms:* misdadigs.
haest: onmiddellijk.

REY.

De tijd van rou en klaght duurt eeuwigh door en door,
O Theseus, uwen soon betael sijn' leste stacy,
En berg geswind de leên, soo gruwelijck eylaci
Gesleurt, gescheurt, en vuyl besoedelt van den moord.

THESEUS.

Brengt herwaert 't overschot des lieven lijfs: brengt voort
't Gewight der leden, ruw en reuckloos gaêr-draegen.
Is dees mijn Hippolyt? Ick, ick heb u verslaegen,
Ick ken mijn' schendaed: 'k heb om 's vaders hulp gebeên.
En nuttigh vadergift; op dat ick niet alleen
En eenwerf schuldigh waer, als vader aen dees' plaegen.
O kinderloosheyd, ramp in afgesloofde dagen,
Erbarmelijcke man, omhels, omhels de leên,
En nedervallend stoof, met hartelijck gesteen,
Al watter van uw kind noch over is gelaeten.
Schick des gescheurden lijfs misleyde ledematen,
O vader, ordentlijck te saemen al geheel.

1546 *betael sijn' leste stacy:* geef hem de laatste eer.
1550 *reuckloos:* onverschillig.
gaêrgedragen: tezamen gebracht.
1552 *ken:* erken.
schendaed: misdaad.
1553 *nuttigh vadergift:* geniet van het geschenk van mijn vader (nl. Neptunus).
1554 *eenwerf:* slechts eenmaal.
1555 *afgesloofde daegen:* ouderdom.
1557 *stoof:* koester.
gesteen: geweeklaag.
1559 *misleyde:* gewonde. „Het slot van het treurspel, het aanbrengen en samenvoegen der gescheurde ledematen van Hippolytus is even afschuwelijk als onvertoonbaar ten ware in een Harlekinade." (v. Lennep).

En op sijn' plaets herleg een yeder dwaelend deel.
De starcke rechterhand lagh hier: de slincke, op 't mennen
Des breydels afgerecht, op dese plaets. Wy kennen
De merreckteekens van de slincke syde. Oh oh!
Hoe groot een deel ontbreeckt, aen onse traenen noch?
O ziddrende handen, leert in uwen treurplicht harden:
De dorre kaecken van geen' traenen vochtigh werden;
Terwijl de vader telt den soon sijn' leden toe,
En 't lichaem maecxsel geeft. Dit lit besie eens, hoe
't Van allesins is met veel' wonden afgegeten,
En vormeloos al heel? wij twijflen ofwe weeten
Welck deel dat uw is; doch 't behoort u lijckwel me.
Hier leg het, niet op sijn,' maer op een' leêge ste.
Is dat dit aenschijn, klaer van twee gestarrende oogen,
Daer 't vyandlijck gesicht tot Min door werd bewogen?
Waer is de schoonheyd toe vervallen wt haer' kracht
Vervloeckte schicking van der goden oppermaght.
O felle rasery, keert soo de soon op heden
Ten vader, door de kracht van mijn' gestorte beden?
Ontfang de jongste gifte uws vaders dan: ick sel
Uwe wtvaert menighmael noch houden met gequel.
't Vier ondertusschen ga met desen dingen strijcken.

1572 *lijckwel me:* eveneens.
1573 *ste:* plaats.
1577 *schicking;* beschikking.
1579 *ten vader:* tot den vader.
gestorte: uitgestorte.
1580 *jongste:* laatste.
1582 *vier:* vuur.

Ontsluyt het huys vol drucx, door dees' vermoorde lijcken.
Geheel Athenen klinck van rougalm. Ghyliên gaet,
Ontsteeckt het lijckrijs van het koningklijcke saed.
Maer ghyliên, veldwaert soeckt na 's lijfs verspreyde stucken.
Dat d'aerde haer godloos hoofd bevalle, en swaer moet drucken.

1583 *drucx:* droefheid.
1585 *lijckrijs:* brandstapel.
saed: zoon.
1587 *haer:* Phaedra's.
„De gewone wensch der ouden voor hun dooden was, dat de aarde hun licht mocht zijn. Hier wenscht Thezeus aan het het lijk van Fedra het tegenovergestelde." (v. Lennep).

INLEIDING TOT JOSEPH IN 'T HOF.

In het laatst van October 1631 kwam Hugo de Groot in Rotterdam aan en den 9en December in Amsterdam. Vondel had nu de gelegenheid persoonlijk met den grooten geleerde kennis te maken. Dat De Groot invloed op hem uitgeoefend heeft staat vast, maar, wij meldden het reeds, het is moeilijk na te gaan van welken aard dezen invloed geweest is. Waarschijnlijk heeft De Groot grootendeels kalmeerend op den dichter gewerkt en juist omtrent dezen tijd wordt de toon van zijn werk minder scherp. Op 17 April moest De Groot Nederland weer verlaten, nadat op 7 April de belooning van *f* 2000.— op zijn gevangenneming was gesteld. „Den meesten invloed," zegt Dr. Leendertz, „heeft De Groot zonder twijfel gehad op Vondels letterkundige ontwikkeling. De ernstig zoekende en studeerende dichter werd aangetrokken door de buitengewone geleerdheid van den grooten Delvenaar, met name door zijn uitgebreide kennis van geschiedenis, letteren en godsdienstleer. Over deze onderwerpen zullen gewoonlijk hun gesprekken geloopen hebben, en daarbij was Vondel een dankbaar leerling. In de eerstvolgende jaren zien wij hem steeds meer zich verdiepen in de studie der klassieken en daarover een vrij drukke briefwisseling onderhouden met De Groot."

„In de jaaren MDCXXXIII en XXXIV, verhaalt Brandt, „zagh men weinig nieuws van onsen Dichter, toen met Konstantijn nog onleedig (zie Het Leven van Vondel; vóór het Pascha). In den jaare MDCXXXV hadde de Heer de Groot, die korts daarna tot de waar-

digheit van Gezant der Koninginne en kroone van Zweden werdt verheven, zijnen Sophompaneas of Josef in 't licht gegeven: een treurspel in alle deelen zoo volmaakt, dat het bij de beste speelen der aalouden standt moght houden. D'uitneementheit van dit werk, en 't aanraaden van vrienden, bewoogh Vondel eenige zijner uuren aan de vertaling te besteden: verklaarende in de voorrede, dat hij in 't vertolken en rijmen beesig en verrukt, zich somtijdts liet voorstaan, dat *Josef in den Treurspeeler verreezen was, of dat de Treurspeeler Josefs spoor most bewandelt hebben.* In dit vertaalen hadt hij de rechte maat volkoomen gehouden, en was het Latijn niet te dicht op de hielen gevolght, noch te ver van zijnen grooten voorganger afgeweeken. De Heer de Groot kennis van deeze vertaaling bekoomende, schreef in December uit Parijs (daar hij etlijke maanden te vooren zijne intrede als Gezant hadt gedaan) aan den Professor Vossius: *Ik verstaan dat Vondel mijnen Sophompaneas d'eere heeft aangedaan van hem met zijn eige, dat is seer gelukkige handt, in 't Hollandsch kleedt te steeken. Ik ben hem grooten dank schuldig, omdat hij, die uit zich zelven beeter dingen kon voortbrengen, nu in 't vertaalen van de mijne, tot blijk van vriendtschap, zijnen arbeidt besteedt heeft.*

De Heeren Secretaris Mostert en Joan Vechters of Victorijn, beide Rechtsgeleerden, hadden hem in 't vertaalen van dat werk de handt gebooden. Want terwijl hij bezigh was met de Hollandtsche taal te bouwen, haar rechte spoor wakker naa te speuren, en op papier te leggen, vondt hij altijdt baat met overleg van taalkundigen iet te vertolken. *Verscheide oordeelen,* verstondt hij, *schieten verscheide straalen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwijl een eenig oordeel maar een' eenigen straal uitschiet, en arm bij den rijkdom van veelen is.* Het vertaalen zelf vondt hij dienstig, om de gedachten van de grootste geesten tot in het merg te doorgronden, hunne kunst en aardigheit hun af te zien, en zijne snaaren

te leeren stellen op hunne toonen. Met dit ooghmerk heeft hij verscheide stukken van d'ouden in prose overgezet: onder andere den dollen Herkules[1]) van Seneka: het groote klaagh- en smeekdicht van Naso uit Pontus aan Augustus, jaa ook de Herschepping; verscheide boeken van Lucanus en Papinius Statius[2]) met Horatius Flaccus Lierzangen, en meer andere werken: van welke alleen Horatius Lierzangen en zyne Dichtkunst[3]) (daar hij desgelijks de hulpe van Mostert en Viktorijn toe hadt gebruikt) sedert in 't licht quamen.'

[1]) Hercules furens.

[2]) M. Annaeus Lucanus (38 n. Chr. — 65) heeft in zijn onvoltooid episch gedicht den oorlog tusschen Cesar en Pompejus beschreven; P. Papinius Statius († 96 n. Chr.) heeft in zijn epos Thebais den strijd van Eteocles en Polynices in den trant van Virgilius bezongen.

[3]) De Epistola ad Pisones de Arte Poetica.

DE VERTALER AEN ALLE NEDERLANDERS.

Eer de getrouwe propheet Moses den Joodschen volcke Goddelijcke wetten voorschrijft, verciert en behangt hy den ingang van sijn heyligh werck met de Godtvruchtighe voorbeelden der oude aertsvaderen, waeronder Joseph, mede Sophompaneas genoemt, als een heldere spiegel der eerst verdruckte, maer namaels gekroonde deughd en Godtvruchtigheyd. Na verloop van sooveele eeuwen koomt de Hebreeu op het Roomsche tooneel, en speelt zijn personagië soo deftigh in 't Latijn, dat d'aeloudheyd sich des verwondert, en hy onbeteutert neffens haer magh standhouden; een eere, allen Ouden selfs niet gebeuren magh. Hy koomt, gelijck een son, op met de sonne, en treckt aller leergierige oogen en ooren tot sich; d'oogen met sijn aengebore en onversierde bevalligheyd, d'

2 *verciert en behangt:* „Cierlijk is de beeldspraak, welke Vondel bezigt, en waarbij hij het boek Genesis, 't welk als de inleiding is tot het Wetboek der Israëlieten, vergelijkt bij een voorportaal met fraaie schilderijen en portretten behangen." (v. Lennep).
5 *Sophompaneas:* Zaphnath Paneah, Gen. 46 : 45.
6 *spiegel:* voorbeeld.
9 *op het Roomsche tooneel:* in een Latijnsche drama.
10 *deftigh:* verheven.
11 *aeloudheyd:* classieke oudheid.
12 *onbeteutert:* onbeschroomd.
magh: kan.
13 *ouden:* classieken.
gebeuren: te beurt vallen.
14 *met de sonne:* met het opgaan van de zon.
16 *onversierde:* onopgesmukte.

ooren met sijn hemelsche en beslepe wijsheyd. Hy voert het woord niet als een hoeder van schapen, maer als een herder van ontelbare menschen, en een vorst des Rijcx, en legt eerst de grondvesten van sijn kunstigh gebouw, in 't gelijcken van sijnen tegenwoordigen by sijnen voorleden staet; in t' aenteeckenen van de grondoirzaeck sijner omsuckelingen; in 't beschrijven van den aerd der Egyptenaeren, en de swarigheyd van dien benaeuden tijd, en het middel om die te verduren; in 't beraedslagen om sijner broederen genegendheyd t'hemwaert te doorgronden, waeraen het princelijck onderwijs van sijnen soon Manasse gehecht werd. Daerna opent en suyvert hy, gelijck een voorsichtigh wondmeester, door scherpe en bijtende artsenye, de vervuyle en stinckende wonden sijner broederen, omse dan te versachten, te salven, en te heelen. Middelerwijl raeckt het volck op hollen door d' onversadelicke geldgierigheyd der goddeloose amptlieden, rechte bloedsuypers der schamele gemeente. Hier sien wy door aenvang en voortgang van burgerlijck oproer, en de bittere vruchten desselfs, namelijck den moord der amptlieden en des gemeenen volcx, het schendigh plonderen en verwoesten van Koptos, en 't vervoeren der edelen in slaverny, en de wispelturige regeringe en jammerlijcke regeerloosheyd daerop volgende, met den last, om dit door krijghsvolck te dempen, en ordentlijck te straffen; Josephs vorige wedervaren,

17 *beslepe:* diepzinnige.
21 *gelijcken:* vergelijken.
24 *omsuckelingen:* lotgevallen.
26 *verduren:* verdragen.
27 *'t hemwaert:* tot hem.
29 *gehecht:* aangeknoopt.
32 *artsenije:* medicijn.
34 *op hollen:* in rep en roer.
40 *schendigh:* schandelijk.

Pharoos droomen en gesichten, en den welgeschickten staet van Egypte, die anders niet konden op het toonneel komen, worden geestigh in schilderyen te pas gebroght. Daerop houd Joseph in 't bysonder gespreck met sijne broederen, en bejegentse met een sekere lieflijckheyd, ondermengt met zerpigheyd, en maeckt sich selven bekent; en siende hun aller verslege nederigheyd, en waerachtige liefde en getrouwigheyd tot sijnen vollen broeder, vertroost en omhelst se, en laet van blyschap tranen over hen en Benjamin en doet alle toesienders soo schreyen en tot water smelten van beweeghlijckheyd, dat de treurspeelder den wijsen Euripides, die in 't harteroeren boven anderen uytsteeckt, niet durf wijcken. Benjamin toont mede, dat hy sijn vaders vreedsame lessen niet in den wind slaet. Eindelijck loopt het treurspel vrolijck na het eynde met Pharoos geluckwenschen aen Joseph en de gunste, het goed, en de vreyheyd, die Joseph voor sijnen vader en broederen, en allen den Hebreên bij den koning verwerft, het welck met eenen dieren eed bevestight werd: en terstont, met de prophecye van Salomons huwelijck aen Pharoos dochter, en de komste van den beloofden Messias, sijn vlucht voor den tyran Herodes in Egypte, en de beroepinge van Joden en Heydenen tot het Christelijk geloof, heeft de rol uytgedient des avonds gelijckse 's morgens begon. Ondertusschen singen en spelen de reyen der Moorinnen als Engelen

46 *welgeschickten:* welgeordenden.
48 *schilderijen:* de schilderingen.
52 *zerpigheyd:* bitterheid.
53 *verslege:* verslagen.
58 *beweeghlijckheyd:* ontroering.
60 *durf wijcken:* behoeft onder te doen.
63 *na:* naar.
69 *aen:* met.
72 *beroepinge:* roeping.

Josephs loflijcke kuysheyt onverwinnelijck in de bloem sijner jeughd tegens de bekoorlijcke schoonheyd van sijns Heeren gemalin, en wat hem te lijden staet, eer hij ter eere geraeckt; hoe Letterkunst en Zeevaert bij die van Pheniciën gevonden, wat bedorve tijden daerop gevolght en van den Hemel gestraft sijn; sij singen oock van den Nijl en sijn eygenschappen, en d' onzekerheyd van desselfs oirsprong, daer d' Egyptische neuswijsen sooveel wints om breecken, terwijl se nutter saecken versuymen; mitsgaders de scheppinge der eerste ouderen, het begin des huwelijcx, en het bloedverwantschap hieruyt geboren. Bovenal blijckt hier Gods wonderbare voorsienigheyd, die de boosheyd der blinde menschen, buyten hun wit, weet te bezigen en te beleyden tot behoudenisse van geheele koninckrijcken, landen, en volcken, en wat al swarigheyd men somtijds kan verhoeden, door de wijsheyd van eenen eenigen raedsman. Joseph onwraeckgierige versoenlijckheyd stelt hem eer onder den Christelijcken doop als onder de Wet der Besnijdenisse. Hij draeght sich als een degelijck vorst, en toont dat mogendheyd en vromigheyd wel kunnen vergezelschapt gaen, sonder dat de regeerder sich aenstelle als een die van schellemstucken en boose geveynsdheyd t' samenhangt. Men hoort hier geen grollen noch beuselingen, veel min ophitsingen tot weerspannigheyd, moorden, rooven, en plonderen: maer de toehoorder werd aengemaent tot vrede en vromig-

80 *bij die van Phenicien gevonden:* door de Phoeniciers uitgevonden.
81 *bedorve:* verdorven.
85 *wints breecken:* drukte maken.
86 *versuymen:* nalaten.
98 *mogendheyd:* macht.
99 *vromigheyd:* deugdzaamheid.
101 *geveynstheyd:* bedrog.
102 *grollen:* grappen.

heyd; de vorst tot rechtvaerdigheyd en godvruchtigheyd; de gemeente tot gehoorsaemheyd aen God en den Koning, en hare wettige overheyd. Hier is niets, dat verre gehaelt, opgetoyt, of geblancket is, maer de leeringen sijn suyver, gelijck oock de stijl: de schilderij is natuurlijck levendigh en gloeyende. Ick, hier mede vast in 't vertolcken en rijmen besigh en verruckt sijnde, liet mij somtijds voorstaen, dat Joseph in den treurspeelder verresen was, of dat de treurspeelder Josephs' spoor most bewandeld hebben. Secretaris Daniël Mostert, en Joan Victorijn, beyde Rechts-geleerden, boden mij rustigh de hand. Wij hebben het Latijn niet al te dicht willen op de hielen volgen, noch oock te verre van onzen treffelijcken voorganger afwijcken. Maer of wij hier in de rechte mate houden, dat zal het groote vernuft, nu, na veele rampen en wederwaardigheyd van koninclijcke gesantschap verheven en verheerlijckt en met gewightige Rijcxsaecken beslommert, kunnen oordeelen, wanneer het sich gewaerdige onsen Neqrlandschen Sophompaneas in sijn stamelen te berispen, en hem soo volmaeckt in Duitsch als in Latijn te leveren. Wij willen sijn oordeel als een orakel opnemen, en wenschen dat de Almaghtige hem lange spare en in sijn doorluchtigh ampt segene met wijsheyd en kloeckhartigheyd, tot eere van Neêrland, vereeniging der geheele Christe wereld, ende genoegen van wel duysend eerlijcke sielen, die hem in sijn Vaderland wenschen.

T. Amsterdam, cIↃ cIↃ cxxxv
den ɪen van Wijnmaend.

110 *geblancket:* opgesmukt.
113 *verruckt:* meegesleept.
114 *treurspeelder:* dramaturg.
118 *boden mij rustigh de hand:* hielpen mij flink.
122 *Groote Vernuft:* Hugo de Groot.
124 *gesantschap;* nl. van Frankrijk.

SPREECKENDE PERSONAGIËN:

JOSEPH, *mede* SOPHOMPANEAS *genaemt.*
DE REY DER MORINNEN.
RAMSES, *Josephs hofmeester.*
JUDAS, } *Josephs broeders.*
RUBEN, }
BODE.
SIMEON, } *Josephs broeders.*
BENJAMIN, }
PHARAO, *Koning van Egypten.*

STOMME:

MANASSE, *Josephs soon.*
Josephs andere seven broeders.

Het tooneel is te Memphis.

HET EERSTE BEDRIJF.

JOSEPH.

Nu alle duysternis voorvluchtig is geweken,
Soo komt het sonnelicht al weder uytgestreken
Met heerelijcken glans, gelijck in 't purpren kleet
Een prachtig bruydegom uit zijne kamer treet.
De dagh op zijne beurt, gelijck hij plagh, gerezen,
Getuyght wel klaer van Godt en van 't oneyndigh wezen;
En sichtbre stralen viers die toonen yedereen,
Al klaerder als fijn goudt en suiver elpenbeen,
Den allerhooghsten Godt, op Sijnen troon verheven,
In 't ongenaeckbre licht, en eeuwighdurend leven.
De dagh, en moeite, en zorg, beginnen te gelijck.
't Ondragelijcke pack van dit grootmachtigh Rijck,
Het welck van Meroë sich uitstreckt aen de stranden,
En al de last van 't Landt, omarremt van de randen
Des wijdvermaerden Nijls (wiens oorsprong Godt den Heer
Bekent is) leunt op mij, en niemants schouders meer.
Laet sich een ander vrij verwondren om gebouwen
Van duurzaem cedren hout, op Liban afgehouwen;

1 *voorvlughtig:* wegvluchten.
2 *uytgestreken:* te voorschijn.
5 *gelijck hij plagh:* gelijk hij steeds deed.
7 *straelen viers:* vuurstralen.
12 *pack:* last.
14 *randen:* oevers.
16 *meer:* verder.

Geboomte en marmersteen, gerechten sonder endt,
En uitheemsch slagh van visch, den onsen onbekent,
En 't opgejaeghde wilt, daer 't Zuiden af magh boogen,
En vogels, in het net des Arabiers getogen,
En kleedren, van de wol der Seres ons gestuurt,
En binnen Babylon op 't geestighst geborduurt,
En parlen blanck als sneeuw, gevischt op Indus kanten;
Om 't hof, en om den vorst, zijn lijfwacht en trawanten;
Al dat is min dan niet, al ydelheyd, hoe schoon,
En voor soo groot een' last een al te kleine loon:
Wat is 't een swarigheyd, den tullebant te dragen,
Die, onder 't gaen, waerdoor men Pharo moet, behagen,
Een sekren luyster heeft, en uyterlijcken schijn,
Die in een man van Staet, en die in aenzien zijn
Vereyscht wordt, en waer op 't gemeene volck blijft starren.
Ick treck wel dienst van pracht en blinckende Tiaren,
Maer schep geen' lust daer in. Hoe sleet ick met geneught
Wel eer soo sorgeloos en vrij mijn jonge jeught,
Toen ick in 't luchtigh kleedt een sorgloos leven leyde,

20 *slagh:* soort.
21 *af magh boogen:* zich op mag beroemen.
22 *getogen:* gelokt.
23 *wol der Seres:* wol der Chineezen, gelijk de oude Romeinen de zijde hebben genoemd.
25 *kanten:* oevers.
26 *trawanten:* dienaars.
27 *min dan niet:* minder dan niets.
29 *tullebant:* merkwaardige voorstelling 15 eeuwen voor Christus en 21 eeuwen voor Mohammed.
32 *die in een' man enz:* (uiterlijke praal) die wordt vereischt bij een man van rang en bij mannen van aanzien. De bouw van den zin is niet mooi.
34 *dienst:* nut.

En Abrams kudde volghde in Sichems groene weyde,
En het genoeghlijck dal, dat dau en regen drinckt,
En vrolijck tusschen twee gesonde heuvels sinckt!
Geen kostelijcke spijs mijn gragen honger boete,
Geen hoofsche leckerny; maer 't geen ick eerst ontmoete,
't Sij dat er alruyn bloeyt, of pallemboomen staen,
Wier tack zich niet en buyght, hoe swaer hij hangt gelaên.
Geen Meroëschewijn mijn dorstigh hart vervarschte;
Geen dranck oock, dien de Nijl uyt zijne granen parste,
En Zythus word genoemt bij den Egyptenaer;
Maer eene zilvre bron, en altijdt springende aêr;
Daer onse vaders selfs zich meê genoegen lieten.
Mijn speel- en rinckeltuigh dat waren slechte rieten,
Met wasch aeneen gekleeft, waer op ick eer bewees,
En, naer 's Lants wijsen, staegh den grooten schepper prees.
Indien de bitse Nijt op mij had dit vermogen,
Doen ick noch dicht bij huis, en onder vaders oogen,
En bij mijn broedren schier alleen hem was ontrent;

40 *gesonde:* door de zon beschenen.
41 *kostelijcke:* kostbare.
boete: stilde.
45 *Meroëscbe:* Egyptische.
vervarschte: verfrischte.
47 *Zythus:* bier. Men voege voor dit woord in: *die*, aangezien het woord *dien* in den vorigen regel in den vierden naamval staat.
48 *aer:* bronwel.
49 *genoegen lieten:* tevreden stelden.
50 *slechte:* eenvoudige.
52 *staegh:* steeds. Ook deze zin loopt niet goed: *eer bewees* vereischt een derden, *prees* een vierden naamval.
53 *bitse:* felle.
55 *hem was ontrent:* in zijn nabijheid was.

Indien de droom van 't ampt, waertoe ick steegh in 't ent,
Mijn kintsche onnozelheyt dien bittren haet kon baren;
Wat hangt mij over 't hooft bij deze Egyptenaren
Te Memphis, nu ick, hier een vreemdlings aengesicht,
Zoo groot een staet bezit, dat alles voor mij swicht!
Dit volck is bars van aert, en kittelig van ooren,
En weygert dickwijls 't juck van eygen ingeboren;
Hetwelck tot meerder moeyt, gedijt van hem, die 't woort
Des Konings voeren moet. 't Is nimmer als 't behoort:
Het wil geen' toom te kort noch al te langh gehengen.
Men moet de sachtigheit van pas met strafheit mengen,
En sien dat sedigheidt versel de Majesteit
Dees dingen hebben elck hun eyge swarigheit;
Maer boven dat is iet van wightiger beswaren:
Wanneer een schip voor wind gaet bruisen door de baren,
Dan wordt het licht gestiert van een gemeyn verstant:
Maer kunst is 't als het ruyscht en barrent op het strandt,

57 *kintsche onnozelheyd:* onschuldige kinderlijkheid.
59 *een vreemdlings aengesicht:* een vreemdeling van uiterlijk.
60 *staet:* macht.
61 *kittelig:* prikkelbaar.
63 *hem, die* slaat op Joseph.
65 *gehengen:* gedoogen.
66 *strafheit:* strengheid.
67 *versel:* begeleide.
71 *licht gestiert:* gemakkelijk bestuurd.
gemeyn: middelmatig.
72 *barrent:* brandt.

Als buyen naer den toom van 't roer te luistren weigeren;
Een stoker van een windt den grondt der zee doet steigeren
Tot aen de wolcken toe, en geeselt al het vlack
Te houden sijne streeck. Egypten zulck een' krack
Gevoeltge in desen storm, nu 't koren van den velde
Den lantman in zijn hoop te leure tweemael stelde,
En ydele airen gaf, en halmen sonder saet;
Een plaegh, die altijt was gevaerlijck voor den Staet:
Want hongers noodt en weet van nergens op te passen.
Een uitgehongerd volck is al 't gesagh ontwassen.
Ick loof ten hooghsten Godt den Vader, en de bron.
Van alles wat 'er word beschenen van de son,
Dat hij, gesint om sorg in dees benauede dagen
Voor d' arreme gemeente en 't gantsche Rijck te dragen,
Door mij uitvoeren wou Sijn' wil en wijs besluit,
En dien beschoren noodt ons spelde langh voor uit.
De vorige overvloet boet nu 't gebreck der airen,
En levert ons volop, in dese onvruchtbre jaren:
Want door mijn voorsorg leeft Egypten niet alleen,
Maer Syriën roept self om hulpe met gebeên.

74 *stoker:* aanstoker.
grondt der zee: zeevlak.
steigeren: omhoogstijgen.
75 *vlack:* zeespiegel.
76 *streeck:* koers.
79 *ijdele:* leege.
81 *op te passen:* zich in te toomen.
85 *gesint:* geneigd.
86 *gemeente:* volk.
88 *beschoren:* toegedachte.
spelde: voorspelde.
89 *boet:* betert.
92 *self:* zelfs.

Dit middel vondt de vooghd der menschelijcke zaken,
Om 't geen ick eertijts droomde en spelde eens waer te maken.
Mijn broeders hebben, eer de honger hen vernielt,
Al tweemael onbekent voor mij ter neêr geknielt.
Mijn oude vader zelf heeft tweemael, door mijn broeders,
Mij jammerlijck gesmeeckt: oock sij, die nu mijn moeders
Gewoone plaets bekleet. Ick ben die star, dat licht,
Daer vier- en sevenstar voor boogen 't aengezicht:
Voor wie de Son en Maen tot een eerbiedigh teecken,
Haer goude stralen selfs, en silvre hoorens streecken
Schoon haet en nijt wel eer mijn broeders daer toe brocht,
Dat met der doot gedreight, en voor een slaef verkocht,
Ick herwaert wert vervoert, in soo veel drucks en smarte;
'k Vergeet dat altemael, 'k vergeef het hun van harte,
Als die, van sachten aert, van vader opgevoedt
Ter deughd, gebeten ben door soo veel tegenspoet.
Doch 'k ben met recht belaên, of noch in 't hart magh sitten
Een wortel van dien wrock: dies (om eens om) te spitten

93 *vooghd:* bestuurder.
95 *eer de honger hen vernielt:* voordat de honger hen kon treffen.
96 *onbekent:* zonder mij te kennen.
99 *bekleet:* inneemt.
100 *vier- en sevenstar:* elf sterren. Een weinig fraaie uitdrukking.
101 *eerbiedigh teecken:* teeken van eerbied.
102 *streecken:* neerbogen.
105 *drucks:* droefheid.
108 *gebeten:* gekweld.
109 *belaên:* bezorgd.

Den harden gront, die sich soo diep in 't binnenst streckt,
En eertijts met een' mist van veynsen wert bedeckt)
Is 't noodigh, op dit stuck al mijn verstant te wetten.
Dit 's d' oorzaeck waerom ick op gistren dede setten
Meer dischgerechten voor den allerjonghste, en socht
Of ick uit hun gebaer en wesen mercken mocht
Of sij mijn vollen broêr verdragen en beminnen,
Dan of 'er d' oude haet en veete steeckt van binnen:
Maer ick en kon het niet klaer genoegh verstaen:
Ick moet 'er noch al meer met ernst op houden aen.
Een opgedichte schult van dieverij sal 't melden
En vreese, dat het moght dien jongen 't leven gelden.
Het schip vaert altijt niet recht uit voor wind in 't meer
't Is somtijts beter dat het omloope en laveer'.
't Is somtijts groote kunst, om achter list te raken.
Ick hoop hen allen vroom te vinden, of te maken.
Manasse, hoor: soo u wordt, d' eene of d' andre tijt,
Wanneer ghij mannelijck, en tot uw jaren sijt,

112 *mist van veynsen:* gordijn van veinzerij.
115 *socht:* beproefde.
116 *wesen:* uiterlijk.
120 *op houden aen:* op aansturen.
121 *sal 't melden:* verplaatse men tot meerdere duidelijkheid aan het eind van de volgende regel.
122 *moght:* kon.
gelden: kosten.
123 *'t meer:* de zee.
126 *vroom:* deugdzaam.
128 *mannelijck:* manbaar.
tot uw jaren: volwassen, mondig.

Een deel van 't Rijck betrout, soo hou dit landt te vriende,
En voor uw Vaderland, vermits het dat verdiende.
Sie dat ge deughd met deughd en weldoen weêr vergelt.
Denckt dat de Koning is in Godes steê gestelt.
Uw gulde hooftwet sij te volgen Sijn bevelen,
Gehoorzaem hem te zijn, en trouw in alle deelen.
Schuw opgeblasenheyd, en al wat grootsheyd baert.
Der vorsten mogentheit en gunst sijn bros van aert.
Een oogenblick die velt d' uitmuntensten ter neder:
Die strax geboden gaf vervalt tot bidden weder:
Indien uw hoogheit wordt gequetst, geschiet u leet,
Sie dat ghij garen elck vergeeft, en 't quaet vergeet;
Nadien wij menschen sijn,. Wij struycklen allegader
Heel lichtelijck, als blijckt aen onsen eersten vader,
Die door 't verboden ooft te proeven deerlijck sneeft.
Godt zelf wort licht verbeên van elck die licht vergeeft,
En meet elck zoo hij mat. Ghij moet voor al betrachten

129 *betrout:* toevertrouwd.
130 Niet fraai uitgedrukt: „houd dit land te vriend en *houd* het voor voor uw vaderland."
132 *steê:* plaats.
135 *opgeblasenheyd:* hoovaardigheid.
grootsheyd: trots.
136 *mogentheid:* macht.
138 *geboden:* bevelen.
143 *sneeft:* valt.
144 *verbeên:* door gebeden bewogen.
145 *meet:* heeft als onderwerp „God."

Godtvruchtigheit de hooft- en hooghste deught te achten,
En 't sout dat alle deught voor stanck en rotting hoedt.
Godvruchtighheit vertreedt de doot met haren voet.
Vermij de ledigheit, wiens aert is deught te haten.
De hooge Staet en 't ampt sich gaerne vieren laten.
Soo ras een man tot Staet en eenigh ampt geraeckt,
Ontgaet hij niet de Faem, die alles ruchtbaer maeckt;
Dan of 't met schade sij, of 's vollecx prijs en regen,
Daer aen heeft hij veel machts, dat is aen hem gelegen.
Maer laet ons, dat ons plicht ten vollen werd voldaen,
Stads schuuren nu bezien, en 't opgeleyde graen.

REY.

Asnethe (die alleene leît
Op 't zachte bedde, en zich vermoeide
Met luistren na heur' man, die vloeide
Van aengename lieflijckheit)
Gesint, de schade van den nacht
Bij daeg met slapen in te halen;

146 *hooft en hooghste deught:* hoofddeugd en hoogste deugd. Wederom een minder schoone ellips.
147 *'t sout:* versta: te beschouwen als het zout enz.
149 *ledigheit:* werkeloosheid.
150 *de hooge Staet en 't ampt:* de bezitter van een hoog ambt.
vieren laten: laten gaan.
151 *Staet:* aanzien.
153 *dan:* maar.
prijs: lof.
156 *opgeleyde:* verzamelde.
157 *Asnethe:* Joseph's vrouw.
161 *gesind:* geneigd.
schade van den nacht: de slapeloosheid, waarvan vers 158 de oorzaak aangeeft.

Belast ons hier aen dees metalen
Geslote poort te houden wacht:
  Gelijck wij doen, die herwaert aen
Gesonden van den vorst der Mooren,
Uit een doorluchtigh bloed geboren,
Haer trouwelijck ten dienste staen;
  En Nubiën verlieten, daer
De Niger stroomt, soo hoogh in 't Zuiden,
Bewoont van veergelege luiden,
Gelijck getuigt ons aller hair,
  Dat wij, als golven, van de son
En niet met yser krullen laten,
Ons platte neusen, wijdt van gaten,
En 't zwarte vel, dat naulicks kon
  Het steken van den sonneschijn
Verdragen, daer heur stralen branden,
Ons dicke lippen, daer de tanden
Van wit yvoir omheint van sijn,
  Getuigen van ons vaderlandt.
Geluckigh huis, daer man en vrouwe
Verknocht sijn door gelijcke trouwe,
En daer de soon, het huwelijckspant,
  Uit vaders aensicht schijnt gesneên;
En d' overkuische gemalinne
Haer man versekert van haer minne,
En hem bemint en anders geen:
  En daer de kraemvrou vrolijck leeft
Met hem, en hij (als woeste heeren
Gewoon zijn) 's nachts niet loopt boeleeren.
En t' huis geen stof tot onlust geeft:

163 *belast:* gelast.
165 *herwaert aen:* hierheen.
166 *van:* door.
171 *veer:* ver.
173 *van de son:* door de zon.
180 *omheint van sijn:* door omlijst worden.
182 *geluckigh huys;* dit wordt in het algemeen gezegd, in vers 197 gaat het verhaal bepaald op Joseph over.

Maer een alleen bemint: dit vroom
En onbezoedelde geweten
Is van geen' geilen lust beseten,
Maer houdt zijn lusten selfs in toom:
Gelijck hij, slaef en jongling, noch
Soo korts, bedwong de valsche minne,
En vrijer was als zijn Heerinne,
En d' overspeelster haer bedrog,
Haer naeckte borst, en schoon gesicht,
En tong (die wel eerst vriendlijck smeecken,
Maer stracx weêr vier en vlam kon spreecken:
En wiens gebodt hem hiel verplicht)
Versmaden dorst; gelijck in 't meer
Een harde steenrots opgewassen,
Om op geen' storm noch stroom te passen,
Noch bulderen van windt en weêr.
„Wat wiltge", zeît hij, „dat ick mij
Verloope tegens mijnen Heere
Door een aertsschelmstuck, en uwe eere
Bekladde, en door de schelmerij
De toegezeyde trouwe breeck,
En tegens Godes wil en wetten,
Mevrouw mijn ziele ga besmetten.
En haer in vuyle schennis steeck?"
O ghij, beleider van den dans
Der starren, die de jaergetyen

196 *selfs:* zelf.
197 *hij:* Joseph.
198 *korts:* onlangs.
199 *vrijer:* „en, ofschoon slaaf, meer vrij was dan zijn meesteres. die slavin was van haar hartstocht."
202 *smeecken:* vleien.
204 *hiel verplicht:* beheerschte.
205 *'t meer:* de zee.
206 *opgewassen:* er aan gewend.
207 *te passen:* acht te slaan.
210 *verloope:* misdraag.
213 *toegeseyde:* beloofde.
216 *schennis:* schande.
217 *beleider:* leidsman. Hier spreekt de rey tot God.

Alzoo verdeelt en voort doet glyen,
Dat nu met haren roosekrans
De lente pronckt, 't gewas daer aen
Door hitte rijp word om te plocken,
En dan de herrefsts wingerdstocken
Met blaeuwe druyven zijn gelaên;
En dan de vorst het aerdtrijck sluit; —
Waerom verdraeghtge, dat, tot 's vromen
Verdrucking, schelmen boven komen?
Een vrouw op goddeloosheit uit,
En overspeligh van gemoedt,
Den jonghling, dien se 't kleedt ontruckte,
Doen haer die heete togh misluckte,
Noch in de boeyen worpen doet;
En leît haer eige schult op hem,
Bedrieght haer' man, en ondertusschen
Den rechter treckt met vriendlijck kussen
En een bewegelijcke stem.
Nu leît op zijnen hals gevaên
Hij, die heel schootvrij van de kuischeit
(Die bij de schoonheit selden t' huis leît)
Gemaeckt, de stormen uit kon staen.
De heilige en oprechte bij
De rechte eebrekers moet verkeeren:
Hoewel hij daer oock weet te leeren,
Wat schande huwelijckschennis sij.

220 *nu:* nu eens.
222 *plocken:* plukken.
224 *gelaên:* beladen.
225 *de vorst:* het vriezen.
sluit; nl. met een ijskorst op het water. Zonderlinge vergissing, waar de dichter dit bewoners van Afrika in den mond ligt.
227 *boven komen:* omhoog komen.
231 *togh:* hartstocht.
232 *worpen:* werpen.
237 *op sijnen hals gevaen:* gevangen met den dood in het vooruitzicht.
238 *schootvrij:* onkwetsbaar.
242 *eebrekers:* echtbrekers.

De kercker is verwondert om
Sijn heuschen mont en rijpe reden,
En om sijn ingetoomde seden.
Sijn schaemroot aenzicht maeckt elck stom,
De meêgevangen sich verstreckt,
Een rechter: wie sijn' eigen wandel
Wel gade slaet, bevindt sijn' handel
Van veel mishandelingh bevleckt.
Gelijck Godt Sijnen wil niet heel
Verberght aen d' uitverkore scharen,
Soo wil Hij dien niet openbaren
Ten vollen aen sijn errefdeel.
Als een rechtschapen oorlogsheld
De vroomheyd van sijn soudenieren
Gebruickt op veelerley manieren
En menighmael te werreck stelt;
Soo wil ons aller vader meê
Dien Hij bemint in ramp doen harden:
Verhoênde, datse niet en werden
Wanhoopigh door al 't hartewee.
Doch Hij en laet hen midlerwijl
Niet ondergaen door troosteloosheyd,
Maer stut den lijdsame in sijn broosheyd
Met blijde hoop, een stercke stijl.
Alsoo was d' onse oock even vrij

246 *heuschen:* edelen.
249 *sich verstreckt:* ontvangt.
250 *wandel:* levenswijs.
251 *handel:* handelingen.
252 *mishandelingh:* verkeerd handelen.
255 *soo:* zoo ook.
256 *sijn errefdeel:* Gods volk.
257 *vroomheyd:* dapperheid.
soudenieren: soldaten.
261 *meê:* ook.
263 *verhoende:* verhoedende.
267 *stut:* steunt.
268 *stijl:* steun.
269 *d' onse:* Joseph.

In 't midden van het nare duister,
En buiten dwangh van ysre kluister,
Bevryende andren noch daer bij;
Te voren nooit gewentelt in
Begeerlijckheit, nu onbenepen
Van vrees, en die eerst had gegrepen
Door sijne schoonheit sijn Heerin,
Verwon gevangens, en cipier,
En was door sijne gaven stercker
Als sij. Hem werd de gantsche kercker
Alleen betrout: waerom men hier
Uit spelde syne heerschappij;
Gelijck hij noch gevaen regeerde,
En daer de Kercker 't licht ontbeerde,
In 't midden van sijn slavernij.
Verscheen de goddelijcke dag,
En quam de suyvre ziel verlichten.
Hij ley aldaer den boosewichten
Hun droomen uit, als of hij 't sagh;
En wist den eenen sijne doot,
Den andren sijn ontslagen leven,
Gelijck 't hem God had ingegeven,
Te seggen in den bangen noodt.
Zoo slaat de droeve tijd, tot dat
't Gesicht des Konings hart deê ijsen,
En hij verbaest d' Egyptse wijsen
Vergeefs om raet verzocht en badt;

274 *begeerlijckheyd:* begeerten.
onbenepen: ongekweld.
276 *heerin:* meesteres.
280 *betrout:* toevertrouwd.
281 *spelde:* voorspelde.
282 *noch gevaen:* nog als gevangene.
285 *dagh:* licht.
290 *ontslagen leven:* vrijheid.
294 *'t gesicht:* de droom.
ijsen: vreezen.
295 *verbaest:* angstig.

En uit den loop der starren 't wit,
Van duister Noordtlot pooght te weten,
En maeckt terstont van boey en keten
Hem los, die tot sijn onschult sit:
En eert sijn duim met diamant,
En kleet hem braef in witte sye,
En draeght hem op de landvoogdye,
En set hem aen zijn rechte hant.

HET TWEEDE BEDRIJF.

RAMSES. JUDAS. RUBEN.

RAMSES.

O jongen, dat ick u, dus jongh, en al benepen
Van ysre boeyen, moet na 't hooge hof toe slepen
Van Sophompaneas, doet self mijn harte wee.
Maer 't is door dwangh: mijn last brengt nu niet anders meê,
En 'k moet mijn meesters wil volbrengen, niet bedillen.

JUDAS.

Och Ramses, mocht het zijn, ick zou ter nood wel willen
Wat spreecken voor dit kint, en voor sijn ongeval.
Soo 't eerlijck opsicht, en sijn hart noch sonder gal,

297 *wit:* doel.
301 *diamant:* diamanten ring.
302 *braef:* sierlijk.
305 *benepen:* bekneld.
309 *bedillen:* zelf opdrachten willen geven.
310 *ter nood:* in den nood.
311 *ongeval:* ongeluk.
312 *opsicht:* oogopslag.
gal: boosheid.

Dien jongen, van het geen dat hem word opgetegen,
Niet heel ontschuldigen, soo wil eens overwegen
Wat gistren is gebeurt. Het geld, dat uwe hant
In onse saeken stack uit enckel misverstant,
En al in Syriën, te verre om na te talen,
Vervoert wert; daer men 't oock met recht niet weêr kon halen,
Dat brengen wij van self u weder zonder last;
En tot schenckaedjen noch het geen tot onsent wast,
En kleen is van waerdy, hoewel een danckbaer teecken,
Als honingh, artseny voor veelderley gebreecken,
Amandels, Dadels, Myrrhe, en Balssem: ja, indien
De muil meer torssen kon, ick meen ghy soudt dan sien
Dat wij niet gierigh sijn, veel min ons ontrou noemen.

RAMSES.

De saeck spreeckt self te klaer: hier hellept geen verbloemen,
'k En roer het geld, dat ghij betaelde voor het graen,
En in uw sacken stack voorhenen, niet eens aen:
Ons hof dat vloeit van geld, meer als wij wenschen konden.
Maer merck, die goude kop, bij 's jongens goet bevonden,
Is die, waer uit mijn Heer gewoon is, wijn alleen

313 *opgetegen:* aangewreven.
319 *zonder last:* zonder bevel.
320 *tot onsent:* ten onzent.
321 *waerdy:* waarde.
danckbaer teecken: bewijs van onze dankbaarheid.
322 *gebreecken:* ziekten.
324 *muil:* muilezel.
325 *gierigh:* begeerig, hebzuchtig.
327 *'k en roer niet aen:* ik spreek niet van. (lett. ik raak niet aan).

Te offren, als hij stort zijn vierige gebeên
Voor sich en sijn gesin, en verreght God, met smeecken,
Dat Hy hem openbaer door eenigh helder teecken,
Het geen toekomende is: want God ontdeckt dien man
Verborgentheden, daer geen mensch af weten kan.

JUDAS.

Weet hij verborgentheên, soo weet hij, 't kan niet missen,
Dat wij onschuldig zijn.

RAMSES.

Doortast eens uw gewissen,
De waerheit sultghe best uit uw gemoed verstaen:
Maer oordeel stuckwijs niet van 't geen ghij hebt gedaen.
Ghij moet den gantschen loop uws levens wel doorgronden,
Van uwe kindsheyd af. God straft altijt de sonden
(Want Hy langkmoedigh is) niet op de versche daed:
Maer siende, dat men 't een op t' ander schelm-stuck laed
Vergelt de langgespaerde al met een scherper roede.
De reusen pleeghden langh met ongetemden moede

332 *vierige:* vurige.
333 *verreght:* vraagt.
smeecken: bidden.
335 *toekomende is:* in de toekomst ligt.
ontdeckt: vertelt.
338 *gewissen:* geweten.
340 *stuckswijs:* stuk voor stuk.
343 *versche daed:* gelijk in het Duitsch „frische Tat."
346 *reusen:* kinderen Enaks; zie *Noah.*
moed: overmoed.

Hun boosheit, eer de plas des Hemels nederseeg
In zee, en weêr de zee tot aen de starren steeg,
En golven, strant, en duin, en bergen overvlogen.
Het volleck van dien tijd, dat langh had uitgespogen
Sijn boosheit, God, en uit vermetelheit
Gelastert en gedreight des Hooghsten Majesteit,
Werd, doen het een gebouw ten hemel op wou halen,
Gesteurt en gansch verstroyt, door warring veler talen.
Nadat het van veel bloed en wreetheyd was besmet,
En tegens de natuur en hare zuivre wet
Sich selven had verhit, quam God om laegh gestegen,
En stack de steên in brant door eenen swavelregen.

JUDAS.

Vervloeckt moet Dothan sijn, en oock de duisternis
Des grondeloozen kuils, die naer en ijslijck is:
En ghij, Arabisch volck, wiens baetsucht van versading
Nocht van vernoegen weet, waerin hebt ghij geen gading?
Hoe klopt mijn hart: hoe denck ick aen u met verdriet!

347 *seegh:* daalde.
349 *overvlogen:* overstroomden.
350 *uitgespogen:* geuit.
352 *gelastert:* gevloekt. Men vergelijke het huidige woord „godslastering."
353 *een gebouw:* de toren van Babel.
354 *gesteurt:* in verwarring gebracht.
357 *sich verhit:* zich overmoedig gedragen.
359 *Dothan:* waar de broeders Jozef verkocht hadden.
360 *grondeloozen kuil:* bodemlooze put.
naer: donker.
361 *versading:* verzadiging.
362 *vernoegen:* genoeg hebben.

RUBEN.

't Gedencktme noch, hoe seer ick u dat stuck ontried.
Mij dunckt ick sie hem noch erbarmelijck staen smeecken
Sijn broeders, die niet eens hem wilden hooren spreecken
Godt heeft sijn stem verhoort dat druckt ons nu soo fel.

JUDAS.

Berispen is geen kunst: soo ghij u selven wel
Besiet, ghij sult u meê om uw gebreecken schamen.

RAMSES.

Wat mompelt ghij aldus in 't heimelijck te samen?

JUDAS.

Wij roemen Syriën, een land dat hoogh geacht,
De woonplaets heeft geweest van vaders oudt geslacht,
Den nagebuur bekent, door zijne vroome daden,
Daer groote vorsten selfs in vast verbont meê traden,
En wiens oprechtigheyd en deughd al 't landt verbreidt,
Dat tusschen den Euphraet en de Jordane leît.

RAMSES.

Maer 't volleght altijt niet, dat juist de kinders bloeyen
En komen in de deughd der oudren op te groeyen

364 *stuck:* daad.
367 *druckt:* kwelt.
369 *gebreecken:* misdaden.
373 *vroome:* dappere.
375 *verbreidt:* vertelt.
377 *bloeyen:* deugdzaam zijn.

't Gebeurt wel dat de geen die van den vromen
quam,
Door schelmerij ontaert van synen eersten stam,

JUDAS

O teêre spruyt van onzen bloede,
Nu in uw bloem en eerste vreughd,
Hoe ongeluckigh is uw jeughd
En jonckheid, die niet eens bevroede
In welcke rampen datse leît
Gedompelt Aengename kaecken,
Soo soet en liefelijck in 't blaecken,
Als purper over melck gespreit,
Gelijck de roos begint 't ontluicken.
O glinstrig hair, dat goud verdooft,
Waer in een luchtje speelt om 't hoofd,
Voor hoeveel slagen sult ge duicken:
Of soo ghij 't leven noch behoudt,
Hoe diep en naer leght ghij gevangen,
Met duisternis en schrick behangen:
Of in wat landt, in wiens gewoud
Vervoert men u uit vaders oogen,
En van uw broeders alsoo wijdt
In slavernij? Helaes! ghij zijt
Tot dit verdriet niet opgetogen:
Ghij, die van oudren werd geteelt,

379 *vromen:* deugdzamen.
382 *bloem:* jonkheid.
385 *leid:* ligt.
386 *kaecken:* wangen.
387 *blaecken:* glimmen.
390 *verdooft:* overtreft.
391 *luchtje:* koeltje.
392 *duicken:* zwichten.
394 *naer:* duister.
395 *behangen:* omgeven.
396 *gewoud:* macht.
398 *alsoo wijdt:* zoo ver.
400 *opgetogen:* opgevoed.

Daer Koningen zich meê verbonden.
Och, vader sal te geene stonden
Meer aensien, hoe ghij loopt en speelt
Langs 't huis, gedost met bonte vellen.
Ghij sult, wanneer wij sijn vermoeit
Van 't weiden, als de hitte groeit,
En in het Zuyden ons komt quellen,
Niet met den middaghkost als eer;
Van huys af komen aengesprongen;
En mooglijck sullen quade tongen,
Die allesins toch sijn, u weêr
Een lack opworpen, daer u, arme
En vreemdling, niemants hulp bescharme!

RAMSES.

Ick prijs u, datge mint uw, naesten bloetverwant
De menschen schelen veel in seden: ieder lant
Dat heeft sijn eige wet, naer wil der heerschappijen,
Of naer sulx d' oorbaer van de plaets en 't volck kan lijen:
Dees wet heeft alsins plaets, die niet en word gegesneên
In cedrenhout, metael, of gladden marmersteen,
Maer self in 't harte staet met d' eyge hand geschreven
Van Hem, die alle ding sijn' oorsprong heeft gegeven.
Wie deze wet niet kent, die kent sich selven niet.
Selfs 't wildste dier bemint, als 't sijns gelijcken ziet.

405 *gedost:* gekleed.
412 *allesins:* overal.
413 *lack:* smet.
417 *heerschappijen:* regeerders.
418 *na sulx d' oorbaer kan lijen:* zooals dat het belang gedoogt.
419 *alsins:* overal.
gesneên: gegrift.

JUDAS.

Ghij soudt ons op ons seer niet beter kunnen raecken;
Maer sie, de Lantvoogt komt, die al 't bewind der saecken
Van 't Rijck heeft, uit sijn huis, met lijfwacht om sich heen.
Wat raet nu, om geloof te krijgen bij de geen,
Die 't aengetegen stuck voor vast en seker achten?
Bekent men 't, wat genâ is dan voor ons te wachten?
De wroeging van 't verleên mijn sinnen soo verdooft,
Dat ick versuf, en sie bestorven om mijn hooft.

RAMSES. JOSEPH. JUDAS.

RAMSES.

't Gaet wel: ten leste werd de rechte man gevonden:
Bij dezen, dienghe dus geboeyt ziet en gebonden,
Werdt d'offerkop ontdeckt. Ick nam dien eenen meê.
Sijn broeders volgden hem, die vast hun hartewee
Betuygen, en vol drucks aldus hun kleedren reten.

JOSEPH.

Verblinde menschen! hoe, wat durft ghij u vermeten?
Wat baetsucht heeft u toch tot sulck een stuck vervoert?
En kentghe mij niet meer, die van Gods geest geroert,
Al wat verborgen is weet aen den dag te bringen,
En door en door versta den gront van alle dingen?

aengetegen stuck: aangewreven misdaad.
bestorven: doodsbleek.
offerkop: offerschaal.
vast: voortdurend.
vol drucks: vol droefheid.
reten: scheurden.
stuck: misdrijf.

JUDAS.

Grootmoedighste van 't Rijck, de tweede aen Pharoos kroon,
Wat sullen wij (op dat men dese daet verschoon),
Die met geboge kniên voor u ter aerde leggen,
Tot ons verdadiginge en aller onschult seggen?
Met wat getuigen ons beschermen, die alreê
Sijn overtuyght van hem, die sit in Godes steê?
Maer ghij die volcken toomt, betoom en laet toch vallen
Uw groote hevigheit, het swaerste stuck van allen,
Nocht wil niet al het geen ghij wel vermooght en kunt.
Bescherm ons leven toch, dat ghij ons hebt gegunt,
En redde uit honger: red het weder na ons wenschen
Eén zaeck verheft tot Goôn de sterffelijcke menschen,
Dat 's op te helpen hen, die slibberden op 't glat.
Maeck slaven, niet alleen die desen beker had,
Maer oock sijn vijfpaer broêrs, die sich dees straf getroosten.

JOSEPH.

't Was eer 't gebruick, en noch bij velen in het Oosten,
Dat straffe niet alleen de booswicht self ontfing,

443 *tweede aen Pharoos kroon:* die in macht op Pharao volgt.
446 *verdadiginge:* verdediging.
448 *overtuyght:* van schuld overtuigd.
449 *toomt:* beheerscht.
vallen: zakken.
450 *hevigheit:* heftigheid.
het swaerste stuck van allen: de moeilijkste taak van alles.
452 *gegunt:* gelaten.
453 *honger:* hongersnood.
na: volgens.
455 *op te helpen:* overeind te helpen.
slibberden: uitgleden.
458 *eer:* vroeger.

Maer over ouders, broêrs en over kinders ging,
En in een selve schult vijf heele huisen raeckten
Om stucken daerse sich nooit schuldigh aen en maeckten.
Maer sedert dat mij hier dit ampt wert opgeleght,
Soo bloeyde in Pharoos Rijck al heel een ander Recht,
Een Recht dat eeuwighlijck sijn' adem op moet halen:
Elck sondight maer voor sich. De schrick gaet nu de palen
Der misdaet niet voorbij: al wie misdoet, die boet.
Wie op de misdaet dan gegrepen is, die moet
Mijn eyge slave zijn. Dat d' andren vrij van vlecken,
Na hunnen vader vrij, die vast verlangt, vertrecken.

JUDAS.

Hoewel ick, om den glans van uwe Majesteit
(Den Koning self gelijck) en ons gelegentheit
Niet spreecken durf; kunt ghij bedwingen uwen toren,
Soo bidde ick, dat ghij u verwaerdight aen te hooren
Genadigh slechts soo veel (doch 't geen in dit geval

460 Voeg achter *maer* de woorden: *dat straffe* uit het vorige vers. Een dergelijke ellips is volgens de spraakleer ontoelaatbaar, daar *straffe* eerst vierde, en vervolgens eerste naamval is.
461 *vijf heele huisen:* Waarschijnlijk bedoelt de dichter, dat de verwanten van een misadiger werden gestraft tot in den vijfden graad.
462 *stucken:* misdrijven.
465 *sijn' adem op moet halen:* moge blijven leven.
466 *maer:* slechts.
palen: grenzen.
468 *op de misdaed gegrepen:* op heeter daad betrapt.
469 *eyge slave:* lijfeigene.
vlecken: smetten.
472 *gelegentheit:* toestand.
475 *genadigh:* genadiglijk (behoort bij aen te hooren).

Genoegh tot bidden is) ick, arrem mensch u sal
Verhalen: D' eerste reis, dat wij gebroeders t'
samen,
Van hongers nood geparst, alhier om voorraet
quamen,
Berichte ick u, toen ghij verhoorde ons allegaêr,
Wij waren alle soons van een stockouden vaêr,
Die, verre boven 't peil van 't menschelijcke leven,
In sijnen ouderdom soo lang was overbleven,
Dat, boven ons tien soons, hij noch een' andren had,
Die in de bloem der jeughd sijn lust was en sijn
schat,
Om dat die schier in 't endt sijns levens werd
geboren:
En noch een eenigh kindt, geteelt bij een verkoren
En lieve moeder, toen noch onlangs overleên,
Waer bij hij d' eersten soon gewonnen had voorheen;
Ghij woudt dat wij tot u dien jongen brengen
souden,
Op dat hij in uw maght en gunst mocht sijn
gehouden
Daer tegens zeiden wij, maer 't was vergeefsche
praet,
Dat een gewisse dood afknippen sou den draed
Van vaders leven, quam hij van dat pand te schey-
den:
Want ghij en woudt, soo wij hem self niet voor u
leyden,
Ons hooren nochte sien. Dit was een bitter woort

476 *tot bidden:* om er om te moeten smeeken.
478 *geparst:* gedreven.
481 *peil:* maatstaf.
482 *overbleven:* overgebleven.
485 *schier:* bijna.
486 *en noch een eenigh kind* nl. was.
verkoren: uitverkoren.
487 *toen noch onlangs overleên:* toen eerst voor kort overleden.
490 *sijn:* worden.
493 *pand:* geliefde bezit.
495 *nochte:* noch.

Voor desen ouden stock, die, alsoo ras hij 't hoort
Niet spreecken kan: men sou hem in sijn tranen wasschen.
Het grijs Godtvruchtig hair begruisde hij met asschen
En slijck, en sagh' er swart bekrosen uyt een wijl.
Toen nu al 't graen, het welck gebroght werd van den Nijl.
Verteert was, en wij vast malkandren bang aankeecken,
Vermits de voorraed, schier verteert, begon 't ontbreecken,
Belaste d' oude man ons wederom om graen
Te reisen naer dit Rijck; maer wij daer tegens aen
Verhaelden uw bevel, het welck men moest betrachten,
En dat, indien wij niet den jongen mede brachten,
Geen koren meer voor ons ten beste was. Daer na
Begon die droeve man: „mijn trouwe wedergâ,
Mijn Rachel, baerde mij twee soonen; van die beide
Was 't d' oudste, die helaes! van mijne sijde scheide,
En dien ick sedert noyt meer sagh, noch nimmermeer
Gedencke weêr te sien: die, leyder! noch soo teer
Van een verslindend dier verscheurt is en verslonden,

496 *ouden stock:* stokouden man.
498 *begruisde:* bestrooide.
499 *bekrosen:* bevuild.
501 *vast:* voortdurend.
502 *schier;* bijna.
503 *belaste:* gelastte.
504 *tegens aen:* tegenover.
507 *ten beste:* ter beschikking
508 *wederga:* echtgenoot.
512 *leyder:* helaas.
513 *van:* door.

Gelijck wij trouwen doen uit uwen mond verstonden.
Indien ghij nu den jongste oock van mijn oogen ruckt,
En het gebeurt, dat hij al meê verongeluckt
(Want dickmael word de mensch op 't spoedigst weggenomen,)
Wat sal mij, arm oud man, al droefheid overkomen:
Van hartseer uitgeteert, vol drucx, van 't leven schuw,
Sal ick ten grave gaen! Nu bid, nu smeeck ick u,
Om desen grijsen man, nadien ghij oock voor desen
Een ouden vader had, soo 't eenigsins mag wesen.
Ick bid om sijn siel, die naer dit kint verlangt,
En nergens aen zoo seer als aen sijn welvaert hangt,
En om sijn minste leet het swacke lijf ontglipte;
O, heilant van dit Rijck, behoeder van Egypte,
Gedoogh niet dat men u den doodt des ouden wijt',
Ick bid, maeck mij uw' slaef in plaats van hem.
Ghij sijt
Verseeckert grooter dienst van mij als hem te te trecken:
Soo teêr een knecht zal slechts een last in huis verstrecken.

514 *trouwen:* trouwens.
doen: toen.
519 *vol drucx:* vol droefheid.
521 *nadien:* aangezien.
voor desen: vroeger.
522 *magh:* kan.
524 *sijn welvaert:* dat het hem goed gaat.
525 *sijn minste leed:* het geringste leed hem (d.i. Benjamin) aangedaan.
528 *hem:* Benjamin.
529 *als hem:* dan van hem.
530 *knecht:* knaap.
verstrecken: zijn.

Ick bleef bij vader borg, en ben voor hem verplicht.
Laet ick soo trouweloos niet onder sijn gesicht
Mij laten om mijn woort en mijn beloften manen:
Dat hij, met sucht op sucht, en biggelende tranen,
Mij niet bestraffe: en ick, wanneer men in den schoot
Der aerde hem begraef, heet oorsaeck van sijn doot.

JOSEPH.

'k Geloof daer is wat aen, naer dat ick heb vernomen,
Maer twijfel, of het al op waerheid uit zou komen.
Wie lichtlijck borge blijft, heeft licht berouw daeraen.
Men sal 'er, als het past, wat nader acht op slaen.

JUDAS.

Hoe groot is uw geluck, o Joseph, soo ghij 't leven
Ontbeert, om datghe niet in druck sijt overbleven
Als wij; en soo ghij leeft, om dat Godt self uw leed
Niet ongewroken laet, noch 't ongelijck vergeet.

REY.

Beoosten aen Egypten leît
Pheniciën, alsins verbreit
Door twee noch nieuwe vonden;
Dat al de wijsen kibblen laet,
Of sij tot nadeel of tot baet

531 *verplicht:* verantwoordelijk.
532 *trouweloos:* eerloos.
533 *manen:* herinneren.
537 *daer is wat aen:* daar is wat voor te zeggen.
542 *druck:* droefheid.
overbleven: in het leven gebleven.
144 *ongelijck:* aangedaan onrecht.
546 *alsins verbreyd:* overal bekend.
547 *vonden:* uitvindingen.

Der menschen dienen konden.
  Taäutas naem op wiecken sweeft,
Door 't geen het eerst gevonden heeft:
Want al wat in de baren,
Op aerde, in lucht en hemelkloot,
Die 't al verberght in sijnen schoot,
En al wat van 't ervaren
  Vernuft des menschen, 't welck den schat
Van 't groote ruim en 't Al bevat
Oyt magh gevonden wesen,
Dat beelt het al (o, klaer beduyt!)
Met twalef paren lettren uyt,
Bekent bij diese lesen.
  Maer 't selve volleck nimmer stil,
Of koorts, en dier, en krokodil,
Die toeleyt op bederven,
Niet volcx genoegh verslonden, ging
Versieren noch een sonderling
En mislijck slagh van sterven:
  't Begon het schuymend pekelsout
Te ploegen met een hobblend hout,

551 *Taäutas:* mythologische uitvinder van het letterschrift.
552 *gevonden:* uitgevonden.
559 *magh:* kan.
560 *beduyt:* duidelijkheid.
561 *twalef paeren:* dus 24 letters. Dit slaat op Vondel's tijd, en niet op het Phoenicische alphabeth. Men onderscheidde nl. i en j niet als verschillende letters, en rekende de w als vv of uu. Ons letterschrift in het latijnsche, dat van het Grieksche is afgeleid. Het Grieksche is afkomstig van een der Syrische alphabeth's van welk het Phoenicische er een is, het Hebreeuwsche een ander. Andere volken gebruikten geen letterschrift, maar woordenschrift (Egyptenaren, Chineezen) of lettergrepenschrift (Babyloniërs, Japanners). Dat echter hier het Phoenicische letterschrift in Egypte vermeld wordt is wel een sterk anachronisme.
564 *of:* alsof.
567 *versieren:* uitvinden.
568 *mislijck:* wonderlijk.
slagh: soort.
569 *pekelsout:* zeewater.

Niet langs bekendse kuste,
Maer diep in zee, en veer van honck,
Voor wind, en daer de Noordstar blonck,
Te varen, waer 't sich luste:
Niet om uytheemschen met sijn stuur
Te halen al het geen natuur,
Met luttel wel te vreden
Vereyscht maer overlaên en vol
Van schat, te brengen purpre wol,
Om koningen te kleeden;
En oock den groenen esmeralt
Die aen der Fockren vingers bralt.
Dit alles is gewassen.
Uit goutsucht: dees vervloeckte tocht
(Die eerst ons leerde, op stormen nocht
Op wint of weêr te passen,
En op een brosse en krancke kiel
Te wagen onse diere siel),
Waer toe brengt sij de menschen!
Sij onderscheyt geen goed voor quaed.
De Godsdienst wijckt voor eyge baet;
't Is roof, al wat wij wenschen!
De vrybuyt is de beste waer.
Men roofde 't wel van Godts autaer.
Geluckige oude tijen,
Doen d' aerdbey was soo wellekoom,

572 *veer:* ver.
573 *Noordstar:* poolster.
575 *uytheemschen:* in den vreemde.
577 *luttel:* weinig.
582 *fockren:* rijkaards.
bralt: schittert.
583 *gewassen:* gegroeid, voortgekomen.
584 *tocht:* hartstocht.
586 *te passen:* acht te slaan.
587 *krancke:* zwakke.
588 *diere:* kostbare.
593 *vrijbuyt:* geroofde buit.
596 *aerdbey:* veldvrucht.

Een sap van selfgewassen boom
De beste leckernijen.
  Doen, al de wereld door, één wet
Alleen de mensch was voorgeset,
Dat 's van geen quaed te weten,
Een yeder in eenvoudigheyd
En kuysheyt leefde, sonder kleyd,
In stilligheyd vergeten.
  Na dat het kleed geraeckte in swang,
En d' aerde vruchten gaf door dwang,
Vergreep men sich uyt toren;
De bloetverwantschap kon niet staen,
De broeder greep sijn broeder aen,
Het maeghschap ging verlooren.
  Noch houd de stoutigheyt geen' stant:
Maer d' aerde voelt haer ingewant
Al bevende ommewroeten;
Men vind het stael en d' yseraêr,
Die beter noyt gevonden waer:
Men maeckt den vrede voeten.
  En 't bleef niet bij een siel,
Die door het scharpe lemmer viel,
Maer menigheen van benden,
Ja, heele volcken vielen dick
Verslagen in een oogenblik,
Door 's oorelooghs ellenden:
  En op den naem van weêrpartij
En oorloogh nam de schelmerij
Soo toe in 't alverdelgen,

597 *selfgewassen:* die uit zich gegroeid is.
600 *voorgeset;* dus niet door den mensch gecultiveerd.
607 *toren:* boosaardigheid.
610 *maegschap:* gevoel van bloedverwantschap.
611 *stoutigheyd:* vermetelheid.
houd stant: blijft stilstaan.
614 *ijseraêr:* ijzermijn.
616 *maeckt den vrede voeten:* verdrijft den vrede.
620 *dick:* vaak.
623 *weerpartij:* vijand.

Dat d' aerde uyt, ongeduld verwoed
Verdaghvaerde al den souten vloed,
Om alles te verswelgen
  En boven dat viel uyt de lucht
Een andre zee, met een gerucht,
Gelijck de Nijl komt stuyven
Van 't hoogh gebergt: oock bate 't niet
Dat wijn geparst in backen vliet,
Vol schuym, en sap van druyven.
  De schaemte krijght een' krack alom.
Het kind bespot den ouderdom
Van 't vaderlijcke leven.
De maeghd den vader neefkens baert.
Wat heeft de wellust, vuyl van aert,
Bedacht en oock bedreven!
  Maer ghij, Egyptenaren, nu
Verheug ick mij te recht met u
En onse betre tijden,
Wier boosheyd dees doorluchte man
Soo kort in toom houdt, als men kan,
Om ontucht te besnijden,
  Met strenge wetten, en ontsien,
Een spiegel streckt voor vele liên.
Het lustme hier te beyden:
Daer is wat wightigs op de baen;
Mij lust te sien, hoe 't sal vergaen,
Eer dat men koom te scheyden.

627 *verdaghvaerde:* opriep.
635 *schaemte:* ingetogenheid.
637 *'t vaderlijcke leven:* het leven van zijn vader.
638 *maeghd:* dochter.
neefkens: kleinkinderen.
646 *ontucht:* wanorde, tuchteloosheid.
besnijden: besnoeien, inperken.
647 *ontsien:* ontzag.
638 *spiegel:* voorbeeld.
streckt: is.
650 *wightighe:* belangrijks.
op de baen: aan de hand.
652 *koom te scheyden:* moet scheiden.

HET DERDE BEDRIJF.

BODE. JOSEPH.

BODE.

Daer dat gewest vol woeste en wilde menschen leyt,
En sich het roode meyr van het Carpaetsche scheyt,
Is al het volck in roer, en recht sich met den degen;
't En past op 's Konings woord nocht wet, maer raest 'er tegen.

JOSEPH.

Dat is een schendig stuck: doch nu al lang gemeen
Bij den Egyptenaers: maer d' arts moet niet alleen
Verstaen, hoe hoog de brand der koortse sij gestegen,
En waer 't den siecke schort, wat steeckte hem verlegen
Van pijne kermen doet, maer d' oorsaeck sien, waer uyt
De groote swarigheyt van dese kranckheyd spruyt:
Dies meld mij eerst, waer uyt dit jammer sij gesproten.

BODE.

De swarigheyt begon van amptliên en van grooten,
Die tegens uw bevel het graen, uyt eyge baet,

653 *daer:* waar.
leyt: ligt.
654 *het roode meyr:* de Roode Zee.
656 *past op:* geeft om.
657 *schendig stuck:* schanddaad.
gemeen: gewoon.
660 *schort:* mankeert.
steeckte: pijn.
verlegen: rampzalig.
664 *amptliên:* ambtenaren.
grooten: aanzienlijken.

Vervoerden buyten 't land, en met een kleender maet
Het lantvolck maeten toe, en dagelijcx noch minder.
Ee rijcke leefde een wijl uyt 's armen nood en hinder;
Want d' arme 't graen verkocht, en leed self hongers nood,
En hongerde na goud veel meerder als na brood.
Doen al het veld nu kael van koren was, begonnen
De lieden 't land sijn gras en groente te misgonnen,
En 't vee sijn dagelijcx voêr; en sloegen raeuw in in 't lijf
De spruyten en het kruyd: en, blind in dit bedrijf,
Verstonden niet, wat quaed hier eyndlijck uyt most komen:
Want alsoo ras het veld sijn groente was benomen,
Soo ging de sterfte eerst aen van 't ruyg en wolligh vee,
Dat swart van honger sagh, en d' ossen storven meê,
En alles wat natuur tot voedsel had gegeven.
Het uytgemergelt volck liet geenen wachthond leven,
Nocht geenen oyevaêr, en besighde dat pas
Voor spijs wat voort te vuyl om aen te raken was.
Het geen ick segh sijn ongeloofelijcke dingen
Met voordracht werd vergift van adders, diese vingen,

668 *hinder:* rampzaligheid.
672 *groente:* groen.
673 *sloegen in 't lijf:* verslonden.
676 *benomen:* ontnomen.
677 *ruyg:* wollig.
681 *oyevaer:* „Men zal te denken hebben aan de Egyptische bio, die in geur van heiligheid stond, en dien niet te ontzien was dan wel 't non plus ultra van ellende." (v. Lennep).
pas: weldra.
682 *voort:* zooeven.

Van velen ingeslickt. Sij sagen doods: elck scheen
Een geest: het lijf was niet dan enckel vel en been,
En d' oogen stonden diep en naer in 't hoofd geweecken:
De beenen onder 't lijf verslapten en besweecken.
Sij kropten lang hun leet stilswijgens sonder klaght.
In 't endt begon een deel der luye boevejaght,
Die eerst oock qualijck dorst van sijn regeerders spreecken.
In 't vallen van den dagh de hoofden op te steecken,
Doen 't schemeravond werd, en haelde daer versteurt
Al op, wat overlang en onlangs was gebeurt:
Of ley op aenhang toe, daer 't volleck met gebeden
(Want menschen yvren meest in tijd van swarigheden)
Sijn wieroock voor 't autaer den Goôn had toegewijd,
En sprack: ,,wat sal het end van dese droeve tijd
En honger sijn? of staet ons lijdsaem af te wachten,
Tot datmen, handgemeen, om strijd met volle krachten
Malkanderen verscheurt? de moeder self haer kind,
Aen 's vaders spit gebraên, van een rucke en verslind?
Ontsietghe soo de macht, alleen uyt schrick gesproten,

685 *van:* door.
doods: bleek.
687 *naer:* zonder glans.
690 *boevejaght:* bovenbende.
691 *eerst:* als eersten.
qualijck: slecht.
693 *versteurt:* boosaardig.
694 *al:* alles.
695 *ley op aenhang toe:* trachtte zich aanhang te verwerven.
696 *ijvren meest:* zijn het meest godsdienstig.
699 *staet:* past.
703 *ontsiet:* vreest.
schrick: vrees.

Om dat wij onverknocht ontsien de naem der grooten?
Wie 't al doet schricken, schrickt voor elleck in 't gemeen."
Al wie dit hoorde sey het voort aen yeder een,
Waer dat hij quam, en wist het breeder te stoffeeren.
Een kleen getal sloegh voor, men sou sich t' uwaert keeren,
En houden aen om hulp: maer dit wert overstemt.
De meeste hoop, als wild en woest, en ongetemt,
Was ongestuymiger dan selfs de stokebranden.
Gelijck een storremwind de bergen aen durf randen:
En rijt 'r stucken af, en buldert met gewelt,
En eycken uyt den gront geruckt ter aerde velt,
Soo komt het landvolck dol bij drommen aengetrocken,
Gewapent in de vuyst met barrenende stocken,
En stucken van den pleog, en opgekrabden steen,
En schreeuwt bij duysenden: op, op, na Koptos heen!
Daer houd de focker hof? daer schaft men brood en koren;
Daer luystren na ons vuyst, die na geen woorden hooren.

onverknocht: onverplicht.
in 't gemeen: gewoonlijk.
stoffeeren: uitbeelden, opsieren.
sloegh voor: stelde voor.
't uwaert: tot u.
houden aen: verzoeken.
meeste: grootste.
ongestuymiger: onstuimiger.
aen durf randen: durft aanvallen.
rijt: scheurt.
barrenende stocken: fakkels.
opgekrabden: opgegraven.
focker: rijkaard.

Soo trock men op: de hoop nam toe van over al:
En veel verwondren sich om 't schrickelijck getal,
Waer dat men hene trock, en stercken selfs de scharen.
Doen sij in stadsgesicht nu dicht bij Koptos waren,
Soo vloog men na de poort, die toegesloten was:
Men stack het vier in 't hout. De dennen branden ras;
Te lichter, doen een wind met kracht daer in quam bruysen:
De vlam verspreyde sich in d' allernaeste huysen:
De voncken vlogen veer. Een swarte nevel ging
Sich spreyen na de lucht. Terwijl de stedeling
Nu toeschoot, en om 't vier te blusschen deed sijn beste,
Viel 't landvolck, midlerwijl elck schrickte, daer de veste
Maer paslijck was bezet, in stad met al sijn maets,
En schoot het harnas aen, nadat de rustingplaets
Daer van geplondert was, en liet de swaerden schitteren.

JOSEPH.

Sijn 't amptliên, die alleen d' oproerigen verbitteren
Of heeft de muyter oock in andrene verdriet?
Of is 't hem even, al wie schuldig sijn of niet?

BODE.

Die dolle menschen, eerst op d' amptliên fel gebeten,
Niet weynigen van hen verwoed in flarden reten,

726 *vier:* vuur.
729 *veer:* ver.
732 *midlerwijl elck schrickte:* terwijl ieder bevreesd was.
veste: stad.
733 *paslijck:* gering, matig.
734 *rustingplaets:* arsenaal.
737 *verdriet:* wrok.
740 *reten:* scheurden.

Soo dat' er niet een lid ter uytvaert overschoot,
Een kleen getal ontquam 't, dat in speloncken vlood,
En schuylt bij 't ongediert, daer 't nauwelijcx kan duuren.
Men viel terstond daer na oock in de koren schuuren:
En 't graên (waer meê het volck was langen tijd bewaert
Voor honger, soo men 't had georbert en gespaert)
Onordentlijck gerooft, en schendigh weghgedragen:
Verhinderde den nood alleen voor luttel dagen.
Dus ving het oproer aen: maer het geweld verstoord
Hiel noch geen stant; het sloegh van quaed tot erger voort,
Gelijck 't in sieckten gaet. Soo veel geschoncke wercken,
Gehangen tot een pronck om hoog in heylge kercken,
Stads schatten, en al 't geld, dat yeder had gekist,
Verstreckten goede buyt; ja, self de brand en wist
Geen raed om met sijn vlam des roovers sucht te dooven.
Dus sagh men een hoop schuym in 't brandend Koptos rooven
De vrijgebore jeughd en adel moest, gevaen,
Verkocht, vervoerd voor slaef, den vreemdling dienen gaen.

741 *uytvaert:* begrafenis.
743 *ongediert:* wilde beesten.
duuren: blijven.
746 *georbert:* nuttig gebruikt.
747 *onordentlijck:* onordelijk.
schendigh: schandelijk.
749 *geweld verstoord:* woeste geweld.
751 *geschoncke wercken:* geschonken tapijten.
753 *gekist:* opgepot.
755 *sucht:* hartstocht.
757 *gevaen:* gevangen.

JOSEPH.

Wie durf dat vrije volck toch koopen?

BODE.

D' Arabieren.
De ses paer Vorsten selfs, die dat gewest bestieren.

JOSEPH.

Dat onrechtvaerdigh volck behoudt noch Agars aert;
Maer segh, hoe Koptos nu met sijn regering vaert.

BODE.

Het is 'er bij één slagh van heerschen niet gebleven:
Sij hebben een' alleen tot Opperhooft verheven
En walgden stracx van hem, kosen eenen dien
Sij schatteden bequaem om 't krijghsvolck te gebiên,
En lieten sijn gesagh van mackeren besnoeyen.
Maer die regering kon al meê niet lange bloeyen:
Men droeg het hoog gebied doen op aen 't algemeen.
Sij kreeten vast om strijd, en raesden onder een:
De stoute hiel het veld: 't en bleef 'er niet bij woorden
In 't oproer: 'k hebse self malkander sien vermoorden.

JOSEPH.

'k Verseker ons de sege uyt uw verhael alleen,
Op, Ramses, ruck terstont de ruyterij bij een.

760 *ses paer;* onschoone omschrijving voor twaalf.
bestieren: besturen.
763 *slagh:* soort.
765 *stracx:* weldra.
766 *schatteden:* achten.
767 *van mackeren:* door ambtgenooten.
769 *gebied:* regeerng.
770 *vast:* steeds.

Berense, 'k sal u stracx de hand biên met soldaten,
En onder d' aerde door oock volck in Koptos laten.
Langs een' bedeckten wegh. Het sal mij niet aen macht
Gebreken, om een' storm te levren langs de gracht.
Nocht aen geen storremdack om aen de vest te raken.
Wanneer ghij van de stad u dus sult, meester maken,
Soo hou uw volck in toom, dat het de burgerij
Niet plonder nocht vermoord. De krijgsliên sullen mij
Bedancken, want ick sal hun moeyte wel beloonen:
De kroon is rijck genoeg. De burgers laet verschoonen.
Men reecken geene winst bij 't algemeen verlies
Dat men de rijcksten niet tot stadsregeerders kies;
Want d' al te rijcken staêgh na meerder rijckdom streven,
En weten allerminst van 't volleck toe te geven,
Maer drijven alles vast gelijck hun breyn behaeght.
Kies' geen behoeftige oock, wiens harte word geknaeght
Van bitse nijt, en haet gelijckheyd; ongebogen,
Onrecklijck, siet hij niet als met afgunstige oogen
Een anders welvaert aen. Door middelbaren staet,
Van vuyle vreckheyt vrij en quistige overdaed,

775 *berense:* val hen aan.
777 *bedeckten:* geheimen.
778 *storm:* bestorming.
779 *aen de vest te raken:* de stad in bezit te krijgen.
785 Versta: men beschouwe het verlies van de burgers niet als winst.
787 *staegh:* steeds.
789 *drijven alles vast:* drijven steeds alles door.
791 *bitse nijd:* bittere afgunst.
792 *onrecklijck:* ongematigd.
793 *middelbaren staet:* middenstand.
794 *vreckheyt:* inhaligheid.

Word best een stad in rust gehouden uyt ellenden.
Ick sal u graen genoeg van dese plaetse senden,
Om elck te meten, na gelijckheyd met bescheyd.
Beset en sterck al 't strand, dat over Cyprus leyt,
En tusschen 't roode meyr, Egyptens leste palen.
'k Verwacht een betere eeu, die op ons hoofd sal stralen,
Als 't Nabateesche volck, dat om ons rampen lacht,
Sal voelen Pharoos arm. Laet d' amptliên, die hun macht
Misbruyckten, in den nacht des duystren kerckers treuren:
Oock die ondragelijck als vijanden versteuren
Den burgerlijcken vreê en hand aen Heeren slaen,
Schoon d' Overheyd sich meê te buyten heb gegaen
Die straf sal allermeest doen d' overtreders schromen,
Die niet op heeter daed in gramschap word genomen,
Maer met een' koelen moed, een vriend van rijpen raed.
Vergeef genadig hem, dien, van geen graen versaet,
De hongers nood alleen tot dit vergrijp vervoerde;
Niet die uyt gierigheyd een anders goet beloerde.

797 *bescheyd:* overleg.
798 *sterck:* versterk.
over Cyprus: tegenover Cyprus.
leyt: ligt.
799 *palen:* grenzen.
801 *'t Nabateesche volck:* de Arabieren.
804 *ondragelijck:* onverdraagzaam.
versteuren: verstoren.
809 *met een' koelen moed:* kalm.
810 *versaet:* verzadigd.
812 *gierigheyd:* begeerigheid, hebzucht.

Maer die sijn landsman en sijn vrijheyt heeft bespot,
En hier uyt trock gewin en schandelijck genot,
Laet daer nu sulck een straf en vonnis over vellen.
Als daer hij self meê socht alle anderen te quellen:
Men jaegh hem onder d' aerde in diepe en donckre mijn,
Op dat hij d' uuren tell' (daer son nocht maen en schijn)
Bij sijnen arrebeyt met boeyen om de beenen;
Doch wat de noodruft eyscht, dat sultge hem verleenen,
Dat hij soo 't Vaderland, door sijne schelmerij,
Geschonden, langen tijd een baeck en spiegel sij.
Beschick dit soo 't behoort. 'k Ga binnen, om van saken
Te spreecken met mijn vrouw, die mijn huys-houding raken.

JUDAS. SIMEON.

JUDAS.

Wat dunckt u, Simeon, wat dunckt u? dat 's een man!
't Is wonder, hoe hij 't al soo wijs beschicken kan.
O, hoe rechtvaerdighlijck, hoe billijck weet hij tegen
De misdaed yeder straf te wicken en te wegen!

SIMEON.

Soo lang ick hier voor u in gijselinge sat,
Bevont ick hem altijd soodanig. T' elkens dat

813 *landsman:* landgenoot.
818 *nocht. . . .en:* noch.
820 *noodruft:* noodzakelijke levensbehoefte.
822 *geschonden:* beleedigd.
baeck en spiegel: voorbeeld.

Ick hem als scheydsman sagh met sijn geduldige ooren
Partyen van weersy en haer krackeelen hooren,
Kon ick noch noyt verstaen, door uyterlijcken schijn
Van woorden of gelaet, hoe hij gesind moght sijn.
Hij wist sijn oordeel meer te neygen en te buygen
Na geloofwaerdigheyd als na getal van tuygen.
Hij nam tot een getuyg 's verweerders wandel aen
En vorig leven. Op de wetten bleef hij staen
Wel stip, 't en waer genâ en goedigheyd verkosen
Een sachte straf; doch niet soo sacht, dat sij den boosen
Den schrick benam, vermits sij t' ongebonden was.

JUDAS.

Wat of 't beduyden wil, dat Sophompaneas
(Toen hij ons gisteren soo onthaelde ten banckette)
Een yeder aen den disch na sijne jaren sette?

SIMEON.

Geloofme, 't geenge meest in desen Lantvoogd acht
Is 't allerminst in hem. Godt heeft een groote kracht
Gestort in desen man, een kracht die hem van binnen
Ontdeckt, door Godes geest, 't geen met vernuft en sinnen
Geen mensch begrijpen kan.

832 *krackeelen:* twisten.
833 *uyterlijcken schijn:* uiterlijk.
836 *tuygen:* getuigen.
837 *wandel:* handel en wandel.
839 *'t en waer:* tenzij.
841 *ongebonden:* zacht.
843 *bancket:* feestmaal.
848 *ontdeckt:* leert.

JUDAS.

Wat galerij is dat,
Die driemael loopt om 't hof?

SIMEON.

De Koning rijck van schat
En mild, liet die, sijn vriend ten dienst van
suylen bouwen
En overzeesche steen, in Griecken uytgehouwen.

JUDAS.

Is 't oock geoorlooft, die van binnen te besien?

SIMEON.

O ja, en 't sal van u met grooten lust geschien,
Want Pharo stelde daer uytnemende schildrijen,
Van 't puyck der meesteren; waer in op lange rijen
De vreemdelingen sien de brave daden staen,
Die Sophompaneas, de Rijksvoogd, heeft gedaen,
Op dat hij roem daer af geniete bij sijn leven.

JUDAS.

Nu laet ons binnen gaen. Men sal u niet begeven;
Nu vrees niet, Benjamin, weest vroed en wel te
te vreê:
Wij blijven dicht bij u, niet veer van dese steê,
En keeren daetlijck weer, soo ras wij, dese saken
Beschouwende, de deur des Lantvoogds hooren
kraken.

SIMEON.

Nu laet uw oogen eens gaen weyen in der haest.

852 *steen:* marmer.
Griecken: Griekenland.
854 *van u:* door u.
857 *brave:* dappere.
860 *begeven:* verlaten.
861 *vroed:* verstandig.
865 *weyen:* rondkijken.

JUDAS.

Wat wil het, dat die vrouw in 't aensicht soo verbaest,
Van groote gramschap blaeckt, en 't hair gesleurt laet hangen,
En ruckt den jongeling, met nat betraende wangen,
Den mantel van het lijf, terwijl hij voor haer vlught?

SIMEON.

Een schoone en heersche vrouw die raest met groot gerucht
Om haren kuyschen knecht, die bijslaep durf ontseggen,
En weet van haren hals de schuld op hem te leggen,
En sij bewimpelt 't een met 't ander schellemstuck,
En soeckt geloof door 't kleed, dat sij de deughd verdruck.

JUDAS.

Ick sie een vangenis daer son noch maen in stralen.

SIMEON.

Hier in moest hij gevaen een anders schuld betalen.

JUDAS.

Wie of'er wijnen uyt drie trossen perssen magh,
En schencktse in 's Konings kop op sijn' geboorte-dagh?

866 *verbaest:* angstig.
867 *blaeckt:* rood is.
gesleurt: losgerukt.
870 *heersche:* heerschzuchtige.
raest: is verliefd.
871 *ontseggen:* weigeren.
873 *bewimpelt:* vervloemt.
876 *gevaen:* gevangen.
877 *trossen:* druiventrossen.

SIMEON.

Dat is soo niet gebeurt, maer 't was een mêge-
vangen
Van Sophompaneas, die lust had en verlangen
Te weten desen droom, en uyt sijn prophecy
Verstond, dat, als de son ten derden dage blij
En heerelijck verrees, op haer gewoonlijcke orden,
Hij weêr aen 's Konings disch sou Konings
schencker worden;
En d' uytkomst van de saeck, die maeckte 't
voorspel waer.
Dan och, hoe luttel docht hij dese weldaed naer!
Want uyt sijn hechtenis in staet gestelt, als voren.
En machtigh rijck, gesien, verheerlijckt, en verkoren,
Belofte, prophecy, nocht vriendschap overwoegh,
Tot dat de klare zon haer rossen tweemael joegh
Door 's Hemels baen, verciert met ses paer goude
mercken,
En Pharo, doen de slaep hem slaeckte uyt sijne
vlercken,
Van den Egyptschen Raed der Wijsen socht
vol schroom
Een', die hem dienen kon op sijnen duystren droom.

JUDAS.

'k Sie in den kercker noch yet droefs om voor
te schricken:

879 *mêgevangen:* medegevangene.
883 *orden:* wijze.
886 *docht hij naer:* herinnerde hij zich later.
887 *in staet gestelt:* in macht hersteld.
889 *overwoegh:* herinnerde.
891 *verciert met ses paer goude mercken:* de twaalf hemelteekenen. Deze nade aanduiding van des hemels baan zou hier een overtollige stoplap zijn, ware het niet, dat zij te kennen geeft, dat hier aan twee *jaren* moet gedacht worden, en niet aan twee *dagen*, gelijk anders uit vs. 890 even goed had kunnen worden verstaan.
892 *hem slaeckte uit zijn vlercken:* hem verliet.
893 *schroom:* vrees.

't Sijn vogels scharp van beck, die uyt drie korven picken,
Vol koningklijck gerecht: hoe gulsigh schenden sij
En slaen hun ' wreeden klaeuw in dese leckernij!

SIMEON.

Dit was oock een gesicht het welck, sijn' mê-gevangen,
Die eer aen Konings 's disch de spijs pleeg aen te langen,
In sijnen droom verscheen, en aen een bast tot straf
Gehangen, met sijn lijf den vooglen eten gaf,
Doen 't blosend' morgen-rood den derden dagh verweckte,
Gelijck de siender hem dit duydelijck ontdeckte.

JUDAS.

'k Sie seven koeyen gins verrijsen uyt den Nijl,
Die vet langs 't water logh gaen grasen voor een wijl,
Tot dat, uyt vuyl moerasch, gelijck getal van koeyen,
Die dor en mager sijn, bij d' andre vette loeyen.
De magre slickt de vette in hare keel. Een veld
Draegt seven airen rijp en vol, waer van elck helt
Geswollen naer den gront. Ick kan u daer oock wijsen

897 *schenden:* vernielen.
899 *gesicht:* droomgezicht.
900 *eer:* vroeger.
pleegh: placht.
aen te langen: aan te reiken.
901 *bast:* strop.
903 *verweckte:* deed aanbreken.
904 *ontdeckte:* uitlegde.
906 *logh:* loom.
910 *helt:* doorbuigt.

Noch seven, dor van halm, die uyt der aerde rijsen.
En droog sijn, mits de son haer sap heeft ingeslickt
Door hitte, welcx vergif het rijpe saed verstickt.
Wie siet op 't purper bed dit al van veer geschieden?

SIMEON.

Het is de Koning self: want God hem wil bedieden
Door seven airen, swaer van saed, de seven jaer,
Die rijck zijn van gewas; en door de sevenair,
Die dor gewassen is, soo vele onvruchtbre tijen.
Maer niemant kon, dien knoop ontknopend, hem verblijen,
Als dees, die, uyt den nacht der vangenis geslaeckt,
Van Pharo hier om werd de tweede in 't Rijck gemaeckt.

JUDAS.

Ick ken hem, die daer sit op den yvoiren wagen,
En aen den sijden rock en diamant gedragen
Aen sijne slinke hand, die flickert menighvoud;
En aen sijn halscieracd, de keten, rood van goud.
Al 't volleck knielt voor hem, en looft met sang en snaren
En bid den wijsen aen. Maer wat zijn dat voor scharen
Van driederleyen staet, die elck in ordre staen?

913 *mits:* doordat.
915 *Wie siet, enz.;* Wie is dat, die ziet, enz.
916 *bedieden:* duidelijk maken.
921 *als:* dan.
uyt den nacht der vangenis ontstaeckt: uit de donkere gevangenis bevrijd.
922 *van:* door.
923 *ken:* herken.
924 *en aen:* zoowel aan.
925 *slinke:* linker.
926 *rood van goud:* een oude dichterlijke uitdrukking die beteekent: van rood goud.
929 *driederleyn staet:* drie standen.
ordre: rangorde.

Het eerste slagh heeft opgegorde kleedren aen,
Het tweede in 't harnas steeckt, bereyd en vroom ten strijde,
Het darde slag, van top tot teen, in witte sijde.

SIMEON.

Al 't volleck, binnen 't Rijck, sijn zee, en grooten vliet,
Werd net in drien gedeelt, doen hij 't den koning ried,
En in 't bijsonder elck, sijn eyge werck gegeven:
Het allereerste slagh is 't landvolck, dat ons leven
Met sijnen arbeyt stut; waer van een deel het nat
Des witten strooms, met een gestadig draeyend rad
Om hooge maelt; een deel ('t luyd vreemd in verre landen)
Het deegh met voeten kneed, en 't klay met sijne handen.
Het tweede slagh, dat sijn de krijgsliên dien hij meê
De wapens handlen leert, in 't midden van den vreê.
Sij graven wal en graft, of leeren, al bedropen
Van sweet begruyst van stof, in volle rusting loopen:
Of leggen toe, om net te micken op het wit,

930 *slagh:* soort.
opgegorde: opgeschorte.
933 *'t Rijck sijn zee en grooten vliet:* de zee en de rivier van het Rijk, nl. de Roode Zee en de Nijl.
934 *doen:* toen.
936 *slagh:* soort.
937 *stut:* onderhoudt.
940 Deeg met de voeten kneden was voor kort ook bij ons nog in zwang.
942 *handlen:* hanteeren.
943 *graft:* gracht.
944 *begruyst:* bestoven.
945 *leggen toe:* leggen zich er op toe.
net: precies.
wit: doel, schijf.

Te houwen op een hayr, of met een scherp gebit
Het ros te breydelen, en in den ring te rennen;
Of zeyssenwagens wel en meesterlijck te mennen;
Of steken legers af, en houden die beset,
Met wal en gracht; dees draegt een springstock, die schiet net
Met boog en pijl, de som met bijlen vechten leeren;
Ghij siet er troepen sich nu rechts nu slincx omkeeren,
Nu sluyten met een' swenck, nu oopnen hun geleên,
Het derde slagh is toegewijd de heyligheên,
En lastvrij word gevoed van 's konings tresorieren,
Dit wierookt niet alleen, en offert koey en stieren,
Maer vorscht oock na, op 't spoor van Sophompaneas,
Waerom de dwaelstar deyst: waerom aen 's hemels as
De sonne langer mart, wanneerse staet in 't teken
Des Kreefts, en of de Beer blijft even veer geweken,
Van 't Noorden aspunt, daer hij stadigh ommevaart:

946 *scherp gebit:* stevig gebit.
947 *breydelen:* teugelen.
ring: circus.
948 *zeyssenwagens:* wagens met zijdelings zeisen er aan waarmee men op den vijand in reed.
949 *steken legers af:* bakenen legerplaatsen af.
beset: verdedigd.
950 *net:* nauwkeurig.
951 *de som:* allen.
952 *slincx om:* linksom.
953 *swenck:* zwenking.
954 *derde slagh:* derde soort.
heyligheen: heiligheden.
955 *lastvrij:* onbelast.
van: door.
tresorieren: schatmeesters.
958 *de dwaelstar deyst:* de planeet verdwijnt.
959 *mart:* talmt.
960 *veer:* veer.
961 *stadigh ommevaert:* voortdurend omheen draait.

Waerom een nieuwe star sich somtijds openbaert.
Oock soeckense uyt den aert der dingen op te visschen,
En 't weereltlijck gebouw, al Gods geheymenissen.
Siet ghij die trecken oock in 't sand geschreven staen?
Daer leggense over hoop, om op een hair te raên
Hoe groot de driehoeck sij, waer in men kan besluyten
Des werelts ommering; hoe veel de ring, die buyten
Den aerdboôm ommeloopt', sij grooter als de lijn,
Die door het aerdrijck gaet; wat brave stucken sijn
Van den Egyptenaer in ooreloogh bedreven,
En hoe gerust men hier in tijd van vreê kon leven;
Al wat bij wetten oyt, tot oirbaer van het land,
Gestelt werd, en elcks naem, van al wie tulleband
Van Mesors tijden af te Memphis droegh, dat maelden
De priesters af op steen, en hieuwen 't uyt op naelden,
Met stomme teeckenen en niet met letterspraeck.

963 *op te visschen;* men plaetse dit woord achter : *'t weereldlijck gebouw* (d. i. de bouw van de wereld).
965 *trecken:* lijnen.
966 *op een hayr:* nauwkeurig.
967 *besluiten:* omsluiten. Deze driehoek is dus een driehoek, waarin de omtrek van de (plat voorgestelde) aarde als ingeschreven cirkel geconstrueerd is.
970 *braeve stucken:* dappere daden.
973 *oirbaer:* nut.
974 *gestelt:* ingesteld.
tulleband: een merkwaardige verwarring van tijd en plaats: een tulband wordt door Mohammedanen gedragen ongeveer dertig eeuwen na Joseph's tijd. Op dergelijke fouten hebben wij elders reeds opmerkzaam gemaakt.
975 *Mesor:* de eerste koning van Egypte.
maelden: schilderden.
976 *naelden:* obelisken.
977 *stomme teeckenen:* figuren, die geen klanken weergeven. Vondel hield dus de hieroglyphen voor een zuiver beeldenschrift, waarbij de figuur de afbeelding was van het begrip dat men

JUDAS.

Wat wil dat tafereel toch zeggen om wat saeck
Of 't volck verbaest en doods voor 's Vorsten hof komt dringen?

SIMEON.

Men handelt daer met ernst van treffelijcke dingen.
Het eerste jaer, doen d' ooghst soo dor op 't veld bleef staen.
Verwisselde elck uyt nood sijn slaven voor het graen,
Hetwelck de koning, mits dees man sijn' droom verklaerde,
In tijd van overvloed vast opley en vergaêrde.
Na dat de hongers nood hen drongh met grooter wee,
Verkochtense al het groote en oock het kleyne vee,
Daer na de weyden, flucx hun eyge vrijheyd mede.
Soo eygende de Vorst gewilligh en ter bede
De landen langs den Nijl en sijnen langen plas,
Behalven 't land het welck den priestren eyge was;
En al de menschen (want de Vorst wist datse strecken
En sijn de kracht des Rijcx) van d' ackren deê vertrecken,
Die hunne voorders langh besaten, en versond
Hen allen na den bou van eenen andren grond.

wenschte voor te stellen. Dit is voor de oudste hieroglyphen ook wel het geval maar later ontwikkelde het zich tot een letterschrift.

979 *verbaest:* verschrikt.
doods: bleek.
980 *treffelijcke:* belangrijke.
981 *ooghst:* oogst.
982 *verwisselde:* ruilde.
983 *mits:* doordat.
988 *eygende:* verwierf.
993 *voorders:* voorgangers.
994 *bou:* bebouwing.

JUDAS.

Het blijckt dat hij wat weet, het sij door 't open-
baren
Van God en Sijnen geest, of door sijn wedervaren;
Maer 'k vrees niet sonder reên dat het ons hindren
mocht.
Ick wenschte dat hij min in velen was versocht.

SIMEON.

De ruymt van achter aen de wijde galerye
En heeft niet dat u dient, maer streckt een prophecye
Van al wat Pharoos volck bejeegnen sal, gestelt
Door last van 't Groot Vernuft, dat vele dingen
spelt.
De tijd sal leeren 't geen nu duyster valt om
raemen; —
Maer het benaeude kint verlanght na ons al t'
samen.

REY.

O Nijl, of 't sij ghij liefst alleen
Den naem van Siris hebt te dragen,
Of Astapus, gelijck voorheen
U d' ouders hieten in hun dagen;
Wiens wufte vliet gesprongen koomt
Uyt onbekende en duystre bronne,
En diep door 't aerdrijck henen stroomt,

996 *wedervaren:* ondervinding.
997 *moght:* kon.
998 *min:* minder.
versocht: beproefd.
1000 *niet dat u dient:* niets dat u belang inboezemt.
1001 *bejeegnen:* overkomen.
gestelt: geplaatst (de schilderijen nl.)
1002 *'t Groot Vernuft:* Joseph.
1003 *om raemen:* om te gissen.
1004 *het benaeude kind:* Benjamin.
1005 *of 't sij:* hetzij.
1008 *d'ouders:* voorouders der Egyptenaren.
1009 *wufte vliet:* onbestendige stroom.

Daer 't wild en woest is, sonder sonne;
  En dan, tot dienst der menschen, weêr
Te voorschijn komt, en 't hooft opsteecken,
En tweemael van de rotsen neêr
Gestort, sijn schuymend water breecken,
En bruyst en splist sijn nat in twee,
En leckt Egyptens kant en gronden,
Tot dat hij streeft en schiet in zee
Door seven opgesparde monden;
  Wat sal ick, slechte, onnoosle maeght
Doch seggen van verborge saecken,
Daer ons geleerden, om gevraeght,
Krackeel en yd'le woorden maecken;
Gelijck wij dickmael hoorden, dat
Aen 's Vorsten disch sij reden gaven?
Hoe komt het, dat uw weygrigh nat
(Gewoon Egypten soo te laven,
  Dat het den regen derven moght)
Niet hooger was als vier paer ellen,
Hoewel het Hondsgestarnt om vocht
U smeeckt, en menighmael komt quellen?
Geschied het mits het sonnelicht,
Gevoeght met and're starren t' samen,
Een' grooter brand en hitte sticht,
En mijn geboorteland het aêmen

1014 Vóór *opsteecken* herhale men: *komt.*
1018 *leckt:* bevochtigt.
1020 *opgesparde:* opengesperde.
1021 *slechte:* geringe.
1023 *om gevraeght:* die er om gevraagd worden.
1024 *krackeel:* twist.
1025 *dickmael:* dikwijls.
1026 *reden gaven:* redetwistten.
1027 *weygrigh:* weigerend.
1029 *derven moght:* missen kon.
1031 *Hondsgestarnt:* sterrebeeld de Hond, waarin de zon in de hondsdagen staat.
1033 *mits:* door.
1036 *mijn geboorteland:* Nubië, waar de Nijl vandaan kwam.
aêmen: ademen.

Verhindert, door versmachten dorst,
Soo dat door drooghte gansch geen regen
En laeft der beecken schorre borst?
Of strijd Saturnus traegheyd tegen
Mercuurs geswindheyd die u vaert
Moet geven? of en heeft het Weste,
Dat nu slechts enkle koude baert,
Geen lentewinden meer ten beste,
Om uwen stroom te sluyten van
Den zeekant, en u soo te parssen,
Dat, over d' oevers heen, ghij dan
De dorstige ackers soudt ververschen?
Of is uw springaêr toegestopt,
En weygert sij, gelijckse plaghte,
Uw kil, daer nu geen vocht in dropt,
Te drencken, dat het sand versmachte?
Dewijl de vader Oceaen,
Die om den aerdboôm loopt, verhindert
De zeên, die tegens Atlas slaen,
En haer in hare vaert vermindert;
Soo datse heymelijcke niet
Door d' aerde henen kunnen kruypen
Bijeen op dat uw groote vliet
Het nat der beecken koom te suypen.
O neuswijs volck, 't en sij 't mij mist

1037 *dorst:* dorstig.
1039 *schorre borst:* droge bedding.
1044 *ten beste:* ter beschikking.
1046 *te parssen:* terug te dringen.
1048 *ververschen:* verfrisschen.
1049 *springaêr:* bron.
1051 *kil:* bedding.
1052 *dat:* zoodat.
1054 *verhindert:* terughoudt.
1055 *Atlas:* gebergte in Noord-West-Afrika.
1058 Dit verwijst op de vroeger zeer gangbare meening dat de Nijl uit zeewater zou ontstaan.
1060 *koom te suypen:* in zich opneemt.
1061 *'t en sij 't mij mist:* als ik mij niet vergis.

Ghij ondersoeckt vergeefsche dingen.
De Schepper, die de wat'ren wist
Met strand en oever te bedwingen,
Schiep oock den Nijl, aen seeckre wet
Verknocht, die Hij om 's vollecx boosheyd
Verandert, dat het omgeset,
Eens ophoû van sijn goddeloosheyd.

HET VIERDE BEDRIJF.

JOSEPH. JUDAS. BENJAMIN.

JOSEPH.

Ontbind den jongen, dat hij spreeck, met vrijer harten:
En ghij, mijn wacht, vertreckt: oock ghij, geslacht van Swarten,
'k Heb wat met den Hebreên te spreecken. Seghme doch,
De man, daer ghij van spreeckt, uw vader, leeft die noch?

JUDAS.

Hij leefde noch, toen ick, trock na d' Egyptenaren.

JOSEPH.

Hoe oud is hij?

JUDAS.

Ontrent de hondert dartigh jaren.

JOSEPH.

Is hij soo oud, en noch gesond en wel gestelt?

1065 *seeckre:* vaste.
1066 *verknocht:* verbonden.
1067 *dat:* zoodat.
omgeset: tot inkeer gebracht.
1070 *geslacht van Swarten:* negerinnen.

JUDAS.

't Is enckel hartewee en droefheyd dat hem quelt

JOSEPH.

Bedroeft hem dan, dat hij dit kind soo langh moet derven?

JUDAS.

Noch is 'er yet, dat hem van quelling sal doen sterven.

JOSEPH.

Mijn vader is oock oud; mag 't sijn, segh op, wat is 't?

JUDAS.

Ick sey 't u: hij betreurt sijn' soon, dus langh vermist.

JOSEPH.

Door welcke rampen heeft uw vader hem verloren?

JUDAS.

Dat 's Gode alleen bekend, die 't al kan sien en hooren.

JOSEPH.

Ghij neemt tot tuyge dien, die al 't verborgen weet.

JUDAS.

Noyt broght ons eenigh mensch van hem het recht bescheed.

1077 *derven:* missen.
1078 *quelling:* droefheid.
1080 *dus:* zoo.
1082 *'t al:* alles.
1083 *tuyge:* getuige.
1084 *bescheed:* bericht.

JOSEPH.

De tijd ontdeckt somtijds veel onbekende saken.

JUDAS.

Och, quaem eens aen dagh het geen daer wij naer haken!

JOSEPH.

Ghij wenscht misschien hem weêr in s' ouden vaders schoot?

JUDAS.

Ick toefde niet, moght ick dat koopen met mijn dood.

JOSEPH.

Of hem sijn vader dan soo hartelijck besinde?

JUDAS.

Soo seer, dat vader noyt sijn' soon alsoo beminde.

JOSEPH.

Was 't daerom, dat hij vroom, niet nijdigh was nocht straf?

JUDAS.

Oock om sijn' goeden aerd, die groote hope gaf.

JOSEPH.

Wat dunckt u van dit land, en Pharoos groote Rijcken?

JUDAS.

En 't hoeft voor Syriën in 't minst niet te wijcken.

1085 *ontdeckt:* toont.
1088 *Ick toefde niet:* ik zou niet aarzelen.
moght: kon.
1090 *alsoo:* evenzoo.
1091 *nijdigh:* afgunstig.
nocht straf: noch kwaadaardig.
1094 *wijcken:* onderdoen.

JOSEPH.

Behaeght de heerschappij en slagh van dien u niet?

JUDAS.

Te wonder, allermeest nu ghij 'er hebt gebied.

JOSEPH.

Soudt ghij wel wenschen hier te woonen met u allen?

JUDAS.

Van harten, om niet weêr in hongers nood te vallen.

JOSEPH.

Wat jaeght u dan na huys?

JUDAS.

Ons vader, d' oude man,
Dien, daer gelaten, men geensins verlaten kan.

JOSEPH.

Of yemant d' oude man wel herwaert sou belesen?

JUDAS.

Dat staet alleen aen hem: ick moet gehoorsaem wesen.

JOSEPH.

Misschien trock hem wel hier de soon, dien hij bemint?

JUDAS.

Want dees was oock altijd sijn lief en waerde kind.

JOSEPH.

Hoe hiet de vader hem? of magh men dat niet weten?

1096 *gebied:* heerschappij.
1101 *herwaert sou belesen:* zou kunnen bepraten hier heen te komen.

JUDAS.

Men plagh na vaders wil, hem Benjamin te heeten.

JOSEPH.

Die brave naem beduyd de kracht der rechte hand.

JUDAS.

Wel, kuntghe meê Hebreeus?

JOSEPH.

'k Was eertijds in uw lant.

JUDAS.

Wat deê, met oorlof, u dus verre herwaert komen?

JOSEPH.

Een ondier, tegens mij met afgunst ingenomen.

JYDAS.

Me weet tot onsent oock te spreecken van die pest.

JOSEPH.

Verkoopt men vrije liên al meê in dat gewest?

JUDAS.

Gewoonte en wetten scherp die vuyligheyd verbieden.

JOSEPH.

Wat siet men tegens Recht en Wetten niet geschieden!

1106 *na:* volgens.
1107 *brave:* schoone.
1108 *meê:* ook.
1109 *met oorlof:* met verlof.
1112 *al meê:* ook al.
1113 *scherp:* streng.

JUDAS.

Wat hier niet word gestraft dat straft de hooghste Troon.

JOSEPH.

Nu segh ons doch, hoe hiet die langhvermiste soon?

JUDAS.

Och, Joseph was sijn naem.

JOSEPH.

En wat is dat te seggen
Op uw Hebreeusche spraeck, indien men 't uyt sou leggen.

JUDAS.

Geluck en aenwos van den huyse in 't algemeen.

JOSEPH.

De saeck quam met den naem somtijds wel overeen.

JUDAS.

Maer d' uytkomst leert, hij heeft dien naem vergeefs gedragen.

JOSEPH.

Gods maght is niet verkort: dus wilt niet licht vertsagen.

JUDAS.

Gaef God ons onverwacht een uytkomst in 't verdriet!

JOSEPH.

Hij gaf 't en geeft het u. Siet hier mijn broeders, siet,

1115 *troon:* hemel.
1122 *niet verkort:* onbeperkt.

Ick ben die Joseph self: d' Egyptenaren noemen,
Mij anders. Siet, hoe God, wiens goetheyd ick magh roemen,
Mijn lot verbetert heeft. Nu denckt om Dothan niet,
Om moortkuyl, Arabier, nocht wat er is geschiedt.
Mijn droomen blijcken waer, in desen staet en eere:
Dat 's mij genoegh: dat 's al wat ick van u begeere.

JUDAS.

O, edelmoedigh vooght des Rijkcx! want ick mij schaem
Dat ick u broeder noem, nadien ons daed den naem
Verlochent, en wij niet als broeders u ontmoetten;
Wij knielen weêr vol druck ootmoedigh voor uw voeten,
Doch niet op dat ghij ons voor hongers nood bescharmt,
Maer u bedwingt, ons schuld vergeeft, en u ontfarmt.
Dat wil, belieft het u, het vaderlijcke harte,
't Welck afgepijnight is door langhgelede smarte:
Of hebt ghij 't liefst, hij verght u dit met sijn gebeên.

JOSEPH.

Laet varen uwe sorgh, nocht bid nu niet om 't geen
Ghij al verkregen hebt; en is 'er yet misdreven,
Het is een kleyne saeck, die misdaed te vergeven.

1129 *staet en eere:* eervolle positie.
1131 *vooght:* bestuurder.
1132 *den naem,* nl. van broeder.
1134 *druck:* droefheid.
1139 *verght:* vraagt.

JOSEPH.

'k Bemin mijn broeders als een broeder nu ick vind,
Dat ghij soo ongeveynst oock Benjamin bemint,
Het welck ick langh versocht door soo veel omme-
wegen:
't Verdriete u niet, nadien dees uytkomst rijck
van segen,
Dit dubbel waerdigh is, en ick met danck erken,
Dat ick door u de naeste aen Pharoos scepter ben.
God, die het al bestiert, en sorgt voor alle saken,
Wiens nimmer sluymrend oogh niet moede word
van waken,
En buyten ons beleyd, 't geen hij geraden vond,
Tot u en vaders heyl, mij hier voorhenen sond.
't Is nu het tweede jaar dat honger plaeght dees
palen,
Daer 't omgelegen volck sijn spijs moet komen
halen.
Vijf jaeren wacht men noch, vol druck en hongers
nood.
Gaet heen, brengt vader dan, die jammert om
mijn dood,
Dees onverwachte maer: dat ick, dien hij verloren
Dus langh gerekent heeft, alleen niet als herboren
Noch leve, maer oock, hoogh verheven en vermaerd,
Soo groot een' schat besitte, en ghij, mij even
waerd,
Oock deel hebt aen mijn maght, en sijt mijn staet-
genoten.

1145 *versocht:* onderzocht.
1148 *door u:* door uw toedoen.
de naeste aen Pharoos scepter: de tweede in macht.
1149 *die het al bestiert:* naast Pharao die alles bestuurt.
1152 *voorhenen:* voorheen.
1153 *dees palen:* dit gebied.
1157 *maer:* boodschap.
1158 *dus lang:* zoo lang.
1160 *mij even waard:* die mij even dierbaar zijt.
1161 *staetgenooten:* gelijken van stand.

Laet hem, den rechten stam waer uyt ick ben gesproten,
Oock weten, wat geluck hij nu door mij al wint:
Dat vader herwaert koom', en sie met vreught sijn kind,
Waer na sijn harte treckt. Ick sal sijn runders leyden
In 't allervetste Lant, en in d' Egyptse weyden
Doen groeyen Isaecx vee. Mijn waerde broeders, ach!
'k Omhels met lust en vreught, u, dien ick noyt en sagh
In heele twintigh jaer: 't en kan mij niet vervelen,
O broeder Benjamin! uw goudgeel hair te strelen;
Te hangen om uw' hals met bey mijn armen vast;
Te schreyen, dat mijn vreughd mij in mijn tranen wascht;
Mijn hart beswijckt van vreughd, ick kan niet langer spreken.

BENJAMIN.

O, broeder, wellekoom, dien ick mijn' broeder reken
Van vollen bedde, en dien ick onvermoêlijck vind.
O, overgroote man, bescherm mij, arrem kind!
Bestier uw' vollen broêr, gelijck dese onderdanen:
En 'k bid u, laet mij toe, dat ick dies teêre tranen,
Een ongeveynst bewijs van ware liefde en trou,
Magh storten over u, dien ick omarremt hoû.

JOSEPH.

O, noyt verwachte dagh, hoe doetghe mij verblijen!

1167 *Isaecx;* gelijk men ook zegt „Israëls."
1174 *reken:* acht. Joseph en Benjamin hadden dezelfde moeder Rebecca.
1175 *onvermoelijck:* onverwacht.
1177 *bestier:* beheerscht.

BENJAMIN.

Nu routme niet, dat ick beticht een poos most lyen,
En tot mijn onschuld werd geboeyt, en in dit land
Van Sichem werd vervoert, soo verre van der hand.

JOSEPH.

Om weten, hoe mijn broêrs sich neffens u al hielen
Gebruickte ick soo veel list. Mij rout, dat ick hun sielen
En trou niet proeven kon als met uw vrees en schâ.

BENJAMIN.

Het is een groote saeck, dat ghij hen al daer na
Soo suyver vondt: 'k getroost mij gaerne dese smarte.

JOSEPH.

Wat was mij 't leven soet, doen ick hun deeghlijck harte,
En hun godvruchtigheyd, en hun getrouwheyd sagh!
Ick moet bekennen, dat die aengename dagh,
Doen ick den kercker liet, waer in mij verdoemde;
Doen Pharo en al 't volck mij sijnen vader noemde,
Mij noyt soo aengenaem nocht lief en is geweest.

BENJAMIN.

Als ick uw heyl aenschou, verheug ick in mijn' geest.

1182 *beticht:* aangeklaagd.
1184 *verre van der hand:* ver van huis.
1185 *om:* om te.
1187 *proeven:* beproeven.
1190 *deeghlijck:* deugdzaam.
1193 *liet:* verliet.
verdoemde: veroordeelde.
1196 *verheug ick:* verheug ik mij.

JOSEPH.

Mijn broeder, al het mijn dat is voor u ten beste.

BENJAMIN.

Hoe blij waer d' oude man, sagh hij dit voor sijn leste!

JOSEPH.

Hij sal, hij sal, eer lang en sonder beyden, meê
Ons vreught deelachtigh sijn, en komen hier ter steê.
Ghij sult hem halen gaen, en afgevaerdight worden,
Met sulck een braven staet, en sulck een statige orden,
Gelijck gesanten en gebroedren, wijdt befaemt,
Van eenen grooten Vorst en Rijcxvooght wel betaemt:
Ons sal noch tijds genoegh en leven overschieten,
Om lange dese vreughd te samen te genieten.
Nu is mijn tijd voorbij, dat ick den koning vroed
Sou maken al hetgeen hij noodigh weten moet,
En wat 'er desen dag op nieuw is voorgevallen.
Mijn lijfwacht, komt en volgt mij daetlijck met u allen!

JUDAS. RUBEN. BENJAMIN.

JUDAS.

Al is het soo, dat mij de goedertierendheyd
Mijns broeders, die al 't geen wat hij heeft toegeseyd
Godvruchtigh houd, ontslaet van 'tallerminst te vreesen;

1198 *sijn leste:* zijn dood.
1200 *ter steê:* ter plaatse.
1202 *statige orden:* plechtig geleide.
1207 *vroed maken:* mee deelen.
1209 *op nieuw:* voor nieuws.

Noch schrick ick soo verbaest voor 't opsicht
en het wesen
Van sijn onnoselheyd, mishandelt door dien smaed,
Door d' overtuyging oock der gruwelijcke daed,
Mij noch te wel bewust, dat na soo luttel woorden
Naeu uytgestamelt, ghij mij in een wijl noyt
hoorden
Geluyd slaen. Benjamin! nu bidden wij, na dien
Ghij allermeest bij hem gewilt sijt en gesien,
Om dat één moeder u heeft onder 't hart gedragen,
En uw onnoselheyd en deughden hem behagen,
Bevredigh en versoen hem met sijn broêrs: hij sal,
Al wat wij oyt misdeên, uyt gunst, u te geval,
Van harten lichtelijck vergeten en vergeven.

RUBEN.

Hij spreeckt uyt aller mond. Indien wij oyt ons
leven
U deden eenigh goed, vergeld dat nu ghij meught:
Dat staet u licht, en 't sal ons doen een groote
deughd.
Verricht dat ons ten dienst, het sal tot alle tijden,
Soo dickwijls ghij 't herdenckt, uw hart en siel
verblijden.
De vader moet gesond daervoor u weder sien!

BENJAMIN.

Mij dunckt 't is noodeloos: nochtans soo wil ick
biên

1214 *schrick ick soo verbaest:* ben ik zoo bevreesd.
opsicht: aanblik.
1215 *onnoselheyd:* onschuld.
smaed: schanddaad.
1219 *geluyd slaen:* spreken.
1222 *onnoselheyd:* onschuld.
1214 *gunst u te geval:* liefde voor u.
1227 *meught:* kunt.
1228 *staet u licht:* valt u gemakkelijk.
deughd: genoegen.
1231 *moet:* moge.
1232 *noodeloos:* onnoodig.

Mijn' broederen de hand, op dat ick hen behoude
De vader sey mij dit doen ick vertrecken soude:
„Mijn soon, draegh niemant haet: bemin uw eyge bloed:
Verplicht op 't allerhooghst door weldoen hun gemoed;
Door weldoen niet alleen, maer mede door verdragen.
Soo droegh sich Abraham bij Loth in sijne dagen;
Om wien hij ging 't gevaer van eenen slagh bestaen,
Op dat de neef, die nu alreede was gevaen,
Uyt 's vijands wreeden klaeu verlost wierd, en 't geluckte,
Doen hij den verschen roof vier koningen ontruckte:
En om den landscheys twist te mijden, soo begaf
Hij 't Oosten en vertrock in 't Westen van hem af.
Soo droegh sich Isack oock bij Ismaël uyt minne;
Die, schoon hij was de soon van Agar, de slavinne,
Hem nochtans lastigh viel; en dat ick nu oock roer
Van mij; doen Esau meê, mijn wreede en forsse broêr,
Mij dreyghde met der dood, soo sworf ick met beswaren,
Als balling buyten 's lands, geheele twintigh jaren,

droegh: gedroeg.
bestaen: doorstaan.
nu alreede: voordien.
gevaen: gevangen.
verschen roof: pasgevangen buit.
des landscheys twist: twist over de landscheiding.
begaf: verliet.
droegh: gedroeg.
roer: spreek.
meê: ook.
sworf: zwierf.

Op dat sijn grimmigheyd moght slijten meer en meer:
En keerende na huys, soo sette ick hem ter neêr,
Met smeken en gebeên, en veelerley geschencken."
'k Wil niet alleen altijt aen vaders les gedencken,
Maer die getrouwlijck oock beleven, als 't behoort.

JUDAS.

Gewislijck, Rachel braght gewenschte kinders voort!

REY.

Ick heb een blijde Maer gehoort,
Hoe dat ons Landvooght rechtevoort
Sijn ellef broêrs gevonden heeft.
D' aertspriesters dochter, in wie leeft
De roem van 't priesterlijck geslacht,
Verblijd sich, dat haër man geacht
En edel is van bloed en stam,
Ja, die van ouds sijn' oirsprong nam,
Daer de klayspoelenden Euphraet
En Tigrisstroom (die sneller gaet
Als pijl of schicht) tot tweemael met
Malkandren vredig gaen te wed.
God nam de klay van 't selve land,
En bootste, met een wackre hand

1251 *grimmigheyd:* boosheid.
1253 *smeken:* vriendelijkheid.
1255 *beleven:* in toepassing brengen.
1256 *gewenschte:* dierbare.
1258 *rechtevoort:* zoo pas.
1260 *d'Aertspriesters dochter:* Asnethe, Joseph's vrouw.
1263 *stam:* afstamming.
1265 *klayspoelenden:* door kleiland stroomende.
1267 *als pijl of schicht:* dan pijl of werpspiets.
1267_'68 Versta: tot tweemaal in dezelfde bedding stroomen.
1269 *klay;* het Paradijs wordt gezocht in het Tweestroomenland (Mesopotamië), tusschen Euphraat en Tigris.
1270 *bootste:* boetseerde.

Die na Sijn eygen evenbeelt
En maeckte hem, die d' andren teelt,
In wien de lange rekening
Van 't menschelijck saed ten ende ging.
God tot Sijn opperste oogemerck
Besloot aldus 't sesdaeghsche werck,
En staeckte doen sijn' arrebeyd:
Hij blies een' geest vol majesteyt
In hem, en schiep hem, dat hij 't oogh
Ten hemel sla, en 't hoofd om hoogh:
En korts daer na, op dat de neef
Veel eeuwen na den grootvaêr bleef,
Nam hij een ribbe uyt sijne sij.
Waer uyt een schepsel, schoon en blij,
Een schoone vrouw te voorschijn quam.
Soo haest hij sijne gâ vernam,
En opschoot uyt die soete lust,
Sag hy hoer aen met grooten lust,
En voelde stracx sijn hart en nier
Ontsteken van het minnevier.
Soo nam het huwlijck sijn begin,
Wiens band en goddelijcke min
Alle andre banden, in waerdij
En heyligheyd gaet veer voorbij.
Dus werden kinderen gebaert,
Den vader altijd lief en waert,
En suygelingen aen de borst

1273 *rekening:* reeks.
1274 *saed:* geslacht.
1277 *doen:* toen.
1281 *neef:* afstammeling.
1282 *bleef:* zou blijven bestaan.
1286 *haest:* zoodra.
ga: echtgenoote.
vernam: zag.
1290 *minnevier:* minnevuur.
1292 *min:* liefde.
1294 *gaet veer voorbij:* verre overtreft.

Der moeder, diese queeckt en torst.
De naeste na dien hartetoght
Is liefd' van broederen verknocht
Als tegen uyt de selve saên,
Die met malkanderen spelen gaen,
Gelijck het paard bij sijn gespeel,
Of ossen onder één gareel.
Och, of de Phenix daer gewis
Maer een af inde wereld is,
Op sijne vleugels, die soo eêl,
En geurigh riecken na kanneel,
Mij voerde door de heldre locht,
En in het land der Mooren broght,
Bij mijne broedren, daer men van
De hitte naulijcx duuren kan! —
Maer siet, hoe Pharo daer uyt sijn paleys komt strijcken,
Met tortsen, die de son in klaerheyd niet en wijcken.

HET VIJFDE BEDRIJF.

PHARAO. JOSEPH. JUDAS. REY.

PHARAO.

Na dat ick u geluck gewenscht heb, koom ick meê
Begroeten uw gemael, die haer geslacht alreê,

1298 *queeckt:* koestert.
1299 *hartetoght:* liefde.
1303 *gespeel:* speelmakker.
1305 *och of:* och indien.
1306 *af:* van.
1307 *eêl:* edel.
1313 *strijcken:* gaan.
1314 *wijcken:* onderdoen voor.
1315 *meê:* ook.
1316 *gemael:* gemalin.

Door sulcke swagers, siet in naem en glans ver-
meeren.
Men kan uw' deughden niet met dancks genoegh
vereeren.
'k Besit in vreê dit Rijck, dat door u veyligh is;
Egypten weet u danck voor sijn behoudenis,
En ick voor mijne rust. Ghij sijt mijn vast
betrouwen,
En d' eenige oirsaeck dat men d' ackers hoopt
te bouwen,
Die anders souden woest en ledigh staen: dies wij
U eeren willen, met die eer en lof, dat ghij,
Naer d' Asiaensche wijse, om uwe brave daden
Geset wordt in den Stier, in 't veld dat overladen
Van schoone starren staet: op dat men aen uw
deughd
En groote weldaed denck: gelijckse noch met
vreughd
Aen Mesors vader self den ouden Hammon,
dincken
Soo dickmael zij bij 't Rams gestarrent hem sien
blincken.

JOSEPH.

Grootmogende Monarch! 'k heb van uw Majesteyt
Genoten sooveel goeds en gunst, en waerdigheyd,
Dat ick Uw gaven wil veel liever sien besnoeyen,
Dan dat die in getal vermeerderen en groeyen:
Nochtans word hartelijck dees bede aen u versocht,

1322 *oirsaeck:* reden.
bouwen: bebouwen.
1325 *Asiaensche:* Aziatisch. Egypte ligt echter, het zij tusschen haakjes opgemerkt, in Afrika.
1328 *weldaed:* goede daden.
1329 *dincken:* denken.
1330 *blincken:* schitteren.
1323-1330 „Faro wil namelijk van Jozef een sterrebeeld maken; een eer, welke Jozef wel kan missen en waarvoor hij in de volgende regels beleefdelijk bedankt." (v. Lennep).
1335 *aen u* : van u.

Dat vader, mijn met broêrs, oock herwaert komen moght
Uyt Syriën: sij hoên het vee, om van te leven.
Omtrent de stad, wiens naem de Son haer heeft gegeven,
Gaer leyt een grasrijck land, dat op sijn weyden roemt,
En Gosen word geheel Egypten door genoemt.
Dit land wert noyt gebruickt van uwen onder saten,
Om datse onlustigh sijn tot vee, en 't weyden haten,
Indien men ons geslacht die leêge beemden gunn',
'k Blijf borge, dat het den Egyptenaer en hun
Tot voordeel strecken sal. Het geen wij U vertoogen,
Dat bidden sij liên meê, ter aerden neêrgebogen.

JUDAS.

Dat God den Koning van Egypten lange spaer!

PHARAO.

Staet op, het grasrijck land dat schenck ick u,
u, om daer
Te samen neêr te slaen. De wagens om te gader
Te voeren 't huysgesin, en uwen ouden vader,
En spijse, dieghe tot de reys hoeft voor een wijl,
En 't edelst dat 'er wast aen onsen grooten Nijl,
Die sijn den ouden man geschoncken, na uw wenschen.

JOSEPH.

Vergunne dan oock dit, dat dese vrije menschen
(Die ghij hier voor u siet, en sich gewilliglijck:
Begeven onder u) doch nimmermeer in 't Rijck

1338 *wiens:* wier. „Heliopolis" beteekent „Zonnestad."
1342 *onlustigh sijn:* niet verlangend zijn.
1345 *vertoogen:* voorstellen.
1349 *neer te slaen:* u neer te zetten.
1351 *hoeft:* behoeft.
1352 *wast:* groeit.

Gedwongen werden, om van hun godsdienstigheden,
Geërft van hand tot hand, nocht van hun wet en seden,
En overoud gebruick, te wijcken eenen voet:
En als 't hun elders lust te trecken: 't sij het doet.
De swarigheyd, die hen in 't eynde moght beloopen;
Of dat sij elderwaert op yet wat beters hopen;
Dat niemant hen belett' te volgen hunne sucht.
Soo waerlijck hebb' dit land altijd gesonde lucht:
Soo waerlijck hoû de Nijl sijn peyl in 't overvloeyen:
En dat dit Rijck in tal van kindren aen magh groeyen,
En nimmermeer sijn' staf ontwringe uw oud geslacht.

PHARAO.

Ick sweere bij dien God, die 't al heeft in Sijn macht,
En alle ding bestiert, en set daer voor te pande
Mijn hoofd en erfgenaem dat binnen desen lande
't Hebreeusche volck altijd sal blijven bij sijn wet,
En trecken waer 't sich lust in vrede en onverlet.
Indien mijn nasaet koom dien hoogen eed 't ontwijen,
Soo moet de Nijl in bloed verkeert, naer zee toe tijen
Met ongestuymigheyd; en aerde en water meê
Van wormen grimmelen; en pest 't vergiftight vee
Vernielen; kruyt en gras verdorren, 't saet versengen;

1357 *werden:* worden.
1361 *swarigheyd:* moeilijkheid.
beloopen: overkomen.
1362 *elderwaert:* elders.
1363 *sucht:* verlangen.
1365 *peyl:* maat.
1369 *bestiert:* bestuurt.
1374 *moet:* moge.
tijen: stroomen.
1376 *grimmelen:* krioelen.

De kale boomen loof nocht vrucht te voorschijn brengen;
De menschen met geswel en sweeren sijn bevleckt:
Met helsche duysternis het aerdrijck overdeckt;
De nachten sonder dagh vervolgen op malkanderen;
De huysen kinderloos hun vreught in rou veranderen:
Is dat noch niet genoegh dat dan de soute sprinck,
Geen stranden kenne, en al mijn volck te hoop verdrinck!

JOSEPH.

O rijck Egypten 't sal u tot veel winst gedijen,
Dat ghij 't Hebreeusche volck, in dees benaeude tijen,
In uwen schoot ontfangt: want alsoo langh ghij tracht
Te koesteren dit vroom godvruchtige geslacht,
En uytverkoren volck, sult ghij in glori bloeyen,
En boven uwen wensche u alles toe sal vloeyen,
Natuur u staen ten dienst. De tijd sal komen dat
De koningen des Nijls, soo rijck van naem als schat,
Sich sullen in verbond met ons geslacht begeven,
En een Egyptse vrou, op Isrels troon geheven,
Sal baren eenen soon, die Israël regeer;
Daer tegens sullen dan in Pharoos Rijcken weêr,
Verplaetselingen uyt Hebreeusche stamme komen
Bewoonen nieuwe steên. Wanneer, tot troost der vromen,
De vader van den vrede en van Godvruchtigheyd,
En 's werelds Heyland, lang verkondight en voorseyd,

1379 *bevleckt:* bezoedeld.
1381 *vervolgen:* volgen.
1383 *sprinck:* springvloed.
1394 *Egyptse vrou:* de vrouw van Salomo.
1397 *verplaetselingen:* immigranten.
1400 *voorseyd:* voorspeld.

Uit 's Hemels schoot gedaelt, op aerde komt verschijnen,
Sal hij, na sijne vlught, door wouden en woestijnen,
Hier in ballingschap huysvesting soecken gaen.
Hij sal Egyptenaers en mijn Hebreên doen staen
Op eenerhande wet; den Godesdienst vermengen,
En leerense op één wijs Gode eer en offer brengen.

REY.

Laet ons dat groot geluck toch meê deelachtig sijn
Een heyligh hemelsch vier, het welck den sonneschijn
In klaerheyd overtreft, bestrael de Zuyder landen,
En doe der Mooren hart tot God in yver branden! —

1408 *vier:* vuur.
1409 *klaerheyd:* helderheid.